

รายงานฉบับสมบูรณ์

ชุดโครงการ

การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์

รหัสโครงการ RDG58E0021

โดย

นางสาวมาลี สุปันตี

นางสาวแววตา สุวรรณรินทร์

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สิงหาคม 2559

ชุดโครงการ

การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์

รายชื่อทีมวิจัย

1. นางสาวมาลี สุปันติ
2. นางสาวแววตา สุวรรณรินทร์

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สิงหาคม 2559

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ชุดโครงการ การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์มี 4 โครงการย่อยคือ โครงการศึกษารูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในเขตพื้นที่ชลประทานลำปาว กรณีศึกษา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ศึกษารูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลก้ามแมต อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ศึกษาวิถีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกร บ้านบึงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์และโครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุบราช บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้คือการหนุนเสริมโครงการวิจัยย่อยให้เห็นความสำคัญของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการสืบทอดอาชีพเกษตรกร การศึกษาสถานการณ์คนรุ่นใหม่และความเข้าใจกับวิถีคิดและวิถีชีวิตของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการคลี่คลาย กับอุปสรรคต่างๆ และการฝ่าฟันกับตนเอง ชุมชนสังคมและ ศึกษารูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรโดยมีขอบเขตพื้นที่การศึกษาอยู่ในเขตพื้นที่อีสานตอนกลาง 3 จังหวัด ได้แก่ มหาสารคาม กาฬสินธุ์และยโสธร

กระบวนการศึกษาได้มีการค้นหาค้นหาพื้นที่เป้าหมาย ใช้การเลือกพื้นที่ 3 รูปแบบ คือเลือกจำเพาะเจาะจงในพื้นที่ที่มีการทำงานของเครือข่าย และพื้นที่ที่มีการทำงานประเด็นเกษตรกรรุ่นใหม่ การกำหนดประเด็นและโจทย์วิจัย ได้มีการจัดเวทีให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหาร่วม วิเคราะห์ปัญหาร่วมกับพื้นที่ทั้งการพัฒนาโครงการ การหนุนงานโครงการย่อยและการร่วมวิเคราะห์ผลการวิจัยย่อยทุกครั้ง

จากการศึกษามีข้อค้นพบคือ การให้นิยามและความหมายของเกษตรกรรุ่นใหม่ ในสถานการณ์ปัจจุบัน คือ เกษตรกรที่มีรูปแบบการผลิตใหม่ตามระยะเวลาการเข้าสู่ระบบการทำเกษตร ทั้งในลักษณะการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากการผลิตแบบเชิงเดี่ยวเป็นการผลิตที่หลากหลาย จากการใช้สารเคมีเป็นอินทรีย์ การปรับเปลี่ยนอาชีพจากอาชีพอื่น การทำงานประจำมาสู่การทำเกษตร รวมถึงเกษตรกรรุ่นใหม่โดยอายุที่ทำการเกษตรในพื้นที่การศึกษา

ความคิด การเริ่มต้นปรับเปลี่ยนและเหตุปัจจัยของการเริ่มทำการเกษตร จัดแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม กลุ่มความคิดที่อยากปรับเปลี่ยนอาชีพมาทำเกษตร กลุ่มความคิดที่เริ่มต้นจากการอยากมีสุขภาพดี กลุ่มที่มีความคิดอยากพึ่งตนเองและ สร้างเศรษฐกิจครอบครัว

การปรับเปลี่ยน ของเกษตรกรรุ่นใหม่ ที่สามารถก้าวผ่าน ปัญหา ได้เริ่มต้นที่ตัวเกษตรกรรุ่นใหม่เอง ต้องมีความคิด มีทัศนคติที่เชื่อมั่นต่อการเกษตร ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต สร้างความเชื่อมั่นของครอบครัวต่อระบบเกษตรอินทรีย์ด้วยการปรับรูปแบบการผลิต ทดลองปฏิบัติการในแปลง สร้างรูปแบบแปลงที่หลากหลาย การสร้างช่องทางการผลิตให้สามารถมีรายได้เพียงพอกับการดำรงชีพ และการปรับรูปแบบการผลิตที่หลากหลาย มีกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ตลอดปี มีความรู้ในการวางแผนการผลิต รวมถึงการมีกิจกรรมการแปรรูปเพิ่มมูลค่าผลผลิต มีช่องทางตลาดของตนเองและการเข้าร่วมเครือข่าย เพื่อให้เกิดเกื้อหนุนกันระบบการผลิต การตลาดการมีมาตรฐานรับรองเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตและเพิ่มสร้างรายได้

รูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมาย รูปแบบการสืบทอดอาชีพของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมาย มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการถ่ายทอดจากครอบครัว หล่อหลอมจากวิถีปฏิบัติของครอบครัว เพื่อให้เห็นคุณค่า เกิดความประทับใจ ด้วยการสร้างแรงจูงใจ มีรายได้ และมีเงินออมและรูปแบบเครือข่าย เป็นการเชื่อมประสานของกลุ่มและเครือข่ายของเกษตรกรรุ่นใหม่ เป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายคนที่มีความสนใจเหมือนกัน มีความต้องการอยากพัฒนารูปแบบการเกษตร ในเชิงเทคนิค วิธีการ ด้วยการสร้างกระบวนการของกลุ่มองค์กร/เครือข่าย ด้วยการถ่ายทอดความรู้แนวราบ เป็นความรู้ที่ตอบสนองความต้องการของเกษตรกรรุ่นใหม่

ข้อเสนอแนะแนวทางการสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่ คือ ควรมีการจัดระดับของกลุ่มเป้าหมายตามประสบการณ์ บทเรียนชีวิต และช่วงวัย เพื่อให้เกิดกระบวนการในการสืบทอดอาชีพได้ดีและเหมาะสมคือเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีอายุน้อยวัยแรงงาน 15 – 25 ปี ควรเป็นการสร้างกิจกรรมให้เกิดความประทับใจ เห็นคุณค่าของการทำการเกษตรของครอบครัว สร้างแรงจูงใจโดยการให้มีรายได้เป็นผลตอบแทน ควรเริ่มต้นจากการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้และส่งเสริมให้เกิดความอยากทำ เกษตรกรที่มีช่วงอายุ 25 – 40 ปี ควรสร้างกระบวนการให้เกิดความเชื่อมั่นในระบบการผลิตที่เป็นอินทรีย์ ครอบครัวต้องเข้าใจและให้โอกาส ในการคิดค้นเทคนิคการผลิตอินทรีย์ นวัตกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการ ลดขั้นตอนของการฟันฝ่าการทดลองปฏิบัติ การสร้างให้มีเครือข่ายการตลาดที่รองรับผลผลิตที่มีคุณค่าและมูลค่า จึงจะส่งผลต่อความมั่นใจในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป ควรเป็นแนวทางการเสริมประสิทธิภาพในระบบการผลิตให้มีความหลากหลาย มีรายได้ที่ตอบสนองเศรษฐกิจครอบครัวได้ มีอาหารปลอดภัย และให้ความรู้ ในการพัฒนา ในขั้นที่สามารถเป็นต้นแบบและถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ได้ รวมถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคม ความรู้และเครือข่ายการผลิต การตลาด ที่เกื้อหนุนกัน

คำนำ

โครงการ “การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์” มีระยะเวลาดำเนินงาน 18 เดือน ตั้งแต่ เดือนเมษายน 2558 – กันยายน 2559 มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อหนุนเสริมโครงการวิจัยย่อยให้เห็นความสำคัญของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรในสถานการณ์ปัจจุบัน 2) ศึกษาสถานการณ์คนรุ่นใหม่และความเข้าใจกับวิถีคิดและวิถีชีวิตของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการคลี่คลาย กับอุปสรรคต่างๆ และการฝ่าฟันกับตนเอง ชุมชนและสังคมเพื่อเข้าสู่การเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ 3) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมาย และ 4) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่

การดำเนินงานวิจัย ชุดโครงการได้มีการหนุนเสริมกระบวนการวิจัยให้โครงการย่อยให้ทีมวิจัยได้พัฒนาทีมวิจัย แต่กรอบการศึกษาตามวัตถุประสงค์ และเก็บข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของโครงการ เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาจึงได้ลงพื้นที่วิเคราะห์ผลการศึกษา และการปฏิบัติการตามข้อมูล เจาะลึกและศักยภาพของทีมวิจัยใน 4 โครงการย่อย คือ 1) โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุปราช บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 2) รูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลก้ามแมต อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร 3) วิธีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกร บ้านบึงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และ 4) รูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว กรณีศึกษาอำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อได้ข้อมูล ความรู้แต่ละทีมได้นำมาทดลองปฏิบัติการตามผลของข้อมูลที่ปรากฏ และร่วมกันสรุปผลการปฏิบัติการ ผลการใช้กระบวนการวิจัยในการทำงาน ทั้งในเชิงเนื้อหากระบวนการวิจัย และผลที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัย

ทั้งนี้งานวิจัยเสร็จสมบูรณ์แล้ว ทางทีมวิจัยจึงได้จัดรายงานผลการดำเนินงานมายัง สกว.เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันต่อไป

ทีมวิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ก
คำนำ	ข
สารบัญ	ค
สารบัญแผนภาพ	ง
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
บทที่ 3 กระบวนการและวิธีการศึกษา	20
บทที่ 4 ผลการศึกษา	35
บทที่ 5 บทสรุปและบทเรียนจากการวิจัย	51
บรรณานุกรม	56
ภาคผนวก	57
ก บันทึกการพัฒนาโจทย์โครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการ การสร้าง และพัฒนาเกษตรกรรมรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์	58
ข บันทึกการติดตามสนับสนุนโครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการ การสร้าง และพัฒนาเกษตรกรรมรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์	90

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
แผนภาพ 1 โมเดลเส้นทางเดินคนกล้า	16
แผนภาพ 2 กรอบแนวคิดการดำเนินงาน	18

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

สถานการณ์คนรุ่นใหม่ในปัจจุบันจากการสำรวจเบื้องต้นในพื้นที่โครงการวิจัยพบว่า ลูกหลานของเกษตรกรส่วนมากไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อจากพ่อแม่ ส่วนใหญ่อพยพไปทำงานต่างถิ่นในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ทั้งในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑลและนิคมอุตสาหกรรมต่างๆ ที่กระจายอยู่ตามที่ต่างๆ ในประเทศ มีคนรุ่นใหม่บางส่วนที่อยู่ในชุมชนแต่ส่วนมากก็ยังทำงานนอกภาคเกษตร ดังนั้นการทำงานในภาคเกษตรที่ทำหน้าที่ผลิตอาหารเลี้ยงคนทั้งประเทศ ในปัจจุบันจึงเป็นภาระหน้าที่ของเกษตรกรสูงวัย

เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จังหวัดมหาสารคาม การเริ่มต้นการทำงานพัฒนากับเกษตรกรรุ่นใหม่ใน “โครงการฮักแพงเบ่งแยงเมืองสารคาม” เมื่อปี พ.ศ. 2553 -2556 มีเป้าหมายเพื่อขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์และสร้างการสืบทอดอาชีพของครอบครัว โดยมีกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม คือ เกษตรกรรุ่นใหม่ทั่วไปและลูกหลานของพ่อค้าแม่ค้าในตลาดเขียว โนนศรีสวัสดิ์ จังหวัดมหาสารคาม โดยการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การประชุม อบรม ให้ความรู้และเทคนิคและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานเกษตร การจัดการตลาด การเสริมกำลังใจ การณรงค์เรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ ผลการทำงานพบว่า ได้เสริมสร้างแนวคิดและทัศนคติที่ดี และมีความภูมิใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรในระบบเกษตรอินทรีย์ แต่อย่างไรก็ตามก็พบว่าการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรุ่นใหม่ยังมีข้อจำกัด ที่สำคัญ เช่น เกษตรกรรุ่นใหม่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจการใช้ที่ดิน ที่จะวางแผนการผลิตของตนเองได้เต็มที่ เพราะที่ดินเป็นของพ่อแม่ หรือสภาพพื้นที่มีข้อจำกัดในการผลิต เช่น แล้งน้ำ ทำให้ไม่สามารถทำการผลิตได้ตลอดปี หรือบางปี ประสบกับปัญหายแล้งไม่สามารถทำการผลิตได้ ไม่สามารถมีรายได้เพื่อการดำรงชีพได้ตลอดปี และบางส่วนยังพบว่า พ่อ แม่ ไม่สนับสนุนให้บุตรหลานทำงานในภาคการเกษตร เพราะมีทัศนคติ อยากให้ลูกหลานเป็น“เจ้าคน นายคน” หรือรับราชการเพื่อความมั่นคงในชีวิต มากกว่าการสืบทอดอาชีพเกษตรกรที่มีความยากลำบาก “หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน” และ “รายได้ไม่แน่นอน” เพราะราคาของสินค้าภาคเกษตรโดยเฉพาะเรื่องข้าว มันสำปะหลัง ขึ้นอยู่กับกลไกตลาดของโลก เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตของตนเองได้

ในขณะที่สถานการณ์โลกแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการผลิตอาหารของโลกขณะนี้มีทิศทางมุ่งไปสู่ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Specialization) การทำให้เป็นมาตรฐาน (Standardization) และการควบรวมกิจการในห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain consolidation) โดยแนวโน้มนี้ถูกขับเคลื่อนด้วยปัจจัยสำคัญคือ 1) การเปิดเสรีทางการค้า 2) กระบวนการจัดหาอาหารและวัตถุดิบในเครือข่ายทั่วโลก (Global sourcing of food and raw ingredients) และ 3) อำนาจทางการตลาดที่เพิ่มขึ้นของบริษัทผลิตอาหารข้ามชาติซึ่งเป็น

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องมาจากความต้องการลดต้นทุนโดยใช้เครื่องจักรกลในการเกษตร (Mechanization of agriculture) ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ซึ่งเกิดขึ้นในยุโรปและอเมริกาและขยายตัวครอบคลุมไปทั่วโลกอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาต่อมา (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2553)

ดังนั้นสถานการณ์การผูกขาดอาหารในขณะนี้จึงตกอยู่ในมือหรือควบคุมของบริษัทข้ามชาติและธุรกิจการเกษตรทั้งเรื่องเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และเทคโนโลยีทางการเกษตร ในปัจจุบันปรากฏการณ์ของภาคธุรกิจสมัยใหม่เข้ามาถือครองที่ดินและทำนาแทนชาวนารายย่อย เริ่มมีให้เห็นแล้วในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยโดยแรงดึงดูดเรื่องราคาข้าวที่สูง¹ และสภาพความอุดมสมบูรณ์และเข้าถึงชลประทานของพื้นที่นาภาคกลางส่วนใหญ่ก็เอื้ออำนวยกว่าภาคอื่นแต่ก็มีปัจจัยเสริมอย่างอื่นที่ทำให้การแทรกตัวเข้ามาดังกล่าวเป็นไปได้มากยิ่งขึ้นได้แก่การที่อาชีพทำนาสามารถจ้างทำ (Outsourcing) ได้แล้วทุกขั้นตอนโดยเจ้าของที่ไม่ต้องพึ่งพาภูมิปัญญาที่เคยส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น โดยนอกจากนักลงทุนในประเทศแล้วยังมีการริเริ่มเข้ามาลงทุนของนักลงทุนจากบางประเทศที่ต้องการเข้ามาครอบครองที่ดินและทำนาในประเทศไทยเพื่อผลิตอาหารให้กับประชากรในประเทศของตนเองในอนาคต (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2553)

คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ (2553) ได้เสนอข้อมูลการถือครองที่ดินของเกษตรกรรายย่อยมีแนวโน้มลดลงและมีแนวโน้มที่จะปลูกพืชที่ไม่ใช่พืชอาหาร ความหลากหลายของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ลดลง เช่น เรื่องพันธุ์ข้าว 90 % มีประมาณ 10 สายพันธุ์นอกจากนี้ยังพบว่ามีปัญหาการใช้สารพิษ และการใช้ปุ๋ยเคมีที่มีผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภคมากขึ้นเรื่อยๆ

สถานการณ์ชาวนาไทยในปัจจุบัน มีชาวนา 17.6 ล้านครัวเรือน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ชาวนาราย 900,000 ครัวเรือน ชาวนาปานกลาง 2.1 ล้านครัวเรือน และชาวนาจน 1.9 ล้านครัวเรือน ชาวนา 90%อยู่นอกเขตชลประทาน (อัมมาร์ สยามวาลา, 2554) ข้อมูลสะท้อนว่าชาวนาส่วนใหญ่มีฐานะปานกลางซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกับชาวนาจน แม้ว่าชาวนาส่วนใหญ่จะไม่ได้มีฐานะยากจนแต่หนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรเพิ่มมากขึ้น (124,800 บาท) ครอบครัวยุคชาวนาอยู่ได้ด้วยพึ่งรายได้นอกภาคเกษตรจำนวนเกษตรกรลดลงแต่มีอายุมากขึ้น อายุเฉลี่ย 55 ปี (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2556) กลุ่มวัยแรงงานภาคเกษตรที่อายุ 25-39 ปีลดลงหมายถึงแรงงานที่มีประสิทธิภาพไม่ได้อยู่ในภาคการเกษตร (คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ, 2553)

จำนวนเกษตรกรมีแนวโน้มจะลดลงอย่างต่อเนื่อง และคนรุ่นใหม่ไม่สนใจอาชีพชาวนา เนื่องจากรายได้ไม่พอยังชีพ และครอบครัวเกษตรกรไม่สนับสนุนให้ลูกๆ ทำนา จากข้อมูลการสำรวจของศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (2555) พบว่า 80.5 % ไม่อยากให้บุตรหลานทำนา เพราะลำบาก ค่านิยมในสังคมไทยดูเหมือนเหี้ยมหยัดหยาบอาชีพชาวนาว่า เป็นงานของคนจน ไม่มีการศึกษา ไร้สุขอนามัยที่ดี

จากสถานการณ์ปัญหาข้างต้นชุดโครงการเกษตรกรรุ่นใหม่ ได้เล็งเห็นความสำคัญของการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดอาชีพและดำรงอาชีพของครอบครัว เนื่องจากภาคการเกษตรในประเทศไทย

¹ ราคาข้าวที่สูงขึ้นจากโครงการช่วยเหลือเกษตรกรในยุคต่างๆ และภาวะเศรษฐกิจโลก ณ ขณะนั้น

ไม่ใช่เป็นภาคเกษตรอุตสาหกรรมเต็มตัวที่ใช้เครื่องจักรทำงานอย่างเต็มที่ สังคมไทยยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการเกษตรรายย่อย เพื่อสร้างความสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพในระบบการผลิตด้วยระบบเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน และเกษตรกรต้องมีความเป็นอิสระมิได้ถูกควบคุมจากบริษัทผลิตอาหารข้ามชาติและกลุ่มทุนธุรกิจทางการเกษตร ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องศึกษารูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมายแนวทางการสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่ รวมทั้งการวิเคราะห์เงื่อนไขทางสังคม และปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ต่อการสืบทอดอาชีพของเกษตรกรรุ่นใหม่ในสถานการณ์ปัจจุบัน

โจทย์การวิจัย

รูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมายเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อหนุนเสริมโครงการวิจัยย่อยให้เห็นความสำคัญของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรในสถานการณ์ปัจจุบัน
2. ศึกษาสถานการณ์คนรุ่นใหม่และทำความเข้าใจกับวิถีคิดและวิถีชีวิตของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการคลี่คลาย กับอุปสรรคต่างๆ และการฝ่าฟันกับตนเอง ชุมชนและสังคมเพื่อเข้าสู่การเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์
3. ศึกษารูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมาย
4. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่

ยุทธศาสตร์ของชุดโครงการ แบ่งออกเป็น 3 ระยะ

ระยะที่ 1 เพื่อค้นหาเกษตรกรรุ่นใหม่และทำความเข้าใจกับสถานการณ์ของเกษตรกรรุ่นใหม่

ระยะที่ 2 เพื่อสร้างต้นแบบการสร้างรายได้จากกิจกรรมการผลิตของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่

ระยะที่ 3 เพื่อสร้างกระบวนการสืบทอดการทำเกษตรกรรมยั่งยืนสู่เกษตรกรรุ่นใหม่

เป้าหมายการทำงาน

1. เสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. ค้นหาและทำความเข้าใจสถานการณ์ของเกษตรกรรุ่นใหม่ทำความเข้าใจ วิธีคิดและวิถีชีวิตของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการคลี่คลาย กับอุปสรรคต่างๆ และการฝ่าฟันกับตนเอง ชุมชนและสังคมเพื่อเข้าสู่การเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถหนุนเสริมโครงการวิจัยย่อยให้เห็นความสำคัญของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรในสถานการณ์ปัจจุบัน
2. ได้องค์ความรู้เรื่องเกษตรกรรุ่นใหม่ในสถานการณ์ปัจจุบัน
3. ได้รูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมาย
4. ได้แนวทางการสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่

บทที่ 2

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาและทบทวนเอกสาร พบข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สำคัญคือ 1) สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหาร 2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงอีสาน 3) งานพัฒนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. ความมั่นคงทางอาหาร

จากการศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารผ่านแนวคิดนักพัฒนาที่ขับเคลื่อนด้านเกษตรกรรมยั่งยืนมาอย่างยาวนาน ดังเช่น คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ซึ่งกล่าวถึงความมั่นคงทางอาหารและความไม่มั่นคงทางอาหารไว้ในหนังสือ “ปฏิรูปเกษตรกรรม เพื่อความมั่นคงทางอาหาร : บทวิเคราะห์ และปฏิบัติการทางนโยบาย” โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการหนุนเสริมเกษตรกรรมใหม่ เช่น

(1) พันธุ์พืชอาหาร เป็นปัจจัยต้นทางที่สะท้อนถึงความมั่นคงทางอาหารของชุมชน เนื่องจากการพัฒนาศูนย์วิจัยและพัฒนาพันธุ์พืชต่างๆ ทำให้ วัฒนธรรมและวิถีในการเก็บรักษาพันธุ์พืชเพื่อปลูกต่อ (Farmer saved seed) ของชุมชนค่อยๆ หายไปซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบการทำเกษตรของชุมชนที่ปรับเปลี่ยนแบบแผนจากการทำเกษตรเพื่อยังชีพสู่การทำเกษตรเพื่อการค้า โดยการพัฒนาพันธุ์พืชของภาครัฐและภาคเอกชนทำให้เกิดการผูกขาดสายพันธุ์ ประกอบกับนโยบายส่งเสริมการเกษตรเฉพาะสายพันธุ์เพื่อการค้า ซึ่งเมล็ดพันธุ์หลายชนิดถูกพัฒนามาจากเมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน ทำให้เกษตรกรขาดสิทธิ์ในการเข้าถึงและปรับปรุงพันธุ์ เกษตรกรต้องพึ่งบริษัทและรัฐในเรื่องที่ตนเองเคยบริหารจัดการได้ ซึ่งการพึ่งพาดังกล่าวผูกพ่วงมาด้วยต้นทุนที่สูงขึ้น และการใช้สารเคมีในแปลงเกษตรที่มีความเชื่อมโยงกับเมล็ดพันธุ์ที่ซื้อจากบริษัท นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องไปถึงการสูญเสียโอกาสในการพัฒนาพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับสภาพนิเวศ และดินฟ้าอากาศ ซึ่งถือว่าเป็นผลกระทบอย่างใหญ่หลวงโดยเฉพาะกับสถานการณ์ปัจจุบันที่สภาพอากาศนั้นเกิดการแปรปรวนอย่างสูงเดิมทีเกษตรกรจะสามารถพัฒนาพันธุ์พืชด้วยวิธีการของพวกเขาเองให้สอดคล้องสภาพนิเวศและภูมิอากาศ ในปัจจุบันประเด็นเรื่องพันธุ์พืชนั้น มีพัฒนาการเชิงประเด็นที่น่าสนใจอยู่โดยตลอด อาทิเช่น การผลักดันพืชตัดแต่งพันธุกรรม หรือพืชจีเอ็มโอ ก็กำลังกลายมาเป็นสถานการณ์ที่จะส่งผลกระทบต่อเกษตรกรได้หลายช่องทาง และยังมีการโต้แย้งกันอยู่ในระหว่างฝ่ายที่สนับสนุนและคัดค้านพืชจีเอ็มโอ

(2) สารเคมีการเกษตร พบว่าสถิติที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องของเกษตรกรที่มีสารเคมีปนเปื้อนในร่างกายนั้นช่วยยืนยันถึงภัยของสารเคมีได้เป็นอย่างดี ปัญหาจากสารเคมีการเกษตรถูกเสนอในเชิงสุขภาพของผู้ผลิตหรือเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสุขภาพของเกษตรกรเป็นตัวชี้วัดความต่อเนื่องของการทำเกษตร และการ

ลดลงของจำนวนเกษตรกรของในระบบการผลิต รวมไปถึงภาระของหนี้สินที่เกิดขึ้นจากการรักษาตัว ดังนั้น ประเด็นสารเคมีจึงเป็นประเด็นน่าสนใจและก่อให้เกิดผลกระทบกว้างขวางมาก ในขณะที่ประเทศไทยมีการขึ้นทะเบียนสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมากถึง 27,000 ชื่อ ซึ่งอาจจะอยู่ในจำนวนมากที่สุดในโลก ปัจจุบันมีงานวิจัยหลายเรื่องพบว่า สารเคมีไม่ได้ช่วยลดศัตรูพืชได้ตลอดไป นอกจากนี้ยังเป็นตัวการสำคัญในการทำลายแมลงในระบบนิเวศที่ไม่ได้เป็นศัตรูพืชไปพร้อมๆ กัน

(3) ระบบการค้า เป็นเงื่อนไขที่ส่งผลการขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหาร โดยเฉพาะระบบการค้าระหว่างประเทศในรูปแบบความร่วมมือต่างๆ เช่น FTA เป็นต้น ซึ่งระบบการค้าดังกล่าวมีทั้งโอกาสและเงื่อนไข เงื่อนไขของข้อตกลงนั้นเป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบประเทศคู่ค้า และเกษตรกรในประเทศนั้น เช่น ข้อตกลงทรัพย์สินทางปัญญา ที่เรียกว่า “ทริปส์”(Agreement on Trade-Related Intellectual Property Right : TRIPs) เป็นหนึ่งในข้อตกลงสำคัญภายใต้องค์การการค้าโลก โดยข้อตกลงดังกล่าวครอบคลุมถึงผู้ถือครองทรัพย์สินทางปัญญาแทบทุกประเภท เช่น สิทธิบัตร เครื่องหมายทางการค้า และการบริการ ลิขสิทธิ์ และสิทธิข้างเคียง สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ความลับทางการค้า โดยเป็นข้อตกลงที่มีระยะเวลาปรับตัว 1 ปี สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วและ 5 ปี สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา และ 11 ปี สำหรับประเทศที่ด้อยพัฒนา ซึ่งเงื่อนไขของทริปส์นั้นเปิดโอกาสให้บริษัทข้ามชาติสามารถผลักดันให้การคุ้มครองพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ของประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนา มีนโยบายที่สนับสนุนการดำเนินการของตนเองได้ และสร้างอำนาจในการจัดการพันธุ์พืชและสัตว์ท้องถิ่นไว้ในมือ ซึ่งโดยหลักการนั้นระบุถึง การคุ้มครองพันธุ์พืชและสัตว์ตามสิทธิบัตร โดยพันธุ์พืชที่ได้รับการคุ้มครองมีเงื่อนไข 3 ประการ ได้แก่ 1) มีความใหม่ 2) มีขั้นตอนการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น 3) สามารถนำไปประยุกต์ใช้ทางอุตสาหกรรม ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวเป็นความคุ้มครองที่เกษตรกรจะสูญเสียพันธุ์พืชท้องถิ่นให้กับบริษัทต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดประเภทพันธุ์พืชและสัตว์ที่เปิดเงื่อนไขให้มีการดักตวงทรัพยากรจากคนภายนอก และไม่ให้สิทธิในการปกป้องพันธุ์กรรมพืชและสัตว์พื้นบ้านของตนเองไว้ได้ เช่น การแบ่งพันธุ์พื้นเมืองออกเป็น 3 ประเภท ซึ่งได้แก่ 1) พันธุ์พื้นเมืองเฉพาะถิ่น ซึ่งหมายถึงพืชที่อยู่ในเฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง กฎหมายอนุญาตให้คนในชุมชน เป็นคนเจ้าของสามารถอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากพันธุ์กรรมนี้ได้ แต่ห้าต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ต้องเป็นองค์กรนิติบุคคลในท้องถิ่น อาทิเช่น อบต. สหกรณ์ เป็นผู้ขึ้นทะเบียนแทน ทำให้คนในชุมชนขาดอำนาจในการจัดการด้วยตัวเอง ทั้งๆ ที่พันธุ์กรรมดังกล่าวเป็นของที่มีอยู่เฉพาะถิ่นนั้นๆ 2) พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป ครอบคลุมพืชทั่วไปและไม่มีเงื่อนไขในการคุ้มครอง โดยสามารถปล่อยให้มีการพัฒนาวิจัยปรับปรุงพันธุ์ และวิจัยเชิงพาณิชย์ เพียงแต่ต้องแบ่งเงินเข้าสู่กองทุนพันธุ์พืชเท่านั้น 3) พันธุ์พืชป่า ก็อยู่บนเงื่อนไขของการจัดการและการใช้ประโยชน์แบบเดียวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป จะเห็นว่า ระบบการค้าไม่ได้สร้างผลกระทบโดยตรงต่อเกษตรกร แต่จะใช้ช่องทางของความร่วมมือต่างๆ ดักตวงเอาทรัพยากรของประเทศคู่ค้า ซึ่งส่วนมากมีกำลังการผลิต แต่ไม่มีกำลังในการต่อรองอำนาจ

นอกจากนี้ยังมีระบบการค้าแบบเขตการค้าเสรี จากรายงานการศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการความตกลงการค้าเสรีไทย-สหรัฐ ของสถาบันเพื่อการวิจัยและพัฒนาประเทศไทย หรือ TDRI ในปี

2546 พบว่าลดภาษีศุลกากรให้เหลือศูนย์ ทำให้สามารถจัดปัญหาและอุปสรรคในการส่งออกสินค้าจากไทยไปสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้อัตราการส่งออกเพิ่มมากขึ้น ร้อยละ 10 ต่อปี หรือบางที่อาจสูงถึง ร้อยละ 30 ซึ่งดูเหมือนจะเป็นทิศทางที่ดีในการทำการค้ากับคู่ค้า เพราะประเทศไทยเองได้เปรียบในแง่การผลิตสินค้าเขตร้อน แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าข้อตกลงดังกล่าวจะสามารถเพิ่มอัตราส่วนในการส่งออกได้ แต่กลับส่งผลกระทบต่อเกษตรกรที่ผลิตสินค้าส่งออกแข่งขันกับสหรัฐ ซึ่งต้องทำการเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูก หรือแม้กระทั่งบางรายอาจจะถึงกับต้องเปลี่ยนอาชีพ ได้แก่ เกษตรกรที่ปลูกถั่วเหลือง ข้าวโพด มะเขือเทศ และถั่วลิสง นอกจากนี้ในข้อเรียกร้องภายใต้สัญญายังมีเรื่องเกี่ยวข้องกับสุขภาพของของผู้บริโภคในการปลูกพืชจีเอ็มโอ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ผู้ผลิตมีปัญหาในการผลิต เพราะบริษัทยักษ์ใหญ่ในประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างมอนซานโต้ได้เป็นผู้ถือครองตลาดจีเอ็มโอถึง ร้อยละ 80 ของตลาดหลักทั่วโลก สภาวะดังกล่าวส่งผลให้เกิดความกดดันในการผลิตเป็นอย่างมาก

จากสถานการณ์ดังกล่าว วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ จึงมีทัศนะเกี่ยวกับการสนับสนุนให้ชุมชนทำงานวิจัยผ่าน ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) คือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในบริบทโลกาภิวัตน์ ทศวรรษต่อไป (2560) ชุมชนวิจัยเพื่อท้องถิ่นน่าจะทำความเข้าใจเปลี่ยนแปลง รับมือ และตอบโต้กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสจากโลกาภิวัตน์ และการพัฒนาที่เกิดจากอำนาจทางเศรษฐกิจ และการเมืองจากส่วนกลาง โดยเขาให้ความเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ที่ชุมชนท้องถิ่นจะต้องพบเจอในอนาคตว่ามีหลากหลายเรื่อง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงการผลิตในภาคการเกษตรและผลกระทบต่อเกษตรกร ซึ่งสถานการณ์ในปัจจุบันนั้นเกษตรกรรายย่อยเริ่มถูกแทนที่ด้วยบริษัทขนาดใหญ่ที่ทำงานเกี่ยวกับอุตสาหกรรมเกษตร ซึ่งในระบบบริษัทที่เน้นการผลิตด้วยเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ ทำให้ไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานที่มีอยู่ในภาคการเกษตร เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้แรงงานต่างๆ ถูกผลักออกจากภาคการเกษตร และสถานการณ์ของการรุกคืบของบริษัทด้านการเกษตรในอนาคตก็ยิ่งจะมีการรุกคืบเข้าสู่พื้นที่ชนบทมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งระบบเกษตรพันธะสัญญา การฉกฉวยและรุกคืบสิทธิในพันธุกรรมพืชและสัตว์ท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีปัญหาเขตการค้าเสรีที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งจะเป็นสถานการณ์ที่ชุมชนท้องถิ่นจะต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และยังมีปัญหาของการกumulตลาดอาหารโดยบริษัทขนาดใหญ่ ทำให้ตลาดทางเลือก ตลาดขนาดเล็กที่เป็นแหล่งกระจายผลผลิตของเกษตรกรรายย่อยนั้นรุ่มสลาย เนื่องจากการกระจายตัวของโมเดิร์นเทรดขนาดใหญ่และร้านสะดวกซื้อที่เคยกระจุกตัวอยู่ในตัวเมืองขนาดใหญ่ กลับกระจายลงไปสู่ชุมชนกึ่งเมือง และชุมชนชนบท ทำให้การต่อสู้แย่งชิงฐานเศรษฐกิจระหว่างพ่อค้ารายใหญ่ และรายย่อยซึ่งเป็นผู้ระบายสินค้าในภาคการเกษตร

สถานการณ์พืชพลังงานเองก็มีความเข้มข้นรุนแรง ดังจะเห็นว่า พื้นที่นาหลายแห่งได้ถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ปลูกพืชพลังงาน ตามกระแสของการส่งเสริมและสนับสนุนการหาทางเลือกของพลังงาน ซึ่งในประเด็นดังกล่าวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจจะต้องนำคิดวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น เนื่องจากพืชพลังงานอาจจะแย่งพื้นที่ของอาหารที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ดังนั้น งานวิจัยควรพยายามหาคำตอบให้กับปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้เตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์ดังกล่าว นอกจากนี้ยังจะต้อง

พยายามหาทางเลือกของการใช้พลังงานบนฐานพลังงานชีวภาพ และคาดหวังว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะมีต้นแบบของการจัดการพลังงาน รวมไปถึงการค้นหาพืชที่นำไปสู่การผลิตพลังงานทางเลือกใหม่ๆ ให้สังคม

ขบวนการอาหารท้องถิ่นก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การต่อสู้กับและตอบโต้กับวัฒนธรรมอาหารสมัยใหม่ เนื่องจากอาหารสมัยใหม่นั้นเป็นการเปลี่ยนรูปแบบไม่เฉพาะวัฒนธรรมการบริโภคของผู้คนในสังคม แต่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อการผลิต เนื่องจากขบวนการอาหารสมัยใหม่นั้นถูกส่งต่อมาจากกระบวนเกษตรแบบอุตสาหกรรม ซึ่งผูกขาดหรือแข่งขันในวงแคบของกลุ่มบริษัทเกี่ยวกับการเกษตรและอาหาร ซึ่งหากปล่อยให้อาหารอยู่ในมือของกลุ่มบริษัท ขบวนการอาหารท้องถิ่นจะเกิดภาวะล่มสลาย และวัฒนธรรมการบริโภคของคนในชุมชนจะถูกเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง และไม่สามารถพึ่งพาตัวเองและขาดความมั่นคงทางอาหาร ประเด็นนี้จึงมีความน่าสนใจที่จะผลิตความรู้การตอบโต้ขบวนการอาหารสมัยใหม่ด้วยขบวนการอาหารท้องถิ่น

นอกจากนี้ ขบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจำเป็นต้องสร้างความรู้และพลังที่เชื่อมโยงกับการทำงานเชิงนโยบายในระดับประเทศนอกเหนือจากการสร้างรูปธรรมในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่จะนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงทางอาหารให้กับสังคมและประเทศ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงอีสาน

พฤษชัย เกาถวิไล (2555: 1) พัฒนา กิตติอาษา (2557 : 125-134) เสนอภาพการเปลี่ยนแปลงของอีสาน ในรอบศตวรรษ โดยเฉพาะในช่วง 2 - 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้ข้อสรุปภาพของอีสานใหม่ไว้ใกล้เคียงกัน คือ 3 ประการ คือ ประการแรก การเปลี่ยนแปลงอีสานหลังยุคสงครามเย็น เป็นลักษณะอนิจลักษณ์ของชุมชน หมู่บ้านอีสานสมัยใหม่ อันเป็นผลมาจากกระบวนการพัฒนาต่างๆ ที่มีความซับซ้อนและมีพลวัตในตัวเองที่สำคัญและมีผลจากการเปลี่ยนแปลงของอีสาน จากดินแดนชายขอบทางภูมิรัฐศาสตร์ของอีสาน จากดินแดนที่เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐ มาเป็นดินแดนที่เข้าถึงง่าย และกลายมาเป็นสะพานเชื่อมระหว่าง อินโดจีน พม่า และกัมพูชา มีผลต่อพลวัตทางเศรษฐกิจในปัจจุบันและอนาคต

ประการที่ 2 ระบบเศรษฐกิจ ไม่ได้เป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ แต่ได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจในระบบทุนนิยม พัฒนาการของเกษตรกรรมรูปแบบใหม่ ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมโหฬาร คือสินเชื่otechnoโลยี และการจัดการแรงงานเปลี่ยนไป มีการใช้เครื่องจักรกลมากขึ้นขณะที่แรงงานจากภาคเกษตรหายไป ไปทำงานในเมืองและภาคบริการปัจจุบันมีโครงสร้างการค้าและการบริการนำ ตามด้วยภาคอุตสาหกรรม พื้นที่อีสานแม้ส่วนใหญ่จะเป็นชนบท แต่ถูกยึดครองด้วยศูนย์การเศรษฐกิจย่อยๆ กระจายตัว ที่เป็นที่ตั้งของสถานที่ท่องเที่ยว โรงแรม ย่านการค้า และโรงงานอุตสาหกรรม เมืองที่เป็นศูนย์กลาง ที่เชื่อมเอาชนบทเข้ากับเมือง โดยการดึงชาวชนบทมาเป็นแรงงาน และเป็นผู้บริโภคสินค้าที่ทันสมัยของเมืองด้วย

ประการสุดท้าย ภาพวิถีชีวิตของคนชนบทที่ผลิตเพื่อยังชีพ มีชีวิตที่แตกต่างจากคนเมืองเป็นภาพมายาคติ เพราะชาวชนบทได้สัมพันธ์กับเศรษฐกิจภายนอก และดำรงชีพด้วยการเป็นส่วนหนึ่งในระบบตลาด การเกษตรไม่ใช่อาชีพหลัก และรายได้หลักส่วนใหญ่พบว่ามาจากอาชีพนอกภาคการเกษตร ทำให้ภาคการเกษตรมีความโน้มเอียงที่จะมีแบบแผนแบบชาวเมืองมากขึ้น

ดั่งที่อัมมาร สยามวารา (2539: 162) รูปแบบการเกษตรในช่วง 2 - 3 ทศวรรษมีความหลากหลายเพิ่มขึ้น คือ 1) ผลิตเพื่อยังชีพในครัวเรือน 2) ผลิตแบบอาศัยแรงงานบางเวลา คือ ทำการเกษตรควบคู่กับการทำงานนอกภาคเกษตร และผลิตแบบเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ขนาดใหญ่ในสังคม ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเกษตรกรไทยไม่ถึงกับจนตรอกแต่มีการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ถือว่าเป็นจุดแข็ง และจุดเด่นของเกษตรกร

นักวิชาการส่วนใหญ่มองการเปลี่ยนแปลงนี้ในแง่ลบ กรณีที่คนหนุ่มสาวทิ้งไร่นา มองอาชีพว่าต่ำต้อย ทำงานหนักแต่ให้ผลตอบแทนที่ต่ำ และมีหนี้สินจากการลงทุนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าอายุเฉลี่ยของชาวนาเพิ่มขึ้นจากในอดีต ชาวนาที่เหลืออยู่เป็นชาวนาสูงอายุมากขึ้น (พัฒนา กิตติอาษา: 2557)

อัมมาร สยามวารา (2547: 1 - 11) ได้เสนอบทความเรื่องชราภาพภาคเกษตร : อดีตและอนาคตของชนบทไทย อัมมาร ได้ให้ภาพการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรของไทย แรงงานส่วนใหญ่จะหลุดจากที่ดินโดยในรอบ 20 ปีที่ผ่านมามีแรงงานที่หลุดจากที่ดินแล้วเข้าเมืองอย่างน้อย 4 - 5 ล้านคน ภาคเกษตรมีการแตกตัวมากขึ้นชาวนาและเกษตรกรอื่นๆส่วนหนึ่งจะพัฒนาตัวเองให้เป็นชาวนารวย ที่มีแนวโน้มที่ภาคเกษตรจะมีเกษตรกรที่มีฟาร์มขนาดใหญ่ขึ้นและมีการจัดการเชิงพาณิชย์มากขึ้นอีกส่วนหนึ่งจะหลุดออกมากลายเป็นแรงงานในเมืองและย้ายเข้าเมืองอย่างถาวร

อัมมาร เสนอว่าจากข้อเท็จจริงที่ว่า จากการที่แรงงานอายุน้อยออกจากภาคการเกษตร ในช่วงปี 2532 - 2541 ซึ่งผู้ที่เคลื่อนย้ายออกส่วนใหญ่มีอายุ 15 - 34 ปี แต่มีได้ไปทำงานในเมืองแต่อย่างเดียว ที่ลดลงส่วนใหญ่เพราะไปเรียนหนังสือ และผู้ที่เคลื่อนย้ายออกจากภาคเกษตรวัยหนุ่มสาว ไม่ว่าสาเหตุใดไม่ค่อยกลับมาทำงานในภาคการเกษตร ผลจากการเคลื่อนย้ายแรงงานออกทำให้อายุเฉลี่ยของแรงงานในภาคการเกษตรมีอายุสูงขึ้น ในปี 2523 เฉลี่ยอายุ 33 ปี ในปี 2545 เฉลี่ยอายุ 40 ปี จึงเกิดผลกระทบที่เกิดต่อระบบการผลิตในภาคการเกษตร โดยเฉพาะการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรอย่างรุนแรง การแก้ไขปัญหาคือ เกษตรกรบางแห่งหันไปใช้แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านมาทดแทน หรือไม่ หันมาใช้เครื่องจักรกลเทคโนโลยีในการเกษตรมากขึ้น ครอบคลุมทั้งวงจรการผลิต ตั้งแต่การถไถนามีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากนาดำมาเป็นนาหว่าน มีการใช้สารเคมีในการปราบวัชพืช จนถึงใช้เครื่องนวดข้าวมาใช้ในการเก็บเกี่ยว ในทางสังคม กิจกรรมการเกษตรเล็กกิจกรรมที่ทำเป็นครอบครัว โดยการทดแทนแรงงานด้วยเครื่องจักรกลและแรงงานรับจ้าง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงจะเห็นชัดเจนสำหรับเกษตรกรในภาคกลาง และขยายไปยังพื้นที่ต่างๆ ผลกระทบที่สำคัญที่สุดจากการทดแทนแรงงานด้วยเครื่องจักร เทคโนโลยี คือลดขีดจำกัดการขยายที่เพาะปลูกของตนเอง โดยมีแนวโน้มที่ภาคเกษตรจะมีฟาร์มที่ใหญ่ขึ้น ในกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรเป็นหลัก เนื่องจากว่า

เกษตรกรในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มเกษตรกรที่ลูกหลานย้ายออกไปจากบ้าน และพึ่งพิงรายได้ที่ส่งกลับจากนอกภาคการเกษตร โดยกลุ่มเกษตรกรกลุ่มนี้จะมีความสำคัญน้อยลงเป็นลำดับ และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของคนยากจนในประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบทคือ อาชีพการเป็นเกษตรกรจะลดลง แต่อาชีพของคนในชนบทจะมีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะในภาคบริการ อาชีพการเป็นเกษตรกรยังไม่ถึงกับล่มสลายแต่มีการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น

ธิดิญา เหล่าอัน (2553) เสนอบทความเรื่องความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของ “สังคมชาวนา” อีสาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 - 2550 ศึกษากรณีหมู่บ้านกู่กาสิงห์ จังหวัดร้อยเอ็ดได้แบ่งความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านใน 3 ช่วงเวลาด้วยกัน คือ ยุคแรก เป็นช่วงของการก่อรูป “สังคมชาวนา” ยุคที่สองเป็นช่วงของความเปลี่ยนแปลงสำคัญใน “สังคมชาวนา” อันเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนเข้าสู่การปลูกข้าวเพื่อขาย และยุคที่สาม เป็นช่วงของความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างซับซ้อนและไพศาลจนกระทั่ง “สังคมชาวนา” สลายไป ซึ่งยุคสุดท้ายนี้ “สังคมชาวนา” จึงเดินทางมาถึง “จุดจบ” แล้ว อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าในภาคชนบทไม่หลงเหลือชาวนาทำนาอีกต่อไป แต่ “ชาวนา” ได้กลายมาเป็น นายทุนที่สะสมที่ดินขนาดใหญ่ และมีเงินมากพอเพื่อใช้ลงทุนปลูกข้าวพันธุ์สูงเสริมหรือพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขาย (cash crop) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สอดคล้องกับที่อัมมาร กล่าวมาข้างต้น ว่าจะเกิดชาวนารายใหญ่มากขึ้น

นอกจากนี้ ธิดิญา ได้เสนอภาพว่า การอยู่ในภาคเกษตรหรือการเป็น “ชาวนา” เพียงอย่างเดียวก็ไม่สามารถจะทำให้ชาวนาดำรงชีวิตอยู่ได้เฉกเช่นในยุคการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพหรือยุคของการเริ่มปรับเปลี่ยนการผลิตเข้าสู่ทุนนิยมได้อีกต่อไป เพราะความเปลี่ยนแปลงได้เบียดขับให้ชาวนาสวนใหญ่ตกอยู่ภายใต้ภาวะเป็นหนี้สินสูงมากขึ้นและการสูญเสียที่ดินก็เพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ชาวนาจำนวนมากต้องการเข้าทำงานเป็นแรงงานนอกภาคเกษตร ชาวนาจึงมีอาชีพที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยหันเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจที่เรียกว่า “ภาคเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ” (เพื่อมุ่งหาปัจจัยเพื่อความเป็นอยู่ (livelihood) ไม่ใช่เพื่อยังชีพ (subsistence) สอดคล้องกับงานของอัมมาร ที่กล่าวว่าชาวชนบทมีการปรับตัว โดยการมีอาชีพที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

โดยชาวนาเหล่านี้มุ่งหาผลกำไรเพื่อการบริโภคไม่ใช่เพื่อการสะสมทุนและการขยายทุน เช่น การเป็นแรงงานรับจ้างประกอบสินค้าให้แก่นายจ้างจากในเมือง รวมทั้งการเป็นพ่อค้าแม่ค้ารายย่อยในตลาดสด เปิดร้านอาหารที่มีลักษณะเป็นเพิงขนาดเล็ก ขับรถซาเล้งรับซื้อของเก่า ขายล็อตเตอรี่ เป็นต้น รายได้ส่วนใหญ่จึงมาจากการทำงานนอกภาคการเกษตร ลักษณะดังกล่าวนี้ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เรียกว่า “สังคมชายขอบของการผลิตสมัยใหม่ที่ยังมีการผลิตด้านเกษตรกรรมอยู่”

งานวิจัยที่กล่าวมาถึงข้างต้น ตรงกับคำอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทของ โจนาทาน ริคส์ (อ้างถึงใน ทรงชัย ทองปาน : 2556 : 79 - 80) อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในการศึกษาสังคมชนบทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีคำอธิบายหลักว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทปัจจุบันเปลี่ยนแปลงจากภาคเกษตรเข้าสู่

กิจกรรมนอกภาคเกษตร และเปลี่ยนจากกิจกรรมเพียงไม่กี่กิจกรรมมาสู่กิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต

อย่างไรก็ตาม ทรงชัย ทองปาน (2556: 80) ก็มีข้อเสนอโต้แย้งโจนาทาน ริกส์ จากศึกษา กรณีการทำสวนยางของชาวนาลุ่มน้ำห้วยคอง พื้นที่อำเภอบึงกาฬ อำเภอพรเจริญ อำเภอโซ่พิสัยและอำเภอบึงนาราง จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งพบว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทไม่ได้เปลี่ยนจากกิจกรรมในภาคเกษตรมาสู่กิจกรรมนอกภาคเกษตร แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้วนกลับมาอยู่ในภาคเกษตร คือการทำสวนยางและเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างความมั่นคงในเรื่องรายได้ด้วยการลดกิจกรรมที่หลากหลายลง ดึงแรงงานครัวเรือนกลับมา เป็นการกลับมาของสมาชิกในครัวเรือนชาวนาจากการเป็นกรรมกรในเมือง แม้ว่าการกลับมาของครัวเรือน จะยังไม่มีค่านั่นแน่นอนว่าจะอยู่ในภาคชนบทได้ตลอดหรือไม่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับราคายางพาราเป็นตัวกำหนด

แต่อย่างไรก็ตามการกลับมาของสมาชิกในครัวเรือนชาวนา ยังคงเป็นไปตามที่ริกส์กล่าวคือ การกลับมาของสมาชิกในครัวเรือนชาวนาได้นำวิถีการดำเนินชีวิตแบบชาวเมืองกลับมาด้วย ดังนั้นครัวเรือนชาวนาจึงยังเป็นผู้ผลิตแบบชนบท (rural produces) ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้บริโภคแบบเมือง (urban consumers)

กীরติพร จูตะวิริยะ และพัชรินทร์ ลาภานันท์ (2557: 25 - 48) ได้เสนอกรณีศึกษาของเกษตรกรที่สามารถอยู่รอดได้ในสังคมปัจจุบันผ่านงานศึกษาเรื่องเกษตรผสมผสาน : ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกรอีสานภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์โดยการใช้กรอบคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework) ให้ความสำคัญกับทุน 5 ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ และทุนการเงิน การศึกษาผ่านประสบการณ์เกษตรกรสมาชิกเครือข่ายเกษตรผสมผสาน อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ว่าเกษตรผสมผสานเป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถคลี่คลายปัญหาที่เป็นผลมาจากการทำเกษตรแผนใหม่ ซึ่งส่งผลต่อความเสื่อมโทรมและการลดลงของทุนธรรมชาติ และทุนการเงิน การปรับระบบการผลิตสู่การทำเกษตรผสมผสานที่มีรากฐานจากการใช้ทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ ทำให้เกษตรกรสามารถฟื้นฟูและสั่งสมทุนธรรมชาติ ทุนการเงิน และทุนกายภาพ จนสามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคง

อย่างไรก็ตาม งานชิ้นนี้ได้เสนอว่ากระบวนการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรผสมผสานมีกระบวนการที่ต้องใช้ระยะเวลายาวนาน ต้องเผชิญกับความยากลำบากในระยะเริ่มต้น ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการขยายตัวของเกษตรกรแนวนี้ โดยเฉพาะเกษตรกรที่อยู่ภายใต้ภาวะหนี้สิน แต่จากประสบการณ์ที่นำเสนอแสดงให้เห็นความเป็นไปได้ ของเกษตรผสมผสานในฐานะยุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกร จากกรณีศึกษา พบว่าหลังจากที่รุ่นพ่อ รุ่นแม่ที่ประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเองได้แล้ว ลูกหลานได้กลับมาอยู่กับครอบครัว สืบทอดอาชีพของครอบครัว

3. งานพัฒนาและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่

1) โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ที่ดำเนินงานโดย สปก.

สืบเนื่องจากปัญหาที่เกษตรกรไทยมีอายุที่สูงขึ้น และขาดแคลนเกษตรกรวัยหนุ่มสาวที่จะมารับช่วงต่อ และอาจจะเกิดวิกฤตการขาดแคลนผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรรมในอนาคต ดังนั้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีนโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภาคเกษตร ซึ่งมีเรื่องที่น่าให้ความสำคัญมากคือ การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความสามารถในการบริหารจัดการผลผลิตและบริหารองค์กรรูปแบบต่างๆ สปก.ได้ดำเนินโครงการด้านการสร้างและพัฒนาผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรรม มีพัฒนาการการทำงานมาเป็นลำดับ 3 โครงการและท้ายที่สุดก็ผนวกโครงการเข้าด้วยกัน ดังมีรายละเอียดดังนี้

(1) โครงการบ่มเพาะเกษตรกรอนาคตในเขตปฏิรูปที่ดิน โดยร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา (สอศ.) เพื่อจัดที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินให้กับผู้สำเร็จการศึกษา จากวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี และจากสถาบันการเกษตรทุกสถาบันในปี 2550 - 2552

โดย สปก. มีข้อตกลงกับ สอศ. 2 ข้อ คือ 1) สปก.จะกำหนดพื้นที่นำร่องในการจัดสรรที่ดิน ขนาด 3 - 5 ไร่ ในพื้นที่ 22 จังหวัด เพื่อการใช้ประโยชน์ในการผลิต จากวิทยาลัยเกษตรในสังกัดของ สอศ. ซึ่งมี 47 แห่งทั่วประเทศ 2) สอศ. จะพิจารณาบุตรหลานเกษตรกรในเขต สปก. เข้าศึกษาในวิทยาลัยเกษตร

ลักษณะการดำเนินโครงการ สปก. จะเปิดรับสมัครผู้จบการศึกษาด้านการเกษตร คัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการ อบรมก่อนเข้าร่วมโครงการ และหลังจากนั้นผู้ผ่านการอบรมจะต้องอบรมเตรียมความพร้อมในพื้นที่จริง 3 เดือน ผู้ที่เข้าร่วมโครงการจะได้เรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยการเรียนรู้เรื่องการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และแผนธุรกิจกลุ่ม โดยได้รับเบี้ยเลี้ยงระหว่างการลงพื้นที่ปฏิบัติวันละ 150 บาท ได้รับสนับสนุนทุนสำรองเลี้ยงชีพคนละ 5,000 บาท เมื่อจัดทำแผนธุรกิจวิสาหกิจ และยังสามารถกู้ยืมเงินอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อปี เมื่อจัดทำแผนเข้าสู่แหล่งทุนของกองทุนปฏิรูปที่ดิน

ผลการดำเนินโครงการ สปก. ตั้งแต่ปี 2550 - 2552 สามารถดำเนินโครงการ ได้ 6 รุ่น รวมผู้เข้าร่วมโครงการ 426 ราย จัดสรรพื้นที่ สปก. ใน 19 จังหวัดดังนี้ ภาคเหนือ 6 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ นครสวรรค์ พะเยา เพชรบูรณ์ อุตรดิตถ์ ภาคอีสาน 6 จังหวัด ได้แก่ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ หนองคาย และอุบลราชธานี ภาคกลาง 7 จังหวัด ได้แก่ กาญจนบุรี จันทบุรี ปทุมธานี ระยอง ลพบุรี สุพรรณบุรี สระบุรี และภาคใต้ 1 จังหวัด ได้แก่ สุราษฎร์ธานี จากผู้เข้าร่วมโครงการ 426 ราย ยังคงทำประโยชน์ในที่ดิน สปก. 310 ราย (กลุ่มติดตามประเมินผล สำนักการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2553)

(2) โครงการพัฒนาเกษตรกรมืออาชีพยุคใหม่ เป็นการขยายผลโครงการบ่มเพาะเกษตรกรอนาคตในเขตปฏิรูปที่ดิน ซึ่งเริ่ม ในปี 2550 - 2552 โดยการขยายความร่วมมือกับหน่วยงาน อีก 2 หน่วยงาน

คือ สกว. และ ธกส. โดย สกว. จะเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนระบบบริหารจัดการ และบุคลากรของวิทยาลัยเกษตรกรรม ส่วน ธกส. สนับสนุนเงินกู้ยืมกรณีพิเศษให้กับนักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ

โดยโครงการเริ่มนำร่องในปีการศึกษา 2551 ของวิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยี 5 จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อุตรธานี และสุพรรณบุรี ผลการดำเนินโครงการ ในปี 2552 สปก. ได้จัดสรรที่ดินให้กับนักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 4 รายๆ 5 ไร่ ในพื้นที่ สปก. จังหวัดกาญจนบุรี

(3) โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ เป็นการผนวกเอาโครงการที่มีลักษณะการดำเนินงานเหมือนกัน ที่กล่าวถึงใน 2 โครงการแรก ภายใต้ชื่อโครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ โครงการนี้มีการดำเนินงานระยะเวลา 5 ปี ตั้งแต่ปี 2551 - 2555 โดยมีการขยายหลักสูตรเพิ่มเป็น 3 หลักสูตร ได้แก่

3.1 หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ระยะเวลา 3 เดือน กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ที่ถูกเลิกจ้าง หรือผู้ว่างงาน นักเรียนที่จบการศึกษาเกษตรกรรม และบุคคลสนใจทั่วไป อายุ ตั้งแต่ 20 ปี - 45 ปี จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า สปก. ได้จัดที่ดินให้ทำประโยชน์เป็น 2 ประเภท คือ ที่ดินของรัฐ รายละเอียด ไม่เกิน 5 ไร่ และที่ดินเอกชน พิจารณาทำสัญญาเช่าหรือเช่าซื้อ รายละเอียดไม่เกิน 5 ไร่ โดยการมอบกรรมสิทธิ์เข้าทำประโยชน์ ผู้เข้าร่วมต้องทดลองเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดิน ครบ 2 ปี และผ่านการประเมิน สปก. จึงจะพิจารณาให้เข้าทำประโยชน์ ตาม พรบ. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมต่อไป

3.2 หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกรมืออาชีพยุคใหม่ ระยะเวลา 2 - 3 ปี กลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย นักศึกษา ปวช. เข้าศึกษาต่อ ปวส. ด้านการเกษตร ซึ่งเป็นสถานศึกษานำร่องในโครงการ โดยการปรับกระบวนการเรียนการสอนใหม่ ให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นและมีศักยภาพเพียงพอในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม กระบวนการเข้าสู่ที่ดิน นักศึกษาต้องผ่านหลักสูตรการอบรม 3 เดือน และทดลองใช้ประโยชน์ในที่ดิน 2 ปี หากผ่านการประเมินจึงจะมีสิทธิ์ได้ถือครองที่ดินเพื่อประกอบอาชีพได้ ผลการดำเนินโครงการ มีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม 79 ราย เข้าทำประโยชน์ในที่ดินชั่วคราว 76 ราย และยังไม่เข้าทำประโยชน์ 3 ราย (กลุ่มติดตามและประเมินผล สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2554)

3.3 หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกรอย่างยั่งยืน ระยะเวลา 4 - 6 เดือน กลุ่มเป้าหมาย คือ เกษตรกรทั่วไป บุตรหลานเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่และนอกเขต พื้นที่เขตปฏิรูปที่ดิน คุณสมบัติผู้เข้าร่วมโครงการ คือ มีสัญชาติไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีที่ดินทำกินและมีความพร้อมในการเรียนรู้เพิ่มเติม เนื้อหาการเรียนรู้มีอยู่ 4 กลุ่ม คือ ทักษะเกษตรกรรมพื้นฐาน เทคนิคการทำการเกษตร ทักษะด้านการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรมการเกษตรและการดำรงชีวิต เช่น การอนุรักษ์ดิน น้ำ การเปลี่ยนแปลง

ระบบเกษตร ทักษะการบริหารจัดการระดับไร่นา เช่น หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การทำบัญชีฟาร์ม การจดบันทึกข้อมูลเพื่อวางแผนระดับไร่นาและ ทักษะด้านความรู้ความเข้าใจ ในการประสานงานกับภาครัฐ ความรู้เกี่ยวกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร กฎหมาย หลักการปฏิบัติการเข้าถึงแหล่งทุน และการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจฯ ผลการดำเนินงานมีผู้เข้าร่วมโครงการ 6,386 ราย (กลุ่มติดตามและประเมินผล สำนักงานการปฏิรูป ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2554)

ปัญหาการดำเนินโครงการพบว่ามีปัญหาในหลายระดับ ตั้งแต่กลุ่มเป้าหมาย ไม่ตรงกับ หลักเกณฑ์ที่ตั้งไว้ กระบวนการจัดการเรียนการสอนไม่เป็นองค์รวม การจัดพื้นที่รองรับไม่ตอบสนองโครงการ เช่น บางพื้นที่ยังเป็นพื้นที่บุกรุก บางพื้นที่ขาดโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น ตลอดจนทัศนคติของเจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงานโครงการ ไม่มีความรู้ด้านการเกษตรและการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้เปลี่ยนผู้รับผิดชอบบ่อย และ แนวคิด/ ทัศนคติของเกษตรกรยังไม่เข้าใจโครงการ

นอกจากนี้ยังพบปัญหาในการดำเนินงานโดยกลไกวิทยาลัยเกษตรกรรม พบว่า การ ประสานงานและแนวทางการดำเนินงานยังไม่ชัดเจน ระยะเวลาการเรียนรู้สั้น การคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการ ได้ ไม่ตรงคุณสมบัติ ขาดความตั้งใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และยังขาดการติดตามประเมินผลงาน ในแต่ละพื้นที่ ทำให้ไม่ทราบจำนวนแน่ชัดของจำนวนเกษตรกรรุ่นใหม่ที่น่าความรู้ไปปฏิบัติจริง

วีระชัย นาควิบูลย์ วรรณดี สุจินรากร และคณะ (2556) ประสิทธิภาพของโครงการสร้างและการ พัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยภาพรวมพบว่าการเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดิน มีไม่ถึง 20 เปอร์เซ็นต์ที่ตั้งเป้าไว้ แต่ประสิทธิภาพในการใช้ที่ดิน/ การสร้างรายได้และคุณลักษณะของผู้อยู่ในระดับดี ผู้สำเร็จการศึกษาระดับ ปวช. และ ปวส. ที่ตั้งเป้าหมายไว้ มีจบการศึกษาไม่ถึงร้อยละ 50 และด้านกระบวนการพบว่า โครงการนี้ ความกลมกลืนของ สปก. กับผู้ปฏิบัติงานของวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยียังมาราบรื่น ด้านปัจจัยป้อน มี ความชัดเจนในวัตถุประสงค์ที่เลือกหน่วยงานที่มาสสนับสนุนได้อย่างพอเหมาะ ทั้งสำนักงานคณะกรรมการ อาชีวศึกษา (สอศ.) สกว. และ ธกส. ให้ทุนสนับสนุนในการเข้าสู่อาชีพของกลุ่มเป้าหมาย

2) การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ของกรมส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดโครงการฝึกอบรมหลักสูตรพัฒนา เกษตรกรคลื่นลูกใหม่ โดยได้จัดอบรมให้กับกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่เป็นเกษตรกรและเยาวชน เกษตรกร เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจทักษะที่จะเป็นในการประกอบอาชีพเกษตรกร สามารถเอาไปพัฒนา อาชีพตัวเองได้ 2) เจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัด เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ สามารถเป็น พี่เลี้ยงแก่เกษตรกรคลื่นลูกใหม่ในการพัฒนาอาชีพและเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชนได้ การฝึกอบรมใช้เวลารวม 48 ชั่วโมง มีเนื้อหาวิชาดังนี้ 1) การสร้างแรงจูงใจ 2) การบริหารจัดการด้านการตลาดในระบบเศรษฐกิจใหม่ 3) การวางแผนกลยุทธ์ธุรกิจเกษตรแบบบูรณาการ 4) ธุรกิจการเกษตร-ผู้ประกอบการ SMEs (การเงินการ ลงทุน) 5) การจัดการด้านเทคนิคการปฏิบัติการ (การผลิต - บริการและห่วงโซ่อุปทาน) 6) ความรู้ทาง

คอมพิวเตอร์และการนำไปใช้ มีผู้ผ่านหลักสูตรนี้ไปแล้ว 10 รุ่น และรวมตัวกันจัดตั้งสมาคมเกษตรกรคลื่นลูกใหม่เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานและเชื่อมโยงการทำงาน (ไม่มีรายละเอียด สถานการณ์ปัจจุบันว่าโครงการยังมีแผนจัดอบรมต่อหรือไม่และผลการดำเนินโครงการเป็นอย่างไร)

3) การสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยสมาคมเครือข่ายเกษตรกรไทย (สทท.) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

สมาคมเครือข่ายเกษตรกรไทย (สทท.) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) โดยร่วมกับแกนนำภาคอีสาน 19 จังหวัด ที่มีสมาชิก 139 องค์กร ทหารถึงปัญหาสถานการณ์ของเกษตรกรไทยที่อยู่ในภาวะวิกฤต ที่ไม่เท่าทันสถานการณ์โลก และเผชิญปัญหาต่างๆ มากมาย ทั้งฝนแล้ง น้ำท่วม ปัญหาโรคแมลง ดินเสื่อม ราคาผลผลิตตกต่ำ ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรไม่มั่นใจในวิชาชีพที่สืบทอดมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ดังนั้นได้ร่วมมือจัดอบรมหลักสูตรทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่ สร้างอาชีพโดยอาหารอีสาน โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์ทางออกของปัญหาเพื่อนำไปต่อยอดขยายผลในอนาคต 3 ประการ คือ 1) การปรับวิถีภาคเกษตรให้เกิดความมั่นใจในการประกอบอาชีพการเกษตร 2) วิธีการจัดการภาคการเกษตรให้เป็นอาชีพจริง สอนให้รู้จักลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ 3) การบริหารทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของตนเองอย่างสมดุล (ยังไม่มีรายละเอียดว่าจัดกิจกรรมอย่างไร และผลเป็นอย่างไร)

4) งานสร้างและพัฒนาเกษตรกร โครงการคนกล้าคืนถิ่น

ประธานดำเนินงานคือ ดร. สมิต แหม่มประสิทธิ์ เลขาธิการสถาบันเศรษฐกิจพอเพียง¹ ร่วมกับองค์กรเครือข่าย 20 องค์กร² โครงการนี้เริ่มขึ้นในปี 2558 ซึ่งเกิดจากการวิเคราะห์ปัญหาวิกฤตของเกษตรกรไทยในปัจจุบันที่ ฟังตนเองไม่ได้ต้องสูญเสียที่ดินละทิ้งถิ่นฐานปล่อยให้คนชราและเด็กอยู่กันตามลำพัง จนทำให้การพัฒนาในชนบทขาดพลังถึงแม้ปัจจุบันจะมีรูปธรรมความสำเร็จของการฟังตนเองได้ในรูปแบบต่างๆ อยู่มากมายแต่เมื่อเทียบกับเกษตรกรทั่วประเทศก็ถือเป็นส่วนน้อยการส่งเสริมแก้ไขยังคงตามขนาดขยายตัวของปัญหาไม่ทันยังไม่สามารถรวมไม้ร่วมมือผนึกกำลังจนได้พลังมากพอถึงขั้นเกิดเป็นมวลเปลี่ยนวิกฤติ (critical mass) ขนาดพลิกฟื้นวิกฤติได้

¹ สถาบันเศรษฐกิจพอเพียง เป็นองค์กรอิสระอยู่ใต้ มูลนิธิเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งตามประวัติ จัดตั้งขึ้นจากการประชุมหารือกัน ณ โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา ของ 4 องค์กร ได้แก่ โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา[โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี] โครงการส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ และมูลนิธิกิจกรรมธรรมชาติ เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2545 สถาบันตั้งขึ้นเพื่อนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้แก้ปัญหา 4 ด้าน Environmental Crisis สิ่งแวดล้อม (ภัยธรรมชาติ) Epidemic Crisis โรคระบาด Economic Crisis วิกฤตเศรษฐกิจ/ข้าวยากหามาแพง Political/Social Crisis ความขัดแย้งทางสังคม/สงคราม (<http://www.politicalbase.in.th/index.php> สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2559)

² อาทิเช่น กองทัพบก มูลนิธิปิดทองหลังพระ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง มูลนิธิธนาคารตันไม้ โครงการผูกพันโตข้าว สมาเกษตรกร เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน เครือข่ายธนาคารตันไม้ สมาพันธ์เกษตรกรอินทรีย์ สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ เป็นต้น (<http://www.dailynews.co.th/article/351527> สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2559)

แผนภาพ 1 โมเดลเส้นทางเดินคนกล้า

เป้าหมายเชิงสังคมและการวัดความสำเร็จ

โครงการนี้ ตั้งเป้าหมายให้ “คนกล้า” สามารถอยู่ในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืนพึ่งตนเองได้ในแนวเกษตรยั่งยืน (70%) สามารถเป็นต้นแบบการจัดการระบบเกษตรในพื้นที่ 2 - 3 ไร่ เพื่อให้เกิดรายได้อย่างน้อย 100,000 บาทต่อปี พึ่งตนเองทางอาหารได้ (30%) เกิดเครือข่ายเพื่อนคนกล้าและพี่เลี้ยงต่างๆ ในพื้นที่ซึ่งให้คำปรึกษาร่วมแก้ปัญหาและแลกเปลี่ยนบทเรียนกันได้ในพื้นที่ชนบท (70% เพราะเวลาจัดลงพื้นที่จะจัดลงเป็นกลุ่มมีการเชื่อมโยงกันในพื้นที่อยู่แล้วทั้งระหว่างคนกล้าด้วยกันเองและพี่เลี้ยง) ถอดบทเรียนเงื่อนไขความสำเร็จในปีแรกเพื่อขยายจำนวนคนกล้าคืนถิ่นอย่างกว้างขวางในปีที่ 2

ปัจจุบันโครงการนี้มีผู้สมัครกว่า 1,600 คนในปีแรก เป็นคนรุ่นใหม่มากกว่า 1,200 คน อายุระหว่าง 26 - 45 ปี ได้ผ่านการอบรมกระบวนการพัฒนาพื้นที่เกษตรพึ่งตนเองและวางแผนการจัดการแปลง 800 คน มีผู้แสดงความตั้งใจจะลงแปลงเพื่อพึ่งตนเองได้แบ่งเป็นกลุ่มย่อยตามพื้นที่ 782 คน มีผู้ที่ต้องการงบประมาณเบื้องต้นเพื่อให้สามารถทำได้จริงใน 5 เดือน 400 คน ทีมงานบริหารจัดการทั้งด้านส่วนกลางกระบวนการให้ความรู้และพื้นที่ 16 คน

จุดเด่นของโครงการนี้คือ ได้กลุ่มเป้าหมายที่มีระดับการศึกษาที่สูง คือ ระดับปริญญาตรี และโท มากกว่า 50 % มีที่ดินเป็นของตนเองมากกว่า 90% กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมเป็นผู้ที่มีความสนใจเข้าร่วมโครงการ จริงๆ จึงมีความมุ่งมั่น มีการกล่าวถึงเป้าหมายในชีวิตและการออกแบบชีวิตของตนเอง ที่จะอยู่กับวิถีการเกษตรให้อยู่รอด โครงการมีการปฏิบัติจริงในพื้นที่ของตนเอง/ ที่ๆ โครงการจัดหาให้ ในระยะเวลา 5 เดือน และการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตนเอง

ดังเสียงสะท้อนจากผู้เข้าร่วมโครงการสะท้อนว่า “หลักสูตรที่ไม่มีวิทยากร หรือครูมาบรรยาย แต่เป็นการเก็บผลึกความรู้จากผู้เข้าร่วมกระบวนการมาหลอมรวมจนเกิดการยอมรับกันเป็นความรู้ใหม่ สร้างบทพิสูจน์ได้จริงตามแผนที่ออกแบบ ” (www.reform.or.th/2014/wp-content/uploads/คนกล้า_verion1.pdf สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2559)

กล่าวโดยสรุป หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ตระหนักถึงปัญหาการลดลงของภาคเกษตรกรรมและการขาดแคลนผู้สืบทอดอาชีพ มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อปลูกฝังแนวคิดที่ดีต่อภาคเกษตรกรรม การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรให้มีคุณภาพ สามารถพึ่งพาตนเองได้ และพร้อมรับมือกับสภาพการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยมีรูปแบบการพัฒนาที่แตกต่างกัน คือ การพัฒนากลไกเข้าไปในวิทยาลัยสถาบันการศึกษาของรัฐ และกลไกท้องถิ่น เช่น การทำงานของ สปก. ที่ทำงานมาอย่างต่อเนื่อง การอบรมแบบปัจเจกแต่สนับสนุนกระบวนการการทำงานเป็นกลุ่ม โครงการคนกล้าคืนถิ่น ซึ่งกำลังดำเนินโครงการในระยะที่ 2 โครงการคาดหวังการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับสังคมโดยการผนึกการทำงานร่วมขององค์กรภาคี

ต่างๆ และมีกระบวนการทำงานที่น่าสนใจยิ่ง แต่อย่างไรก็ตามยังไม่มี การติดตามประเมินผลว่าโครงการสร้างผลสะท้อนให้เกิดขึ้นต่อภาคสังคมชนบทอย่างไร เพราะเพิ่งเริ่มดำเนินการเข้า ปีที่ 2

งานวิจัยชุดการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ของ สกว. ฝ่ายท้องถิ่น ต่างจากงานที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ศึกษาประสบการณ์/ สถานการณ์ของเกษตรกรที่อยู่/ กลับมาทำเกษตรอินทรีย์ที่แท้จริงอยู่ในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร อยู่รอดได้อย่างไร และหา รูปแบบว่าจะวางกระบวนการในการสร้างการสืบทอดอาชีพของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่อย่างไร จึงมีกรอบแนวคิดในการดำเนินงานดังแผนภาพ

แผนภาพ 2 กรอบแนวคิดการดำเนินงาน

จากการศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหาร การเปลี่ยนแปลงของอีสานและการสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ในภาคการเกษตรจะเห็นว่า แม้ว่าอาชีพเกษตรกรรมจะเป็นอาชีพดั้งเดิมและเป็นฐานสำคัญของประเทศมาโดยตลอด แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าการทำเกษตรกรรมสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงด้าน เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองจะเอื้อต่อการดำรงอยู่และการปรับรูปแบบ/แบบแผนการเกษตรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ในทางกลับกัน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว กลับทำให้เกิดผลเสียต่อชุมชนน่านับประการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านการสูญเสียสิทธิในการครอบครองปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ปัญหาด้านสุขภาพ การสูญเสียที่ดิน ขาดแรงงานภาคเกษตรและปัญหาอื่นๆ ดังนั้น โครงการ “การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์” จึงพยายามหนุนเสริมให้ชุมชนเท่าทันต่อโครงสร้างที่กดทับภาคการเกษตร ตระหนักถึงผลกระทบและการสร้างคนรุ่นใหม่ในภาคการเกษตรที่ไม่มีเพียงความรู้และความ

เชี่ยวชาญด้านเทคนิคและการสร้างฐานเศรษฐกิจ แต่เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีระบบคิดเชื่อมโยงการสร้างควมมั่นคงทางอาหารของครอบครัวและชุมชน โดยเกษตรกรรุ่นใหม่จำเป็นต้องได้รับการสืบทอดวิถีเกษตรจากครอบครัวซึ่งสั่งสมเป็นภูมิปัญญาและเป็นปัจจัยเอื้อต่อการดำรงอยู่ในภาคการเกษตรของคนรุ่นใหม่ เนื่องจากครอบครัวจะช่วยโอบอุ้ม ส่งเสริมและให้กำลังใจ นอกจากนี้ การที่ครอบครัวได้เรียนรู้บทบาทการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันจะช่วยให้สามารถสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ให้สอดคล้องกับโลกาภิวัตน์นี้ได้

บทที่ 3

กระบวนการและวิธีการศึกษา

การดำเนินงานของชุดโครงการ การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์เป็นโครงการที่เกิดขึ้นภายใต้การวิเคราะห์ความเสี่ยงและความเปราะบางต่อความมั่นคงทางด้านอาหาร อันเนื่องมาจากเกษตรกรรายย่อยที่ทำการผลิต จำนวนเกษตรกรลดลงแต่มีอายุมากขึ้น อายุเฉลี่ย 55 ปี (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2556) กลุ่มวัยแรงงานภาคเกษตรที่อายุ 25-39 ปีลดลง หมายถึงแรงงานที่มีประสิทธิภาพไม่ได้อยู่ในภาคการเกษตร (คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ, 2553) จำนวนเกษตรกรมีแนวโน้มจะลดลงอย่างต่อเนื่อง และคนรุ่นใหม่ไม่สนใจอาชีพชาวนา เนื่องจากรายได้ไม่พอยังชีพ และครอบครัวเกษตรกรไม่สนับสนุนให้ลูกๆ ทำนา จากข้อมูลการสำรวจของศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (2555) พบว่า 80.5 % ไม่อยากให้บุตรหลานทำนา เพราะลำบาก ค่านิยมในสังคมไทยดูหมิ่นเหยียดหยามอาชีพชาวนาว่า เป็นงานของคนจน ไม่มีการศึกษา ไร้สุขอนามัยที่ดี

สถานการณ์ดังกล่าวนำมาสู่การดำเนินโครงการวิจัย การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ โดยมีบทบาทหลักคือ สนับสนุนให้เกิดงานวิจัยย่อยเพื่อเป็นฐานการศึกษาข้อมูลและการปฏิบัติการด้านการพัฒนาให้เกิดเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความเข้มแข็งควบคู่กับการสังเคราะห์ข้อมูลจากโครงการวิจัยย่อยเพื่อทำความเข้าใจกับวิถีคิดและวิถีชีวิตของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการคลี่คลาย กับอุปสรรคต่างๆ และการฝ่าฟันกับตนเอง ชุมชนและสังคมเพื่อเข้าสู่อการเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งค้นหาการสืบทอดอาชีพเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่สุดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยมีกระบวนการและวิธีการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตการดำเนินงาน

ขอบเขตพื้นที่

ในเขตอีสานตอนกลาง 3 จังหวัด ได้แก่ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และยโสธร

ขอบเขตเนื้อหา

1. กระบวนการ เครื่องมือ ขั้นตอน วิธีการ และหลักการของการเลือกประเด็น เลือกพื้นที่ การพัฒนาโครงการ จนถึงการวิเคราะห์เพื่อสรุปผลการศึกษา

2. แนวคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) การเปลี่ยนแปลงอีสาน

2) งานพัฒนาและงานวิจัยที่ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่

3) แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน

3. สถานการณ์คนรุ่นใหม่ในพื้นที่
4. รูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่
5. แนวทางการสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่

กลุ่มเป้าหมาย ชุดโครงการย่อย 4 โครงการ

1. โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุปราช บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
2. รูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
3. วิธีการดำรงชีพของเกษตรกรที่เริ่มทำเกษตรอินทรีย์ บ้านบึงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
4. รูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว ภูมิศึกษา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

ระยะเวลา

ใช้ระยะเวลาดำเนินงาน 18 เดือน ตั้งแต่เดือนเมษายน 2558 - สิงหาคม 2559

2. กระบวนการและวิธีการศึกษา

ขั้นตอนการค้นหาประเด็นในพื้นที่

โดยเริ่มต้นจากการทบทวนการทำงานของพื้นที่เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ว่ามีพื้นที่ไหนสนใจ และมีการเริ่มต้นการทำงานอยู่บ้าง แล้วนำประเด็นที่ทีมวิจัยสนใจไปวิเคราะห์สถานการณ์และหาข้อแนวทางการทำงาน และค้นหาคนที่สนใจในระดับพื้นที่ โดยการลงพื้นที่พัฒนาประเด็น วิเคราะห์สถานการณ์พื้นที่ วิเคราะห์ตัวตนสภาพปัญหาเชื่อมโยงเรื่องความมั่นคงทางอาหารซึ่งมีการลงพื้นที่พัฒนาประเด็น ดังนี้

ครั้งที่ 1 พัฒนาโจทย์ ประเด็นคนรุ่นใหม่ พื้นที่ ในวันที่ 30 ธันวาคม 2557 ณ บ้านท่างาม ตำบลอุ่มเม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 9 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตรกรรมยั่งยืน พี่เลี้ยงชุดโครงการ และเกษตรกรรุ่นใหม่ อำเภอยางตลาดหารือเรื่องการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ได้มีการแลกเปลี่ยนสถานการณ์ ประสบการณ์การทำเกษตรและต้นทุนของพื้นที่

ครั้งที่ 2 พัฒนาโจทย์การศึกษาวิจัยประเด็นคนรุ่นใหม่ พื้นที่ บ้านอุปราช ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ในวันที่ 12 มกราคม 2558 ณ แปลงผักปลอดสารพิษ (นางสาวมะนิต ดีไธรมย์) บ้านอุปราช ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 14 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตรกรรมยั่งยืน พี่เลี้ยงชุดโครงการ และกลุ่มสมาชิกเกษตรกร บ้านอุปราชโดยเริ่มต้นจากการทบทวน

การทำงานของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก และการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นความสนใจจากทีมพี่เลี้ยง
ในประเด็นคนรุ่นใหม่และการสืบทอดอาชีพ

ครั้งที่ 3 พัฒนาโจทย์การศึกษาวิจัยประเด็นคนรุ่นใหม่ พื้นที่ บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในวันที่ 13 มกราคม 2558 ณ บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (นายทองอินทร์ เจนเขียวชาญ) มีผู้เข้าร่วมจำนวน 7 คน ประกอบด้วย พี่เลี้ยงชุดโครงการ และเกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านบุงคล้า ได้มีชี้แจงการทำงานของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก และการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อนำความรู้ไปขยายผล และมีความสนใจว่าทำไมปัจจุบันเกษตรกรลดน้อยลง และมีอายุเพิ่มมากขึ้น แต่ในส่วนของคนที่ทำเกษตรในคนรุ่นใหม่ที่กำลังมาทำควรจะมีการสืบทอดอย่างไรเป็นประเด็นที่สนใจ และอยากค้นหาพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายการทำวิจัย

ขั้นการพัฒนาโครงการวิจัย

หลังจากลงพื้นที่วิเคราะห์ปัญหา ความสนใจของพื้นที่ 3 แห่ง และให้พื้นที่ปรึกษากันเอง เมื่อเห็นประเด็นที่จะพัฒนาเป็นโครงการวิจัย จึงได้มีการลงพื้นที่พัฒนาโครงการวิจัย ดังนี้

1) การพัฒนาโครงการวิจัยพื้นที่ บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558 ณ บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 11 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตร, พี่เลี้ยงชุดโครงการ และเกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านบุงคล้า การประชุมเริ่มจากการทบทวนสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่และค้นหาโจทย์วิจัย

2) การพัฒนาโครงเกษตรกรรุ่นใหม่ ตำบลก้ามแมต อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558 ณ สำนักงานโครงการนิคมการเกษตร “เกษตรอินทรีย์” จังหวัดยโสธร มีผู้เข้าร่วมจำนวน 15 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตร, พี่เลี้ยงชุดโครงการ, กลุ่มสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกยโสธร และเกษตรกรรุ่นใหม่ ตำบลก้ามแมต การพัฒนาโครงการในพื้นที่ที่มีผู้เข้าร่วม เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์น่าสนใจ ได้แก่ เกษตรกรรุ่นใหม่เคยเป็นลูกจ้างเลี้ยงเด็กในมูลนิธิสุธาสิณี 17 ปี กลับมาเริ่มต้นทำเกษตรกับครอบครัว เกษตรกรรุ่นใหม่ที่เคยทำงานโรงงาน โดยการประชุมเริ่มจาก การชี้แจงงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและเชิญคุณดาวเรือง พิซผล นักวิจัยที่เคยมีประสบการณ์ทำงานวิจัยมาร่วมแลกเปลี่ยน เห็นขั้นตอนการทำงานวิจัย การศึกษาและผลที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย รวมถึงปัญหาอุปสรรคของการทำงานวิจัย

3) การพัฒนาโครงการวิจัยประเด็นคนรุ่นใหม่ พื้นที่ บ้านอุปราษ ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2558 บ้านอุปราษ ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 19 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตร, พี่เลี้ยงชุดโครงการ, กลุ่มสมาชิกตลาดเขียว, เกษตรกรรุ่นใหม่ และลูกหลานเกษตรกร บ้านอุปราษ ได้มีการทบทวน สถานการณ์ การปลูกผักปลอดสารพิษในบ้านอุปราษ แลกเปลี่ยนแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและกำหนดโจทย์การวิจัย

1. การนำเสนอข้อเสนอโครงการ (concept paper) กับโหนดมีผู้ทรงคุณวุฒิ ให้ข้อคิดเห็นได้นำไปสู่การจัดปรับแก้โครงการ ตามความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนการนำเสนอข้อเสนอโครงการต่อศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยให้ตัวแทนโครงการย่อมนำเสนอประเด็นปัญหา และโจทย์การวิจัยของแต่ละโครงการ หลังจากนั้นผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้ความเห็นและนำไปสู่การปรับแก้โครงการให้มีความชัดเจน โดยทีมชุดประเด็นเป็นผู้ช่วยพัฒนาเอกสารโครงการย่อย

2. การพัฒนาโจทย์โครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการ การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์

ภายหลังเวทีการเสนอร่างโครงการต่อโหนดฯ เป็นขั้นตอนที่ชุดโครงการพัฒนาโครงการตามความเห็นผู้ทรงฯ เสนอโดยเป็นกระบวนการและวิธีการในการพัฒนาโจทย์โครงการวิจัย ในการปรับโครงการในพื้นที่ 2 ครั้ง คือ ทีมยางตลาด + บุ่งคล้า และ อุปราษ + กำแมต กระบวนการพัฒนาโครงการวิจัย หลังเวทีการเสนอร่างโครงการต่อโหนดฯ เป็นขั้นตอนที่ชุดโครงการพัฒนาโครงการตามความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ พี่เลี้ยงได้จัดประชุมทีมวิจัย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม โดยเลือกเนื้อหาของโครงการใกล้เคียงกันมาพัฒนาร่วมกัน เพื่อชี้แจง ทบทวนทำความเข้าใจโครงการ วัตถุประสงค์ และความเห็นของผู้ทรงฯ ที่มีแต่ละโครงการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ได้ประเด็นที่ชัดเจนและสามารถปรับแก้โครงการให้ทันกับระยะเวลาการเสนอโครงการต่อโหนด

ครั้งที่ 1 ปรับแก้โครงการชุดประเด็นคนรุ่นใหม่ ครั้งที่ 1 ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2558 ณ ห้องประชุม อบต.นาดี อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้เข้าร่วม จำนวน 13 คนประกอบด้วย โหนดเกษตร, พี่เลี้ยงชุดโครงการ, นายก อบต.นาดี, เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านบุงคล้า และเกษตรกรรุ่นใหม่ อำเภอยางตลาด ทบทวนจากความเข้าใจจากการเข้าพิจารณาโครงการเพื่อจะได้ช่วยกันปรับแก้ไขโครงการเพื่อจะได้นำเข้าพิจารณาโครงการอีกครั้ง

ครั้งที่ 2 ปรับแก้โครงการชุดประเด็นคนรุ่นใหม่โครงการกำแมต และโครงการบ้านอุปราษ ครั้งที่ 2 วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2558 บ้านอุปราษ ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีผู้เข้าร่วมจำนวน 17 คนประกอบด้วย โหนดเกษตร, พี่เลี้ยงชุดโครงการ, เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุปราษ 9 คน และเกษตรกรรุ่นใหม่ ตำบลกำแมต 4 คน ได้มีการทบทวนจากการไปนำเสนอเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2558 ที่ผ่านมามีตัวแทนทีมได้รับข้อเสนอในการปรับแก้ไขโครงการเพื่อให้สมบูรณ์ ซึ่งได้รับข้อเสนอจากผู้ทรงคุณวุฒิ ทบทวนจากความเข้าใจจากการเข้าพิจารณาโครงการ วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2558 ทบทวนความเข้าใจจากการไปนำเสนอเพื่อจะได้ช่วยกันปรับแก้ไขโครงการเพื่อจะได้นำเข้าพิจารณาโครงการอีกครั้งในวันที่ 25-26 กุมภาพันธ์ 2558 เพื่อเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาอีกครั้ง

ขั้นตอนการติดตามสนับสนุนโครงการที่ได้รับอนุมัติ

โดยมีวิธีการในการติดตามสนับสนุนโครงการย่อย คือ

1) ทบทวนโครงการ เป็นการทบทวนเป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีการ ทีมวิจัย บทบาททีม บทบาทที่ปรึกษา บทบาทพี่เลี้ยง การจัดการโครงการ การเงิน เอกสาร และกิจกรรมโครงการ

2) ทำกิจกรรมร่วมกับทีมวิจัยคือ ประชุมทีมวิจัยประจำเดือน เวทีชี้แจงโครงการในพื้นที่ เก็บข้อมูลวิจัยในพื้นที่ร่วมกับโครงการวิจัย และร่วมสรุปข้อมูลกับทีมวิจัย

3) อบรมนักวิจัยร่วมกับโหนด ซึ่งมีการจัด 4 ครั้ง ประกอบด้วย ครั้งที่ 1 เรียนรู้การเป็นนักวิจัยระเบียบวิธีการวิจัยต่างๆ (โหนด) ครั้งที่ 2 แนวคิดการวิจัยท้องถิ่น (โหนด) ครั้งที่ 3 การแตกกรอบและการใช้เครื่องมือ (ชุดโครงการ) และครั้งที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล ร่วมกับศูนย์ประสานงานฯ

4) การหนุนเสริมการเรียนรู้โดยมีการจัดกิจกรรมหนุนแนวคิดและเทคนิคการผลิต การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์

5) การอบรมการแตกกรอบการวิจัยตามวัตถุประสงค์เพื่อการเก็บข้อมูล ร่วมกับโครงการวิจัยชุดประเด็นเกษตรกรรมรุ่นใหม่ และการแตกกรอบการวิจัยก่อนการเก็บข้อมูลระดับพื้นที่

6) การเก็บข้อมูลและสรุปผลการศึกษาข้อมูล ทั้งการร่วมปฏิบัติการและการช่วยสรุปบทเรียนหลังการเก็บข้อมูล

7) การประมวลผลข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อวางแผนปฏิบัติการ

8) การทดลองปฏิบัติการ หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูล

9) การสรุปผลการทดลองและการสรุปผลการดำเนินงานโครงการวิจัย

โดยมีการจัดกิจกรรมของชุดประเด็นเกษตรกรรมรุ่นใหม่ ดังนี้

1) การร่วมกิจกรรมประชุมชี้แจงโครงการ

การประชุมชี้แจงโครงการวิจัยเป็นกิจกรรมแรกที่ทีมวิจัยจัดในพื้นที่ทุกพื้นที่โครงการ ก่อนการจัดเวทีได้มีการเตรียมการกับทีมวิจัย พร้อมทั้งแบ่งบทบาทหน้าที่ ทีมวิจัยประสานผู้เข้าร่วมเข้าร่วม จัดการสถานที่ อาหาร อาหารว่าง การอำนวยความสะดวก และกำหนดวัน มีผลการดำเนินงานดังนี้

(1) พื้นที่กำแพงดง วันที่ 23 ก.ค.2558 สถานที่ ศาลาประชาคมบ้านแสนศรี ตำบลกำแพงดง อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธรโดยมีผู้ร่วมกิจกรรม 34 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย 7 คน ทีมพี่เลี้ยง 3 คน ที่ปรึกษา 1 คน กลุ่มเป้าหมาย 22 คน

(2) โครงการ”รูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว ภูมิศึกษาอำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์วันที่ 29 กรกฎาคม 2558 ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลอุ่มเม่า มีผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 77 คน ทีมวิจัยจำนวน10 คน ที่ปรึกษาโครงการจำนวน 2 คน โหนด ปลัดอำเภอยางตลาดจำนวน1คน เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาที่ดินจำนวน 2 คน เกษตรกรในพื้นที่ตำบลนาดี ตำบลอุ่มเม่า และตำบลบัวบานรวม จำนวน77คน

(3) ทีมวิจัยบุงคล้าจำนวน 8 คน คณะที่ปรึกษาจำนวน 5 คน ทีมพี่เลี้ยง จำนวน 5 คน (นักศึกษาฝึกงาน 2 คน) ผู้นำชุมชน และชาวบ้านหมู่บ้านบุงคล้า จำนวน 53 คน รวมผู้เข้าร่วมกิจกรรม 71 คน เวทีชี้แจงโครงการจัดขึ้นในวันที่ 23 สิงหาคม 2558

(4) กิจกรรมประชุมชี้แจงโครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุปราษ บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 17 กันยายน 2558 ณ ศาลาที่ทำการชุมชนบ้านอุปราษ หมู่ที่ 3 ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 42 คน ทีมวิจัย จำนวน 10 คน ที่ปรึกษาโครงการจำนวน 2 คน โหนด และพี่เลี้ยงโครงการวิจัย จำนวน 4 คน นายก อบต.ท่าสองคอน และชาวบ้าน บ้านอุปราษ และบ้านโนนตาล จำนวน 25 คน

การจัดเวทีชี้แจงงานวิจัยต่อชุมชนทุกพื้นที่ที่จะมีการแนะนำทีมวิจัยและศูนย์ประสานงานศูนย์ประสานงานความมั่นคงทางอาหาร การวิจัยทำเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ได้รับทุนจาก สำนักนายก โดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. สนับสนุนให้ชุมชนทำวิจัยเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยมี 4 ชุด คือ ชุดพันธุ์กรรม ศึกษาพันธุ์กรรมที่เหมาะสมกับท้องถิ่น นวัตกรรม ศึกษาเทคนิควิธีการลดต้นทุนในการทำนาตลาด ศึกษาระบบตลาดทางเลือกของชุมชนเกษตรกรรุ่นใหม่

2) จัดเวทีอบรมแนวคิดและการแตกกรอบการศึกษาข้อมูลชุดเกษตรกรรุ่นใหม่

วันที่ 12 กันยายน พ.ศ.2558 ณ สำนักงานเครือข่ายเกษตรกรทางเลือกภาคอีสาน อำเภอกันทรวิชัย จ.มหาสารคาม จัดกิจกรรมให้ทีมวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 25 คน จาก โครงการพื้นที่ บ้านบุงคล้า จำนวน 8 คน โครงการ พื้นที่ ตำบลก้ามแมต จำนวน 5 คน โครงการ พื้นที่ อำเภอยางตลาด จำนวน 5 คน โครงการ พื้นที่ บ้านอุปราษ จำนวน 7 คนรวม และผู้เข้าร่วม คณะทำงานโหนด ที่ปรึกษาโหนด คณะทำงาน รวมทั้งสิ้น จำนวน 39 คน

การอบรมเป็นการเตรียมความพร้อมนักวิจัยในชุดโครงการเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อให้แต่ละโครงการร่วมกันแตกกรอบการศึกษาข้อมูลและทบทวนเป้าหมายการวิจัย วิธีการดำเนินการโครงการ โดยให้ทีมวิจัยแต่ละโครงการนำเสนอโครงการและเป้าหมายการดำเนินงานทีมพี่เลี้ยงโหนดให้ความรู้ วิธีการ หลักการในการแตกกรอบการศึกษาข้อมูลตามวัตถุประสงค์เพื่อให้โครงการสามารถดำเนินการไปได้ สามารถตอบคำถามที่เราอยากรู้จากโครงการได้ ให้ความรู้เทคนิค และเครื่องมือเก็บข้อมูลชุมชน วิธีการแตกกรอบการศึกษา แต่ละด้านของชุมชน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ เช่น รายได้ รายจ่าย อาชีพที่มีอยู่ในชุมชน การกักขัง ด้านวัฒนธรรม ด้านการปกครอง ด้านสังคม ด้านทรัพยากร การเก็บข้อมูลหรือการแตกกรอบคือ การไปหาข้อมูลที่เป็นจริง และการหาคำตอบต้องได้ข้อมูลที่เป็นจริง จะต้องเก็บข้อมูลเชิงลึกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายของงานวิจัย

3) อบรมนักวิจัยร่วมกับโหนด

มีการจัด 4 ครั้ง ประกอบด้วย ครั้งที่ 1 เรียนรู้การเป็นนักวิจัย/ ระเบียบวิธีวิจัย (โหนด) ครั้งที่ 2 แนวคิดการวิจัยท้องถิ่น (โหนด) ครั้งที่ 3 การแตกกรอบและการใช้เครื่องมือวิจัย (ชุดโครงการ) และครั้งที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล (โหนด)

4) การลงพื้นที่ติดตามร่วมประชุมทีมวิจัย ช่วงการสนับสนุนโครงการและช่วงการศึกษาข้อมูล

การเก็บข้อมูลในระยะเริ่มต้นโครงการ พี่เลี้ยงชุดโครงการต้องลงพื้นที่ปฏิบัติการร่วมและร่วมวางแผนการเก็บข้อมูล และสรุปการปฏิบัติการ มีกิจกรรมดังนี้

(1) การลงพื้นที่เก็บข้อมูลโครงการศึกษารูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลกำแมด อำเภอภูทอก จังหวัดเลย ในวันที่ 11 ตุลาคม 2558 ณ ที่ทำการกองทุนบ้านโคกยาว หมู่ที่ 9 ตำบลทรายมูล อำเภอทรายมูล จังหวัดเลย มีผู้เข้าร่วม ทั้งหมด 16 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย จำนวน 7 คน พี่เลี้ยงโครงการวิจัย จำนวน 3 คน และกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรรุ่นใหม่ 2 คน

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม เพื่อเก็บข้อมูลประวัติของเกษตรกรรุ่นใหม่การสร้างรายได้ของเกษตรกรรุ่นใหม่ปัญหา/อุปสรรค แรงบันดาลใจ จุดเปลี่ยน การเตรียมการก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูล บ้านโคกยาวได้มีการประชุมออกแบบการเก็บข้อมูลเอกสาร ใช้แบบสัมภาษณ์ จากการช่วยกันแตกกรอบและ ได้กรอบการสัมภาษณ์ของทีมยางตลาดมาปรับให้สอดคล้องกับงานวิจัย

พี่เลี้ยงได้ร่วมวางแผนการเก็บข้อมูลให้ทีมไปดำเนินการเก็บข้อมูลในเป้าหมาย 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลกำแมด 12 คน ตำบลไผ่ 2 คน ตำบลโนนเปือย 1 คน ตำบลหนองเป็ด 2 คน และตำบลทรายมูล 3 คน การทำกิจกรรมแต่ละครั้งให้ทีมวิจัยจัดทำรายงานกิจกรรม และมีบันทึกรายละเอียดตามที่ศูนย์ประสานงานกำหนดให้ตามรายละเอียดของการรายงาน พร้อมทั้งชี้แจงรายการงบประมาณค่าใช้จ่ายในกิจกรรมแต่ละครั้ง

(2) เวทีเสวนาประวัติศาสตร์ชุมชน

เป็นขั้นตอนการเก็บข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจบริบทชุมชน จำนวน 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่บ้านอุปราษ ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 12 ตุลาคม 2558 ณ ศาลาที่ทำการชุมชนบ้านอุปราษ หมู่ที่ 3 ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และเวทีเสวนาศึกษาสภาพภูมิหลังและพัฒนาการการประกอบอาชีพและบริบทชุมชน

ครั้งที่ 2 วันที่ 14 ตุลาคม 2558 เกษตรกรบ้านบึงคล้า ณ วัดโพธิ์ชัยบึงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นเวทีการเก็บข้อมูล บริบทชุมชน ตามวัตถุประสงค์โครงการ ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 24 คน โดยมีทีมพี่เลี้ยงร่วมเตรียมการจัดเก็บข้อมูล การใช้เครื่องมือกับทีมวิจัยก่อนการประชุมจัดเก็บข้อมูล และให้ทีมวิจัยเป็นผู้ดำเนินการหลัก

5) การสรุปผลการศึกษาข้อมูลและเตรียมรายงานความก้าวหน้า

ขั้นตอนนี้พี่เลี้ยงได้สร้างกระบวนการให้เกิดการสรุปการศึกษาข้อมูล โดยพี่เลี้ยงได้ร่วมกับทีมวิจัยแต่ละโครงการ ทบทวนกรอบการศึกษา ดูความพร้อมของข้อมูลหลักจากการจัดเก็บข้อมูล สรุปผลการเก็บข้อมูล และในการเขียนรายงานให้ตอบวัตถุประสงค์โครงการ รายงานที่โครงการ ดังนี้

(1) โครงการศึกษารูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลกำแมต อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

วันที่ 1 พฤศจิกายน 2558 ณ บ้านหนองตาไก่ ตำบลกำแมต อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ผู้เข้าร่วมทีมชุดรุ่นใหม่ จำนวน 2 คน ทีมวิจัย ตำบลกำแมต จำนวน 7 คน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาหารือร่วมกันทั้งกลุ่มเป้าหมาย และสมาชิก ในศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์โครงการวิจัย ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาพัฒนาการการทำเกษตรของกำแมต และข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่

ผลการดำเนินงาน ทีมวิจัยประมวลข้อมูล พี่เลี้ยงใช้กระบวนการ ให้ทีมวิจัยแต่ละคนเล่ารายละเอียดข้อมูลที่ได้ไปเก็บมา โดยเล่าให้เห็นข้อมูลที่ไปเก็บมา และช่วยเขียน Mind map ขึ้น กระดานให้เห็นข้อมูลร่วมกัน กลุ่มเป้าหมายที่เก็บข้อมูลมีเกษตรกรรุ่นใหม่ จำนวน 24 คน ทีมวิจัย จำนวน 6 คน รวมทั้งหมด จำนวน 30 คนครอบคลุมพื้นที่พื้นที่เก็บข้อมูล ตำบลกำแมต บ้านหนองตาไก่ บ้านแสนศรี บ้านกำแมต บ้านโนนยาง บ้านห้วยวัว รวมจำนวน 22 คน ตำบลไผ่ บ้านโคกกลาง จำนวน 2 คน ตำบลทรายมูล บ้านโคกยาว จำนวน 3 คน ตำบลหนองเป็ด บ้านโคงไต้น จำนวน 2 คน ตำบลโนนเปือย บ้านคำม่วงไข่ จำนวน 1 คน

(2) วิธีการดำรงชีพของเกษตรกรที่เริ่มทำเกษตรอินทรีย์ บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์จังหวัดกาฬสินธุ์

วันที่ 19 ธันวาคม 2558 ณ ฟาร์มข้าวขวัญทิพย์ ทีมเข้าร่วม ทั้งหมด 12 คน ได้มีการทบทวนความคืบหน้าของงานที่ทำอยู่ และสิ่งที่จะต้องนำเสนอคือ ส่วนที่ 1 เนื้อหาการรายงานประกอบด้วยกระบวนการวิจัย (กิจกรรมการวิจัย – ผลที่เกิด) และข้อมูลผลการศึกษาส่วนที่ 2 คือ รายงานการเงิน

ผลการดำเนินงาน ได้มีการ ทบทวนกิจกรรมที่ดำเนินการผ่านมาซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่ คือ ประชุมทีม/ ประจำเดือนซึ่งมีกิจกรรม คือ เช่น เวทีที่ 1 ชี้แจงทำความเข้าใจโครงการเวทีที่ 2 ถอดภูมิหลัง ประวัติศาสตร์ชุมชน จากคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชนอดีตและปัจจุบัน เวทีที่ 3 เวทีปัจเจก/เงื่อนไข ที่มีอิทธิพลที่ทำให้ตัดสินใจมาทำการเกษตร – เก็บข้อมูลโดยทำแบบสอบถาม 100 คน 18 มิถุนายน 2558 ประชุมทีมวิจัย 25 สิงหาคม 2558 อบรมพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย 5 กันยายน 2558 ประชุมทีม – วางแผนเตรียมเก็บข้อมูล – แลกเปลี่ยนความรู้กับทีมประชุมทีมแตกกรอบทีมวิจัย การอบรมฯ นักวิจัยเตรียมเก็บข้อมูลสภาพภูมิหลังและแบ่งบทบาทหน้าที่ เวทีเสวนาสภาพภูมิหลังและการประกอบอาชีพประชุมทีม วางแผนการเก็บข้อมูล การออกแบบสอบถาม และเก็บข้อมูล และพี่เลี้ยงได้ชี้แจงเรื่องการจัดการ การเงินในรายละเอียดการจัดการเงิน และเอกสารการเงิน เช่น กรณีไม่ใช้ใบรับรองแทนใบเสร็จให้เปลี่ยนมาใช้ใบสำคัญรับเงิน

พร้อมแนบสำเนาบัตรประจำตัวประชาชนทุกแผ่นทั้งทีมวิจัย และนอกทีมวิจัยการใช้งบประมาณงวดที่ 1 ถ้าใช้เงินไม่หมด ให้ทีมวิจัยเขียนแผนเพื่อที่จะขอใช้เงินในงวดที่ 1 เป็นต้น

(3) ศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุปราช บ้านโนนตาล ตำบล ท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 17 ธันวาคม 2558 ณ บ้าน นาย สวรรค์ ลาชุมเหล็ก 22 หมู่ 3 บ้านอุปราช ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 18 คน ทีมวิจัยจำนวน 12 คน ทีมวิจัยต้องทบทวนกรอบการเก็บข้อมูลใหม่ แต่ทีมมีปัญหาเนื่องจาก ส่วนหนึ่งทีมเก็บข้อมูลได้ไม่ครอบคลุมทั้งหมด เพราะมีข้อจำกัดด้านอายุ (69 ปี) ส่วนทีมที่เป็นคนรุ่นใหม่มีข้อจำกัดด้านเวลา จึงได้หารือเรื่องการเสริมทีมโดยมี การเพิ่มทีมวิจัยทำความเข้าใจกรอบการเก็บข้อมูลร่วมกันทีมใหม่ที่เข้ามา

พี่เลี้ยงได้ให้ทีมระดมกลุ่มเป้าหมาย และข้อมูลที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติม เช่น ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร ชื่อ- สกุล ความคิด – ทำไม่ถึงทำเกษตร ก่อนมาทำเกษตร ทำอะไรอยู่รายได้ รายจ่าย อาชีพ ทำอะไรบ้างปัญหา ทางออกการตลาด การจำหน่าย ความรู้เทคนิค แรงงาน การจัดการสภาพพื้นที่การดูแลรักษา ความต้องการในการพัฒนาศักยภาพ สิ่งที่ยากทำให้เพิ่มความต้องการในการหนุนเสริมจากหน่วยงานต่างๆ สิ่งที่ยากเห็นลูกหลานเป็นในภาคเกษตร การระดมคำถามเหล่านี้มาให้มากที่สุดว่าทีมงานอยากได้คำตอบด้านใดบ้าง เพื่อนำคำถามมาออกแบบสัมภาษณ์ และให้ทีมนำไปเก็บข้อมูล จากนั้นจึงนัดหมาย ทีมวิจัยเพื่อหารือกันอีกในวันจันทร์ วันที่ 21 ธันวาคม 2558 เพื่อทดลองทำแบบสอบถามในเวลา 9.00 น. เป็นต้นไป

6) การนำเสนอรายงานความก้าวหน้า

(1) การรายงานความก้าวหน้ารายงานความก้าวหน้าต่อโหนดวันที่ วันที่ 7- 8 มีนาคม 2559 ณ ศูนย์ประชุมแก่งเลิงจาน อ.เมือง จ.มหาสารคาม เป็นการนำเสนอรายงานความก้าวหน้าและประชุมเวทีพิจารณารายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ คือ ดร.กฤษฎา บุญชัย นักวิชาการอิสระ ดร.วิเชียร เกิดสุข และผศ.ดร.บุญชร แก้วส่อง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยมีผู้เข้าร่วมประกอบด้วย เจ้าหน้าที่โครงการทั้ง 4 ชุดโครงการ นักวิจัยโครงการย่อย 16 โครงการ โดยก่อนการนำเสนอ ทีมพี่เลี้ยงเตรียมการ และช่วยให้ความมั่นใจกับทีมได้นำเสนอตามที่สรุปร่วมกัน ผลการนำเสนอ ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความเห็นรายโครงการ ดังนี้

โครงการรูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลก้ามเตย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

มีข้อเสนอแนะที่สำคัญ ต่อการดำเนินโครงการเช่น โครงการรูปแบบฯ โดยสรุปมีที่รูปแบบงานวิจัยหากขึ้นต้นว่ารูปแบบจะต้องตอบให้ได้ว่ามีที่รูปแบบ อยากให้ทีมศึกษาความเห็นและประมวลข้อมูลร่วมในรูปแบบที่มี เช่น 1) คนที่ผลิตเอง ขายเอง 2) ผลิตเองส่วนหนึ่งและเป็นผู้ประกอบการส่วนหนึ่ง หรือ 3) เป็นผู้ประกอบการ มีการเก็บข้อมูลมากแต่ขาดการวิเคราะห์/สังเคราะห์ พี่เลี้ยงอาจจะต้องช่วยในเรื่องการวิเคราะห์ สังเคราะห์ อาจจะเริ่มวิเคราะห์รูปแบบ ดังนั้น ควรค้นหารูปแบบจริงๆ ที่จะทำให้อาชีพเกษตรกรรุ่นใหม่มาทำเกษตรอินทรีย์มีหน้าตาอย่างไร

สรุป ควรนำเสนอรูปแบบออกมาให้ชัด รูปแบบการสร้างรายได้อาจจะไม่ใช่มีรูปแบบเดียว อาจจะมีการผลิตที่หลากหลาย การช่วยเกษตรกรที่ผลิตมีตลาดและสร้างรายได้ของตนเอง บางคน อาจจะได้ทำเกษตรแต่ซื้อผลิตผลการเกษตรมาพัฒนาและจัดการขาย คนรุ่นใหม่บางแห่งมองเห็น สินค้ามากแต่ไม่มีคนดึงสินค้าออกมาขาย ไม่อยากให้มองเกษตรกรในฐานะผู้ผลิตอย่างเดียวแต่ควรมองในฐานะคนที่โยงใยผลผลิตของชาวบ้านด้วย

(2) โครงการศึกษาวิธีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกรบ้านบุง คล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

มีข้อเสนอแนะที่สำคัญ ต่อการดำเนินโครงการ เช่น เป้าหมายงานวิจัยเป็นเรื่องของการสืบทอด ให้มีเรื่องเล่า สิ่งที่ยากสืบทอดเป็นคุณค่าของวิถีเกษตร อยากเล่าให้เห็นคุณค่าให้คนอื่นได้ฟัง ความรู้เป็นเรื่องๆ ไปเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยแต่คุณค่าเป็นสิ่งสำคัญ ยังไม่เห็นว่าภูมิปัญญาอะไรทางด้านเกษตรที่มีคุณค่าและดำรงสืบทอด ณ สถานการณ์ปัจจุบันมีเงื่อนไขอะไรในการถ่ายทอดรูปแบบในการส่งเสริมกระบวนการให้คนรุ่นใหม่ควรเป็นอย่างไร ข้อมูลยังไม่มาก เป็นเรื่องราวทั่วไป ข้อมูลพื้นที่ที่มีความน่าสนใจอย่างบ้างบุงคล้าจะดำรงอยู่อย่างไร ทำไมอยากทำเรื่องนี้ คือ อยากให้ลูกหลานมาทำ เพราะเห็นความสำคัญของเกษตร ทำอย่างไรให้ลูกหลานมาทำ วิธีการหนึ่ง คือ ไปเรียนรู้วิธีการทำจะต้องค้นหาจากการขอม (สังเกตการณ์) จากปฏิบัติการในพื้นที่ การนิยามคนรุ่นใหม่มีหลายกลุ่ม คือ กลุ่มคนเกษียณอายุราชการ และกลุ่มที่เป็นลูกหลาน ภูมิปัญญาที่ก่อให้เกิดความภูมิใจที่ยากถ่ายทอด เช่น เป็นวิถีชีวิตที่ยากทำ ฯลฯ สิ่งที่ได้มื่อนำเสนอ/เรื่องที่เราสนใจมีความน่าสนใจและควรเป็นสิ่งสำคัญในการเขียนรายงาน

(3) โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่บ้านอุปราษ บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

มีข้อเสนอแนะที่สำคัญต่อการดำเนินโครงการ เช่น มีความรู้ มีความโดดเด่นจะต้องบอกให้ได้ว่าเพราะอะไร เด่นในเรื่องอะไร เช่น ดิน น้ำ ความใส่ใจ ฯลฯ มีความรู้อะไรที่เด่นกว่าที่อื่น ประสพการณ์จากการทำมา ดูหลายๆ อย่าง เช่น สภาพอากาศ ความใส่ใจ ละเอียดกับความเปลี่ยนแปลง ฯลฯ จะต้องตอบคำถามว่าทำไมมีความรู้ที่เด่น เด่นเรื่องอะไรทำให้ผลผลิตเติบโต กระบวนการผลิตเป็นอย่างไรควรมีคำอธิบาย ทำไมทำแบบนี้ดีกว่าคนอื่นอย่างไร เขียนให้เห็นว่าทำแบบนี้ดีกว่า และที่ยังไม่เห็นคือรูปแบบและวิธีการขยายความรู้เป็นอย่างไร ไม่เปิดเผยหมดแต่ทำอย่างไรให้คนอื่นได้ความรู้/ประโยชน์จากเรา รูปแบบขยายจะต้องหาวิธีเชิญชวน/โน้มน้าว เพื่อให้เขาสนใจและมาปลูก สิ่งที่ยากถ่ายทอดไม่ใช่ความรู้แต่เป็นความภูมิใจของพ่อแม่ว่าแม้ว่าเราไม่ได้เรียนหนังสือแต่มีความภูมิใจ และการมีความรู้แบบนี้จะต้องศึกษา สังเกต ทดลอง เป็นการส่งผ่านคุณค่าจากรุ่นต่อรุ่น ควรถอดบทเรียนความรู้เพื่อถ่ายทอดให้คนอื่น ควรเขียนให้ละเอียด จะต้องนิยามคำว่าคนรุ่นใหม่ให้ชัด การขยายผลในที่นี้เป็นการขยายผลสู่คนอื่น มีคุณค่าอะไรที่ทำให้มองเห็นคุณค่าที่ทำ องค์ความรู้ น่าจะมีอะไรที่อยู่ลึกๆ อาจจะมองคนรุ่นใหม่หลายแบบ คือ กลุ่มที่เป็นเครือข่าย กลุ่มที่รวบรวมสินค้าสู่ตลาด และกลุ่มที่ไม่ได้ผลิตแต่ยกระดับมูลค่าสินค้า คนรุ่นใหม่อาจจะหมายถึงคนที่ยังปลูกแบบใช้สารเคมี มาทำผักปลอดภัยและขายสู่อินทรีย์ แต่อยากให้มององค์ความรู้ไม่ใช่แค่ปลูกอย่างไร/วิธีการ แต่น่าจะมีมากกว่านั้น เป็นองค์ความรู้ที่มาจากจิตวิญญาณ และสิ่งที่เราภูมิใจคืออะไร

(4) โครงการรูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว กรณีศึกษาอำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

ข้อเสนอแนะที่สำคัญ ต่อการดำเนินโครงการ คือ งานศึกษาเนื้อหาเน้นไปที่กระบวนการ ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรอินทรีย์ เสนอว่า ยังไม่ตรงกับโจทย์ หากจะทำโจทย์เดิมอาจจะต้องปรับให้ตอบวัตถุประสงค์ทั้ง 5 ข้อ ซึ่งควรวิเคราะห์ทั้ง 10 คน ดูว่าสถานการณ์ทำการเกษตรอย่างไร ทำไมต้องทำแบบนั้น หากจะศึกษาวิธีการของเกษตรกรเริ่มต้น - ดำรงอยู่จะต้องตอบให้ได้ว่าจะอะไรที่ทำให้ทำอยู่ ปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ทำให้ทำอยู่ สถานการณ์ของเกษตรกรรุ่นใหม่มีปัจจัย หรือตัวชี้วัดอะไรว่าเขาคิดจะทำ เงื่อนไข/ปัจจัยการทำเกษตรอินทรีย์ จะต้องให้ชัด อาจจะต้องวิเคราะห์เชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นๆ และข้อที่ 5 จะต้องตอบให้ได้ ว่ามีกี่รูปแบบ มีเงื่อนไขปัจจัยอะไรในการสืบทอดความรู้ นำอะไรไปถ่ายทอด เสนอว่า ทางทีมพี่เลี้ยงควรจะมาช่วยแนะแนวให้เขารอบ

7) การวิเคราะห์ผลการวิจัยและการวางแผนปฏิบัติการโครงการ

ผลจากการพิจารณารายงานความก้าวหน้าโครงการได้มีการติดตามหนุนเสริมงานวิจัยหลังจากผู้ทรงคุณวุฒิ มีความเห็นโดยใช้วิธีการ พูดคุย ทำความเข้าใจกับหัวหน้าโครงการ ต่อความเห็นข้อเสนอแนะและสิ่งที่ทีมต้องปรับเพิ่มเติม ซึ่งทีมชุดประเด็นได้ใช้วิธีการหนุน 2 แบบคือ การให้คำปรึกษา แนะนำวิธีการวิเคราะห์ผลการศึกษาและการเลือกทดลองปฏิบัติการซึ่งต้องสอดคล้องกันรวมถึงเหมาะสมกับระยะเวลาของงานวิจัยด้วย ซึ่ง โครงการศึกษาวิธีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกร บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถคุยกันเองภายในทีมได้ และการหนุนให้ 3 โครงการวิเคราะห์ผลการวิจัยพี่เลี้ยงได้ใช้วิธีการลงพื้นที่ร่วมประชุมทีมวิจัยเกิดการวิเคราะห์ผลการวิจัยและการวางแผนปฏิบัติการโครงการ ดังนี้

(1) โครงการรูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลก้ามแมต อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จัดประชุมทีมวิจัยร่วมกับพี่เลี้ยงเพื่อปรับแก้รายงานความก้าวหน้าตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ วันที่ 7 เมษายน 2559 สถานที่ บ้านเลขที่ 137 หมู่ 6 ตำบลก้ามแมต อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ผู้เข้าร่วมกิจกรรม 7 คนประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน โดยทีมวิจัยและพี่เลี้ยงได้ร่วมกันทบทวน ความเห็นของผู้ทรงฯ และสรุปข้อมูลตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงฯ ในประเด็นรูปแบบการสร้างรายได้ของเกษตรกรรุ่นใหม่ และสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบการสร้างรายได้ มี 2 รูปแบบ คือ 1.ผลิตเองขายเอง 2 มีอยู่ 10 คน 2.ผลิตเองและรับซื้อจากสมาชิกมีอยู่ 9 คน เงื่อนไขที่สามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่คือ 1.มีกลุ่ม/เครือข่ายรับซื้อผลผลิตคือ ชมรมรักธรรมชาติ ตำบลนาโส้ ชมรมรักธรรมชาติหนองยอ นิคมเศรษฐกิจพอเพียงบ้านโนนยางและกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้าน บ้านกุดหิน 2.มีตลาดนัดสีเขียวที่ได้มาตรฐานและผู้บริโภคให้การยอมรับคือ วันจันทร์และวันพฤหัสบดีบริเวณโรงพยาบาลแพทย์แผนไทย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร วันอังคาร บริเวณศาลากลางจังหวัดยโสธร ทุกวันเสาร์ บริเวณหอนาฬิกาในเมืองยโสธร

(2) โครงการรูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว กรณีศึกษา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ มีการประชุมสังเคราะห์ข้อมูลประมวลข้อมูล และวางแผนเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2559 ณ บ้านเลขที่ 131 หมู่ 6

บ้าน ตำบลอุ่มเม่า อำเภอปางศิลาทอง จ.กำแพงเพชร มีผู้เข้าร่วม ทั้งหมด จำนวน 7 คน ทีมวิจัยจำนวน 5 คน พี่เลี้ยงโครงการวิจัย จำนวน 2 คน พี่เลี้ยงและทีมวิจัยร่วมทบทวนผลการนำเสนอรายงานความก้าวหน้าต่อ โหนด ทำให้ทีมวิจัยเข้าใจมากขึ้น และเห็นว่า ข้อมูลยังไม่เพียงพอต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติมก่อนออกแบบ ปฏิบัติการ ให้ปรับแก้รายงานความก้าวหน้าก่อนจะรวบรวมข้อมูล เพื่อเตรียมข้อมูลไว้จัดเวทีคืนข้อมูล แล้วจึงออกแบบปฏิบัติการในระยะที่ 2 และทบทวนข้อเสนอและความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ มีประเด็น สำคัญได้แก่ เนื้อหาไม่ตอบโจทย์การสืบทอด ไม่เห็นคำตอบในการสืบทอด เงื่อนไข ปัจจัยนำอะไรไป ถ่ายทอดรูปแบบการสืบทอดที่น่าสนใจคืออะไรสถานการณ์การทำเกษตร การเริ่มต้น? การดำรงอยู่? ปัจจัย เงื่อนไขที่ทำให้ดำรงอยู่ที่ทำให้สืบทอด เกษตรกรรุ่นใหม่ คืออะไรวิธีคิดที่แตกต่างของคนรุ่นเก่า/ คนรุ่นใหม่วิธีการถ่ายทอด/ การสืบทอดความรู้ที่มีทำให้ทีมได้ร่วมกัน ทบทวนเป้าหมายกระบวนการที่ ดำเนินการผ่านมาและข้อมูลที่มีอยู่กระบวนการที่ดำเนินการผ่านมา เห็นเกษตรกรรุ่นใหม่เป็นใคร มีอยู่ คือ ทีมวิจัย จำนวน 8 คนกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งแต่ละคนมีความรู้ ที่แตกต่าง ระดับความเข้มข้นในการทำอินทรีย์ ไม่เท่ากัน แต่มีรูปแบบที่แตกต่างทำให้ทีมต้องไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

(3) โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่บ้านอุปราช
บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ประชุมทีมวิจัยดูข้อเสนอและวาง กรอบการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม วันที่ 9 พฤษภาคม 2559 ณ บ้านเลขที่ 22 หมู่ 3 บ้านอุปราช ตำบลท่าสอง คอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผู้เข้าร่วมทั้งหมดจำนวน 11 คน ทีมวิจัยจำนวน 9 คน โหนด พี่เลี้ยง โครงการวิจัย และผู้ช่วยพี่เลี้ยง จำนวน 2 คน ได้ร่วมกันทบทวนวัตถุประสงค์โครงการข้อเสนอและ ความเห็นและข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิ คือ ในการเขียนรายงานให้เพิ่มเติมข้อมูล รายละเอียดที่เกี่ยวข้อง มากขึ้น เขียนความรู้ที่ได้ให้คนอื่นเข้าใจและนำไปทำเองได้ สามารถอธิบายขั้นตอนรายละเอียดข้อมูล เกี่ยวกับความรู้เช่น วิธีการขยายความรู้ทำอย่างไร ทำกับใคร โรงเรียน หมู่บ้านกระบวนการ วิธีการ การ ขยาย คุณค่าอะไรที่เป็นคุณค่าสำคัญ และข้อมูลเพิ่มเติมเช่น การควบคุมคุณภาพ การจำหน่ายการ นำเสนอสินค้าของเกษตรกรนิยามคำว่า “เกษตรกรรุ่นใหม่” ให้ชัดความรู้เด่น มีอะไรบ้างจากนั้นได้ร่วมกัน สรุปรวมความรู้การปลูกผักของสมาชิกที่มี เช่นการปลูกมะเขืออินทรีย์การปลูกคะน้าการปลูกถั่วลิสงการ ปลูกการปลูกการปลูกข้าวโพด การแปรรูปอาหารพื้นบ้านระดมประเด็นคำถามการเก็บและการเขียน ข้อมูลเพิ่มเติมตามความเห็นผู้ทรงฯ รวมถึงการ นิยามคำว่า “เกษตรกรรุ่นใหม่” บ้านอุปราช หมายถึง คน ที่เปลี่ยนความคิดใหม่จากการผลิตเดิมๆ เช่น เพิ่มการผลิตที่หลากหลาย ผสมผสานเทคโนโลยีเข้ามาใช้ ปรับเปลี่ยนการผลิตที่เพิ่มรายได้ คนที่เพิ่มเริ่มต้นทำการเกษตร ปรับเปลี่ยนอาชีพมาทำเกษตรและคนเป็น คนรุ่นใหม่ที่ทำเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ใช้การสื่อสารสังคมหาความรู้จากอินเทอร์เน็ตที่มีแผนการ ทำงานเรื่องการศึกษาองค์ความรู้ก่อนข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่มี 26 คน ให้เขียนเพิ่มเติมข้อมูลของ เกษตรกรรุ่นใหม่เป็นอย่างไร มีจุดเริ่มต้น จุดเปลี่ยน รูปแบบการทำเกษตรของตนเองโดยข้อมูลที่เก็บมา เป็นแบบสอบถามแต่ยังไม่ละเอียดให้เก็บข้อมูลลึกขึ้น และให้ทีมแบ่งการไปสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลรายคน โดยแบ่งโซนเก็บข้อมูล

8) การติดตามผลการปฏิบัติการของโครงการย่อย

การติดตามผลการปฏิบัติการของโครงการย่อย ได้มีการปฏิบัติการตามข้อมูลและมีการปฏิบัติการของโครงการ มีรูปแบบกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม ตามโครงการ ดังนี้

(1) โครงการรูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร กิจกรรมทดลองปฏิบัติการ ที่มีวิจัยและกลุ่มเป้าหมายได้ไปศึกษาดูงาน 3 แห่ง คือครั้งแรกเป็นการศึกษาการตลาดและผู้บริโภคที่งานมหกรรมกินสบายใจ ณ ศูนย์การค้าศูนย์ทาวเวอร์ จังหวัดอุบลราชธานี สาเหตุที่ต้องการไปศึกษาดูงานเพราะต้องการศึกษาการตลาดที่นอกเหนือจากตลาดสีเขียว จังหวัดยโสธร และอยากมีเครือข่ายตลาดจำหน่ายข้าว ครั้งที่ 2 ศึกษาวิธีการปลูกพริกอินทรีย์ สาเหตุที่ต้องการศึกษาดูงานเพราะสืบเนื่องมาจากการไปศึกษาดูงานที่ศูนย์การค้าศูนย์ทาวเวอร์ และได้รู้จักกับ นายวิเชียร ชีช่วง ซึ่งเป็นคนที่ประสบความสำเร็จในการปลูกพริกอินทรีย์สามารถกำหนดราคาเองได้ จำหน่ายทั้งพริกสดและแห้งซึ่งในตลาดสีเขียว จังหวัดยโสธรซึ่งไม่มีพริกแห้งอินทรีย์วางจำหน่าย และครั้งที่ 3 ศึกษาดูงานวิธีการปรับปรุงบำรุงดิน จากหมอดินดีเด่นระดับประเทศประจำปี 2558 สาเหตุที่ศึกษาเพราะที่มีวิจัยทำเกษตรอยู่แล้วจึงอยากศึกษาความรู้การปรับปรุงดิน เพราะเป็นพื้นที่ที่มีสภาพดินแบบเดียวกับดินในตำบลกำแมด ซึ่งสามารถปรับปรุงบำรุงดินให้ทำเกษตรอินทรีย์ได้และกำลังดำเนินการกิจกรรมเพิ่มผลผลิตและขยายพื้นที่การเพาะปลูก และนำมาใช้ในการปลูกผักทดลองขยายผล สมาชิกที่สนใจตัดสินใจร่วมทดลอง มีการจัดกิจกรรม เช่น การลงพื้นที่ติดตามผลทดลองปฏิบัติการ วันที่ 28 กรกฎาคม 2559 สถานที่แปลงเกษตรบ้านแสนศรีและบ้านกำแมด ผู้ร่วมกิจกรรม 7 คน วันที่ 30 กรกฎาคม 2559 สถานที่แปลงเกษตรสมาชิกบ้านหนองตาไก่ บ้านกำแมด และบ้านโคกกลางผู้ร่วมกิจกรรม 4 คน วันที่ 11 สิงหาคม 2559 สถานที่แปลงเกษตรบ้านแสนศรีและบ้านกำแมด

(2) โครงการศึกษาวิธีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกรบ้านบึงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีการวางแผนปฏิบัติการที่มีวิจัยมีเป้าหมายการทำกิจกรรม คือ ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเด็กนักเรียน ทำกิจกรรมเกษตรปลอดสาร ทำกิจกรรมกับกลุ่มผู้สูงอายุเกษียณและกลุ่มเป้าหมายในการปฏิบัติการ

3) โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุปราษ บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม กิจกรรมทดลองปฏิบัติการจัดกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย สองระดับ คือ กลุ่มที่สนใจการทำเกษตรอินทรีย์ อยากมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการการทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มเติมเทคนิคการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ เช่นการขยายเชื้อไตรโคเดอมา ให้กับสมาชิกที่สนใจและจัดกิจกรรมให้กับกลุ่มลูกหลานเกษตรกรได้จัดเวทีลูกหลานเกษตรกรบ้านอุปราษแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในวันที่ 18 กันยายน 2559 ณ ศาลากลางบ้านอุปราษ ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผู้เข้าร่วมจำนวน 29 คน

9) สรุปผลการปฏิบัติการและการสรุปงานวิจัย

ก่อนสิ้นสุดโครงการทุกทีมได้ร่วมกันสรุปการดำเนินงานโครงการวิจัยในเชิงกระบวนการ เนื้อหาที่ตอบ โจทย์โครงการ การเรียนรู้ของทีมและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของทีมวิจัย และสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน

(1) รูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลก้ามแมต อำเภอกุดชุม จังหวดยโสธร ได้จัดกิจกรรมเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2559 บ้านหนองตาไก่ ตำบลก้ามแมต อำเภอกุดชุม จังหวดยโสธร จากข้อมูลระยะที่ 1 พบว่าการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ ต้องสร้างความพร้อมและปัจจัยเอื้อ 3 เรื่อง คือ ประการที่ 1 คือ การสร้างความเชื่อมั่นและแนวคิดของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เห็นด้วยและพร้อมสนับสนุน ประการที่ 2 คือการเพิ่มความรู้ เทคนิคการผลิตที่ลดต้นทุนและเป็นระบบการผลิตที่ปลอดภัยจนพัฒนาไปถึงมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และประการที่ 3 คือ การสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในการจัดการผลผลิตและการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ เนื่องจากระยะเวลาในการปฏิบัติการของงานวิจัย ทีมวิจัยจึงออกแบบปฏิบัติการเน้นการเพิ่มเทคนิคการผลิตแบบปลอดภัย โดยใช้รูปแบบการสนับสนุนเกษตรกรที่มีความพร้อมในการทดลอง 11 คน กิจกรรมที่โครงการสนับสนุน มีเป้าหมายเพื่อเสริมเทคนิค ทักษะการผลิตอินทรีย์ การติดตามเยี่ยมแปลงเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ ต่อเทคนิค การมีเพื่อนและช่องทางการตลาด

ก่อนเริ่มต้นทำการทดลองทีมได้วางเงื่อนไข กับกลุ่มเป้าหมาย 30 คน ก่อนปฏิบัติการทดลองมีการตรวจสอบแปลงปลูกก่อนมีการแบ่งโซนในการรับผิดชอบติดตามแปลง มีการจดบันทึกข้อมูลในการปลูก วิธีการปลูกให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ปลูกพืชตามฤดูกาลและชักชวนบุคคลภายนอกให้เข้าร่วมกลุ่มในการทำเกษตรอินทรีย์ส่วนกลุ่มเป้าหมายที่ไม่รับเงื่อนไขในการทำเกษตรอินทรีย์ยังไม่กล้าทำเกษตรอินทรีย์เพราะกลัวว่าผลผลิตจะไม่ทันต่อความต้องการของตลาดพื้นที่ในการเพาะปลูกไม่เหมาะสม ไม่มีเวลาเพียงพอต่อการทำงาน ยังไม่เชื่อมั่นต่อการมีรายได้เพราะจำเป็นต้องหารายได้ให้ส่งลูกเรียนหนังสือจึงยังต้องผลิตปริมาณมาก และใช้สารเคมี ปัญหาการด้านแรงงานมีแรงงานจำกัด

(2) โครงการศึกษาวิธีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกรบ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้จัดเวทีสรุปผลการวิจัยโครงการบุงคล้า วันที่ 25 กันยายน 2559 ณ ฟาร์มข้าวขวัญทิพย์ บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้เข้าร่วม จำนวน 14 คน สรุปผลจากการวิจัยที่ผ่านมาทั้งหมด เกิดอะไรขึ้น ทีมเห็นอะไรบ้างในแต่ละปฏิบัติการเราทำอะไร ได้เรียนรู้อะไร ทำให้เห็นสิ่งที่ทีมได้เรียนรู้ของ

(3) โครงการรูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว ภูมิศึกษา อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้จัดเวทีสรุปผลการวิจัยโครงการอำเภอขามเฒ่า เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2559 ณ บ้านเลขที่ 131 หมู่ 6 บ้านตำบลอู่เม่า อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้เข้าร่วม ทั้งหมดจำนวน 9 คน ซึ่งได้ทบทวนการดำเนินงานโครงการรูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว ภูมิศึกษา อำเภอขามเฒ่า การศึกษาในระยะที่ 1 พบว่า การทำเกษตรอินทรีย์แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม โดยแบ่งตามอายุในการเข้าสู่ระบบการทำเกษตรอินทรีย์ คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ 1 - 5 ปี จำนวน 4 คน คือ นายสนธิ

ภูสมหมาย นางกฤษณา ภูกิจงาม นายธนกร วงศ์ชา และนายพชรพล โพธิ์แท่น การทำเกษตรยังใช้เคมีอยู่บางส่วน เนื่องจากมีพื้นที่นาจำนวนมาก และทีมวิจัยจะแบ่งแปลงผลิดออกเป็นแปลงทดลองทำเกษตรอินทรีย์ และผลิตแบบพึ่งพาเคมี ซึ่งจะทำนา ทำสวน ปลูกผลไม้ เลี้ยงวัว เลี้ยงปลาซึ่งช่วงการปรับเปลี่ยนอาจจะต้องใช้ปุ๋ยเคมีผสมบ้างเพราะให้สภาพดินเริ่มฟื้นตัว และกลุ่มที่ 2 กลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ 6-10 ปี เป็นกลุ่มที่เล็กใช้สารเคมี มีความรู้เทคนิคการผลิต เช่น การทำปุ๋ยหมักน้ำหมัก และมีการแปรรูป จัดการตลาดเองได้ และเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์มา 10 ปี จะมี 1 คน คือ นายมา เตสันเทียะทำการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมี มีความรู้ในการทำเกษตรแบบอินทรีย์ มีการแปรรูป สามารถจัดการตลาดเองได้ และมีข้อสรุปว่า การทำเกษตรพื้นที่เขตลำปาว สามารถแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มระยะปรับเปลี่ยน จำนวน 15 คน ได้แก่ทีมวิจัย 4 คน เช่น นายสนธิ ภูสมหมาย นางกฤษณา ภูกิจงาม นายธนกร วงศ์ชา และนายพชรพล โพธิ์แท่น และสมาชิกที่สนใจ 11 คน เช่น นางประนอม ภูสมหมาย นางพรรณทิพย์ จันบุญศรี นายพงศ์ธรทรัพย์ วิบูลย์ นางบัวผืน เชื้อกลาง นางทองพูล ภูขมร นายสุริยา หาระมี นางนารี ภูดวงดอก นายธีรยุทธ ภูคงคา นางสาวสมพร ภูช่างทอง นางสาวพิสมัย ดุลเพ็ญ และนางลำพันธ์ ประทุมวัน

(4) โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่คนรุ่นใหม่ บ้านอุปราช บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จ.มหาสารคาม ได้จัดสรุปการทำงานโครงการวิจัยทบทวนกิจกรรม กระบวนการแต่ละช่วงในระยะเวลาที่ 1 พบว่า มีกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ que เริ่มต้นปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากการผลิตที่หลากหลาย จากการผลิตที่ยังมีการใช้สารเคมีไปสู่อินทรีย์ จากการผลิตที่ปลอดภัยไปสู่อินทรีย์ และกลุ่มที่เป็นลูกหลานเกษตรกรที่อายุน้อย เป็นกลุ่มที่ร่วมกิจกรรมในครอบครัวและมีกิจกรรมการผลิตของตนเองร่วมกับครอบครัว ดังนั้น จึงสรุปผลการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 2 กลุ่มคือ (1) กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ que เริ่มต้นปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากการผลิตที่หลากหลาย จากการผลิตที่ยังมีการใช้สารเคมีไปสู่อินทรีย์ จากการผลิตที่ปลอดภัยไปสู่อินทรีย์ และ (2) กลุ่มที่เป็นลูกหลานเกษตรกรที่อายุน้อย เป็นกลุ่มที่ร่วมกิจกรรมในครอบครัวและมีกิจกรรมการผลิตของตนเองร่วมกับครอบครัว

ขั้นการสังเคราะห์ข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่

หลังจากสนับสนุนโครงการวิจัยย่อยทั้ง 4 โครงการให้สามารถดำเนินงานวิจัยตั้งแต่ระยะการเตรียมทีมวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การทดลองปฏิบัติการและการสรุปผลการวิจัย ซึ่งระหว่างกระบวนการหนุนเสริมโครงการวิจัยย่อย ชุดโครงการสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ฯ บันทึกกระบวนการทำงานผลที่เกิดขึ้น ข้อค้นพบควบคู่กับการสรุปบทเรียนการหนุนเสริมร่วมกับทีมวิจัย แล้วจึงนำประมวลสรุปเป็นขั้นตอนการสนับสนุนโครงการวิจัย ส่วนการสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรรุ่นใหม่ดำเนินการโดยนำข้อมูลแต่ละด้านจากโครงการวิจัยย่อยมาวิเคราะห์แยกกลุ่มข้อมูลแล้วจึงสังเคราะห์เป็นข้อสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การดำเนินงานที่ผ่านมาของการชุดโครงการ การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ และการติดตามสนับสนุนโครงการย่อย 4 โครงการ ภายใต้โจทย์การศึกษารูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมายเป็นอย่างไร มีวัตถุประสงค์ เพื่อหนุนเสริมโครงการวิจัยย่อยให้เห็นความสำคัญของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรในสถานการณ์ปัจจุบัน ศึกษาสถานการณ์คนรุ่นใหม่และทำความเข้าใจกับวิถีคิด และวิถีชีวิตของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการคลี่คลาย กับอุปสรรคต่างๆ และการฝ่าฟันกับตนเอง ชุมชนและสังคมเพื่อเข้าสู่การเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ศึกษารูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมายและเพื่อศึกษาแนวทางการสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่ ในขอบเขตพื้นที่อีสานตอนกลาง 3 จังหวัด ได้แก่ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และยโสธร มี โครงการวิจัยย่อย ดังนี้

1. โครงการศึกษารูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในเขตพื้นที่ชลประทานลำปาว ภูพานศึกษา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
2. โครงการศึกษารูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
3. โครงการศึกษาวิถีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกร บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
4. โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุปราช บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

จากการพัฒนาโครงการ ติดตามสนับสนุน และถอดบทเรียนโครงการวิจัย รวมใช้ระยะเวลาดำเนินงาน 18 เดือน ตั้งแต่เดือนเมษายน 2558 - สิงหาคม 2559 การหนุนเสริมโครงการวิจัยย่อยให้เห็นความสำคัญของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรในสถานการณ์ปัจจุบัน เป็นดังนี้

1. การหนุนเสริมโครงการวิจัยย่อยให้เห็นความสำคัญของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรในสถานการณ์ปัจจุบัน

ชุดโครงการ การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ มียุทธศาสตร์ของชุดโครงการ แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 เพื่อค้นหาเกษตรกรรุ่นใหม่และทำความเข้าใจกับสถานการณ์ของเกษตรกรรุ่นใหม่ ระยะที่ 2 เพื่อสร้างต้นแบบการสร้างรายได้จากกิจกรรมการผลิตของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ ระยะที่ 3 เพื่อสร้างกระบวนการสืบทอดการทำเกษตรกรรมยั่งยืนสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ โดยการตอบยุทธศาสตร์ที่ตั้งไว้จะดำเนินการผ่านการสนับสนุนให้ชุมชนใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผนวกกับการเติม

แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวคิดที่สนับสนุนการผลิตผลผลิตทางการเกษตรแบบอินทรีย์ พึ่งตนเองและเกิดการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของชุมชน โดยมีกิจกรรมการดำเนินงานดังนี้

1. การค้นหาพื้นที่และประเด็นการวิจัย

ได้มีการการค้นหาพื้นที่และประเด็นการวิจัย โดยมีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ ในเขตอีสานตอนกลาง 5 จังหวัด ได้แก่ มหาสารคาม ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด และยโสธร และมีการกำหนดวิธีการค้นหาพื้นที่และประเด็นโดยการจัดเวทีวิเคราะห์ประเด็นปัญหา สถานการณ์ ทั้งระดับพื้นที่ชุมชน และสถานการณ์ของชุมชน อีสาน ต่อการประกอบอาชีพการเกษตรของเกษตรกร เพื่อกำหนดทิศทางการทำงานการสืบทอดและการขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ และนิยาม การสร้างการเรียนรู้ เกษตรกรรุ่นใหม่ และกำหนดเป็นประเด็นในการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยผลการดำเนินงานพบว่า ชุมชนที่ชุดโครงการลงพื้นที่แลกเปลี่ยนเพื่อค้นหาคนที่สนใจทำวิจัยและประเด็นวิจัยที่น่าสนใจประกอบด้วย 3 ชุมชนคือ

1) บ้านท่างาม ตำบลอุ่มเม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีคุณจิรพรรณ วรนิทย์ และคุณทองใบ ไชยสิงห์ เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ que เริ่มต้นทำการเกษตร เป็นเวลา 5 ปีเป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีการรวมกลุ่มชื่อ “กลุ่มชาวนาบ้านนอก”

2) บ้านอุบราช ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ต้นทุนพื้นที่มีสมาชิกที่เป็นสมาชิกตลาดนัดสีเขียว 10 คน สมาชิกที่ครอบครัวไปทำงานต่างประเทศแล้วกลับมาเริ่มต้นทำเกษตร มี 3 คน มีเกษตรกรรุ่นใหม่มาทำเกษตร เช่น คนที่กลับมาจากกรุงเทพฯ เนื่องจากไม่ชอบทำงานรับจ้างจึงมาปลูกผักขายมีนักศึกษา ปริญญาโท เป็นหลานสมาชิกในกลุ่ม เป็นคนทำเกษตรให้ยายไปขาย มีคนที่เรียนจบปริญญาโท และทำงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพาะดอกซิก (ดอกขจร) ขายผ่านทางอินเทอร์เน็ต สร้างรายได้ช่วยครอบครัว (แก่ ลูกสาวแม่เล็ก) ประเด็นน่าสนใจในการทำวิจัยคือ ประเด็นการสืบทอดคนรุ่นใหม่ ลูกหลาน แต่จะขึ้นประเด็นใด? ศึกษากระบวนการสอนลูกว่าสอนลูกอย่างไร ? สอนให้ได้ดีจะได้ไม่ลำบาก แต่สุดท้ายก็กลับมาทำเพราะมีพื้นที่อยู่แล้ว ให้เห็นคุณค่า ลูกเข้าใจ ช่วยเราทำเกษตร ให้ลูกมีความรู้ติดตัวถ้าสุดท้ายกลับมาทำเกษตรก็ทำได้เลยจะมีกระบวนการอย่างไร โดยสามารถสรุปประเด็นที่น่าสนใจคือ “การศึกษากระบวนการสืบทอดการเรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์” (อาชีพปลูกผักอินทรีย์) ศึกษากระบวนการกลุ่มที่ทำให้เกิดการสืบทอดการปลูกผักอินทรีย์” (การสอนลูกหลาน)

3) บ้านบึงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สถานการณ์พื้นที่บ้านบึงคล้าเป็นพื้นที่ปลูกอ้อยเป็นอาชีพหลัก คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ไปทำงานที่โรงงานน้ำตาล ในพื้นที่ปลูกอ้อยซื้อข้าวกินคนในพื้นที่มีปัญหาเรื่องสุขภาพ เกิดจากมลภาวะการเผาอ้อยมีการใช้สารเคมี และยาฆ่าหญ้าในพื้นที่ เป็นพื้นที่อยู่ท่ามกลางโอกาส และวิกฤติ ซึ่งคนที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ และกลับมาบ้านมาทำงานโรงงาน และคนที่กลับมาทำเกษตร และไปทำงานมีตัวอย่างการกลับมาเริ่มต้นเช่น คุณเนติพงศ์ : กลับมาทำเกษตรได้ 6-7 ปี คุณสำรวัน : ทำงานโรงงาน 20 ปี กลับมาทำนาและทำเกษตรผสมผสาน คุณชาวลิต : ทำนาอินทรีย์ แปรรูปและขายเอง มีการปลูกผักไว้ขาย และมีรายได้จากการเป็นวิทยากรและเป็นผู้นำในชุมชน ทำให้เห็นต้นทุนและประเด็น

น่าสนใจในการทำวิจัยคือ แต่ละคนมีชุดประสบการณ์ที่น่าสนใจในการถอดบทเรียนเพื่อเป็นความรู้ให้กับคนที่กำลังจะกลับมาเริ่มต้นทำการเกษตร และมีเพื่อนในพื้นที่อีกมากที่กำลังจะมีอายุเพิ่มขึ้น

2. การพัฒนาโครงการวิจัยในพื้นที่ที่สนใจ หลังจากค้นหาพื้นที่ที่สนใจใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ในชุมชนแล้ว ทีมพี่เลี้ยงจึงพัฒนาประเด็นวิจัยเป็นข้อเสนอโครงการวิจัย โดยต้องเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับเป้าหมายของชุดโครงการฯ ผลการดำเนินการพบว่า ชุมชนที่เคยลงพื้นที่ ค้นหาผู้สนใจทำวิจัยและประเด็นวิจัย 3 พื้นที่ คือ 1) บ้านท่างาม ตำบลอุ่มเม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ 2) บ้านอุปราข ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และ 3) บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังคงมีชุมชนที่สนใจพัฒนาประเด็นวิจัยให้เป็นข้อเสนอโครงการวิจัย ต่อเนื่องคือ บ้านอุปราข ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และบ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนั้น ชุดโครงการจึงพยายามพัฒนาโครงการวิจัยจากพื้นที่เดิมที่เคยทำงานวิจัยในปี 2558 ประเด็นเกษตรกรรุ่นใหม่เพิ่มเติมคือ ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร โดยมีกระบวนการพัฒนาโครงการแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

2.1 ระยะพัฒนาโครงการวิจัยจากประเด็นวิจัยที่ค้นพบในพื้นที่

1) บ้านอุปราข ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ทำเกษตรอินทรีย์มาหลายปี แต่ยังมีปัญหาการขยายกลุ่ม มีกลุ่มคนสนใจอยากเข้ามาเป็นสมาชิกจำนวนมาก แต่มีเงื่อนไขที่ต้องผ่านมาตรฐานกลุ่มและสมาชิกที่ปลูกผักปลอดสารพิษบางคนไม่ยอมให้ลูกลำบากจึงไม่ยอมให้ลูกทำเกษตร แต่ก็ยังมีลูกหลานช่วยและทำงานอยู่กับครอบครัว เช่น น้องโต เป็นหลานของสมาชิกในกลุ่ม เรียนจบปริญญาโทและมีงานทำ แต่ทำเกษตรให้ยายไปขาย และน้องเก ลูกสาวแม่เล็ก เรียนจบปริญญาโท ปัจจุบันทำงานที่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. มีรายได้เสริมจากการเพาะต้นขจรขาย ผ่านทางอินเทอร์เน็ตสร้างรายได้ช่วยครอบครัว และจากประสบการณ์ของคนปลูกผักในพื้นที่ที่มีความชำนาญในการปลูกผักปลอดสารพิษ จึงน่าจะยกเอาความรู้นี้เป็นความรู้ใหม่ ทำเป็นต้นแบบให้กับคนที่สนใจมาเรียนรู้ได้ สามารถยกระดับเพื่อถ่ายทอดให้กับคนที่สนใจได้ โดยการทำ ความเข้าใจงานวิจัย และงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการชี้แจงให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบงานวิจัย เพราะทีมงานยังไม่เข้าใจว่าการวิจัยนั้นจะอย่างไร มีกระบวนการอย่างไร ทำเพื่ออะไร ทำกับใคร บ้าง วิธีการเป็นแบบใด กลุ่มเป้าหมายคือใครบ้าง ซึ่งประเด็น/ โจทย์การทำวิจัยพื้นที่ บ้านอุปราข ชื่อโครงการ คือ “ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้การทำเกษตร” มีโจทย์วิจัย คือ กระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ทางการเกษตรจากรุ่นสู่รุ่น กรณี บ้านอุปราข ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นอย่างไร และนัดหมายให้ทีมเขียนร่างเอกสารเพื่อเตรียมนำเสนอและนำเสนอร่างโครงการวิจัยต่อไหนเกษตรกรเพื่อพิจารณาโครงการ ประเด็นวิจัยคนรุ่นใหม่ โดยตัวแทนทีมวิจัย 3 คน ในวันศุกร์ ที่ 13 กุมภาพันธ์ 2558

2) บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีประเด็นของการทำเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ พบว่ามีเกษตรกรหลายกลุ่มที่อยากกลับมาเริ่มต้นทำการเกษตร เช่นกลุ่มเกษตรกรที่ทำการผลิตและจำหน่ายที่ทำตลาดนัดสีเขียวซึ่งอยู่ในวัยสูงอายุอยากมีผู้มาสืบทอด มีคนที่อยู่ในวัยทำงานอยู่ในระบบโรงงาน อยากมาเริ่มต้นทำการเกษตร ทำอย่างไรจะมีรูปแบบการทำเกษตรที่เหมาะสมกับคนรุ่นนี้ และจะมีคนมาสืบทอด และให้ทีมไปทบทวนประเด็นที่สนใจร่วมกันและนัดหมายอีกครั้งใน วันที่ 25 มกราคม 2558

3) ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร สถานการณ์เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ตำบลก้ามแมด มีเกษตรกรรุ่นใหม่หลายคน มีความจำเป็นกลับมาดูแลครอบครัว รวมทั้งคนที่เบื่อการทำงานระบบโรงงาน ได้มีการถกเถียงปัญหาภายใต้สถานการณ์ของเกษตรกรรุ่นใหม่ จึงสรุป สรุปประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษา คือ “ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนรุ่นใหม่ในการสืบทอดการทำเกษตรอินทรีย์ ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร” และมีวัตถุประสงค์คือ ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขการทำเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ศึกษาชุดความรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการสร้างเศรษฐกิจของคนรุ่นใหม่ ศึกษากระบวนการในการรวมกลุ่มของเกษตรกรรุ่นใหม่โดยมี เครือข่ายคนรุ่นใหม่ บ้านแสนศรี ตำบลก้ามแมด บ้านโนนยาง ตำบลก้ามแมด บ้าน หวังบัว ตำบลก้ามแมด บ้านหนองตาไก่ ตำบลก้ามแมด” และให้พื้นที่เลือกทีมวิจัยอย่างน้อย 7 คนจากแนวทางการดำเนินงานวิจัยเขียนโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุนโครงการตามกรอบการเขียนเอกสารโครงการ (Concept Paper) พร้อมทั้งนัดหมายให้ทีมเขียนเอกสารโครงการส่งเพื่อเตรียมนำเสนอโครงการพร้อมทั้งเตรียมนำเสนอโครงการ วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2558 ณ สโมสรบุคลากร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

2.2 ระยะเวลาพัฒนาคุณภาพข้อเสนอโครงการจากเวทีพิจารณาโครงการระดับโหนด พบว่าแต่ละพื้นที่นำเสนอที่มาของโจทย์วิจัย เป้าหมายการทำวิจัยและกระบวนการวิจัยต่อที่เลี้ยงชุดโครงการฯ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้นจึงนำเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมไปปรับแก้ข้อเสนอโครงการร่วมกับชุมชนให้มีคุณภาพมากขึ้น โดยชุมชนที่นำเสนองานวิจัยต่อผู้ทรงคุณวุฒิได้แก่ 1) บ้านท่างาม ตำบลอู่เม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ 2) บ้านอุบราช ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และ 3) บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และ 4) ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

2.3 ระยะเวลาปรับแก้ข้อเสนอโครงการให้มีความสมบูรณ์

1) บ้านท่างาม ตำบลอู่เม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ และ บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์มีการทบทวนความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ และทำความเข้าใจแนวคิดการแนวคิดยุทธศาสตร์การดำรงชีพ 5 ด้าน และแนวคิดโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง ทบทวนชื่อโครงการ วัตถุประสงค์ ขอบเขตการศึกษากลุ่มเป้าหมายการวิจัย เช่น บ้านบุงคล้ามีกลุ่มวัยเกษียณกลุ่มที่กลับมาจากทำงานโรงงานกลุ่มที่ทำอาชีพหลายอย่างและกลุ่ม

อำเภอตลาด (แบ่งตามระยะเวลาการทำเกษตรอินทรีย์) 3 กลุ่มที่มีประสบการณ์ 10 - 20 ปี มีประสบการณ์ 5 - 10 ปี มีประสบการณ์จากเริ่มต้น - 5 ปี มีการกำหนดแผนงานวิจัยคือ การวิจัยแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 เก็บข้อมูลจำนวน 8 เดือน ระหว่างเดือน มีนาคม 2558 - ตุลาคม 2558 ระยะที่ 2 ปฏิบัติการจากข้อมูลจำนวน 7 เดือน ระหว่างเดือน พฤศจิกายน 2558 - พฤษภาคม 2559 พี่เลี้ยงให้แนวทางการเขียนโครงการตามชื่อโครงการ และย่อรายละเอียดหลักการและเหตุผล และเขียนรายละเอียด กิจกรรมต่างๆ และกำหนดวันส่งให้กับทีมพี่เลี้ยงอีกครั้ง

2) บ้านอุปราช ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และ ตำบลก้ามเตย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร มีการทบทวนโดยเอาแนวคิดยุทธศาสตร์การดำรงชีพ ดูทุน 5 ด้าน คือ ทุนมนุษย์คือ การศึกษาเรื่องคน ครอบครัวมีสมาชิก มีศักยภาพ ทักษะ และความรู้เป็นกรอบในการศึกษาครอบครัวเกษตรกรรมทางสังคม (เครือข่าย)แต่ละคนมีเครือข่ายที่เป็นต้นทุนในการเชื่อมโยงความรู้ ทักษะ เพื่อมาเติมศักยภาพของเกษตรกรรมธรรมชาติคือสิ่งที่มีอยู่แล้ว เช่น แหล่งน้ำ สภาพแวดล้อม เป็นทุนในการทำเกษตร ทุนทางกายภาพคือ สิ่งที่เป็นอุปกรณ์ช่วยในการทำเกษตรทุนการเงินเป็นต้นทุนในการทำเกษตรเอื้อในการทำเกษตร นำกรอบนี้มาวิเคราะห์ตนเอง เพื่อเชื่อมโยงมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์การศึกษาวิจัย จากนั้นพี่เลี้ยงให้แนวทางการเขียนโครงการตามชื่อโครงการ และย่อรายละเอียดหลักการและเหตุผล และเขียนรายละเอียด กิจกรรมต่างๆ และกำหนดวันส่งให้กับทีมพี่เลี้ยงอีกครั้ง

3. การติดตามสนับสนุนงานวิจัยโครงการย่อย

3.1 การติดตามหนุนเสริมในช่วงเริ่มต้นดำเนินงานวิจัยจะดำเนินการผ่านกิจกรรมการร่วมประชุมชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน พบว่า เวทีชี้แจงโครงการเป็นกิจกรรมในโครงการวิจัย จัดทำขึ้นเพื่อให้ชุมชนและชาวบ้านได้รู้จักโครงการวิจัย ในขณะเดียวกันก็ทำให้ทีมวิจัยได้ความรู้เพิ่มขึ้น ทีมวิจัยยังขาดความมั่นใจ ไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองมากนัก และกลุ่มเป้าหมายยังไม่เคยได้ยินและร่วมกิจกรรมในลักษณะของงานวิจัยมาก่อน ทุกพื้นที่จะต้องมีการตอบคำถาม ทำวิจัยแล้วได้อะไร ซึ่งทีมวิจัยยังตอบคำถามไม่ได้ และไม่มั่นใจในการตอบคำถาม ผลของการจัดกิจกรรมนี้คือ ทีมวิจัยทั้งหมดยังไม่เข้าใจการทำงานวิจัย และไม่สามารถอธิบายให้คนอื่นเข้าใจได้ ทีมวิจัยต้องใช้พี่เลี้ยงช่วยในการอธิบายรูปแบบงานวิจัย ดังนั้นทีมต้องเตรียมความพร้อมและศึกษาหาความรู้เรื่องการทำงานวิจัยให้มากขึ้น กิจกรรมนี้นอกจากชุมชนได้รับรู้การทำงานของทีมวิจัยแล้ว ทีมวิจัยยังได้ความรู้เพิ่มเติมจากทีมพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาโครงการและร่วมกันตอบคำถามของกลุ่มเป้าหมาย

3.2 การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยช่วงต้นน้ำดำเนินการผ่านการจัดอบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัย โดยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหาร ภาคอีสานตอนกลาง เช่น จัดเวทีอบรมแนวคิดและการแตกกรอบการศึกษา เป็นการเตรียมความพร้อมนักวิจัยในชุดโครงการเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อให้แต่ละโครงการร่วมกันแตกกรอบการศึกษา

ข้อมูลและทบทวนเป้าหมายการวิจัย มีเครื่องมือที่จำเป็น ได้แก่ 1) ข้อมูลด้านทรัพยากร เช่น การใช้ผังวาดเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงทรัพยากรในชุมชน อาณาเขต สามารถนำไปเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางคมนาคม แผนผังตัดขวางเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงระบบนิเวศน์ ฐานทรัพยากร 2) การเก็บข้อมูลสังคม เช่น การใช้เส้นแบ่งเวลา หรือ Timeline เป็นเครื่องมือช่วยให้เห็นพัฒนาการ เรื่องราว ประวัติศาสตร์ บทเรียนชุมชน ประกอบด้วย ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง เหตุการณ์สำคัญ และผลกระทบการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วง การแบ่งยุคต่างๆ อาจจะแบ่งตามสถานการณ์/เหตุการณ์สำคัญ เช่น ยุคปลูกพอ การขยายชลประทาน ผังชุมชนเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึง สถานที่สำคัญ แหล่งน้ำ บ้านเรือน การสัญจร หรือเส้นทางในชุมชนอดีต – ปัจจุบัน และ 3) การเก็บข้อมูลเศรษฐกิจ เช่น ปฏิทินการผลิต เป็นเครื่องมือแสดงให้เห็นการใช้ประโยชน์ของแต่ละช่วงในหนึ่งปี โดยมีเดือนเป็นตัวกำหนดเพื่อให้เห็นช่วงเวลาของกิจกรรม ส่วนปฏิทินวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือแสดงให้เห็นบุญประเพณีของชุมชนในแต่ละเดือน และผังเครือญาติ เป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์และบทบาทของกลุ่มเครือญาติในชุมชน ซึ่งเมื่อเรียนรู้เครื่องมือการวิจัยแล้ว ทีมวิจัยแต่ละทีมได้ทดลองแตกกรอบการศึกษาและกำหนดว่าแต่ละเนื้อหาจะใช้เครื่องมืออะไรในการเก็บข้อมูล และนำเสนอเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้พร้อมทั้งทีมพี่เลี้ยงไหนดช่วยให้ความเห็นเพิ่มเติม และนำกรอบการศึกษาที่ได้ไปวางแผนการทำงานต่อไปในพื้นที่ของแต่ละทีม

3.3 การติดตามหนุนเสริมช่วงการเก็บรวบรวมข้อมูลและสรุปข้อมูล

1) การลงพื้นที่ติดตามการเก็บข้อมูลพบว่า การลงพื้นที่เก็บข้อมูลครั้งแรก ทีมยังไม่มีประสบการณ์และยังไม่มั่นใจแบบสัมภาษณ์ในการใช้แบบสัมภาษณ์ พี่เลี้ยงโครงการได้ช่วยสรุปตั้งแต่การเตรียมการ จนถึงวิธีการเก็บข้อมูล ครั้งแรกใช้แบบสอบถามที่ช่วยกันออกแบบมา แต่ทีมวิจัยสรุปว่าการใช้แบบสอบถามทำให้ได้ข้อมูลน้อย พื้นที่ในการเขียนข้อมูลไม่เพียงพอ จึงปรับมาใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แทนโดยแบ่งบทบาทหน้าที่กัน คือ มีคนถ่ายรูปประกอบ คนสัมภาษณ์ บันทึกข้อมูล คนคุมประเด็น และคนสังเกตการณ์ หลังจากการเก็บข้อมูลจำเป็นต้องมีการสรุปบทเรียนร่วมกันของทีมวิจัย ซึ่งกิจกรรมนี้ทำให้ทีมได้ถอดประสบการณ์ จากการสัมภาษณ์ ได้สะท้อนความรู้สึก เช่น กังวลว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะเครียดคิดว่าทำอะไรให้ถามได้ครอบคลุมอยากให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกว่าเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันและกัน ทีมงานกังวลว่า “ถามแบบนี้ถูกไหม” มีความกลัว การใช้คำถามอาจจะเข้าใจยากกลัวไม่ได้คำตอบที่ต้องการ โดยข้อดีของการทำงานร่วมกัน ทีมเห็นว่า ทีมมีความตั้งใจในการสัมภาษณ์มีการทำความเข้าใจก่อนเริ่มสัมภาษณ์สมาชิกให้ความร่วมมือดีสถานที่ดีมาก บรรยากาศดีมีข้ออ่อนบ้าง เช่น บางครั้งผู้ตอบคำถามเหมือนตอบแทนกัน ไม่มีการบันทึกเสียง ข้อควรแก้ไขเพิ่มเติม คือ ต้องมีอุปกรณ์บันทึกข้อมูลพร้อม ศึกษาแบบสัมภาษณ์ให้เข้าใจแล้วแปลความให้เป็นคำถามที่เข้าใจง่าย ครอบคลุม บอกหัวข้อ/บอกเป้าหมายการเข้าร่วมให้ชัดเจน และควรลงไปเยี่ยมถึงแปลงผู้ถูกสัมภาษณ์ โดยการลงพื้นที่ของพี่เลี้ยงในช่วงของการเก็บข้อมูลทำให้ทีมวิจัยได้ข้อมูลตามกรอบการศึกษา กรณีที่ข้อมูลยังไม่ครอบคลุม ไม่เพียงพอ ทีมวิจัยจะลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์อีกครั้งกับคนให้ข้อมูลคนเดิม

2) การสรุปข้อมูลเพื่อออกแบบการทดลองปฏิบัติการ พบว่า 1) ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ได้ข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่ประกอบด้วยข้อมูลประวัติส่วนตัวการประกอบอาชีพการถือครองที่ดินการเริ่มต้น และจุดเปลี่ยนปัญหาอุปสรรคและช่องทางการตลาดและข้อมูลพื้นฐาน ตำบลกำแมด มี 18 หมู่บ้านทีมวิจัยได้ข้อมูลมือสอง จากสำนักงานเกษตรอำเภอกุดชุม และ อบต.กำแมด โดยการทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูล 2) บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าทีมได้รู้จักภูมิหลัง ได้รู้จักการประกอบอาชีพของชุมชน ความเปลี่ยนแปลงของทีมวิจัยในขณะนี้ คือ การรู้จักงานวิจัยมากขึ้น เรียนรู้การทำงานใหม่ เรียบเรียงความคิดได้ดีขึ้น รู้จักสังเคราะห์การทำงานวิจัยมากขึ้น เอื้อเพื่อแผ่กันมากขึ้น ได้นำความคิดในการทำงานมาแก้ไขปัญหาตนเอง รู้วิธีการทำงานวิจัยและนำไปใช้ในการปรับเปลี่ยนการใช้ชีวิตประจำวัน ได้ความรู้ ได้หลักการมาจัดระบบความคิดในการดำเนินชีวิต คิดเป็นระบบมากขึ้น มีการรวมกลุ่มของทีมวิจัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อยากชวนคนมาทำเพิ่มมากขึ้น รู้จักทีมมากขึ้น ทีมตั้งใจ ปรับเปลี่ยนปรับตัวเช่น หัวหน้าโครงการ นายเชาวลิต วิชัย มีโอกาสรู้จักคนอื่นมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงการทำงานร่วมกับทีมปรับตัวในการทำงานร่วมกับทีม รับฟังความคิดเห็นคนอื่นมากขึ้น อย่างไรก็ตามกิจกรรมครั้งนี้ก็ทำให้ทีมได้ข้อมูล การก่อตั้งหมู่บ้าน ถึงแม้ข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่จะยังไม่ครอบคลุม ทีมต้องไปทำการเก็บข้อมูลใหม่กลุ่มเป้าหมาย คือ ทีมวิจัยทั้งหมด 8 คน โดยข้อจำกัดของการทำงานที่ทำให้มีความล่าช้าคือ กิจกรรมการผลิต ช่วงเริ่มต้นงานวิจัยเป็นเริ่มต้นลงนา (ช่วงปักดำ) และช่วงการสรุปข้อมูลเป็นช่วงเก็บเกี่ยว กิจกรรมของชุมชนเยอะ เวลาของทีมไม่ตรงกัน ความพร้อม ความเข้าใจ ต่องานวิจัยในระยะเริ่มต้น 3) บ้านอุปราษ ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่าทีมวิจัยต้องทบทวนกรอบการเก็บข้อมูลใหม่ แต่ทีมมีปัญหาเนื่องจาก ส่วนหนึ่งทีมเก็บข้อมูลได้ไม่ครอบคลุมทั้งหมด เพราะมีข้อจำกัดด้านอายุ (69 ปี) ส่วนทีมที่เป็นคนรุ่นใหม่มีข้อจำกัดด้านเวลา โดยข้อมูลที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติม เช่น ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร ชื่อ- สกุล ความคิด - ทำมาถึงทำเกษตร ก่อนมาทำเกษตร ทำอะไรอยู่รายได้ รายจ่ายอาชีพ ทำอะไรบ้างปัญหา ทางออกการตลาด การจำหน่าย ความรู้เทคนิค แรงงาน การจัดการสภาพพื้นที่การดูแลรักษา ความต้องการในการพัฒนาศักยภาพ สิ่งที่ยากทำเพิ่มความต้องการในการหนุนเสริมจากหน่วยงานต่างๆ สิ่งที่ยากเห็นลูกหลานเป็นในภาคเกษตร การระดมคำถามเหล่านี้มาให้มากที่สุดว่าทีมงานอยากได้คำตอบด้านใดบ้าง เพื่อนำคำถามมาออกแบบสัมภาษณ์ และให้ทีมนำไปเก็บข้อมูล

3.4 การติดตามสนับสนุนช่วงกลางน้ำ เป็นการช่วยให้ทีมวิจัยได้มีการนำเสนอความคืบหน้าของโครงการวิจัยต่อศูนย์ประสานงานฯ และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อช่วยให้ข้อเสนอแนะด้านความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูล กระบวนการวิจัยและแนวทางการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 2 โดยมีข้อเสนอแนะจากกิจกรรมดังกล่าวคือ โดยภาพรวมของชุดโครงการฯ ต้องนำเสนอศักยภาพหรือจุดเด่นของการทำเกษตรอินทรีย์ การจำแนกกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่น่าสนใจและไม่สนใจการทำเกษตรอินทรีย์แล้วมีปฏิบัติการทดลองถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ ชุดนี้ความรู้เดิมมีดึงออกมาให้ชัด อยากให้ดึงคนรุ่นใหม่มาปฏิบัติการ เช่น ดึงคนรุ่นใหม่มาแปรรูป ฯลฯ โจทย์เรื่องคนรุ่นใหม่ คือ ไม่มีคนใหม่ๆ เข้ามาทำ เกษตรอินทรีย์มีแต่คนรุ่นเก่าทำ ทำอย่างไรให้คนรุ่น

ใหม่ ๆ มีส่วนร่วมมาทำ การเกษตร มองในด้านรายได้หรือไม่ จะนำมาสู่การสร้างรายได้ของคนรุ่นใหม่ หรือ เรื่องกระบวนการผลิต ได้อย่างไร ฯลฯ

ระบบการถ่ายทอด มีของดีแล้วถ่ายทอดได้หรือไม่ หากเราไม่เข้าใจว่าจะถ่ายทอดเรื่องอะไร จากที่นำเสนอ คือ คนที่มาทำเกษตรอินทรีย์ต้องมีใจและต้องเจอสารเคมีหนักๆ มาแล้ว หากบอกว่า 2 ข้อนี้ คือเหตุที่ทำให้คนมาทำเกษตรอินทรีย์ คำถามคือ มีวิธีการไหนที่ทำให้คนรุ่นใหม่สนใจ และตระหนักกับผลเสียของการใช้สารเคมี

เนื่องจากงานวิจัยแบบปฏิบัติการ การสร้างคนรุ่นใหม่สิ่งสำคัญคือการดึงความรู้ การค้นหา ประสบการณ์นำออกมาให้ชัด แล้วค่อยมาออกแบบเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ ความรู้นี้เป็นความรู้เบื้องต้นและนำไปสู่การออกแบบเพื่อดูว่าวิธีการเหล่านี้เป็นไปได้หรือไม่ในการสร้างคนรุ่นใหม่ เป็นงานวิจัยกินได้ สร้างคนรุ่นใหม่ได้ จะต้องชี้ให้เห็นว่าสร้างคนรุ่นใหม่ได้อย่างไร หากชุมชนอื่นอยากสร้างคนรุ่นใหม่เช่นกัน เราจะนำชุดประสบการณ์นี้ไปช่วยสร้างให้ได้หรือไม่ อาจจะต้องช่วยคิด จะต้องมองว่าหากจะสร้างคนรุ่นใหม่จะทำอย่างไร การสร้างเชิงการอบรม/การตั้งโรงเรียน เนื้อหาการเรียนการสอน หลักสูตรเป็นอย่างไร หรืออยากให้ลูกหลานอยากเรียนสายนี้ เช่น ปวส.รุ่นใหม่จะทำอย่างไร หากการดึงข้อมูลเริ่มเห็นว่าตรงนี้สร้างเทคนิค ความสำนึก ฯลฯ ซึ่งเกษตรกรไม่ได้มีการผลิตอย่างเดียว ทำไมเกษตรกรบางแห่งนำไปสู่การเครพดิน น้ำ เครพคนอื่น หากถอดไม่ออกจะเป็นการสอนเทคนิคอย่างเดียว ไม่มีความผูกพันกับดิน น้ำ คนยุคก่อนมองข้าวเห็นชีวิต เช่น มองมะเขือที่โยงโยกกับดิน น้ำ ลูกหลาน ฯลฯ หน่วยการอบรมการเกษตรไปไม่ถึงเพราะอะไร เพราะขาดความรู้ ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง โดยความเห็นต่อความก้าวหน้าโครงการวิจัยคือยังไม่เห็นการถ่ายโอนความรู้ระหว่างชุดไป ถึงโครงการย่อย กระบวนการหนุนมีทีมพี่เลี้ยงกับโหนด มีทั้งเครื่องมือและชุดความรู้ ซึ่งทางพี่เลี้ยงอาจจะต้องช่วยทำให้เห็นว่ามีข้อมูลจากภายนอกมาเติมเต็ม

3.5 การติดตามการทดลองปฏิบัติการ

1) ตำบลกำแมด อำเภอภูซุ่ม จังหวัดยโสธร การลงพื้นที่ทำให้ทีมวิจัยได้ติดตามผลการทดลองปฏิบัติการ สอบถามข้อมูลการเพาะปลูก ปัญหาการเพาะปลูก การจำหน่ายผลผลิตและบันทึกข้อมูลการเพาะปลูกและบันทึกข้อมูลการจำหน่ายผลผลิตจากผู้ร่วมทดลองปฏิบัติการทั้ง 3 คน ได้เล่าถึงการเพาะปลูก วิธีการดูแลรักษา ปัญหาการปลูกของแต่ละคนซึ่งมีทั้งที่ความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จและได้ร่วมกันหารือถึงสาเหตุที่ไม่ประสบความสำเร็จและแนวทางการแก้ไขปัญหาและมีข้อสรุปร่วมกันว่าสาเหตุที่ไม่ประสบความสำเร็จ (1) ทดลองปลูกในฤดูฝน (2) เมล็ดพันธุ์ไม่ดี (3) พื้นที่ไม่เหมาะสม (4) ขาดความรู้ จึงอยากมีความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการดูแลรักษา สารอินทรีย์ปรับปรุงดิน เช่น การทำเชื้อราไตรโคเดอร์มา เชื้อราบีวาเรีย จุลินทรีย์สีแดงหรือศึกษาดูงานกับคนที่ประสบความสำเร็จในการปลูกผักฤดูฝนจากพื้นที่ที่มีสภาพพื้นที่ที่คล้ายคลึงกันมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้เทคนิคการผลิต โดยการทำกิจกรรมช่วงนี้ ทีมวิจัยดำเนินการได้เอง พี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษา และช่วยชี้แนะการบันทึก การทำกิจกรรมที่ควรมีการเตรียมการสรุป ซึ่งทีมสามารถดำเนินการได้เอง ส่วนการ

สรุปผลการวิจัยพบว่า การปลูกผักของเกษตรกรรุ่นใหม่ และสรุปผลการทำงานวิจัยของโครงการ เห็นรูปแบบการปลูกในแปลงปลูกที่ประสบความสำเร็จเช่นแปลงปลูกมุงหลังคาด้วยผ้าแสรนแปลงปลูกมุงหลังคาด้วยพลาสติกแปลงปลูกมุงหลังคาด้วยฟางแห้งหรือหญ้าแห้งซึ่งสามารถปลูก ในช่วงฤดูฝนแล้วได้ผล เช่น บวบ ฟักทอง ถั่วฝักยาว พริก มะเขือ เป็นต้น ลักษณะของผักที่ปลูกแล้วได้ผลดีในช่วงฤดูฝน มีความเจริญเติบโต สมบูรณ์ ใบเขียวดี ได้ผลเร็ว ส่วนการทดลองปลูกผักในช่วงฤดูฝนแต่ไม่ได้ผล เช่น แตงโม สาระแหน่ หอมแดง เป็นต้น เพราะมีลักษณะของผักที่ไม่ทนต่อความชื้น ทำให้เกิดโรคใบเน่า ใบเปื่อย ใบเหลือง และเหี่ยวเฉาตายในที่สุด ทั้งนี้ลักษณะของพื้นที่ปลูกที่เหมาะสมเช่น ดินโพน (จอมปลวก) เหมาะกับพืชทุกชนิดการจัดการแปลงมีการแบ่งแปลงปลูก จะแบ่งออกไปตามพื้นที่ที่มีความกว้าง ความยาวตามเนื้อที่ปลูกให้เหมาะสมการทำแปลงด้วยอิฐบล็อกในการจัดทำแปลงเพื่อให้อิฐบล็อกนั้นมีหน้าที่ดูดซึมน้ำในแปลงได้เป็นอย่างดี การยกร่องในแปลงปลูกเพื่อที่จะช่วยทำให้การกำจัดวัชพืชได้ง่ายและต้องเลือกปลูกพันธุ์ที่ดีและคงทนต่อการต้านทานโรคและแมลง โดยข้อจำกัดในการทดลองปฏิบัติการคือระยะเวลาทดลองสั้น ทำให้ปลูกได้เฉพาะพืชระยะสั้น สมาชิกใหม่ขาดประสบการณ์ในการทดลองปลูก และขาดแรงงานหรือกำลังคนในการปฏิบัติงาน

2) บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ คนที่จะสามารถถ่ายทอดให้ลูกหลานได้ฟังได้เรียนรู้นั้นคือ กลุ่มผู้ใหญ่ เพราะผู้ใหญ่สามารถเข้าไปกระตุ้นและมีอำนาจในการตัดสินใจในการทำเกษตรของกลุ่มเด็กและเยาวชนจึงได้วางแผนปฏิบัติการ เช่น สร้างกิจกรรมร่วมกับเด็กนักเรียนและถอดบทเรียนความรู้ ทักษะคิด ต้นแบบการทำเกษตรพอเพียงและเกษตรปลอดภัยจำนวน 9 แปลง และให้ผู้สูงอายุช่วยสร้างกระแส ทำความเข้าใจกับผู้ปกครองเด็ก โดยผลการปฏิบัติการพบว่าการรวมกลุ่มทำให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับคนในทีม ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีเป้าหมายในการทำเกษตรมากขึ้น การรวมกลุ่มส่งผลต่อชุมชนแง่การทำงานร่วมกันของกลุ่มทำให้มีความสามัคคี และเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนในนามกลุ่มการ กลุ่มกลายเป็นความคาดหวังของชุมชนเนื่องจากคนทำงานในชุมชนมีน้อย พอมีการรวมตัวกันกลายเป็นความคาดหวังว่าจะสามารถทำงานในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งทีมวิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาการสืบทอดอาชีพเกษตรกรรมของครอบครัวเกษตรกร 3 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบแบบคุณชาลี สายบุงคล้า (ตาชาลี) “ทำการเกษตรแบบสร้างแรงจูงใจ มีรายได้ และมีเงินออม ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง” (2) รูปแบบแบบคุณชาญ ศรีพลอย (ตาชาญ) “การค้าขายร่วมกับการทำการเกษตร” และ (3) รูปแบบแบบ ส.ต.ไพศาล พันธุ์ภา (ตาสาร) “ครอบครัวราชการ ไปทำงานราชการที่ไหนก็ได้ แล้วสามารถทำเกษตรได้” ซึ่งทั้ง 3 รูปแบบครอบครัวต้องสนับสนุน และเป็นพลังในการหล่อเลี้ยงให้ลูกหลานสามารถทำการเกษตร อย่างมีความสุข และมีรายได้สามารถเลี้ยงตนเองได้

3) บ้านอุปราษ บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การปฏิบัติการจัดเวทีลูกหลานเกษตรกรบ้านอุปราษแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นกิจกรรมเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และฟังความคิดเห็นของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม มีผู้เข้าร่วมเป็นเยาวชนที่ทำการเกษตร และ

เยาวชนที่อยู่ในวัยเรียนและช่วยครอบครัวทำเกษตร มีกิจกรรม ลงพื้นที่เรียนรู้แปลงของเกษตรกรรุ่นใหม่ 3 แปลงและสรุปสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ และสรุปเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อความสนใจของเยาวชนคือการเกษตรเป็นอิสระดี มีรายได้เป็นอาชีพของครอบครัว(แม่ปลูกผักเป็นการหารายได้จุนเจือครอบครัว) ถึงแม้อากาศร้อนแต่สบายใจ ไม่ต้องเป็นลูกจ้าง ชอบการเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงไก่/ เลี้ยงปลา/ เลี้ยงกบทำให้เห็นกิจกรรมที่ระดับบุคคลอยากทำ เช่น สร้างแบรนด์สินค้าของหมู่บ้าน อยากทำนาลดต้นทุน - ทำนาโยน อยากเลี้ยงไก่บนบ่อเลี้ยงปลา อยากเลี้ยงปลาทำเป็นบ่อตกปลา ทำฟาร์มเลี้ยงวัวปลูกหญ้าเพื่อจำหน่าย อยากมีที่ทำสวนผสมผสาน อยากได้ความรู้เรื่องการทำสารไล่แมลง วิธีการปลูกแบบไม่ใช้สารเคมี การปลูกผักกางมุ้ง อยากปลูกผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ทำฟาร์มโคนม และทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรอยากทำเป็นศูนย์เรียนรู้การปลูกผักและสร้างแรงบันดาลใจในการทำเกษตร ทำศูนย์เพาะกล้าพันธุ์พืชผักเช่น พริก มะเขือ มะเขือเทศ เป็นต้น โดยสรุปผลการทดลองการขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่คือ (1) กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ que เริ่มต้นปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากการผลิตที่หลากหลาย จากการผลิตที่ยังมีการใช้สารเคมีไปสู่อินทรีย์ จากการผลิตที่ปลอดภัยไปสู่อินทรีย์ ได้จัดเวทีทำความเข้าใจ หลักการ แนวคิด การทำเกษตรอินทรีย์ การเริ่มเทคนิคการผลิต เช่น การขยายเชื้อราไตรโคเดมา การทำละลายไคโตซาน กลุ่มได้มีข้อสรุปว่าการขยายผลต้องมีการเพิ่มความรู้อีกต่อเนื่อง เติมความรู้หลากหลาย การศึกษาดูงาน และการสรุปร่วมกันให้ต่อเนื่อง (2) กลุ่มที่เป็นลูกหลานเกษตรกรที่อายุน้อย เป็นกลุ่มที่ร่วมกิจกรรมในครอบครัวและมีกิจกรรมการผลิตของตนเองร่วมกับครอบครัว ได้ทดลองจัดกิจกรรมเพื่อฟังความคิดเห็นและลงจัดกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้แปลงเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ และสรุปมุมมองความคิดเห็น ต่อคุณค่า การทำการเกษตรรวมถึงภาพฝันและสิ่งที่อยากทำต่อ มีข้อเสนอให้มีศูนย์การเรียนรู้

4) อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นพื้นที่ที่ทีมวิจัยชาวบ้านสามารถดำเนินการทดลองปฏิบัติการได้เอง โดยมีการทดลองปฏิบัติการแยกออกเป็น 2 กลุ่ม แบ่งตามอายุในการเข้าสู่ระบบการทำเกษตรอินทรีย์ คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ 1 - 5 ปี การทำเกษตรยังใช้เคมีอยู่บางส่วนเนื่องจากมีที่นาจำนวนมาก และทีมวิจัยจะแบ่งแปลงผลิดออกเป็นแปลงทดลองทำเกษตรอินทรีย์และผลิตแบบพึ่งพาเคมี ซึ่งจะทำนา ทำสวน ปลูกผลไม้ เลี้ยงวัว เลี้ยงปลาซึ่งช่วงการปรับเปลี่ยนอาจจะต้องใช้ปุ๋ยเคมีผสมบ้างเพราะให้สภาพดินเริ่มฟื้นตัว และกลุ่มที่ 2 กลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ 6-10 ปี เป็นกลุ่มที่เลิกใช้สารเคมี มีความรู้เทคนิคการผลิต เช่น การทำปุ๋ยหมักน้ำหมัก และมีการแปรรูปจัดการตลาดเองได้ และเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์มา 10 ปี จะมี 1 คน คือ นายมา เดสันเทียะ ทำการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมี มีความรู้ในการทำเกษตรแบบอินทรีย์ มีการแปรรูป สามารถจัดการตลาดเองได้ โดยสรุปผลการศึกษาคือรูปแบบการสืบทอดของเกษตรกร อินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว ภูมิศึกษา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ มี 2 รูปแบบ คือ เพื่อนช่วยเพื่อน เกิดจากการเรียนรู้รูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนที่สนใจ และเกิดการขยายผลช่วยเหลือกิจกรรมกัน เช่น นายมา มีโรงสีข้าวกล้องอินทรีย์และมีสามชิกไปสีข้าว นายทองใบ มีช่องทางการตลาดหลายช่องทาง ก็ช่วยขายข้าวให้กับนายมา รูปแบบที่ 2 คือการสร้างพื้นที่ต้นแบบและขยาย

ความรู้การผลิตแบบอินทรีย์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อเนื่อง เช่นกรณี นายทองใบ ไชยสิงห์ และ นาง จีรพรรณ วรรณิตย์ ซึ่งการปฏิบัติการทดลองมีระยะเวลาจำกัด การทดลองรูปแบบการสืบทอด กิจการทดลองปฏิบัติการใช้รูปแบบเพื่อช่วยเหลือ โดยมีกิจกรรมเยี่ยมแปลง สร้างความสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนความรู้ เทคนิค ปัจจัยการผลิต และรวมกลุ่มคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ชลประทานเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผลการปฏิบัติการทำให้เห็นต้นทุนความรู้ รูปแบบการผลิตและการขยายผลของแต่ละคน รวมถึงช่องทางความร่วมมือในบริบทพื้นที่ชลประทาน

4. การสรุปผลการวิจัย เป็นการหนุนเสริมโครงการวิจัยย่อยช่วงปลายน้ำเพื่อให้สามารถสรุปผลการวิจัยตามโจทย์ที่กำหนดไว้

5. ผลการเปลี่ยนแปลงของนักวิจัยชาวบ้าน ผลการหนุนเสริมโครงการวิจัยย่อยให้เห็นความสำคัญของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรในสถานการณ์ปัจจุบัน กระบวนการทำงานที่ผ่านมาชุดโครงการฯ ค้นพบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัยหลายระดับ ดังนี้

1) ระดับบุคคล จากการสนับสนุนโครงการวิจัย 4 โครงการ พบว่าแต่ละทีมมีกระบวนการทำงาน ตามกระบวนการวิจัย ที่ได้รับการสนับสนุนแตกต่างกันตามศักยภาพของทีม ส่งผลให้ทีมวิจัยเกิดการเปลี่ยนแปลง คือ ความเข้าใจต่อการทำงานวิจัย ถึงแนวทางการศึกษาข้อมูลเอาข้อมูลมาวางแผนการทำงาน เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง กลุ่ม สิ่งที่ได้เรียนรู้คือ การใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลการทำงานเป็นทีม การเก็บบันทึกข้อมูล การสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงาน รวมถึงบทบาทการเป็นนักวิจัย ที่เป็นกลไกการสร้างการมีส่วนร่วม จากการสรุปบทเรียนร่วมของทีมวิจัย พบว่า ส่งผลต่อการนำไปใช้ประโยชน์กับการทำงานเป็นทีม การทำงานกับชุมชน ในบทบาทที่เป็นผู้นำกลุ่ม และการสนับสนุนงาน มีการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ในการทำงานเช่น การบันทึก การนำเสนออย่างเป็นระบบขึ้นจากการเก็บข้อมูล รวบรวม เรียบเรียง จนเข้าใจ เนื่องจากกระบวนการวิจัยได้ฝึกนำเสนอ ให้ความสำคัญกับขั้นตอน วิธีการ ระหว่างการวิจัยทำ ทีมวิจัยได้รับความรู้ที่เกิดจากการวิจัย การศึกษาดูงานระหว่างการวิจัย สู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและเอาความรู้ เทคนิค รูปแบบแปลงที่ได้เรียนรู้ไปปรับใช้กับครอบครัวและพัฒนาแปลง

2) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม งานวิจัยได้เป็นเครื่องมือให้กับทีมวิจัย ไปสัมพันธ์กับคนในชุมชนและกลุ่ม องค์กรต่างๆ โดยให้โจทย์วิจัยไปหา ทำให้เกิดความสัมพันธ์ใหม่สร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนเป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอกในด้าน การทำเกษตรอินทรีย์เป็นคนสำคัญอีกคนหนึ่งในชุมชนได้รับการไว้วางใจจากคนในชุมชน เริ่มรู้ได้จักและมีเครือข่ายในการทำงานจากหน่วยงานภาครัฐ

2. สถานการณ์ด้านวิถีคิดและวิถีชีวิตของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการคลี่คลาย กับอุปสรรคต่างๆ และการฝ่าฟันกับตนเอง ชุมชนและสังคมเพื่อเข้าสู่การเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์

1. สถานการณ์คนรุ่นใหม่ด้านวิถีคิดและวิถีชีวิตของเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยโครงการย่อย 4 โครงการ สิ่งที่ถูกโครงการเริ่มต้นทำความเข้าใจเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วยการค้นหา ความหมายและให้ความหมายของ เกษตรเกษตรกรรุ่นใหม่ ได้ให้นิยามคำว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ ดังนี้

- 1) โครงการศึกษารูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลก้ามแมต อำเภอกุดชุม จังหัดยโสธร ว่าเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่กำลังมาเริ่มต้นการเกษตรตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ มีการทำงานกับเครือข่ายเกษตรอินทรีย์อยู่แล้ว และเป็นลูกหลานของเครือข่ายในพื้นที่ มีกิจกรรมการผลิตที่เป็นเกษตรอินทรีย์อยู่แล้ว
- 2) โครงการศึกษาวิถีการดำรงชีพ และการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกร บ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ หมายถึง ผู้ที่เปลี่ยนการประกอบอาชีพจากอาชีพอื่นมาเป็นการทำการเกษตร โดยการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ ที่นำความรู้และทักษะการบริหารจัดการ รวมทั้งเทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพื่อลดต้นทุนหรือเพิ่มผลผลิตและคุณภาพการผลิต รวมถึงเป็นบุคคลที่มีความคิดแปลกใหม่ และมีความทันสมัย มีการใช้เทคโนโลยี และริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ ในการเสมอ
- 3) โครงการศึกษารูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในเขตพื้นที่ชลประทานลำปาว ภูมิศึกษา อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่กำลังปรับเปลี่ยนอาชีพมาทำเกษตรอินทรีย์ มีแนวคิดทิศทางการพึ่งตัวเองทั้งการจัดการการผลิตและการตลาด
- 4) โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุบราช บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม คนที่เริ่มต้นใหม่ในการปรับเปลี่ยนอาชีพมาทำการเกษตร ปรับเปลี่ยนความคิดและรูปแบบการผลิต และเกษตรกรที่อายุน้อยยังอยู่ในวัยเยาวชน

จากการศึกษาในพื้นที่ 4 โครงการ สามารถให้ความหมายของเกษตรกรรุ่นใหม่ ครอบคลุมเกษตรกรที่มีรูปแบบการผลิตใหม่ตามระยะเวลาการเข้าสู่ระบบการทำการเกษตร ทั้งในลักษณะการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากการผลิตแบบเชิงเดี่ยวเป็นการผลิตที่หลากหลาย จากการใช้สารเคมีเป็นอินทรีย์ การปรับเปลี่ยนอาชีพจากอาชีพอื่นการทำงานประจำมาสู่การทำการเกษตร รวมถึงเกษตรกรรุ่นใหม่โดยอายุที่ทำการเกษตรในพื้นที่เป้าหมาย มองกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่เป็น 3 ช่วงอายุ

- 1) กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีอายุน้อยวัยแรงงาน 15 – 25 ปี เป็นลูกหลานที่ทำการกิจกรรมการผลิตร่วมกับครอบครัว มีครอบครัวให้คำแนะนำ มอบหมายให้รับผิดชอบกิจกรรมของครอบครัว และมีความคิดอยากทำกิจกรรมของตัวเองร่วมกับครอบครัว เพื่อสร้างรายได้

จากการศึกษาความคิดเห็นในปฏิบัติการของโครงการพื้นที่โครงการบ้านอุปราช มีข้อสรุปการสืบทอดหรือการขยายผลของครอบครัวที่ทำการผลิตสู่ลูกหลาน โดยการมอบหมายภารกิจให้ทำ ทำร่วมกับครอบครัวและให้มีรายได้เพื่อสร้างแรงจูงใจในการสืบทอดอาชีพ บางครอบครัวในพื้นที่โครงการบุงคล้า มีการใช้กิจกรรมของครอบครัวเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังให้รักการทำการเกษตร พาทำกิจกรรมการเกษตร ให้มีความรับผิดชอบ และมีรายได้เป็นสิ่งตอบแทน สิ่งสำคัญคือการสร้างกิจกรรมให้เกิดความประทับใจ เห็นคุณค่าของการทำการเกษตรของครอบครัว สร้างแรงจูงใจโดยการให้มีรายได้เป็นของตนเอง เป็นการสืบทอดด้วยการหล่อหลอมจากครอบครัว

- 2) กลุ่มเกษตรกรที่มีช่วงอายุ 25 – 40 ปี เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เกิดจากตัวเองมาเริ่มต้นทำการเกษตรในแปลงของตัวเอง เป็นเกษตรกรที่ผ่านการทำงาน ผ่านประสบการณ์ชีวิตจากงานนอกภาคเกษตร มีเงื่อนไขที่อยากกลับมาเริ่มต้นทำการเกษตร มาสร้างอาชีพ สร้างรายได้จากการเกษตร

จากการศึกษาโครงการรูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ตำบลกำแพง อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร พบว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เกิดจากตัวเองจากการทำงานที่มีเงินเดือนประจำมาเริ่มต้นทำเกษตรอินทรีย์ ด้วยเหตุผลของการกลับมาดูแลครอบครัว และมีพื้นฐานครอบครัวเป็นเกษตรกร มีที่ดินเป็นของตัวเอง ดังนั้นเกษตรกรรุ่นใหม่กลุ่มนี้ มีฐานของระบบการผลิตที่เป็นอินทรีย์ มีเครือข่าย การสืบทอด มีเงื่อนไขครอบครัว ที่ต้องเข้าใจและให้ออกาส มีเทคนิคการผลิตอินทรีย์ ต้องผ่านการทดลองปฏิบัติ การจัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้เทคนิคการผลิตในระบบอินทรีย์ มีเครือข่ายการตลาดที่รองรับผลผลิต จึงจะส่งผลต่อความมั่นใจในการสืบทอดอาชีพ ส่วนกลุ่มที่เป็นเกษตรอินทรีย์อยู่แล้วเป็นฐานในการพัฒนาต่อยอดได้เลยทั้งการเพิ่มมูลค่า การคิดค้นบรรจุภัณฑ์ที่หลากหลาย

- 3) กลุ่มเกษตรกรที่มีอายุ 40 ปี ขึ้นไป เป็นกลุ่มที่ผ่านการประกอบอาชีพที่หลากหลายและอยากเริ่มต้นกลับมาทำการเกษตร มีการปรับเปลี่ยนชีวิตรูปแบบการผลิตจากการผลิตแบบเชิงเดี่ยวเป็นการผลิตที่หลากหลาย การปรับเปลี่ยนอาชีพจากอาชีพอื่นการทำงานประจำมาสู่การทำการเกษตร และเป็นแบบอย่างของการทำเกษตรอินทรีย์

จากการศึกษาในพื้นที่บุงคล้าและอุปราช เป็นเกษตรกรที่มีความต้องการปรับระบบการผลิตในแปลงให้มีความหลากหลาย มีรายได้ มีอาหารปลอดภัย และเป็นต้นแบบให้เกษตรกรที่สนใจ มีความต้องการปรับระบบการผลิต ต้องการความรู้เพิ่มเติมในการพัฒนาแปลง รวมถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคม และเครือข่ายการผลิต การตลาด ที่เกื้อหนุนกัน

2. ความคิด การเริ่มต้นปรับเปลี่ยนและเหตุปัจจัยของการเริ่มทำการเกษตร จ า ก ก า ร ศึ ก ษ า ประสบการณ์การทำเกษตรของพื้นที่โครงการ พบว่าความคิด การเริ่มต้น การปรับเปลี่ยน มีเหตุปัจจัยของการเริ่มทำการเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่เป็นดังนี้

- 1) กลุ่มความคิดที่อยากปรับเปลี่ยนอาชีพมาทำเกษตร ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรมีอายุระหว่าง 25 – 40 ปี พลิกผันตัวเองจากการทำงานประจำ มีเงินเดือน ในระบบโรงงาน หรือการเป็นลูกจ้าง มีครอบครัวแล้ว และมีการครอบครัวอยู่ในวัยที่แสวงหาทางเลือกที่เหมาะสม มีสร้างรายได้ และได้กลับมาเป็นเกษตรกรตามฐานอาชีพเดิมของครอบครัว เพราะต้องการทำงานที่เป็นอิสระ เช่น กรณี คุณไฉน นารมย์ปรับเปลี่ยนชีวิตการเป็นบริกร มาทำเกษตรอินทรีย์ คุณสุรัตน์ วรรณชาติ พลิกผันชีวิตจากการทำงานรับจ้าง มาทำเกษตรอินทรีย์ กรณีคุณณัชร บรรเทา ปรับเปลี่ยนจากการทำงานกับองค์กรพัฒนาเอกชน มาเริ่มต้นการทำเกษตร
- 2) กลุ่มความคิดที่เริ่มต้นจากการอยากมีสุขภาพดี มีปัญหาสุขภาพอยากปรับเปลี่ยนเพื่อสุขภาพที่ดีของครอบครัว กลุ่มนี้มีความคิดเรื่องอาหารปลอดภัย การผลิตที่ปลอดภัย อยากปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ เช่น กรณีคุณกฤษณา คุณสนธิ ในพื้นที่โครงการศึกษารูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในเขตพื้นที่ชลประทานลำปาว กรณีศึกษา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
- 3) กลุ่มที่มีความคิดอยากพึ่งตนเองและ สร้างเศรษฐกิจครอบครัว ลดต้นทุน อยากเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ส่วนใหญ่มีฐานครอบครัวเป็นเกษตรกรและมีรูปแบบการผลิตที่ยังมีการใช้สารเคมี และพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก มีปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตสูง จึงมีแนวคิดในการปรับระบบการผลิตแบบใหม่ที่จะช่วยลดต้นทุน

3. การปรับตัวให้ดำรงอยู่ การคลี่คลาย กับอุปสรรคต่างๆ และการฝ่าฟันกับตนเอง ชุมชนและสังคม

จากการศึกษา พบว่าปัญหาที่สำคัญของเกษตรกรรุ่นใหม่ คือ การสร้างความเชื่อมั่นของครอบครัวต่อระบบเกษตรอินทรีย์ ความเชื่อมั่นต่อเทคนิคการผลิตแบบอินทรีย์ รวมถึงความสามารถในการสร้างรายได้ และการยอมรับของชุมชน ได้มีข้อค้นพบในการก้าวผ่านปัญหาของเกษตรกรรุ่นใหม่ ดังนี้

- 1) ตัวเกษตรกรรุ่นใหม่เอง ที่มีความคิด มีทัศนคติที่เชื่อมั่นต่อการเกษตร ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต สร้างความเชื่อมั่นของครอบครัวต่อระบบเกษตรอินทรีย์ ด้วยการปรับรูปแบบการผลิต ทดลองปฏิบัติการในแปลง สร้างรูปแบบแปลงที่หลากหลาย การสร้างช่องทางการผลิตให้สามารถมีรายได้เพียงพอกับการดำรงชีพ เช่นการปรับเปลี่ยนจากนาเคมีเป็นนาอินทรีย์ และสามารถขายข้าวได้ราคาดีขึ้น และผลผลิตเพิ่มเท่ากับการให้ปุ๋ยเคมี กรณี คุณไฉน นารมย์
- 2) การปรับรูปแบบการผลิตให้ดำรงอยู่ได้ด้วย ทำการผลิตที่หลากหลายมี รูปธรรม จากพื้นที่ของเกษตรกรรุ่นใหม่ ในทุกพื้นที่โครงการ โดยส่วนใหญ่ของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมายที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการผลิตที่หลากหลาย มีการทำนาเป็นหลัก และมีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ผสมผสาน มีกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ตลอดปี ปลูกพืชผักหลังนา การนำเอาความรู้เทคนิคการผลิต ที่ช่วยลดต้นทุน และเพิ่มคุณภาพผลผลิต ความรู้เรื่องการวางแผนการผลิต ด้วยเทคนิคต่างๆ เช่น การทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ

มีกิจกรรมการแปรรูปเพิ่มมูลค่าผลผลิต เช่น การแปรรูปข้าวเป็นขนม เป็นน้ำส้มสายชูหมัก สีสข้าวเป็นข้าวกล้องทำบรรจุภัณฑ์เอง มีการผลิตเองขายเอง ผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต การขายตามงานการออกร้านขายในชุมชน ตลาดผ่านเครือข่ายและมีช่องทางตลาดที่เป็นปัจจัยเอื้อในทุกพื้นที่คือ ตลาดนัดสีเขียว ในพื้นที่โครงการมีช่องทางการขายแบบตลาดนัดทางเลือก เช่น ตลาดนัดสีเขียววิโสธร ฯ ตลาดนัดสีเขียวมหาสารคาม ตลาดโรงพยาบาลกุนนารายณ์ ตลาดเกษตรกรหน้าศาลากลางจังหวัดกาฬสินธุ์ การจัดการแรงงาน ให้สอดคล้องกับการผลิต ลดการจ้าง ใช้แรงงานของครอบครัวเป็นหลัก และมีการวางแผนกิจกรรมให้สามารถมีรายได้ตลอดปี ทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ตามฤดูกาล

3) การเข้าร่วมเครือข่าย เป็นการปรับตัว เข้าสู่การทำเกษตรเพราะเข้าร่วมกับกลุ่ม เครือข่าย เป็นการสร้างการยอมรับ เป็นช่องทางความรู้ เป็นเครือข่ายทางสังคมที่เกื้อหนุนระบบการผลิต เช่น การเครือข่ายตลาดที่เป็นตลาดเฉพาะ มีการรับรองมาตรฐานร่วมกัน มีกลไกการตลาดควบคุม ต้องมีเครือข่าย องค์กร มีมาตรฐานรับรองเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตสามารถสร้างรายได้ เช่น ในทุกพื้นที่โครงการวิจัยย่อยมีช่องทางการตลาด และมีการเข้าร่วมเครือข่ายส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้การพัฒนากระบวนการผลิต การทำเกษตรอินทรีย์ต้องมีการสร้างเครือข่ายความรู้ การเกื้อกูลกันเพื่อความอยู่รอดให้มีรายได้ เป็นทั้งระดับครอบครัว ชุมชน เครือข่ายระดับภาค เช่น เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกวิโสธร เป็นการสร้างหลักประกันว่าถ้าเกษตรกรรุ่นใหม่ลงมือทำการผลิต มีผลผลิตที่ผ่านการรับรองมาตรฐานจะทำให้ครอบครัวมีรายได้ เกษตรกรรุ่นใหม่ต้องสร้างการยอมรับ สร้างความเชื่อมั่น ให้คนในครอบครัว

3. รูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมาย

จากการศึกษาพบว่ารูปแบบการสืบทอดอาชีพของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมาย มี 2 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบการถ่ายทอดจากครอบครัว ด้วยการหล่อหลอมผ่านวิถีปฏิบัติ

ผลการศึกษาพบว่า ในพื้นที่โครงการศึกษาวิถีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกรบ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ค้นพบ 3 รูปแบบ ในการสืบทอดของครอบครัวเกษตรกร เช่น คุณขารี สายบุงคล้า “ทำการเกษตรแบบใช้แรงใจ มีรายได้ และมีเงินออม ทำให้เห็น” สอนให้รู้จักผลิต การขาย และการออม คุณชาญ ศรีพลอย “การค้าขายร่วมกับการทำการเกษตร” ใช้วิธีการปลูกไว้กินเหลือค่อยขาย ส.ต.ไพศาล พันธุ์ภา “ครอบครัวราชการ ไปทำราชการที่ไหนก็ได้ แล้วสามารถทำเกษตรได้” ซึ่งทั้ง 3 ครอบครัวคนในต้องสนับสนุน และเป็นพลังในการหล่อเลี้ยงให้ลูกหลานสามารถทำการเกษตร อย่างมีความสุข และมีรายได้สามารถเลี้ยงตนเองได้

2) รูปแบบเครือข่าย เป็นการเชื่อมประสานของกลุ่มและเครือข่ายของเกษตรกรรุ่นใหม่

เป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายคนที่มีความสนใจเหมือนกัน มีความต้องการอยากพัฒนารูปแบบการเกษตร ในเชิงเทคนิค วิธีการ ด้วยการสร้างกระบวนการของกลุ่มองค์กร/เครือข่าย การอบรมตามหลักสูตรอบรมของศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน ถ่ายทอดความรู้แนวราบ เป็นความรู้ที่ตอบสนองความต้องการของเกษตรกรรุ่นใหม่ ด้วยการอบรมความรู้ เทคนิคผ่านเครือข่าย เช่น เครือข่ายเกษตรกรกรมทางเลือก เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เครือข่ายตลาดนัดสีเขียว กรณีของศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านเครือข่ายเกษตรกรกรมทางเลือกโยธะธรที่ส่งผลต่อการขยายความรู้และการปฏิบัติการไปสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ โดยมีกระบวนการอบรม ทั้งแนวคิดการทำการเกษตร ให้ความรู้ทางเทคนิค และนำพาลงมือปฏิบัติ รวมถึงการติดตามเยี่ยมแปลงและการให้คำปรึกษาแก่สมาชิกที่ผ่านการอบรม

4. แนวทางการสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่

1) กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีอายุน้อยวัยแรงงาน 15 – 25 ปี เป็นลูกหลานที่ทำกิจกรรมการผลิตร่วมกับครอบครัว มีครอบครัวควรมีบทบาทในการจัดการเรียนรู้ให้ได้รับผิตชอบกิจกรรมของครอบครัว และส่งเสริมให้มีความคิดอยากทำกิจกรรมของตัวเองร่วมกับครอบครัว เพื่อสร้างรายได้ ควรเป็นการสร้างกิจกรรมให้เกิดความประทับใจ เห็นคุณค่าของการทำการเกษตรของครอบครัว สร้างแรงจูงใจโดยการให้มีรายได้เป็นผลตอบแทน ควรเริ่มต้นจากการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้และส่งเสริมให้เกิดความอยากทำ

2) กลุ่มเกษตรกรที่มีช่วงอายุ 25 – 40 ปี เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีพลังใจตัวเองมาเริ่มต้นทำการเกษตรในแปลงของตัวเอง ควรสร้างกระบวนการให้เกิดความเชื่อมั่นในระบบการผลิตที่เป็นอินทรีย์ ครอบครัว ที่ต้องเข้าใจและให้อิโกลาส ให้มีการคิดค้นเทคนิคการผลิตอินทรีย์ นวัตกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการ ลดขั้นตอนของการพึ่งพาการตลาดปฏิบัติ การสร้างให้มีเครือข่ายการตลาดที่รองรับผลผลิตที่มีคุณค่าและมูลค่า จึงจะส่งผลต่อความมั่นใจในการสืบทอดอาชีพ

3) กลุ่มเกษตรกรที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มที่ผ่านการประกอบอาชีพที่หลากหลายและอยากเริ่มต้นกลับมาทำการเกษตร มี การปรับเปลี่ยนชีวิตรูปแบบการผลิต ควรเป็นแนวทางการเสริมประสิทธิภาพในระบบการผลิตให้มีความหลากหลาย มีรายได้ที่ตอบสนองเศรษฐกิจครอบครัวได้ มีอาหารปลอดภัย และให้มีความรู้ ในการพัฒนา ในขั้นที่สามารถเป็นต้นแบบและถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ได้ รวมถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคม ความรู้และเครือข่ายการผลิต การตลาด ที่เกื้อหนุนกัน

บทที่ 5

บทสรุปและบทเรียนจากการวิจัย

จากการศึกษาของโครงการศึกษารูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรรุ่นใหม่ ในพื้นที่ ภาคอีสานตอนกลาง จาก 4 โครงการย่อย ให้เกิดการศึกษาและทดลองปฏิบัติการ มีข้อค้นพบดังนี้

1. การหนุนเสริมโครงการวิจัยย่อยให้เห็นความสำคัญของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรในสถานการณ์ปัจจุบัน

ชุดโครงการวิจัยฯ มีกระบวนการหนุนเสริม 3 ช่วงคือ 1) ระยะเตรียมทีมวิจัยเน้นกระบวนการค้นหาและพัฒนาให้ชุมชนมีความสนใจใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปช่วยสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เกิดขึ้นในชุมชนและทำความเข้าใจเกี่ยวแนวคิดและกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) ระยะสนับสนุนกระบวนการศึกษาข้อมูลและการทดลองปฏิบัติการตามแผนงานแต่ละโครงการและ 3) ระยะสรุปงานวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงสรุปข้อมูลเพื่อวิเคราะห์แผนการทดลองปฏิบัติการและช่วงสรุปงานวิจัยตามวัตถุประสงค์โครงการ ซึ่งมีกระบวนการสนับสนุนแต่ละระยะโดยสรุปคือ

1) ระยะเตรียมทีมวิจัย

(1) การค้นหาพื้นที่วิจัยและการค้นหาพื้นที่เป้าหมาย ใช้การเลือกพื้นที่ 3 รูปแบบคือ 1) เลือกจำเพาะเจาะจงในพื้นที่ที่มีการทำงานของเครือข่าย ที่มีต้นทุนการเริ่มต้นการทำงานประเด็นเกษตรกรรุ่นใหม่ เช่น เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ยโสธร เครือข่ายตลาดนัดสีเขียวมหาสารคาม เป็นต้น 2) การเลือกพื้นที่เป้าหมายที่มีเกษตรกรรุ่นใหม่เริ่มต้นสร้างฐานงานพัฒนาโดยใช้เรื่องการเกษตรเป็นเครื่องมือและ 3) เลือกจากพื้นที่ที่มีบุคคลสนใจอยากทำงานประเด็นเกษตรกรรุ่นใหม่

(2) การพัฒนาโครงการวิจัย มีวิธีการคือ 1) การทำความเข้าใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเงื่อนไขการทำงานวิจัย รวมถึงภารกิจของทีมวิจัยที่ต้องดำเนินการในทุกพื้นที่ 2) การกำหนดประเด็นและโจทย์วิจัย ได้มีการจัดเวทีให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหาพร้อม วิเคราะห์ปัญหาจากภายนอก และระดมปัญหาจากในชุมชน ปรากฏการณ์ที่ชุมชนเป็นอยู่ พร้อมทั้งการวิเคราะห์แนวโน้มต่อความเปลี่ยนแปลง เพื่อหาข้อสรุปต่อประเด็นปัญหาและประเด็นที่ต้องการทำวิจัย 3) การเขียนโครงการวิจัย ชุดประเด็นกำหนดกรอบการเขียนโครงการให้โครงการวิจัยตามแนวทางของศูนย์ประสานงาน หลังจากได้ประเด็นและแนวทางร่วม ชุดประเด็นได้ให้พื้นที่ได้ทบทวนและเขียนร่างโครงการ 4) การเสนองานวิจัยต่อศูนย์ประสาน โดยตัวแทนทีมวิจัย มีการจัดทำเอกสารร่าง เตรียมความพร้อมของทีมและผู้นำเสนอ ต่อเนื้อหา วัตถุประสงค์ของโครงการ 5) ปรับแก้โครงการวิจัยตามความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ และตรงตามความต้องการของชุมชน โดยใช้วิธีการประชุมปรึกษา และทำ

ความเข้าใจในกรอบเนื้อหา วัตถุประสงค์ของโครงการ และให้ชุดโครงการไปปรับแก้ให้ทันเวลาและ 6) การเสนอโครงการต่อศูนย์ประสานงานเพื่อขออนุมัติโครงการวิจัย ประกอบกับเอกสารฉบับสมบูรณ์ตามความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ และศูนย์ประสานงานฯ

2) ระยะศึกษาข้อมูลและการทดลองปฏิบัติการ

(1) การติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย มีรูปแบบการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยย่อย 4 รูปแบบคือ 1) สนับสนุนให้ทีมวิจัยได้ดำเนินการเอง โดยให้คำปรึกษาให้เกิดการปรึกษาหารือ ออกแบบ วางแผน ก่อนดำเนินกิจกรรม วางแผนการทำกิจกรรมและสรุปการเรียนรู้หลังเสร็จสิ้นกิจกรรม ส่งผลให้ทีมสามารถทำกิจกรรมการวิจัยได้ เช่น การทำกิจกรรมแต่ละครั้ง การบริหารจัดการงบประมาณการวิจัย 2) พี่เลี้ยงร่วมปฏิบัติการกับทีมวิจัย โดยให้บทบาททีมวิจัยเป็นฝ่ายดำเนินการ และพี่เลี้ยงช่วยในบางเรื่อง โดยพิจารณาจากศักยภาพของทีมและความพร้อมในการนำในแต่ละครั้ง เช่น การจัดเวทีชุมชนระดมปัญหา ระดมความคิดเห็นในวงที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก พี่เลี้ยงต้องช่วยหนุน 3) พี่เลี้ยงร่วมสังเกตการณ์และสรุปร่วมกับทีมวิจัยหลังสิ้นสุดการทำกิจกรรม เช่น การประชุมทีมวิจัย การเก็บข้อมูล เป็นต้น และ 4) การหนุนเสริมโดยเชิญนักวิชาการ ผู้นำเกษตรกรกลุ่มที่มีประสบการณ์มาให้ความเห็นและเสนอแนะแนวทาง เช่น เวทีคืนข้อมูล การออกแบบการเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ กิจกรรมในระยะปฏิบัติการของโครงการย่อย

(2) การติดตามประเมินผลโครงการวิจัย ได้มีการติดตามผ่านกิจกรรม เช่น การประชุมทีมวิจัย การเข้าร่วมกิจกรรมกับศูนย์ประสานงาน การจัดกิจกรรมของชุดประเด็น และการใช้กลุ่มไลน์ของงานวิจัย เกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีสมาชิกทีมวิจัยของทุกโครงการ เมื่อมีความเคลื่อนไหว หรือการทำกิจกรรมในพื้นที่ก็จะมีการรายงานกลุ่มไลน์เพื่อให้ทราบสถานการณ์ร่วมกัน

3) ระยะสรุปการวิจัย

การสรุปผลการวิจัย มีการสรุปผลการดำเนินงานที่สำคัญๆ เป็น 2 ระยะ คือ ระยะการเก็บข้อมูล และระยะเสร็จสิ้นการปฏิบัติการ มีรายละเอียดดังนี้

(1) การสรุปผลระยะการเก็บข้อมูล ใช้วิธีการทำงานร่วมกับโหนด เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยให้เข้าใจหลักการ วิธีการวิจัย เครื่องมืองานวิจัย และบทบาทนักวิจัย การสรุปการเก็บข้อมูลผ่านการใช้เครื่องมืองานวิจัย เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ เวทีโสหล่ การใช้เส้นแบ่งเวลา ระยะนี้ทีมวิจัยได้ดำเนินการมีชุดประเด็นเป็นพี่เลี้ยง และร่วมปฏิบัติการในบางกิจกรรม เพื่อให้ทีมวิจัยสามารถเก็บข้อมูลตามกรอบเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของโครงการได้ มีการสรุปผลการเก็บข้อมูลเป็นระยะ หลังจากทำกิจกรรมแต่ละครั้ง ผ่านเวทีประชุมประจำเดือนของทีมวิจัย

(2) การสรุปผลช่วงการปฏิบัติการ เป็นการสรุปผลการทำกิจกรรมภายใต้ปฏิบัติการตามกิจกรรมของโครงการ ตามเป้าประสงค์ของการจัดกิจกรรม สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ ผลที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัย และบันทึกในแต่ละครั้ง การตรวจสอบข้อมูลร่วมกันเพื่อตอบวัตถุประสงค์โครงการ

(3) การเขียนรายงานโครงการ ใช้การสรุปกิจกรรม วิธีการดำเนินการ ผลที่เกิดขึ้นของการจัดกิจกรรม แต่ครั้ง

2. สถานการณ์ด้านวิถีคิดและวิถีชีวิตของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการคลี่คลาย กับอุปสรรคต่างๆ และการฝ่าฟันกับตนเอง ชุมชนและสังคมเพื่อเข้าสู่การเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์

แนวคิดของเกษตรกรรุ่นใหม่ในชุมชนมองว่า “นิยามและความหมายของเกษตรกรรุ่นใหม่” ในสถานการณ์ปัจจุบัน คือ เกษตรกรที่มีรูปแบบการผลิตใหม่ตามระยะเวลาการเข้าสู่ระบบการทำการเกษตร ทั้งในลักษณะการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากการผลิตแบบเชิงเดี่ยวเป็นการผลิตที่หลากหลาย จากการใช้สารเคมีเป็นอินทรีย์ การปรับเปลี่ยนอาชีพจากอาชีพอื่น การทำงานประจำมาสู่การทำการเกษตร รวมถึงเกษตรกรรุ่นใหม่โดยอายุที่ทำการเกษตรในพื้นที่ โดยความคิด การเริ่มต้นปรับเปลี่ยนและเหตุปัจจัยของการเริ่มทำการเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ จัดแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) เกษตรกรรุ่นใหม่ที่ยากปรับเปลี่ยนอาชีพมาทำเกษตร 2) เกษตรกรรุ่นใหม่ que เริ่มต้นจากการอยากมีสุขภาพดีและ 3) เกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความคิดอยากพึ่งตนเองและ สร้างเศรษฐกิจครอบครัว

การปรับตัวให้ดำรงอยู่ การคลี่คลาย กับอุปสรรคต่างๆ และการฝ่าฟันกับตนเอง ชุมชนและสังคมคือการปรับเปลี่ยนของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่สามารถก้าวผ่านปัญหา ได้เริ่มต้นที่ตัวเกษตรกรรุ่นใหม่เองต้องมีความคิด มีทัศนคติที่เชื่อมั่นต่อการเกษตร ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต สร้างความเชื่อมั่นของครอบครัวต่อระบบเกษตรอินทรีย์ด้วยการปรับรูปแบบการผลิต ทดลองปฏิบัติการในแปลง สร้างรูปแบบแปลงที่หลากหลาย การสร้างช่องทางการผลิตให้สามารถมีรายได้เพียงพอกับการดำรงชีพ และการปรับรูปแบบการผลิตที่หลากหลาย มีกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ตลอดปี มีความรู้ในการวางแผนการผลิต รวมถึงการมีกิจกรรมการแปรรูปเพิ่มมูลค่าผลผลิต มีช่องทางตลาดของตัวเอง และการเข้าร่วมเครือข่าย เพื่อให้เกิดเกื้อหนุนกันระบบการผลิต การตลาดการมีมาตรฐานรับรองเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตและเพิ่มสร้างรายได้

3. รูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่

รูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตร ของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมาย รูปแบบการสืบทอดอาชีพของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เป้าหมาย มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการถ่ายทอดจากครอบครัวหล่อหลอมจากวิถีปฏิบัติของครอบครัว เพื่อให้เห็นคุณค่า เกิดความประทับใจ ด้วยการสร้างแรงจูงใจ มีรายได้ และมีเงินออม และรูปแบบเครือข่าย เป็นการเชื่อมประสานของกลุ่มและเครือข่ายของเกษตรกรรุ่นใหม่ เป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายคนที่มีความสนใจเหมือนกัน มีความต้องการอยากพัฒนารูปแบบการเกษตร ในเชิงเทคนิค วิธีการ ด้วยการสร้างกระบวนการของกลุ่มองค์กร/เครือข่าย ด้วยการถ่ายทอดความรู้แนวราบ เป็นความรู้ที่ตอบสนองความต้องการของเกษตรกรรุ่นใหม่

4. ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่

จากการศึกษาและสรุปบทเรียนโครงการวิจัยย่อยให้มีข้อเสนอแนะต่อแนวทางการสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่ คือ ควรมีการจัดระดับของกลุ่มเป้าหมายตามประสบการณ์ บทเรียนชีวิต และช่วงวัย เพื่อให้เกิดกระบวนการในการสืบทอดอาชีพ มีข้อเสนอแนะต่อการวิจัย เป็นดังนี้

1) กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีอายุน้อยวัยแรงงาน 15 – 25 ปี เป็นลูกหลานที่ทำกิจกรรมการผลิตร่วมกับครอบครัว มีครอบครัวควรจัดให้มีบทบาทในการจัดการเรียนรู้ให้มีรับผิดชอบกิจกรรมของครอบครัว และส่งเสริมให้มีความคิดอยากทำกิจกรรมของตัวเองร่วมกับครอบครัว เพื่อสร้างรายได้ ควรเป็นการสร้างกิจกรรมให้เกิดความประทับใจ เห็นคุณค่าของการทำการเกษตรของครอบครัว สร้างแรงจูงใจโดยการให้มีรายได้เป็นผลตอบแทน ควรเริ่มต้นจากการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้และส่งเสริมให้เกิดความอยากทำ

2) กลุ่มเกษตรกรที่มีช่วงอายุ 25 – 40 ปี เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีพลังใจตัวเองมาเริ่มต้นทำการเกษตรในแปลงของตัวเอง ควรสร้างกระบวนการให้เกิดความเชื่อมั่นในระบบการผลิตที่เป็นอินทรีย์ ครอบครัวต้องเข้าใจและให้โอกาส ในการคิดค้นเทคนิคการผลิตอินทรีย์ นวัตกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการ ลดขั้นตอนของการผันผาการทดลองปฏิบัติ การสร้างให้มีเครือข่ายการตลาดที่รองรับผลผลิตที่มีคุณค่าและมูลค่า จึงจะส่งผลต่อความมั่นใจในการสืบทอดอาชีพ

3) กลุ่มเกษตรกรที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มที่ผ่านการประกอบอาชีพที่หลากหลายและอยากเริ่มต้นกลับมาทำการเกษตร มีการปรับเปลี่ยนชีวิตรูปแบบการผลิต ควรเป็นแนวทางการเสริมประสิทธิภาพในระบบการผลิตให้มีความหลากหลาย มีรายได้ที่ตอบสนองเศรษฐกิจครอบครัวได้ มีอาหารปลอดภัย และให้มีความรู้ ในการพัฒนา ในขั้นที่สามารถเป็นต้นแบบและถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ได้ รวมถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคม ความรู้และเครือข่ายการผลิต การตลาดที่เกื้อหนุนกัน

5. บทเรียนการทำวิจัย

การดำเนินศึกษารูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยใช้กระบวนการตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การคัดเลือกพื้นที่ การพัฒนาโจทย์วิจัย การศึกษาข้อมูล การทดลองปฏิบัติการ และการสรุปผลการวิจัยโครงการย่อย 4 โครงการ มีบทเรียนสำคัญ ดังนี้

1) การดำเนินงานโครงการวิจัยที่ผ่านมา ยังไม่มีโครงการที่ไปสร้างกระบวนการให้เกิดการสืบทอดของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ยั่งยืน ดังนั้น การทำงานวิจัยระยะต่อไปควรเน้นการทำงานกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีอายุน้อย เพื่อค้นหารูปแบบและกระบวนการในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรรุ่นใหม่ได้อย่างแท้จริง

2) การดำเนินงานโครงการวิจัยที่ผ่านมา เป็นระยะเริ่มแรกของการศึกษา ยังไม่เห็นกระบวนการและวิธีการถ่ายทอด เนื่องจากโครงการวิจัยมีระยะเวลาจำกัด ประกอบกับยังไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาไว้อย่างชัดเจน

ดังนั้นการศึกษาในระยะถัดไปควรให้ความสำคัญกับกระบวนการ วิธีการในการขยายผล การสืบทอดที่หลากหลายรูปแบบ

3) จากการดำเนินงานโครงการวิจัยที่ผ่านมา มีข้อค้นพบรูปแบบการสืบทอด ที่สำคัญ เช่น การสร้างความเชื่อมั่นให้ตัวเกษตรกร การสร้างความเชื่อมั่นต่อการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต การเชื่อมเครือข่ายเกษตรกรรุ่นใหม่เป็นปัจจัยที่ช่วยให้เกิดการสืบทอดและขยายผล งานวิจัยที่ 4 โครงการที่ผ่านมายังไม่มี การสร้างเครือข่ายที่อยู่ภายใต้สถานการณ์ ดังนั้นการศึกษาวิจัยควรให้ความสำคัญกับกระบวนการของเกษตรกรรุ่นใหม่ ที่กระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ให้เกิดเครือข่าย ความสัมพันธ์ หนุนเสริมความเข้มแข็ง และขยายผล

บรรณานุกรม

ธาวรรกุล. 2558. “งานสร้างและพัฒนาเกษตรกร โครงการคนกล้าคืนถิ่น”. (ระบบออนไลน์). แหล่งที่มา www.reform.or.th/2014/wp-content/uploads/คนกล้าversion1.pdf. (25 กุมภาพันธ์ 2559)

ดร. สุमित แซ่มประสิทธิ์. 2558. “งานสร้างและพัฒนาเกษตรกร โครงการคนกล้าคืนถิ่น”. (ระบบออนไลน์). แหล่งที่มา <http://www.politicalbase.in.th/index.php>. (25 กุมภาพันธ์ 2559)

องค์กรเครือข่าย 20 องค์กร. 2558. “งานสร้างและพัฒนาเกษตรกร โครงการคนกล้าคืนถิ่น”. (ระบบออนไลน์). แหล่งที่มา. <http://www.dailynews.co.th/article/351527> (25 กุมภาพันธ์ 2559)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บันทึกการพัฒนาโจทย์โครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการ การสร้าง และพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์

โดยเป็นกระบวนการและวิธีการในการพัฒนาโจทย์โครงการวิจัย ในการลงพื้นที่พัฒนาประเด็น, ดูสถานการณ์พื้นที่ วิเคราะห์ตัวตนสภาพปัญหาเชื่อมโยงเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งมีการลงพื้นที่พัฒนาประเด็น 5 พื้นที่ จำนวน 7 ครั้ง ดังกิจกรรมต่อไปนี้

1. ประชุมหารือ/ พัฒนาโจทย์โครงการ ประเด็นคนรุ่นใหม่ ในวันที่ 30 ธันวาคม 2557 ณ บ.ท่างาม ต.อุ่มเม้า อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์ ระหว่างเวลา 14.00 น. - 16.00 น. โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 9 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตรกรรมยั่งยืน, พี่เลี้ยงชุดโครงการ และเกษตรกรรุ่นใหม่ อ.ยางตลาด โดยมีประเด็น และกระบวนการในเวที คือ **ที่มาของการหารือ** โดย คุณมาลี สุปันดี

ในการทำงานอยากร่วมกันเราเคยมีการหารือพัฒนาเรื่องคนรุ่นใหม่มาแล้วว่าอยากทำงานร่วมกันและจะทำกันอย่างไร โดยเป็นที่มาของการหารือโดยโหนดเกษตรสนับสนุนให้ทำงานวิจัยในประเด็นคนรุ่นใหม่ในวันนี้ **ชี้แจงการทำงาน และแนะนำ สกว.ท้องถิ่น** โดย คุณสุเมธ ปานจำลอง

ประเด็นของโหนดเกษตร เดิมมาจากเครือข่ายเกษตร และทำมา 5 ปี ในเรื่องความมั่นคงทางอาหารโดยโหนดเกษตรมีการชวนคนที่เคยทำงานวิจัย และทำงาน สกว. อยู่ก่อนหน้า คือ คุณศิริพร คุณอิษฐ์ และคุณแวตา มาร่วมกันทำงานในรูปแบบใหม่ ซึ่งจะทำ 4 ประเด็น คือ ประเด็นงานตลาดทางเลือก, นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการเกษตร, พันธุกรรมพืชและสัตว์ และประเด็นคนรุ่นใหม่ โดยมีโครงสร้างการทำงานของโหนดเกษตร คือ กลไกกลาง คือ คุณสุเมธ คุณอิษฐ์ และกลไกในประเด็นคนรุ่นใหม่ คือ คุณศิริพร เป็นหัวหน้า, คุณมาลี เป็นผู้ช่วย และคุณแวตา เป็นเลขา ซึ่งประเด็นคนรุ่นใหม่ต้องทำโครงการ 4 โครงการ **ความคาดหวังของการหารือ** โดย คุณสุเมธ ปานจำลอง

ประเด็นคนรุ่นใหม่อยากให้เริ่มต้นจากชุดความรู้ที่เรามีอยู่ จากข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิในการหารือกันที่ผ่านมา ซึ่งคนรุ่นใหม่ปัจจุบันต้องเห็นถึงความอยู่รอด เลี้ยงครอบครัวได้ สร้างรายได้อยู่ในชุมชนได้ถือว่าเป็นคนรุ่นใหม่ แต่ไม่แน่ใจว่าจะนิยมอย่างไร จึงเป็นที่มาของการหารือกันวันนี้

สถานการณ์/ ประสบการณ์การทำเกษตร โดย คุณจิรพรรณ วรรณิตย์ และคุณทองใบ ไชยสิงห์

ทำเกษตรมา 5 ปี ปัจจุบันเป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีผู้ว่าราชการ และหน่วยงานเข้ามาเรียนรู้ ศึกษาดูงาน เป็นแปลงต้นแบบ และทำเกษตรอินทรีย์ มีการรวมกลุ่ม “กลุ่มชาวบ้านนอก” และเริ่มต้นจากการทำเพราะประสบปัญหาการเงิน ทำนา 10 ไร่ และเราเองก็มีการชวนคนในพื้นที่มาทำด้วย แต่เราก็พยายามพิสูจน์ว่าเราทำได้ จนมีคนเชื่อถือและเข้ามาหาอยากทำด้วย โดยก่อนหน้านี้ทำร้านอาหารแล้วเจ๊ง และไม่เคยทำนามาก่อน แต่ดูจากอินเทอร์เน็ต

แลกเปลี่ยน

- จุดร่วมของคนหาข้าวอินทรีย์อยู่ที่ จ.ร้อยเอ็ด หาข้าวไรเบอรี่ ลิ้มผัว และมะลิแดง
- สายคนที่ทำอินทรีย์ จะมาจากข้าราชการครู และกลุ่มคนรุ่นใหม่ระดับกลาง

แนวทางการทำวิจัย

คุณศิริพร : อยากพัฒนาโครงการ ซึ่งไม่รู้ว่าเป็นแบบบุคคล หรือแบบปัจเจก และอยู่กับคนละพื้นที่ จึงอยากหารือว่าจะออกมาเป็นรูปแบบใด เพราะงานวิจัยท้องถิ่นต้องเป็นระดับชุมชน แต่ถ้าเป็นแบบปัจเจก

คุณอิษฏ์ : แนวทาง สกว. แบบปัจเจกไม่ได้อยู่แล้ว แต่เราใช้พื้นที่ฐานของกลุ่ม

คุณสุเมธ : เริ่มจากหาว่าประเด็นที่สนใจอยู่ที่ไหนบ้าง

คุณมาลี : เท่าที่อยู่จัก คือ

1. กลุ่มโนนยาง มีกลุ่มลูกหลานปราชญ์ที่กลับมาอยู่บ้าน
2. คุณเตี๊ยะ กับคุณตึก ที่ อ.ภูผินาราย จ.กาฬสินธุ์ ซึ่งเห็นกลุ่ม 4 คนที่อยากทำงานร่วมกัน
3. กลุ่มคนรุ่นใหม่ตลาดนัดสีเขียว 15 คน โดยกลุ่มที่เข้ามาเป็นสมาชิก 50 คน แต่เป็นคนรุ่นใหม่ 15 คน ที่มีการทำการผลิต
4. ต.โพนงาม เป็นกลุ่มคนที่ใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น แต่อยากปรับเปลี่ยนลดการใช้สารเคมี
5. บ.ท่างาม อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์ เป็นกลุ่มคนที่ตัดสินใจแล้วที่ทำ และจะอย่างไรจึงจะมีพลัง
6. คุณแดง เจ้าหน้าที่โสต คณะการบัญชี มมส. อ.กมลาไสย มีรถไถ อยากทำนาอินทรีย์

คุณจิรพรรณ : คนรุ่นใหม่เริ่มจากแค่อยากทำ ซึ่งเรามีการลงข้อมูลผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ค แล้วก็มีคนสนใจเข้ามาถาม และขออยากมาเรียนรู้ โดยมาจากทั่วทุกพื้นที่

คุณปิยรัตน์ : ตนเองเริ่มจากทำก่อน คือ อยากทำให้ครอบครัวยอมรับ แล้วกระจายสู่เครือข่ายคนในชุมชน และสร้างรายได้ให้กับตนเอง

คุณอิษฏ์ : เห็นแนวทางการทำโครงการวิจัย PUG ของประเด็นคนรุ่นใหม่

คุณสุเมธ : ในกระบวนการวิจัยต้องถอดบทเรียนการทำงานของแต่ละคนและกระบวนการเริ่มทำเกษตรของแต่ละคนและมีกระบวนการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์อย่างไร

คุณอิษฏ์ : รูปแบบการขยายผลมีรูปแบบหลายวิธี แล้วเราถอดคนที่เข้ามาร่วม

พื้ด้อย : เราถอดการขยายผลของแต่ละคน

คุณเรืองเดช : คำถาม คือ การขยายผล และเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารอย่างไร อยู่ที่ไหน และเชื่อมโยงความมั่นคงทางอาหารอย่างไร

คุณอิษฏ์ : เราเริ่มการศึกษาจากศักยภาพ แล้วขยายผลให้คนอื่นดู เป็นช่องทางหลายช่องทางในการสื่อสาร และขยายผล

คุณเรืองเดช : การขยายผล เป็นการเชื่อมโยงความมั่นคงทางอาหาร เป็นโครงการเชิงบทเรียน และคนหาศักยภาพเพิ่มเติม

คุณอิษฏ์ : ออกแบบการทำวิจัยได้หลายสไตล์ และไปหนุนกับโครงการอื่นๆ ด้วยก็ได้ เป็นปฏิบัติการ และให้วิธีร่วมโครงการในประเด็นคนรุ่นใหม่

คุณเรืองเดช : ในส่วนของลูกหลาน คนรุ่นใหม่ของครอบครัวเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตร ให้ดูบทบาทของคนที่ไม่ได้ทำนาแต่มีบทบาทอะไรในการผลิต หรืออาจจะไปดูว่าจะต้องทำเกษตรหรือไม่อย่างไร หรือต้องทำในรูปแบบใด

คุณสุเมธ : สรุป ในแต่ละพื้นที่ที่จะเห็นประเด็นที่จะทำวิจัย และพื้นที่ที่ค่อนข้างชัดเจน ให้ไปดูในพื้นที่อีกครั้งว่าจะขึ้นประเด็น หรือโจทย์โครงการวิจัยอย่างไร

พื้นที่ อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์

คุณศิริพร : ในส่วนของงานวิจัยในพื้นที่รู้สึกอย่างไร และทำเพราะอะไร เพื่ออะไร

คุณปิยรัตน์ : ทำพอได้อ้าง อยากทำเพื่อสบายตอนแก่

คุณทองใบ : ทำเพราะจิตสำนึก และเป็นเกษตรกรของภายใต้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ถ่ายทอดความรู้ทำแล้วมีความสุข ทำมาแล้ว 5 ปี และไม่ทำนาหวาน

คุณจิรพรรณ : ทำแล้วไม่ต้องพึ่งพาภายนอก และถ่ายทอดให้คนที่สนใจมาเรียนรู้ อยากทำ

คุณทองใบ : ไม่ขายข้าวให้โรงสี ขายข้าวปลูกผ่านท่าเฟสบุ๊ค ส่งทางไปรษณีย์

คุณปิยรัตน์ : คนที่สนใจอีกคน คือ อติตรองนายกฯ โคกศรี สนใจอยากทำมาก

คุณเรืองเดช : หากจะค้นหาไปด้วยกัน คือดูในพื้นที่ที่สนใจ และเครือข่ายเน็ตเวิร์กในพื้นที่สนใจมาถอดบทเรียน และถอดชุดความรู้ และจะได้ออกมาหลายสไตล์ มีก็แบบในการถอดความรู้ออกมา

คุณศิริพร : กระบวนการถอดชุดความรู้จะเป็นแบบใด

คุณสุเมธ : วิธีการถอดบทเรียนอาจจะเริ่มต้นจากการถอดตนเอง ให้เขียนบทเรียนของตนเองออกมา แล้วเอามา แลกเปลี่ยน แล้วเอาเรื่องราวของแต่ละคนมา ทำให้เราได้รับความรู้ และเป็นการปะทะสังสรรค์ หรือเชิญคน ภายนอกมาถอดชุดความรู้ออกมาเป็นการศึกษาชุดความรู้ในแต่ละเรื่อง เราจะเห็นชุดความรู้ และวิธีการ แลกเปลี่ยนความรู้เป็นแบบใด อาจเป็นแบบร่วมและแบบใดเป็นแบบบุคคล

คุณอิษฎ์ : หลังจากที่เราจัดทำโครงการผ่านสื่อแล้วเชิญชวนคนที่สนใจ หรือในชุมชนมาเรียนรู้ หรือคนที่มาร่วม จากพื้นที่อาจจะเป็นได้ทั้งการศึกษาข้อมูล และปฏิบัติการ

คุณเรืองเดช : อย่าติดเรื่องอินทรีย์ เพราะโจทย์ของเราเป็นการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ของคนรุ่นใหม่

คุณมาลี : กลุ่มที่สนใจต้องเป็นกลุ่มคนที่อยากพึ่งตนเองของรายย่อย

คุณเรืองเดช : เป้าของเราอยู่ที่การพึ่งตนเองด้านอาหาร

คุณอิษฎ์ : การใส่ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ต้องค่อยๆ ใส่ข้อมูลให้ผู้สนใจเข้ามาร่วมอย่างไร

คุณสุเมธ : การเริ่มต้นของการขยายผลการทำเกษตรของคนรุ่นใหม่อาจมีหลายรูปแบบซึ่งต้องค้นหาในพื้นที่ และ ในงานวิจัย

คุณอิษฎ์ : การทำวิจัยรุ่นนี้อาจจะเป็นการพัฒนาโครงการของคนรุ่นใหม่ในปีต่อไปด้วย และโครงการนี้แนวทางการศึกษา คือ ขึ้นจากศักยภาพสู่การถ่ายทอด

การดำเนินการต่อไป

- ร่างรายงาน ส่งนำเสนอ 7 ม.ค. 57 (Concept paper)
- ในการทำงานโครงการจะได้เงินในการทำวิจัย 200,000 – 250,000 บาท ต่อโครงการ
- ทีมวิจัย 7 คน เป็นอย่างไร

รูปกิจกรรม

ภาพ 1 ประชุมหารือ/ พัฒนาโจทย์โครงการ ประเด็นคนรุ่นใหม่

2. หารือการศึกษาวิจัยประเด็นคนรุ่นใหม่ พื้นที่ บ.อุปราษ ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม ในวันที่ 12 มกราคม 2558 ณ แปลงผักปลอดสารพิษ (น.ส.มะนิต ดีไธรัมย์) บ.อุปราษ ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม ระหว่างเวลา 10.30 น. - 12.10 น. โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 14 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตรกรรมยั่งยืน, พี่เลี้ยงชุดโครงการ และกลุ่มสมาชิกเกษตรกร บ.อุปราษ โดยมีประเด็น และกระบวนการในเวที คือ

ที่มาของการหารือ โดย คุณมาลี สุปันตี

งานที่ทำมีทั้งงานของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกที่ทำงานพัฒนา และส่วนหนึ่งคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำงานโดยศึกษาความรู้เพื่อนำไปขยายผล โดยในปีนี้ทางงานวิจัย โดยโหนดเกษตรกรรมยั่งยืน ที่มี คุณสุเมธ ปานจำลอง เป็นผู้ประสานงานโหนด ในปีนี้เรามีการปรับการทำวิจัยใหม่ โดยให้ทำงานวิจัยภายใต้ 4 ประเด็น คือ ประเด็นพันธกรรมพืชและสัตว์, นวัตกรรมและเทคโนโลยี, ตลาดทางเลือก และคนรุ่นใหม่

โดยในประเด็นคนรุ่นใหม่ เราสนใจว่าทำไมปัจจุบันเกษตรกรลดน้อยลง และมีอายุเพิ่มมากขึ้น แต่ในส่วนของคนที่ทำเกษตรในส่วนของคนรุ่นใหม่ที่กำลังกลับมาทำมีมาจากกรุงเทพ หรือกลับมาจากทำงานในภาคอื่นๆ เราสนใจว่าทำไมจึงเป็นเช่นนี้ ซึ่งอายุอาจจะไม่เป็นตัวบอกในเรื่องของการทำเกษตรในปัจจุบัน และเราจะมีการสืบทอดอาชีพเกษตรที่ลูกหลานไม่ค่อยสนใจนี้อย่างไร หรือจะหาอย่างไรในเรื่องของการสืบทอดการทำเกษตรของคนรุ่นใหม่

แนะนำผู้มาร่วมเวที

ผู้มาร่วมในการคุยวันนี้ ประกอบด้วย

1. น.ส.มาลี สุปันตี ทำงานเครือข่ายฯ ซึ่งทำประเด็นคนรุ่นใหม่ และทำงานศึกษาเรื่องการหาแนวทางการลดการใช้สารเคมีใน พื้นที่ปลูกคะน้า บ.ม่วง ต.โพนงาม อ.โกสุมพิสัย จ.มหาสารคาม
2. นายสุเมธ ปานจำลอง ผู้ประสานงานโหนดเกษตรกรรมยั่งยืน และทำงานร่วมกับพี่น้องมานาน ทั้งเครือข่ายตลาดเขียว และสมาชิกแพงฯ มีหลายบทบาทในการทำงาน
3. น.ส.ศิริพร โคตะวินนธ์ หัวหน้าประเด็นคนรุ่นใหม่ ซึ่งเคยทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สกว. ทั้งที่ภาคอีสาน และภาคเหนือ มาก่อน มาช่วยกันพัฒนาโครงการวิจัยในครั้งนี้
4. น.ส.แววตา สุวรรณรินทร์ ผู้ช่วยในประเด็นคนรุ่นใหม่ และเคยทำงานโหนดเกษตรกรรมยั่งยืน สกว. มาก่อน มาช่วยกันในวันนี้

สถานการณ์ กลุ่มปลูกผักปลอดสาร บ.อุปราษ

- มีสมาชิก จำนวน 9 คน ปีนี้รับเพิ่ม 1 คน รวมเป็น 10 คน
- ในพื้นที่คนสนใจอยากเข้ามาเป็นสมาชิกแต่ต้องคัดคน เพื่อรักษามาตรฐานกลุ่ม
- มีกรมวิชาการเกษตรเข้ามาเก็บข้อมูลและเป็นพี่เลี้ยงในการทำการเกษตรในพื้นที่
- กลุ่มปลูกผักปลอดสาร บ.อุปราษ เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มตลาด เมื่อ 10 กว่าปี เริ่มจากเข้าร่วม 2 คน โดยการชักชวนของพี่น้อง บ.หนองกุ้งเตา
- กลุ่มปลูกผักปลอดสาร บ.อุปราษ ไม่เคยเข้าร่วมการศึกษาวิจัยเรื่องมาตรฐานตลาด ของ สกว.
- สมาชิกอายุน้อยที่สุดในกลุ่ม คือ 31 ปี (เพิ่งเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่) เหตุผลของการการที่ทำแบบปลอดสาร เพราะได้ทำแบบธรรมชาติ ไม่ต้องเร่งผลผลิต และขายอาทิตย์ละ 1 วัน ก็อยู่ได้
- การที่ทำมา 10 ปี ดึงสมาชิกเข้ากลุ่มไม่ได้เพราะคนอื่นมองว่าทำแบบนี้ได้ผลผลิตช้า
- การไปจำหน่ายผักที่ตลาดเขียวรายได้ดี มีผลผลิตเท่าไรก็ขายหมด
- สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ลูกอายุยังเล็ก ช่วยงานดี ไปขายของช่วย และในการปลูกผักมีรายได้ส่งลูกเรียน

ข้อจำกัดในการร่วมกลุ่ม

อยากเอาคนใน บ.อุปราษ เข้าไปขายในตลาดเขียวเป็นกลุ่มใหญ่ แต่ทำไม่ได้

ข้อดีของการร่วมกลุ่ม

ได้กินผักปลอดสาร สุขภาพดี มีรายได้

โอกาส

มีตลาดเขียว

ปัญหาปัจจุบัน

- สถานที่ขายผัก คือ ตลาดโรงพยาบาลมหาสารคาม ปิด ทำให้ไม่มีที่ขายผักเหลือเพียงตลาดเขียว แต่พื้นที่ก็แออัด คนเยอะ สมาชิกเพิ่มขึ้นเยอะ

จุด/ ประเด็นที่น่าสนใจ

คุณมาลี

มีสมาชิกที่ครอบครัวไปเมืองนอกแล้วกลับมาทำเกษตร มี 3 คน

คุณสุเมธ (ถาม)

สนใจว่าทำไมทำมา 10 ปี มีสมาชิกเพียง 10 คน

ตอบ : ไม่ได้มาตรฐาน คนปลูกผักเยอะเป็นอาชีพหลัก ทำนาเป็นอาชีพรองในพื้นที่

คุณนิต (สมาชิกกลุ่ม)

- คนในพื้นที่ที่เป็นคนรุ่นใหม่มาทำเกษตร คือ
 - คนที่กลับมาจากกรุงเทพฯ เนื่องจากไม่อยากทำงานรับจ้างจึงมาปลูกผักขาย
 - นักศึกษา ป.โท หลานสมาชิกในกลุ่ม เป็นคนทำเกษตรให้ยายไปขาย
 - นักศึกษา ป.โท และทำงาน ธกส. ขายกล้วยดอกขิก (ดอกขจร) ผ่านทางอินเทอร์เน็ตสร้างรายได้ช่วยครอบครัว (น้องเก้ ลูกสาวแม่เล็ก)
- การสอนลูกหลาน คือ สอนให้ลูกต้องขยันเรียนจะได้ไม่ลำบากเหมือนพ่อแม่ แต่ถ้าขี้เกียจให้กลับมาทำเกษตร ทำสวน
- ลูกหลานสมาชิก

- อนุบาล จำนวน	2	คน	ลูกสมาชิก ชื่อ คุณนิต และคุณหนู
- ป.2 จำนวน	1	คน	ลูกสมาชิก ชื่อ คุณนุด
- ป.4 จำนวน	2	คน	ลูกสมาชิก ชื่อ คุณเตาะ และคุณลำดวน
- ป.5 จำนวน	1	คน	หลานสมาชิก ชื่อ ยายจวย
- ป.6 จำนวน	3	คน	ลูกหลานสมาชิก ชื่อ ยายสังวร คุณตาล
- ม.1 จำนวน	2	คน	ลูกหลานสมาชิก ชื่อ ยายจวย และคุณสังวร
- ม.3 จำนวน	2	คน	ลูกสมาชิก ชื่อ คุณนิต
- ปวช. จำนวน	1	คน	ลูกสมาชิก ชื่อ ยายเกียง
- ปริญญาตรี	จำนวน	4	คน
- ปริญญาโท	จำนวน	2	คน
- ลูกคนนอกกลุ่ม คือ คุณรังสรรค์ ลูกอยู่ ป. 6 ช่วยพ่อแม่ขายของดี ขายเอง เกี่ยผลผลิตเองไปขาย

เชื่อมโยงงานวิจัย โดย คุณสุเมธ

ประเด็นน่าสนใจในการทำวิจัย

- การสืบทอดคนรุ่นใหม่ ลูกหลาน แต่จะขึ้นประเด็นใด ?

- ศึกษากระบวนการสอนลูกว่าสอนลูกอย่างไร ?
 - สอนให้ได้ดีจะได้ไม่ลำบาก แต่สุดท้ายก็กลับมาทำเพราะมีพื้นที่อยู่แล้ว ให้เห็นคุณค่า ลูกเข้าใจ ช่วยเราทำเกษตร ให้ลูกมีความรู้ติดตัวถ้าสุดท้ายกลับมาทำเกษตรก็ทำได้เลย
 - จะมีกระบวนการอย่างไร

สรุป

“ศึกษากระบวนการสืบทอดการเรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์” (อาชีพปลูกผักอินทรีย์)

เพื่อให้ลูกเข้าใจ เห็นคุณค่าของการทำเกษตร เป็นวิชานอกห้องเรียน มีความรู้ติดตัวเมื่อไม่มีอะไรกลับมาทำแต่มีความรู้อยู่แล้วและเห็นคุณค่า

“ศึกษากระบวนการกลุ่มที่ทำให้เกิดการสืบทอดการปลูกผักอินทรีย์” (การสอนลูกหลาน)

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดย คุณศิริพร

ในส่วนของการทำวิจัยกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องทำวิจัย โดยการศึกษาข้อมูลในชุมชน และมีการปฏิบัติทดลองจนได้เป็นชุดความรู้ออกมาเพื่อเผยแพร่ โดยใช้งบประมาณ ในการทำวิจัย 200,000 – 220,000 บาท ทำวิจัย 1 ปี 3 เดือน หรือ 15 เดือน และต้องมีทีมวิจัยอย่างน้อย 7 คน

นัดหมาย

หารือประเด็นวิจัยคนรุ่นใหม่เพิ่มเติม โดยชวนคนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลานที่จะดึงเข้ามาร่วมเป็นทีมวิจัย มาร่วมหารือกัน เพื่อเตรียมเขียนร่างโครงการฯ

ในวันอาทิตย์ ที่ 24 หรือ 31 มกราคม 2558 เวลา 10.00 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 2 หารือการศึกษาวิจัยประเด็นคนรุ่นใหม่ พื้นที่ บ.อุปราษ ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

3. หาหรือการศึกษาวิจัยประเด็นคนรุ่นใหม่ พื้นที่ บ.หนองโจด ต.โคกก่อ อ.เมือง จ.มหาสารคาม วันที่ 12 มกราคม 2558 ณ อาคารกลุ่มข้าวกล้องงอกโคกก่อ บ.หนองโจด ต.โคกก่อ อ.เมือง จ.มหาสารคาม ระหว่างเวลา 14.30 น. - 15.40 น. โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 15 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตรกรรมยั่งยืน, พี่เลี้ยงชุดโครงการ, คณะกรรมการตลาดเขียว และสมาชิกกลุ่มข้าวกล้องงอก และกลุ่มปลูกผัก โคกก่อ บ.หนองโจด โดยมีประเด็นและกระบวนการในเวที คือ

สถานการณ์กลุ่ม

- กลุ่มเริ่มทำการปลูกผัก ปี 2554 ซึ่งขณะนี้การปลูกผักของสมาชิกอยู่ระยะปลอดภัย
- เป็นกลุ่มที่เกษตรและสหกรณ์จังหวัดดูแลอยู่
- กลุ่มมีการแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มปลูกผัก ประธานกลุ่ม คือ คุณโบ และกลุ่มปลูกข้าว ประธานกลุ่ม คือ คุณโกสินธุ์
- กลุ่มปลูกข้าวมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ แปรรูปข้าวเป็นเส้นหมี่จากข้าวกล้อง
- สมาชิกกลุ่มเริ่มจากจำนวน 12 คน มาเป็น 15 คน และปัจจุบันมีทั้งหมด 19 คน
- ในปีนี้กลุ่มมีการรับสมัครเพิ่มเป็นปีแรก
- การจำหน่ายผลผลิตมีตลาดเขียว ตลาดแว่นาง และงาน OTOP ตามงานต่างๆ ของพัฒนาชุมชน, พาณิชย์จังหวัด และเกษตรและสหกรณ์จังหวัด เป็นตลาดรองรับผลผลิต
- อาคารกลุ่มที่สร้างขึ้นได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสหกรณ์จังหวัด ส่วนพื้นที่สร้างเป็นพื้นที่สาธารณะในพื้นที่มีอาคารสี่ข้าว แปรรูปผลผลิต (ธนาคารข้าว)
- กลุ่มข้าวกล้องงอกโคกก่อ ได้รับรางวัลการประกวดอ่าง (โครงการจัดการน้ำขนาดเล็ก ในการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ) ในการประกวดของเกษตรและสหกรณ์การเกษตร อันดับ 1
- กลุ่มได้รับมาตรฐาน GAP
- กลุ่มเริ่มเข้าร่วมไปขายที่ตลาดโรงพยาบาลมหาสารคามโดยเกษตรและสหกรณ์การเกษตรแนะนำ
- คนในชุมชนมี 300 ครัวเรือน เป็นสมาชิก 19 คน คิดเป็น 5% ของคนในพื้นที่ ยังมีน้อยอยู่เนื่องจากยังไม่อยากขยายกลุ่ม อยากให้เป็นมาตรฐานและเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งเป็นปึกแผ่น
- สมาชิกกลุ่มก่อนที่จะมาทำเกษตร ทำอาชีพรับจ้าง, ปลูกผัก, ทำงานโรงงานที่ กทม.
- ประธานกลุ่มปลูกผัก คุณโกสิน เคยทำงานที่โรงงานแหวน และทำงานโรงงานมาก่อน เริ่มมาปลูกผักปี 2551 โดยออกจากโรงงานเต็มตัว ส่วนประธานกลุ่มข้าว คุณโบ เคยทำงานโรงงานที่ศูนย์มีชัย เป็นโรงงานเย็บผ้า ซึ่งระหว่างทำงานที่โรงงานก็ปลูกผักไปขายโรงงานเป็นอาชีพเสริม ออกจากโรงงานมาทำเกษตรอย่างเดียว เนื่องจากสุขภาพไม่ดี
- การบริหารจัดการกลุ่มข้าว แยกการจัดการเป็นกลุ่ม คือ กลุ่มสี, กลุ่มร้อน, กลุ่มอัด (บรรจุภัณฑ์) และการตลาด โดยแบ่งแผนกในการจัดการ คือ มีหัวหน้า และสมาชิก ในแต่ละกลุ่ม

ประเด็นที่น่าสนใจในการทำวิจัย

คุณมาลี

- คนที่ไปทำงานในภาคอื่นๆ เช่น โรงงานที่กรุงเทพฯ แล้วกลับมาทำเกษตรทำไปจึงกลับมาทำ มีจำนวนมาก

- พื้นที่ที่ยังไม่เคยทำงานวิจัย

คุณสุเมธ

ถ้าพื้นที่ที่จะทำงานจะต้องช่วยกัน และจะสนับสนุนงบประมาณในประเด็นคนรุ่นใหม่ทำงานวิจัยของ สกว. ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจจะทำงานวิจัย คือ

- สมาชิกกลุ่มข้าวทั้งหมด 22 คน และสมาชิกกลุ่ม 19 คน ทำไมคิดว่าต้องกลับมาทำเกษตรทั้งอายุยังน้อย เพราะถ้าจะกลับมาเมื่อเกษียณเราแก่แล้วจะกลับมาทำอะไร
- บทเรียนที่สำคัญที่เรากลับมาทำเกษตรได้อย่างไร
 - เริ่มเข้าไปร่วมกับตลาดเขียวได้ 2 ปี
 - เป็นพื้นที่ปลูกพริกขึ้นชื่อของ จ.มหาสารคาม
 - กลุ่มมีความสามัคคี ทำให้กลุ่มก้าวหน้า เติบโตเร็ว
- ปัญหา คือ
 - ขาดแคลนวัตถุดิบ ไม่มีผลผลิตไปขาย
 - น้ำขาดแคลน
 - สมาชิกยังปรับตัวไม่ทัน ไม่มีความรู้ในการวางแผนการผลิต

สรุป

“ประเด็นคนรุ่นใหม่” ยังไม่ใช่วิถีชีวิตเรื่องการทำงานยังไม่ชัด “ประเด็นตลาดทางเลือก” น่าจะใช้มากกว่า

ฝาก

- กลุ่มต้องปฏิบัติให้เข้มอย่างต่อเนื่อง
- หากสนใจ “ประเด็นนวัตกรรม” ต่อ คุณสุเมธ

รูปกิจกรรม

ภาพ 3 การศึกษาวิจัยประเด็นคนรุ่นใหม่ พื้นที่ บ.หนองโจด ต.โคกก่อ อ.เมือง จ.มหาสารคาม

ภาพ 3 การศึกษาวิจัยประเด็นคนรุ่นใหม่ พื้นที่ บ.หนองโจด ต.โคกก่อ อ.เมือง จ.มหาสารคาม (ต่อ)

4. การศึกษาวิจัยประเด็นคนรุ่นใหม่ พื้นที่ บ.บุงคล้า ต.บัวขาว อ.ภูผารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ ในวันที่ 13 มกราคม 2558 ณ บ.บุงคล้า ต.บัวขาว อ.ภูผารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ (นายทองอินทร์ เจนเขียวชาญ) ระหว่างเวลา 10.45 น. - 13.00 น. โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 7 คน ประกอบด้วย พี่เลี้ยงชุดโครงการ และเกษตรกรรุ่นใหม่ บ.บุงคล้า โดยมีประเด็น และกระบวนการในเวที คือ

สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่

- ในพื้นที่การที่คนไม่ทำเกษตรเพราะเห็นว่าดูแลครอบครัวยังไม่ได้ สร้างเศรษฐกิจไม่ได้
- ในพื้นที่มีกลุ่มตลาด ความยั่งยืนของกลุ่ม คือ มีการรับสมาชิกเพิ่มขึ้น และแต่ละคนมีรายได้ 1,500-3,000 บาท ต่อครั้ง ผลผลิตมีหลากหลาย เช่น กล้วยฉ่าย ผู้บริโภคส่วนใหญ่ คือ หมอ และข้าราชการ
- ปัญหาในการไปขายของในตลาดเขียว คือ ขายไม่เป็น ไม่เห็นจุดขายของตัวเอง
- ในพื้นที่มีตลาดเขียว เป็นโอกาสในการทำการเกษตร
- พื้นที่ปลูกอ้อยเป็นอาชีพหลัก คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ก็ไปทำงานที่โรงอ้อย
- ในพื้นที่ปลูกอ้อย ขายอ้อย ซื้อข้าวกิน
- คนในพื้นที่มีปัญหาเรื่องสุขภาพ เกิดจากมลภาวะการเผาอ้อย
- มีการใช้สารเคมี และยาฆ่าหญ้าในพื้นที่เยอะ
- พื้นที่มีน้ำล้อมรอบ มีน้ำขัง ห้อยหลักทอด(สาขาน้ำยัง)
- ราคาอ้อยดีกว่าการทำนา

- มีปัญหาน้ำท่วมในช่วงน้ำมามาก
- เป็นพื้นที่เศรษฐกิจดี ขายสินค้าราคาสูงก็ได้ขาย
- ร้านค้าในชุมชนเปิดให้สามารถเช่าของได้

ที่มาของการหารือ

คุณมาลี

งานที่ทำมีทั้งงานของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกที่ทำงานพัฒนา และส่วนหนึ่งคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำงานโดยศึกษาความรู้เพื่อนำไปขยายผล โดยในปีนี้ทางงานวิจัย โดยโหนดเกษตรกรรมยั่งยืน ที่มี คุณสุเมธ ปานจำลอง เป็นผู้ประสานงานโหนด เรามีการปรับเป็นทำวิจัยใน 4 ประเด็น คือ ประเด็นพันธกรรมพืชและสัตว์, นวัตกรรมและเทคโนโลยี, ตลาดทางเลือก และคนรุ่นใหม่

โดยในประเด็นคนรุ่นใหม่ เราสนใจว่าทำไมปัจจุบันเกษตรกรลดน้อยลง และมีอายุเพิ่มมากขึ้น แต่ในส่วนของคนที่ทำเกษตรในคนรุ่นใหม่ที่เราเห็นว่าควรจะมีการสืบทอดอย่างไร เป็นโจทย์ที่น่าสนใจ และอยากมาชวนกันทำวิจัย ชวนคิดว่าเราจะทำกันอย่างไร

สถานการณ์ พื้นที่ บ.บุงคล้า

คุณมาลี

จากสถานการณ์ที่เราเห็นจากการคุยเบื้องต้น คือ พื้นที่อยู่ท่ามกลางโอกาส และวิกฤติ ซึ่งมีทั้งไปทำงานที่กรุงเทพฯ และกลับมาบ้านมาทำงานโรงงาน และคนที่กลับมาทำเกษตร และไปทำงานโรงงาน

ถาม : คนที่อยู่ในสถานการณ์แบบนี้มีมากน้อยอย่างไร

ตอบ : มีมาก

- ในส่วนของคนที่กลับมาจาก กทม. และมาทำโรงงาน และคนในพื้นที่ที่ไปทำงานโรงงาน และคนที่อยู่ในพื้นที่ที่พ่อแม่ไปทำอยู่แล้วก็ชวนลูกไปทำด้วย เพราะรับตั้งแต่ ป.4 และการรับงานในโรงงานน้ำตาลมีอย่างต่อเนื่อง
- คนที่ไปทำงาน กทม. แล้วกลับมาบ้าน คือ คนที่เปื้อระบบโรงงาน โดยส่วนใหญ่

คุณศิริพร ถาม : คนที่ทำงานโรงงานแล้วมาทำเกษตรในพื้นที่มีมากน้อยอย่างไร

นายสำรวจ ตอบ : การออกมาทำเกษตรเพราะเราอยู่โรงงานอย่างไรก็ต้องออกมาช้าเร็วก็ต้องออก เลยตัดสินใจออกมาทำเกษตรก่อนเพราะยังมีแรงทำอยู่ แต่ภรรยาก็ยังทำงานเป็นมีรายได้เป็นต้นทุนในการทำเกษตรอยู่

สถานการณ์ในพื้นที่ใหม่

- การเปิดรับสมาชิกของตลาดเขียวที่ทำอยู่ ทุก 6 เดือน ส่วนใหญ่คนที่มาสมัคร คือ ข้าราชการเกษียณ
- พ่อแม่ไม่ อยากให้ลูกมาทำนา เพราะลูกซีเกียจ ไม่ค่อยสู้งาน และอาชีพทำนาลำบาก แต่ก็ เป็นอาชีพที่สุจริตใจไม่ต้องเป็นลูกจ้างใคร
- การทำนาสมัยก่อนไม่ใช่เฉพาะทำนา แต่เป็นพื้นที่ที่ทำการเกษตรหลายอย่าง เด็กก็ไปนาเพราะได้ไปเล่น และทำกิจกรรมหลายอย่าง แต่ปัจจุบันนาเป็นพื้นที่ปลูกข้าวอย่างเดียว เด็กเลยไม่อยากไปนา
- การที่คนไม่ทำเกษตรเพราะทำแล้วได้เงินช้า ส่วนทำงานรับจ้างได้เงินเลย แต่การทำเกษตรมีแต่รายได้ และมีอาหารกินโดยไม่ต้องซื้อ

คุณศิริพร

ถาม : คนในพื้นที่หาปลาเยอะหรือไม่

ตอบ : คนส่วนใหญ่ในพื้นที่หาปลาไม่ค่อยเยอะ และเป็นคนสูงอายุโดยส่วนใหญ่
ประเด็นที่น่าสนใจ

- คนที่ทำงานโรงงานแล้วกลับมาทำเกษตรทำไมจึงคิดมาทำ?
- คนที่ทำงานโรงงานแล้วกลับมาทำเกษตรมีความเป็นอยู่อย่างไร ทำอย่างไรบ้าง และอยู่ได้อย่างไร

คุณธนติพงศ์ :

กลับมาทำเกษตรได้ 6-7 ปี แรกทำไม่เป็น และมาทำนา 25 ไร่ ขยายให้โรงสี รายได้พออยู่พอกิน
 ปลุกพอกอยู่พอกิน ปลุกไผ่ 100 ก่อ กล้วย 50-60 ก่อ พริก 40-50 ตัน เหลือกินก็ขาย

คุณสำราญ :

ทำงานโรงงาน 20 ปี กลับมาแล้วก็ยังคงคิดว่าทำได้หรือไม่ ปัจจุบันทำนา 5 ไร่ (นาดำ) ปลุกยาง ปลุก
 กล้วย ปลุกไผ่ยืนต้น และกินผล ปลุกผักพอกิน กลับมาทำเกษตรได้ 5 ปี รายได้พอกิน แต่รายได้หลักครอบครัว
 ยังมีแม่บ้านทำงานโรงงานอยู่ อยากปลุกข้าวหลายๆ พันธุ์ เพื่อไว้กิน

คุณเชาวลิต :

ทำนาอินทรีย์เป็นหลัก 14 ไร่ ทำมา 5 ปี ปลุกข้าวตามท้องไร่ปลุกข้าวหลายสายพันธุ์ ประมาณ 10
 กว่า สายพันธุ์ เช่น สันป่าตอง, กข., นางนวล, หอมนิล, ไรซ์เบอร์รี่, มะลิแดง, กำเปือกขาว ทำทั้งนาดำ นาหว่าน
 และทำนาโยน (นาดีดริมห้วย) สีเองขายเอง นำไปขายตลาดทาง จ.ขอนแก่น ตลาดใน อ.ภูผินารายณ์ มีการส่ง
 ทางรถบัส ส่งรถตู้ ทำมา 2-3 ปี ไม่พอขาย รายได้ ข้าวสำหรับไว้กิน 2 ตัน มีรายได้จากการขายข้าว ปี 57 คือ
 120,000 บาท

เมื่อผลผลิตไม่พอขายก็จะฝากพี่น้องในเครือญาติไปปลุก และรับซื้อคืน แต่เป็นแบบปลอดภัยยังไม่ปลอด
 สาร

มีการปลุกผักไว้ขาย คือ ปลุกพืชผักไว้ตลอด เช่น พริก และพืชผักอื่นๆ เลี้ยงปลาหมอเทศ ปลาตุ๊ก เลี้ยง
 ไก่ไข่ ไก่บ้าน ไก่วง ไก่ต๊อก

รายได้ก็อย่างคือ จากการเก็บไข่ขายวันละ 30 ฟอง ฟองละ 3 บาท (ยายเก็บ) และถ้าหาปลามาก็มี
 รายได้

มีรายได้ก็อย่าง คือ เป็นวิทยากร และเป็นผู้นำในชุมชน

คุณมาลี งาม : จากการทำมา 5 ปี มั่นใจหรือยัง

คุณธนติพงศ์ :

ก่อนหน้าเลี้ยงปลาในกระชังด้วย คือเลี้ยง ปลาหมอ ปลานิล ปลาตะเพียน และมีรายได้ดี แต่ปีที่แล้วน้ำ
 ไม่มี ซึ่งมองว่าเราสามารถอยู่ได้จากการทำการเกษตร และมั่นใจว่าอยู่ได้

คุณเชาวลิต :

มั่นใจว่าอยู่ได้

หมายเหตุ : ผู้ไม่มาอีกหนึ่งคน คือ วิศวกรโรงงาน กลับมาอยู่บ้าน

สถานการณ์กลุ่ม

- การหารือของสมาชิกมีการหารือกันตลอด คือ 3 คน (ในกลุ่มที่มา)
- มีการขายผลผลิตเป็นข้าวกล้องเป็นการสร้างรายได้เพิ่มขึ้น
- มีการหาช่องทางการตลาดหลายช่องทาง

เชื่อมโยงงานวิจัย โดย คุณศิริพร

ประเด็นน่าสนใจในการทำวิจัย

ประสบการณ์ของแต่ละคนน่าสนใจในการถอดประสบการณ์ของแต่ละคนเพื่อเป็นความรู้ให้กลับคนที่กำลังจะกลับมา และมีเพื่อนในพื้นที่อีกมากที่กำลังอายุเพิ่มมากขึ้น

พื้นที่ที่มีความน่าสนใจ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีโรงงานน้ำตาลเป็นแหล่งสร้างรายได้

เป็นถอดบทเรียน และประสบการณ์ เพื่อเป็นการตั้งรับคนที่กำลังกลับมาทำเกษตร ถอดเป็นรูปแบบออกมาเป็นชุดความรู้หลายแบบในหลายมิติ และในการนำไปปรับใช้ก็จะขึ้นอยู่กับบริบทที่แตกต่างกัน

แต่อาจจะต้องหาคนมาเพิ่ม สมาชิกมาร่วมในการทำวิจัยเพิ่ม

ข้อเสนอ/ แลกเปลี่ยน

คุณชาวลิต : แรกคิดว่ากลุ่มคนรุ่นใหม่ คือ คนที่อายุยังไม่มาก และกลุ่มคนที่น่าสนใจปัจจุบันนี้ คือ ข้าราชการเกษียณ ซึ่งเป็นคนที่เกษียณมาจากที่อื่นแล้วอยากมาทำเกษตร น่าสนใจจะชวนกลุ่มนี้มาร่วม

คุณมาลี : เพิ่มกรณีศึกษาคนที่อยู่ในระบบโรงงานและทำเกษตรไปด้วยว่าเป็นอย่างไร

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดย คุณมาลี

ในการทำวิจัยกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องทำวิจัย โดยการศึกษาข้อมูลในชุมชน และมีการปฏิบัติทดลองจนได้เป็นชุดความรู้ออกมาเพื่อเผยแพร่ โดยให้งบประมาณในการทำวิจัย 200,000 – 250,000 บาท และต้องมีทีมวิจัยอย่างน้อย 7 คน

มอบหมาย

ทีมวิจัยเขียนโครงการออกมา ตามแบบฟอร์มของ สกว. และเตรียมหาหรือทีมอีกครั้ง และเสนอส่งโครงการ เพื่อพิจารณาในเดือนกุมภาพันธ์ 2558

นัดหมาย

หาหรือประเด็นวิจัย เพื่อร่างโครงการฯ วันอาทิตย์ ที่ 25 มกราคม 2558 เวลา 10.00 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 4 หาหรือการศึกษาวิจัยประเด็นคนรุ่นใหม่ พื้นที่ บ.บุงคล้า ต.บัวขาว อ.ภูฉินรายณ์ จ.กาฬสินธุ์

ภาพ 4 ทหรีอการศีกษาวิจัยประเ์นคนร่นใหม่ พ้นที่ บ.บ่งคล้า ต.บ้วขาว อ.กุกินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ (ต่อ)

5. ทหรีอการศีกษาวิจัยประเ์นคนร่นใหม่ พ้นที่ บ.อุปราษ ต.ท่าสองคอน อ.เมือ่ง จ.มหาสารคาม ในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2558 ณ แปลงผักปลอดสารพิษ (นางนิต) บ.อุปราษ ต.ท่าสองคอน อ.เมือ่ง จ.มหาสารคาม ระหว่างเวลา 16.30 น. - 18.20 น. โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 19 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตร, พี่เลี้ยงชุดโครงการ, กลุ่มสมาชิกตลาดเขียว ,เกษตรกรร่นใหม่ และลูกหลานเกษตรกร บ.อุปราษ โดยมีประเ์น และกระบวนในเวที คือ **ทบทวนการทหรีอครั้งที่ผ่านมา**

คุณศิริพร โคตะวินนธ์

จากการทหรีอครั้งที่ผ่านมา เราได้ทราบสถานการณ์การปลูกผักปลอดสารพิษในพื้นที่ ซึ่งผลผลิตที่ได้นำไปขายยังตลาดเขียว จากการทหรีอหลายปีแต่ยังติดปัญหาขายกลุ่มไม่ได้ เดิมมีสมาชิก 9 คน ปีนี้มีการขยายรับสมาชิกเพิ่มอีก 1 คน โดยในพื้นที่คนสนใจอยากเข้ามาเป็นสมาชิกเยอะแต่ต้องคัดคน เพื่อรักษามาตรฐานกลุ่มสมาชิกที่ปลูกผักปลอดสารพิษไม่ยอมออกจากบ้านจึงเลือกปลูกผักปลอดสารพิษเป็นช่องทางเสริมรายได้ในการประกอบอาชีพ ในการปลูกผักอินทรีย์มีความยากลำบากจึงไม่ยอมให้ลูกทำ แต่ก็ยังมีลูกหลานช่วยและทำงานอยู่กับครอบครัว เช่น น้องโต นักศีกษา ป.โท หลานสมาชิกในกลุ่ม เป็นคนทำเกษตรให้ยายไปขาย หรือน้องเก้ ลูกสาวแม่เล็ก นักศีกษา ป.โท และทำงาน ธกส. ขายกล้วยดอกซิก (ดอกขจร) ผ่านทางอินเทอร์เน็ตสร้างรายได้ช่วยครอบครัว

ในพื้นที่มีความชำนาญในการปลูกผักคะน้าปลอดสารพิษ จึงน่าจะยกเอาความรู้นี้เป็นความรู้ใหม่มาทำเป็นต้นแบบให้กับคนที่สนใจมาเรียนรู้ได้ โดยการศึกษาข้อมูลความรู้ก็นำมาถ่ายทอดให้กับคนที่สนใจ

ทำความเข้าใจงานวิจัย และงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ในการทำความเข้าใจเรื่องงานวิจัยหรือการวิจัย เป็นการทำความเข้าใจเพื่อให้ทีมเข้าใจการวิจัยที่ยังเป็นข้อสงสัยว่าจะทำอะไร ทำเพื่อไร ทำกับใครบ้าง วิธีการเป็นแบบใด กลุ่มเป้าหมายคือใครบ้าง จึงมีการทำความเข้าใจร่วมกันโดยการระดมความหมาย ความเข้าใจของคำว่าวิจัย และแลกเปลี่ยนเพื่อทำความเข้าใจให้ตกร่วมกัน

วิจัย คือ การชอกหาค้นหา/ สิ่งที่ยากรู้ยากแก้ไข และการทดลองเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย

วิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ เป็นการวิจัยที่ชาวบ้านเป็นคนทำวิจัย เป็นการศึกษาตนเอง ทำความเข้าใจปัญหา แล้วเอาผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ หรือเป็นเจ้าของปัญหา ต้องคิดว่าจำทำเรื่องอะไรด้วยวิธีไหนเอง เพื่อศึกษาข้อมูลแก้ปัญหาของตนเอง

แนวทางการทำวิจัย

ประเด็นและแนวทางการทำวิจัย คือ

“การสร้างกระบวนการเรียนรู้กับลูกหลานสมาชิกที่ทำอยู่แล้ว” หรือ กระบวนการสืบทอดอาชีพกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์”

กลุ่มเป้าหมาย

- สมาชิก
- ลูกหลานสมาชิก

สถานการณ์ปัญหาของกลุ่ม

- ในการผลิต มีปัญหาศัตรูพืช (แมลงหั่วขาว) และปัญหาดินเป็นกรด

ความคิดที่มีต่อลูกหลาน คือ

- อยากให้ลูกเรียน
- อยากให้ลูกหลานมีส่วนร่วม
- อยากให้ลูกทำการเกษตรไม่อยากให้ลูกลำบาก

เป้าหมายของการศึกษา

- ได้ประสบการณ์ชีวิต
- ได้ความรู้ที่ถูกต้อง
- ได้คำตอบของชีวิต/ ความเชื่อมั่น

คำถามที่น่าสนใจ คือ ทำอย่างไรลูกหลานมีส่วนร่วมในการทำการเกษตร

ประเด็น/ โจทย์ทำวิจัยพื้นที่ บ.อุปราษ

ชื่อโครงการ คือ “ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้การทำเกษตร”

โจทย์วิจัย คือ กระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ทางการเกษตรจากรุ่นสู่รุ่น กรณี บ.อุปราษ ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม เป็นอย่างไร

ทีมวิจัย คือ

- เยาวชนในวัยเรียน ลูกของกลุ่มสมาชิกตลาดเขียว
- คนรุ่นใหม่ที่ยื่นจบแล้วหนุนช่วยงาน คือ ต้า โต เก๋ แม่นิด
- คนรุ่นใหม่ (กลาง) ทำเกษตรเป็นอาชีพ

ทำความเข้าใจโน้ตเกษตร/ เป้าของการทำวิจัย

โน้ตเกษตรกรรมยั่งยืน มีความตั้งใจเพื่อจะศึกษาวิจัยความรู้เรื่องความมั่นคงทางด้านอาหารที่เป็นเป้าของการวิจัย โดยในปีนี้มีการศึกษาวิจัย 4 ชุดประเด็น คือ ชุดตลาดทางเลือก ชุดพันธกรรมพืชและสัตว์ ชุดนวัตกรรมและเทคโนโลยี และชุดคนรุ่นใหม่ ซึ่งในส่วนของชุดประเด็นคนรุ่นใหม่ เป็นการศึกษากระบวนการสืบทอดเกษตรกรรมยั่งยืนในกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ยากสร้างการพึ่งพิงตนเองทางด้านอาหารและสร้างเศรษฐกิจในครอบครัว โดยมีเป้าหมายการทำงานในปีที่ 1 คือ

1. ศึกษารูปแบบเกษตรกรรุ่นใหม่ ที่อยู่ในชุมชนได้เป็นอย่างไร (ทำความเข้าใจ/ ถอดบทเรียนเกษตรกรรุ่นใหม่ ด้านความคิด การสร้างเศรษฐกิจปัจจัยเงื่อนไขด้านครอบครัวเกษตรกร วิเคราะห์โครงสร้างสังคม ต่อการสืบทอดอาชีพเกษตรกร)

2. ศึกษาวิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่วัยเยาว์ในการเรียนรู้อาชีพของครอบครัว พื้นที่ บ.อุปราช เป็นพื้นที่ที่เราสนใจศึกษาในประเด็นของวิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ลูกหลาน

ในส่วนของการทำงานวิจัยกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องทำวิจัยโดยการศึกษาข้อมูลในชุมชน และมีการปฏิบัติทดลองจนได้เป็นชุดความรู้ออกมาเพื่อเผยแพร่ โดยใช้งบประมาณในการทำวิจัย 200,000 – 220,000 บาท ทำวิจัย 1 ปี 3 เดือน หรือ 15 เดือน

นัดหมาย

- ให้ทีมเขียนร่างเอกสารเพื่อเตรียมนำเสนอ
- นำเสนอร่างโครงการวิจัยต่อโน้ตเกษตรเพื่อพิจารณาโครงการ ประเด็นวิจัยคนรุ่นใหม่ โดยตัวแทนทีมวิจัย 3 คน ในวันศุกร์ ที่ 13 กุมภาพันธ์ 2558 เวลา 9.00 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 5 การศึกษาวิจัยประเด็นคนรุ่นใหม่ พื้นที่ บ.อุปราช ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

6. พัฒนาโครงการ พื้นที่ บ.บุงคล้า ต.บัวขาว อ.ภูผามาศ จ.ภาพสินธุ์ ในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558 ณ บ.บุงคล้า ต.บัวขาว อ.ภูผามาศ จ.ภาพสินธุ์ (นายทองอินทร์ เจนเขียวชาญ) โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 11 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตร, พี่เลี้ยงชุดโครงการ และเกษตรกรรุ่นใหม่ บ.บุงคล้า โดยมีประเด็น และกระบวนการในเวที คือ

บทบทวนที่มาของการหือ และสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่

ในการหารือที่ผ่านมาได้มีการหารือจนได้ปัญหาในการทำเกษตรที่ผ่านมาของพื้นที่ ซึ่งทีมอยากทำ อยากแก้ปัญหาแต่ไม่รู้จะเขียนอย่างไร สถานการณ์ในพื้นที่ คือ ในการทำงานเรื่องตลาดเขียวในพื้นที่ คนที่ไปขายผลผลิตที่ตลาดอยู่ระหว่าง 40 - 50 ปี คนส่วนหนึ่งมาจากคนที่เคยไปทำงานที่ กทม. แล้วกลับมาทำเกษตร และคนที่เกษียณอายุ ในการเปิดตลาดที่ผ่านมาได้มีการสมัครเข้าเป็นสมาชิก โดย คนที่มาสมัคร คือ คนที่เกษียณอายุ อยากเลิกทำงานโรงงาน อายุ 40-50 ปี เราจึงคิดว่าทำอย่างไรจะมีรูปแบบการทำเกษตรที่เหมาะสมกับคนรุ่นนี้ และจะมีคนมาสืบทอดในการทำเกษตรของคนรุ่นนี้ได้อย่างไร

นัดหมาย

หารือประเด็นวิจัย เพื่อดูร่างโครงการฯ วันอาทิตย์ ที่ 25 มกราคม 2558 เวลา 10.00 น.

7. พัฒนาโครงการคนรุ่นใหม่ ต.กำแมด อ.ภูผามาศ จ.ยโสธร วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558 ณ สำนักงานโครงการนิคมการเกษตร “เกษตรอินทรีย์” จังหวัดยโสธร ระหว่างเวลา 11.00 น. - 14.20 น. โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 15 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตร, พี่เลี้ยงชุดโครงการ, กลุ่มสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกยโสธร และเกษตรกรรุ่นใหม่ ต.กำแมด โดยมีประเด็น และกระบวนการในเวที คือ

ผู้เข้าร่วมแนะนำตัว

ผู้เข้าร่วม

1. คุณธนีสร ทองน้อย ลูกพ่อจ๋อง คนรุ่นใหม่ ก่อนหน้าเป็นลูกจ้างเลี้ยงเด็ก มูลนิธิสุธาสิณี 17 ปี มาเป็นลูกพ่อแม่
2. คุณมุกดา บุญศรี หัวหน้าคนรุ่นใหม่ บ.แสนศรี สมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์
3. คุณอรัญญา บุญศรี บ.แสนศรี คนรุ่นใหม่เพิ่งออกมาจากโรงงานเข้าเล่มหนังสือ ทำมา 10 ปี
4. คุณนิตยา เนตรโสภา ทำเกษตรอินทรีย์ ทำนา
5. นายเจตดา จั่วลาย ลูกพ่ออานนท์ จั่วลาย ก่อนทำงานโครงการงานผลิตเบาะรถยนต์ กลับมาอยู่บ้าน 2 ปี (คนรุ่นใหม่)
6. นายบุญสม โสบุญ ทำเกษตรอินทรีย์มา 3 ปี เพิ่งมาสมัครเป็นสมาชิก อยู่ในระยะปรับเปลี่ยน ก่อนขับรถรับจ้าง
7. คุณไฉน นารมย์ ก่อนหน้าเป็นบริการรถสมัครรถบรรทุก ปลูกผักขาย 3-4 ปี
8. คุณพ่อบุญส่ง มาตขาว ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ต.กำแมด

คณะทำงาน

1. คุณสุเมธ ปานจำลอง โหนดเกษตรกรรมยั่งยืน
2. คุณอิษฐ์ ปักกันต์ธร โหนดเกษตรกรรมยั่งยืน
3. คุณศิริพร โคตะวินนทร์ คณะทำงานชุดประเด็นคนรุ่นใหม่
4. คุณแววตา สุวรรณรินทร์ คณะทำงานชุดประเด็นคนรุ่นใหม่

5. คุณมาลี สุปันต์ คณะทำงานชุดประเด็นคนรุ่นใหม่
6. คุณอุบล อยู่หว่า เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ภาคอีสาน
7. คุณสยาม หย่องอ่อน เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกยโสธร
8. คุณชนิษฐา นวลศรี คณะทำงานสมัชชาสุขภาพ จ.มหาสารคาม

ชี้แจงความเป็นมา โดย คุณอิษฎ์ ปักกันธร

วันนี้โดนดเกษตรกรรมยั่งยืนซึ่งทำงานวิจัย สกว. โดยที่มามีวันนี้มาโดย 2 ชุด คือ นวัตกรรม และคนรุ่นใหม่ ในโดนดเกษตรกรรมทำงานอยู่ 4 ชุด คือ พันธุกรรมพืชและสัตว์, ตลาดทางเลือก, คนรุ่นใหม่ และนวัตกรรมและเทคโนโลยี

จากการพัฒนาโครงการที่ผ่านมาทางชุดโครงการคนรุ่นใหม่มีการพัฒนาโครงการมาแล้วหลายพื้นที่ คือ

1. บ.อุปราษ ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลาน
2. ต.โคกศรี อ.ยางศึกษา จ.กาฬสินธุ์ ศึกษาประสบการณ์ ความรู้การทำเกษตรของเกษตรกร
3. บ.ปู่คล้า ต.บัวขาว อ.ภูผินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ ศึกษารูปแบบที่เหมาะสมของเกษตรกรรุ่นใหม่ (วัยเกษียณ) เป็นอย่างไร

งานวิจัย สกว. หรือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย งานวิจัยที่ผ่านมาทำโดยนักวิชาการ และนักศึกษา ที่มาในวันนี้มาจากฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งทำโดยคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาตนเอง เริ่มปี 2540 เป็นน้องใหม่ในการทำวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้โครงการทั้งหมดทั่วประเทศ ในหนึ่งปีจะให้โครงการวิจัย ทั้งหมด 200 โครงการ ซึ่งในประเทศไทยมีกว่า 80,000 หมู่บ้านทั่วประเทศ ถือว่าเป็นโอกาสดีของพื้นที่ที่จะได้ทำโครงการวิจัย

วันนี้ที่มามีทราบได้อย่างไร ?

ตอบ

- การมาในวันนี้อยากคนรุ่นใหม่มาเป็นคนประสาน ทำงานให้มีความรวดเร็วในการทำงานเกษตรมากขึ้น
- มาหารือการทำงานคนรุ่นใหม่ร่วมกัน แต่ไม่ทราบว่าต้องมาทำงานวิจัย

แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานวิจัย

พ่อดาวเรือง พืชผล

การทำงานวิจัย คือ การค้นหา เช่นการศึกษาเรื่องพันธุ์กรรมข้าว ซึ่งข้าวในพื้นที่มี 3 สายพันธุ์ มีเพียง 3 สายพันธุ์หรืออย่างไรก็เกิดการศึกษาหาความรู้จนได้ความรู้ออกมาว่ามีหลายสายพันธุ์ เป็นกระบวนการศึกษา และได้ความรู้ของแต่ละสายพันธุ์ออกมา และถามต่อไปว่าหาไปอย่างไรก็ได้คำตอบออกมา เป็นสาเหตุของการศึกษาเมื่อเห็นข้อมูลออกมาเราก็นำมาทดลองเป็นการปฏิบัติการร่วมกัน คนในกลุ่มพันธุ์กรรมก่อนไม่มีความรู้จากการศึกษาทำให้ได้ความรู้ออกมาเป็นการแก้ไขปัญหาของตนเอง เกิดเป็นการศึกษาวิจัยแก้ไขปัญหาของตนเอง และได้เผยแพร่ความรู้ออกไป

คุณมาลี สุปันต์

ปัญหาของเกษตรกร คือ เกษตรกรอายุมากขึ้น พ่อแม่ไม่อยากให้ลูกมาทำเกษตร เป็นปัญหาจริงหรือไม่
คุณอิษฎ์ ปักกันธร

เราคิดเห็นอย่างไรเรื่องปัญหาของคนรุ่นใหม่ที่คนกลับมาทำเกษตรน้อยลง พ่อแม่ไม่สนับสนุนให้ลูกทำเกษตรปลูกฝังว่าทำเกษตรมันเหนื่อย เราคิดอย่างไร

สถานการณ์เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่

สถานการณ์ในพื้นที่

- การที่กลับมาบ้าน คือ ต้องกลับมาเลี้ยงพ่อแม่ สำนักทดแทนบุญคุณ จึงต้องกลับมาทำนา
- ลูกชวานากลับมาทำนาไม่เป็น (รู้แต่ไม่เข้าใจ/ ไม่รู้จัก)
- พ่อแม่ทำอยู่ลูกกลับมาเรียนรู้
- มีความรู้พื้นฐานพอกลับมาต้องเรียนรู้ใหม่
- การทำงานรับจ้างช่วงเทศกาลขาดไม่ได้ ช่วงฤดูกาลทำนาก็ลาหยุดนานไม่ได้
- เกษตรกรรุ่นใหม่ก็ไม่อยากให้ลูกทำนาอยากให้ลูกเรียนสูงๆ แต่ก็ต้องมีที่นาของตนเอง
- ศึกษาความรู้ผ่านทางอินเทอร์เน็ต (ไลน์)
- ต้องปรับตัว/ และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต
- คนรุ่นใหม่ไม่อยากจะกลับมาทำเกษตรเพราะไม่มีคนวางรากฐานให้ (เจษฎา)
- ครอบครัวไม่ยอมรับในการมาทำเกษตรอินทรีย์ เพราะไม่เชื่อว่าจะได้ผลผลิต (เจษฎา)
- การกลับมาต้องมีฐานเศรษฐกิจรองรับ
- คนรุ่นใหม่ในพื้นที่อยู่บ้านเฉยๆ และไม่มีวุฒิต้องกลับมาเรียน กศน.
- วิธีการบริโภคของคนรุ่นใหม่เปลี่ยน ขึ้นอยู่กับการอบรมของครอบครัว
- ไม่ไปทำงานนอกพื้นที่เพราะต้องดูแลครอบครัว
- สังคมเปลี่ยน เทคโนโลยีเข้ามาครอบงำ

เหตุปัจจัยของการกลับมาทำเกษตร

- มีพ่อแม่วางรากฐานไว้ให้พร้อม และสนับสนุน
- มีทักษะ/ ความรู้ในการทำเกษตร

สิ่งที่อยากทำ/ ความต้องการที่อยากจะทำให้คนในพื้นที่และลูกหลานทำ

- อยากให้คนในครอบครัวปลูกผักกินเอง
- อยากให้ลูกหลานไปช่วยพ่อแม่ขายผัก
- อยากให้คนกลับมาทำเกษตร เพราะแรงงานในพื้นที่น้อยลง
- ต้องสอนลูกหลานใหม่

แลกเปลี่ยน

พ่อวรรณ ทอน้อย

เริ่มเห็นปัญหา แต่ยังไม่เห็นแนวทางแก้ปัญหา การคุยกัน คือ งานวิจัย แล้ว

ปัญหา

- ครอบครัวไม่ได้วางรากฐานให้ลูก
- การสอนให้ลูกต้องส่งเงินมาให้พ่อแม่ พอมีครอบครัวก็ต้องส่งลูกมาให้พ่อแม่เลี้ยง เพื่อจะได้หาเงินมาส่งให้พ่อแม่
- ลูกไม่เห็นมุมในการหาเงิน มีพื้นที่ให้ทำวางรากฐานให้ แต่ลูกไม่ทำ อ้างมีภาระเรื่องรถพ่อ(ดาวเรือง พิษผล)

- ลูกหลานขาดความมั่นใจว่าถ้ามาทำเกษตรแล้วจึงจะอยู่รอด
- ลูกไม่ทำเพราะต้องไปทำงานนอกระบบเกษตร

ทำอย่างไรจึงจะอยู่รอด

- ต้องมีรายได้ที่สามารถอยู่ได้ และอยู่อย่างไຈจึงจะมีความสุข
- การทำเกษตรของคนรุ่นใหม่ต้องปรับให้เข้ากับยุคสมัย
- การทำเกษตรต้องลงมือผ่านการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความมั่นใจ

ฝากคำถาม โดย คุณศิริพร โคตะวินนัท

“ถ้าจะทำงานวิจัยเรื่องคนรุ่นใหม่ อยากทำเรื่องอะไร ? ”

เสนอประเด็นการวิจัย

พ่อดาวเรือง พี่ชล

“ศึกษาทางเลือกการทำเกษตรสำหรับเกษตรกรรุ่นใหม่”

ประเด็นสนใจ

- ยังไม่เห็นคนที่เพิ่งกล่าวเข้ามาทำเกษตรแบบครั้งๆ กลางๆ ที่ยังไม่ก้าวเข้ามาเต็มตัว
- คนที่เป็นคนรุ่นใหม่ที่ยังไม่แน่ใจว่าจะกลับมาทำเพราะอะไร

สิ่งที่ตัดสินใจทำให้กลับมาทำเกษตรอินทรีย์

- ความคิด และความเชื่อ
- การลงมือ ทดลอง และทำหาย ตัดสินใจลองกลับมาทำเพราะอยากเห็นผลสำเร็จ
- มีความมั่นใจ
- มีการทำให้เห็น รูปธรรม

สิ่งที่อยากให้กลุ่มช่วย

- ให้ความรู้
- มีตลาดนัดสีเขียวผลิตแบบอินทรีย์รองรับผลผลิต

สิ่งที่ครอบครัวต้องมี

- มีความรู้ และฐานการผลิตแบบอินทรีย์
- คนสนใจ
- มีคนที่เริ่มต้นแล้ว

ประเด็นศึกษา

“ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนรุ่นใหม่ในการสืบทอดการทำเกษตรอินทรีย์ ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร”

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขการทำเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่
2. ศึกษาชุดความรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการสร้างเศรษฐกิจของ
3. ศึกษากระบวนการในการรวมกลุ่มของเกษตรกรรุ่นใหม่

เครือข่ายคนรุ่นใหม่

1. บ.แสนศรี ต.กำแมด

2. บ.โนนยาง ต.กำแมด
3. บ.ห้วยจั่ว ต.กำแมด
4. บ.หนองตาไก้ ต.กำแมด

แนวทางการศึกษาวิจัย

การทำวิจัยจะศึกษาและถอดบทเรียนประสบการณ์ของแต่ละคนว่าแต่ละคนกลับมาทำเกษตร และปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรทำอะไร ซึ่งจะเป็นประสบการณ์และความรู้สำหรับคนอื่น

การส่งเสริมการทำเกษตรประเด็นคนรุ่นใหม่

การทำงานประเด็นคนรุ่นใหม่ โดย เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน ขาดการส่งเสริมที่ต่อเนื่อง มีการพาไปศึกษาดูงานหลายพื้นที่ แต่ว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น จึงเกิดความเบื่อหน่ายไม่อยากไปร่วมด้วยแล้ว เหมือนเป็นการพาไปดั่งบประมาณ ซึ่งประสบการณ์ที่เกษตรกรคนรุ่นใหม่เรียนรู้ประสบการณ์ในพื้นที่ต่างๆ มีเพียงพอแล้วจึงอยากลงมือปฏิบัติแล้วแต่ไม่มีการดำเนินการอะไรต่อ

เสนอ

อยากให้กระบวนการที่ศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นกระบวนการแบบใหม่ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเกษตรกรรุ่นใหม่

ความต้องการของการร่วมกลุ่มของเกษตรกรรุ่นใหม่

- อยากทำการเกษตรบนฐานเศรษฐกิจของตนเองและการมีตลาดแบบที่เหมาะสมกับครอบครัว
- อยากทำกลุ่มเครือข่ายคนรุ่นใหม่ให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น
- อยากหาตลาดเพื่อรองรับผลผลิต

เชื่อมโยงการวิจัยฝ่ายท้องถิ่น สกว. โดย คุณมาลี สุปันดี

- เป็นการวิจัยทำจากชาวบ้าน ตอบสนองปัญหาของตนเอง และทำเอง
- งบประมาณโครงการวิจัย 200,000 บาท คิดเป็น 100% แยกเป็นค่าตอบแทน 30%, ค่ากิจกรรม 60% และค่าวัสดุ 5-10%
- ระยะเวลาดำเนินโครงการ 1 ปี 3 เดือน (15 เดือน)
- ทีมวิจัยอย่างน้อย 7 คน

แนวทางการดำเนินงานวิจัย

1. ศึกษา
 1. สรุบทบทวนปัญหาการทำการเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่
 2. เยี่ยมแปลงดูปัญหาการผลิต และตรวจผลผลิต
2. ทดลองปฏิบัติการ

กลุ่มเป้าหมาย

- เกษตรกรรุ่นใหม่ในกลุ่มเกษตรอินทรีย์
- เกษตรกรรุ่นใหม่ที่น่าสนใจ

สรุป รับทำโครงการ และเขียนโครงการเพื่อขอทุนทำโครงการ

กรอบการเขียนเอกสารโครงการ (Concept Paper)

1. ชื่อโครงการวิจัย

2. ความเป็นมาของเรื่องที่ต้องการทำวิจัย
3. คำถามวิจัย/ วัตถุประสงค์ในการทำวิจัย
4. แผนงานและวิธีการศึกษา เพื่อให้สามารถตอบข้อสงสัยหรือแก้ปัญหาได้
5. งบประมาณและระยะเวลาดำเนินงาน
6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ
7. ข้อมูล/ ประวัติย่อหัวหน้าโครงการและทีมวิจัย

นัดหมาย

- ทีมต้องเขียนเอกสารโครงการส่งเพื่อเตรียมนำเสนอโครงการ
- วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2558 นำเสนอโครงการ ณ สโมสรบุคลากร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รูปกิจกรรม

ภาพ 6 พัฒนาโครงการคนรุ่นใหม่ ต.กำแมต อ.กุดชุม จ.ยโสธร

กระบวนการและวิธีการในการพัฒนาโจทย์โครงการวิจัย ในการปรับโครงการในพื้นที่ 2 ครั้ง คือ ทีมยางตลาด + บุ่งคล้า และ อุปราษ + กำแมด (พี่เลี้ยงช่วยปรับตามกรอบ/ ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ) ซึ่งมีการลงพื้นที่ปรับโครงการดังกล่าวกิจกรรมต่อไปนี้

1. หารือการร่างเอกสารโครงการชุดประเด็นคนรุ่นใหม่ ครั้งที่ 1 ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2558 ณ ห้องประชุม อบต.นาดี อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์ ระหว่างเวลา 10.00 น. - 16.20 น. โดยมีผู้เข้าร่วม จำนวน 13 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตร, พี่เลี้ยงชุดโครงการ, นายก อบต.นาดี, เกษตรกรรุ่นใหม่ บ.บุ่งคล้า และเกษตรกรรุ่นใหม่ อ.ยางตลาด โดยมีประเด็น และกระบวนการในเวที คือ

เปิดประชุม และแนะนำ อบต. และการหนุนการทำงานด้านการเกษตรในพื้นที่ โดย ท่านนายก อบต.นาดี
ชี้แจงความเป็นมาของการหารือ โดย คุณศิริพร โคตะวินนธ์

เมื่อวันที่ 13 ก.พ. 58 ที่ผ่านมาตัวแทนทีมได้ ทำความเข้าใจและปรับแก้เพื่อนำเสนอโครงการวิจัยที่สมบูรณ์ วันที่ 25-26 ก.พ. 58 จะมีผู้ทรงคุณวุฒิมาพิจารณาโครงการ คือ คุณสภา ไยเมือง, อ.กฤษฎา บุญชัย จาก สกว.

แนะนำทีม

คุณโพน คุณรัตติกร คุณสมหมาย 5 คน

ทีม บ.บุ่งคล้า 4 คน

ทีมชุด 2 คน

ความเข้าใจจากการเข้าพิจารณาโครงการ วันที่ 13 ก.พ. 58

ทีม บ.บุ่งคล้า

พี่เติ้ล

จากการฟังคุณสุเมธ ทำให้เราเข้าใจ จากการฟังข้อเสนอ อ.ไชยณรงค์ ฟังแล้วทำให้ความคิดแคบเข้า ซึ่งไม่ตรงกับสิ่งที่เขียนไป เราอยากทำเรื่องรูปแบบ เกิดความสับสน

ทีม ต.นาดี

คุณสนธิ

จากการฟังข้อเสนอเราเสนอแนวทางการทำวิจัยที่เหมือนกับ ต.นาดี แต่เมื่อฟัง อาจารย์นำเสนอทำให้เห็นว่าต้องศึกษาลึกมากขึ้น โดยขอบเขตการศึกษา 2 เทศบาล ข้อมูลในวันนั้นยังไม่เรียบร้อย และยังใหม่กับงานวิจัย จึงมาคุยกันว่าจะทำอย่างไร

คุณศิริพร

การทำวิจัยทั้ง 4 ชุด ประเด็น คือ ตลาดทางเลือก, นวัตกรรมและเทคโนโลยี, พันธุกรรมพืชและสัตว์ และคนรุ่นใหม่ จะไปตอบโครงการวิจัยใหญ่ คือ ความมั่นคงทางอาหาร และเป้าหมายของชุดประเด็นคนรุ่นใหม่ 3 ปี ในปีแรก คือ ศึกษาว่าเกษตรกรรุ่นใหม่เป็นอย่างไร รูปแบบเกษตรกรรุ่นใหม่เป็นอย่างไร และศึกษาวิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่วัยเยาว์ในการเรียนรู้อาชีพของครอบครัว

จากการฟังข้อเสนอของ อ.ไชยณรงค์ ซึ่งเสนอแนวคิดยุทธศาสตร์การยังชีพ มี 5 ทุน เลยคิดว่าเราน่าจะศึกษาว่าแต่ละคนมีทุนยังชีพแตกต่างกัน แต่ส่วนหนึ่งในสิ่งที่ศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาที่อยากศึกษาปรับชื่อเรื่อง แต่สิ่งที่เราอยากทำก็ยังเป็นเหมือนเดิม

ทำความเข้าใจในแนวทางการศึกษาวิจัยร่วมกัน

คุณเสื่อลายสก๊อต

ถ้าเราวิจัยก็จะดี ได้ทำความเข้าใจตัวเอง และคนอื่นด้วย

พี่เติ้ล

อ.ไชยณรงค์ เสนอให้เราศึกษางานให้น้อยลง วัตถุประสงค์ที่เราศึกษากว้างมาก จึงลงการศึกษาลง เพื่อให้งานศึกษาง่ายขึ้นในระยะแรกก่อน

พี่ติก

จากการฟังข้อเสนอทำให้การศึกษาง่ายขึ้น แต่เราต้องหารือร่วมกันว่าจะทำหรือไม่อย่างไร

พี่เติ้ล

การที่จะทำวิจัยเราต้องศึกษาก่อน ซึ่งเมื่อก่อนทำงานพัฒนาในการคิดที่จะทำอะไรก็พาปฏิบัติการเลย ซึ่งขาดการศึกษาข้อมูลแต่จากที่ฟังทำให้เข้าใจมากขึ้นว่าจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลก่อน ค่อยปฏิบัติการ

ในการศึกษาของพื้นที่ และ ต.นาดี คิดว่าศึกษาเหมือนกัน แต่บริบทพื้นที่ต่างกัน เงื่อนไขการทำ การเกษตรต่างกัน คือ บ.บุงคล้า เป็นนาข้าว แต่ ต.นาดี เป็นเขตชลประทาน

คุณรัตติกรณ์

การศึกษาในเรื่องเดียวกัน แต่สถานการณ์ปัญหาของพื้นที่ต่างกัน บริบทพื้นที่ต่างกัน เป็นแนวทางในการศึกษาที่น่าสนใจ

คุณโผน

ทุนของแต่ละคนแตกต่างกัน แต่สิ่งที่ต้องการเหมือนกัน คือ เรื่องสุขภาพ อาหารปลอดภัย และ สิ่งแวดล้อมดี ในชุมชนก็จะดำเนินไปได้ด้วยดีหากมีความมั่นคงทางอาหาร

คุณศิริพร

วันนี้เรามาเขียนโครงการร่วมกัน และดูกรอบการศึกษาร่วมกัน สิ่งที่เราที่วันที่ 25 ก.พ. 58 ที่อยาก เห็นชัดร่วมกัน คือ จะทำเรื่องอะไร ทำไมต้องทำเรื่องนี้ วัตถุประสงค์ กรอบการศึกษาที่ชัดเจน

ในวันนี้เราอาจจะต้องทำความเข้าใจและฝึกเรื่องการเขียน งานวิจัย สกว. เป็นการมีส่วนร่วม ต้อง ช่วยกันคิด ระดมข้อมูลร่วมกัน

แนะนำการทำงาน คุณศิริพร และคุณแววตา เพื่อทำความเข้าใจกับทีมร่วมกัน

ทำความเข้าใจกรอบการศึกษา แนวคิดร่วมกัน

แนวคิดยุทธศาสตร์การดำรงชีพ มี 5 ด้าน คือ

1. ต้นทุนมนุษย์ คือ การศึกษาเรื่องคน มองว่าครอบครัวมีสมาชิกกี่คน มีศักยภาพ ทักษะ และความรู้ เป็นอย่างไร เป็นกรอบในการศึกษาครอบครัวเกษตรกร
2. ทุนทางสังคม (เครือข่าย) แต่ละคนมีเครือข่ายที่เป็นต้นทุนในการเชื่อมโยงความรู้ ทักษะ เพื่อมาเติม ศักยภาพของเกษตรกร
3. ทุนธรรมชาติ คือ สิ่งที่มีอยู่แล้ว น้ำ สภาพแวดล้อม เป็นทุนในการทำการเกษตร
4. ทุนทางกายภาพ คือ สิ่งที่เป็นอุปกรณ์ช่วยในการทำการเกษตร
5. ทุนการเงิน เป็นต้นทุนในการทำเกษตร เอื้อในการทำการเกษตร

เรานำกรอบนี้มาวิเคราะห์ตนเอง และแนวคิดโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง ที่ นำมาเป็นกรอบในการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงเพื่อมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์การศึกษาวิจัย

แลกเปลี่ยน

คุณเตี๊ : ในการทำวิจัยชุดคนรุ่นใหม่ ต้องตอบโจทย์ว่าเกษตรกรรุ่นใหม่เป็นอย่างไร เราอยากรู้ว่าจะเป็นอย่างไร อาจจะหนักใจ

คุณศิริพร : ในการศึกษาไม่ต้องกังวล เพราะเราต้องศึกษาและตอบโจทย์ของชุดประเด็นในปีแรกก่อน แต่สิ่งที่เราจะศึกษาต่อไปเราค่อยมาช่วยกันคิดหลังจากศึกษาปีแรกก่อน และดูผลของปีแรกก่อนว่าเป็นอย่างไร ค่อยศึกษาวิจัยต่อ

คุณรัตติกรณ์ : น่าจะศึกษาเหตุและปัจจัยของการอยากทำการเกษตรเจาะลึกแต่ละคน และค่อยศึกษาเรื่องการสืบทอด และขยายความรู้ต่อ

คุณศิริพร : สิ่งที่เป็นคำถาม คือ ประเด็นที่จะศึกษา ทั้งเรื่องความคิด ความสุข เป้าหมายของชีวิต เป็นเรื่องของแต่ละคน เราจึงมาศึกษาร่วมกัน

คุณเตี๊ : สิ่งที่กำลังกลัว กลัวลูกหลานไม่ทำการเกษตร กลัวลูกหลานขายที่ดิน ปูทางให้ลูกหลานทำเกษตรอินทรีย์ (อดีต-ปัจจุบัน) เป็นสิ่งที่ต้องเขียนว่า ทำไมต้องทำวิจัย

พีติก : พ่อแม่บอกลูกว่าทำเกษตรแล้วลำบาก

คุณเตี๊

ความเข้าใจ กรอบของทีมเป็นจุดเปลี่ยนจากการทำงานประจำมาทำเกษตรหรือไม่ อยู่ได้จริงหรือไม่

คุณศิริพร

สิ่งที่ต้องศึกษา คือ รายรับ-รายจ่าย/หนี้สิน กิจกรรมในการทำการเกษตร

ตัวอย่างโครงการวิจัยที่ลูกหลานกลับมาทำการเกษตรเพราะพ่อแม่ทำแล้วประสบความสำเร็จมีให้เห็นซึ่งไม่ต้องกลัวเรื่องการสืบทอด

คุณเตี๊

โครงการของเราทั้ง 2 โครงการ ได้เปรียบเนื่องจากอยู่ในจังหวัดเดียวกัน ซึ่งการศึกษาเป็นเรื่องเดียวกัน แต่คนละพื้นที่

ร่างเอกสารโครงการ

ชื่อเรื่อง

“เรื่องยุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ชลประทาน/ นอกเขตชลประทาน”

โจทย์วิจัย

วิธีการดำรงชีพของเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ชลประทาน/ นอกเขตชลประทานเป็นอย่างไร
วัตถุประสงค์

1. ศึกษาสภาพบริบทพื้นที่ด้านเศรษฐกิจ, สังคม และวัฒนธรรม
2. ศึกษาเงื่อนไขที่คนทำงานประจำและกลับมาทำเกษตรในพื้นที่ ภูมิหลัง/ พัฒนาการทำการเกษตรของเกษตรกร
3. ศึกษาต้นทุน (5 ด้าน) การดำรงชีพของเกษตรกรที่กลับมาทำเกษตรกรรมยั่งยืน (กิจกรรมการผลิตในครัวเรือน รายรับ-รายจ่ายและหนี้สิน)

ขอบเขตการศึกษา

- กลุ่มเป้าหมาย

1. บ.ปุงคล้า

- กลุ่มวัยเกษียณ

- กลุ่มที่กลับมาจากทำงานโรงงาน

- กลุ่มที่ทำอาชีพหลายอย่าง
- 2. อยางตลาด (แบ่งตามระยะเวลาการทำเกษตรอินทรีย์) 3 กลุ่ม
 - ทำมา 10 - 20 ปี จำนวน 4 ราย (โคกศรี, บ.ปอแดง, คุณธนากร และ บ.ท่างาม)
 - ทำมา 5 - 10 ปี จำนวน 5 ราย (น้ำสนิท, พ่อมา, พ่อประวิทย์, พ่อทองอินทร์ และยายจวบ)
 - เริ่มต้น 5 ปี จำนวน 3 ราย (คุณโพน, คุณนก และคุณอู๋)
(บางการศึกษา แบ่งตามฐานะ ตามจำนวนที่นา เกษตรกรรายใหญ่, ปานกลาง และรายย่อย เพื่อวิเคราะห์ต้นทุนการดำรงชีวิต)
- พื้นที่
 1. บ.บุงคล้า ต.บัวขาว อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์
 2. ต.นาดี, ต.อุ่มเม่า และต.บัวบาน อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์

ระยะเวลา 15 เดือน ขยายได้ 3 เดือน แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 เก็บข้อมูล จำนวน 8 เดือน ระหว่างเดือน มี.ค. 58 – ต.ค. 58

ระยะที่ 2 ปฏิบัติการจากข้อมูล จำนวน 7 เดือน ระหว่างเดือน พ.ย. 58 – พ.ค. 59

เนื้อหา (แตกจากวัตถุประสงค์)

ชี้แจงทำความเข้าใจต่อ โดย คุณศิริพร

เขียนโครงการตามชื่อโครงการ และแตกรายละเอียดหลักการและเหตุผล และเขียนรายละเอียดกิจกรรมต่างๆ โดยดูจากตัวอย่างโครงการ

แบ่งกลุ่มเขียนโครงการ (แยก 2 พื้นที่) เวลา 2 ชั่วโมง

นำเสนอโครงการ

O โครงการ ต.นาดี

1. โครงการศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกรอินทรีย์ในพื้นที่ชลประทาน ณ ศูนย์การเรียนรู้เกษตรกร ตำบลนาดี อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
2. หลักการและเหตุผล
 1. คำถามวิจัย
วิธีการดำรงชีพของเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่เขตชลประทานเป็นอย่างไร
 - 1.1 ศึกษาสถานการณ์การผู้ทำการเกษตรอินทรีย์ของตำบลนาดี และตำบลอุ่มเม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
 - การทำเกษตรอินทรีย์แบบไหน ใช้สารเคมีเท่าไร
 - ใครทำเกษตรอินทรีย์ (อายุเท่าไร)
 - เฉลี่ยทำเกษตรอินทรีย์กี่ไร่
 - 1.2 ศึกษาการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในพื้นที่ (กี่คน)
 - 1.3 ศึกษาวิธีการดำรงชีพของเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อขยายผลการทำเกษตรกรรมยั่งยืน
3. วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. ศึกษาสภาพพื้นที่ด้านเศรษฐกิจ,สังคม,วัฒนธรรม
 2. ศึกษาเงื่อนไขคนที่ทำงานประจำกลับมาทำเกษตรในพื้นที่
 3. ศึกษาต้นทุน (5 ด้าน) การดำรงชีพของเกษตรกรที่กลับมาทำเกษตรกรรมยั่งยืน
 4. ศึกษาภูมิหลัง/พัฒนาการการทำการเกษตรของเกษตรกร
4. แผนงานและวิธีการศึกษา
- 1.4 ศึกษาสถานการณ์วิธีการดำรงชีวิตของเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ของตำบลนาดี และตำบลอุ่มเม่า อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์
 - ประชุมทีมวิจัยทำความเข้าใจการเก็บข้อมูล
 - ศึกษาข้อมูลเอกสาร จากสำนักงานเกษตรอำเภอ และองค์การบริหารส่วนตำบล
 - ศึกษาข้อมูลในพื้นที่โดยการเก็บแบบสอบถาม
 - สรุปข้อมูล
 - 1.5 แผนงานศึกษาปัญหาของการประกอบการเกษตรของผู้ทำการเกษตรอินทรีย์รูปแบบใหม่
 - 1.6 การศึกษากรอบแนวคิดของผู้ทำเกษตรอินทรีย์ยุคใหม่
 - 1.7 แผนงานการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการโครงการ
 - เครือข่ายสังคม online ผ่านทางเฟซบุ๊ก
 - เครือข่ายนาโยน
 - เครือข่าย TV บุรพา
 - เครือข่ายปราชญ์ชาวนา
 - 1.8 แผนงานศึกษาการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ทำเกษตรอินทรีย์รุ่นใหม่หันมาให้ความสำคัญกับการเกษตรอินทรีย์สามารถพึ่งพาตนเอง และชุมชนได้
 - 1.9 แผนงานศึกษาความยั่งยืนของเกษตรกรจนสามารถสืบทอดให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ และจัดทำรูปแบบแนวทางวิถีเกษตร ต่อไป
5. ขอบเขตการศึกษา
- กลุ่มเป้าหมาย
 1. กลุ่มวัยเกษียณ
 2. กลุ่มที่กลับจากทำงานโรงงาน
 3. กลุ่มที่ทำอาชีพหลายอย่าง

(ระยะเวลาการทำเกษตรอินทรีย์แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม)

 - ผู้ทำเกษตรอินทรีย์ประมาณ 10-20 ปี
 - ผู้ทำเกษตรอินทรีย์ประมาณ 5-10 ปี
 - ผู้เริ่มต้นทำเกษตรอินทรีย์ ประมาณ 1-5 ปี
 - พื้นที่
 - ตำบลนาดี, ตำบลอุ่มเม่า, ตำบลบัวบาน

ผู้ทำเกษตรอินทรีย์ขนาดใหญ่	จำนวน 30 ไร่
ผู้ทำเกษตรอินทรีย์ขนาดกลาง	จำนวน 10-20 ไร่
ผู้ทำเกษตรอินทรีย์ขนาดเล็ก	จำนวน 1-5 ไร่

6. งบประมาณ และระยะเวลาดำเนินงาน

ข้อเสนอ/ แลกเปลี่ยน

- ชื่อโครงการเหมือนกันกับโครงการ บ.บุงคล้า
- เนื้อหาหลักการและเหตุผลมีเรื่องวัยเกษียณอาจจะต้องปรับ และโครงการเหมือนกัน
- โครงการพื้นที่ต่างกันอาจจะต้องเขียนเฉพาะพื้นที่ให้ชัดเจน
- กลุ่มเป้าหมายเหมือนกันกับโครงการ บ.บุงคล้า ต้องตัดออก ต้องจำกัดกลุ่มอายุในการทำเกษตรเป็นกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจนในการศึกษา

O โครงการ บ.บุงคล้า

ข้อเสนอจากพี่เลี้ยง

1. โครงการ ต.นาดี
 - ปรับให้กระชับมากขึ้น
 - หลักการและเหตุผลปรับให้ชัดเจน
 - กลุ่มเป้าหมายแยกตามอายุการทำเกษตร
 - วัตถุประสงค์ตามที่เขียน
 - แผนงานช่วยกันไปแตกอีกครั้ง
2. โครงการ บ.บุงคล้า
 - แผนงานช่วยกันไปแตกอีกครั้ง

สรุป/ นวัตกรรม

- ในการเขียนเป็นการฝึกการทำวิจัย ฝึกการเขียนร่วมกัน ให้กำลังใจกัน
- ส่งโครงการวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2558

รูปกิจกรรม

ภาพ 7 ทหรีอการร่างเอกสารโครงการชุดประเด็นคนรุ่นใหม่ ครั้งที่ 1

2. ทหรีอการร่างเอกสารโครงการชุดประเด็นคนรุ่นใหม่ ครั้งที่ 2 วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2558 ณ แปลง น.ส.มะ
นิต ดีไธรมย์ บ.อุปราช ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม ระหว่างเวลา 10.30 น. – 16.00 น. โดยมี

ผู้เข้าร่วม จำนวน 17 คน ประกอบด้วย โหนดเกษตร, พี่เลี้ยงชุดโครงการ, เกษตรกรรุ่นใหม่ บ.อุปราช และ เกษตรกรรุ่นใหม่ ต.กำแมด โดยมีประเด็น และกระบวนการในเวที คือ

แนะนำทีม

ทีม บ.อุปราช 9 คน

ทีม ต.กำแมด 4 คน

ทีมชุด 3 คน

โหนด 1 คน

ชี้แจงความเป็นมาของการหารือ โดย คุณศิริพร โคตะวินนท

จากการไปนำเสนอเมื่อวันที่ 13 ก.พ. 58 ที่ผ่านมาตัวแทนทีมได้รับข้อเสนอในการปรับแก้ไขโครงการ เพื่อให้สมบูรณ์ ซึ่งได้รับข้อเสนอจากผู้ทรงคุณวุฒิ และการทำวิจัยเป็นเรื่องที่ยาก เราต้องฝึกในการเขียนและทำความเข้าใจ พี่เลี้ยงเป็นเพียงผู้มาหนุนเสริมให้ทีมเกิดการเรียนรู้และทำวิจัยด้วยตัวเอง

ความเข้าใจจากการเข้าพิจารณาโครงการ วันที่ 13 ก.พ. 58

ชื่อโครงการที่นำเสนอ

1. ทีม ต.กำแมด

ชื่อโครงการกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการทำเกษตรอินทรีย์

2. ทีม บ.อุปราช

ชื่อโครงการการสืบทอดองค์ความรู้ของเกษตรกรจากรุ่นสู่รุ่นกรณีอุปราช-โนนตาล

คุณมาลี สุปันตี

จากการไปนำเสนอเราเข้าใจมากแค่ไหน วันนี้ต้องทำความเข้าใจร่วมกันเพื่อจะได้ช่วยกันปรับแก้ไขโครงการเพื่อจะได้นำเข้าพิจารณาโครงการอีกครั้ง ในวันที่ 25-26 ก.พ. 58 นี้ เพื่อเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาอีกครั้ง

ข้อเสนอจากเวที และแลกเปลี่ยนแนวทางการเขียนโครงการ

1. บ.อุปราช

นางมะนิต ดีรัมย์

เป็นเรื่องที่น่าสนใจเรื่องผักอินทรีย์ และถามว่าดิฉันรุ่นใหม่เข้ามาช่วยได้อย่างไร

คุณศิริพร

พื้นที่ที่น่าสนใจที่คนรุ่นใหม่กลับมาอยู่บ้านและทำเกษตรทั้งในระบบอินทรีย์ และระบบพันธสัญญา ซึ่งถ้าเป็นแบบนี้ในพื้นที่มีความรู้เฉพาะเรื่องการปลูกคะน้า เป็นเรื่องพิเศษ อาจารย์เลยบอกว่าองค์ความรู้นี้เป็นความรู้ น่าจะเป็นการศึกษาองค์ความรู้เรื่องการเกษตร แล้วค่อยพูดถึงเรื่องการสืบทอด ศึกษาให้ชัด

คุณสุเมธ

เป็นการศึกษาองค์ความรู้เรื่องการเกษตร แต่ให้เพิ่มเนื้อหาหลักการและเหตุผลให้ชัดเจนสอดคล้อง

กลุ่มเป้าหมาย

คุณศิริพร

อาจารย์เสนอวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาองค์ความรู้เรื่องการทำเกษตร 2) ศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน และศึกษาสถานการณ์เยาวชนในพื้นที่ 3) เพื่อพัฒนาการสร้างเครือข่ายเยาวชน หาแนวทางการขยายเครือข่ายเยาวชน อาจจะต้องเพิ่มกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการ ต้องศึกษาเพื่อการสร้างกระบวนการให้เกิดการสืบทอดสร้างเครือข่ายเยาวชน

คุณมาลี

อาจารย์เสนอให้ศึกษาเรื่องทุนต่างๆ ในการดำรงชีพ โดยเอาแนวคิดยุทธศาสตร์การดำรงชีพ ดุทุน 5 ด้าน คือ

6. ทุนมนุษย์ คือ การศึกษาเรื่องคน มองว่าครอบครัวมีสมาชิกกี่คน มีศักยภาพ ทักษะ และความรู้ เป็นอย่างไร เป็นกรอบในการศึกษาครอบครัวเกษตรกร
7. ทุนทางสังคม (เครือข่าย) แต่ละคนมีเครือข่ายที่เป็นต้นทุนในการเชื่อมโยงความรู้ ทักษะ เพื่อมาเติมศักยภาพของเกษตรกร
8. ทุนธรรมชาติ คือ สิ่งที่มีอยู่แล้ว น้ำ สภาพแวดล้อม เป็นทุนในการทำการเกษตร
9. ทุนทางกายภาพ คือ สิ่งที่เป็นอุปกรณ์ช่วยในการทำการเกษตร
10. ทุนการเงิน เป็นต้นทุนในการทำการเกษตร เอื้อในการทำการเกษตร

นำกรอบนี้มาวิเคราะห์ตนเองเป็นกรอบในการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงเพื่อมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ การศึกษาวิจัย แล้วลองกลับมาดูที่กลุ่มว่าเราเป็นอย่างไรเพื่อจะได้พิจารณาว่าเราอยู่อย่างไร

คุณสุเมธ

การนำทุนนี้มาอธิบายเพื่อจะให้เห็นว่าเราอยู่ในระบบการทำเกษตรได้อย่างไร มีอะไรไม่มีอะไรจึงอยู่ได้
คุณศิริพร

การจะดูว่าเราอยู่ในระบบการทำเกษตรได้อย่างไร ซึ่งจากการศึกษาวิจัยของนักวิชาการนำยุทธศาสตร์ การดำรงชีพนี้มาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นทุนที่มี ปัจจัยเงื่อนไขที่อยู่ได้ในระบบการทำเกษตรของประเทศ

คุณมาลี สุปันดี

การนำยุทธศาสตร์การดำรงชีพมาดูทุนในกลุ่มว่ามีอะไรบ้าง ปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ทำให้กลุ่มอยู่ได้ สร้าง รายได้จากการทำการเกษตรได้มีอะไรบ้าง เราต้องนำข้อมูลศักยภาพกลุ่มนี้ออกมาเติมในหลักการและเหตุผล

คุณศิริพร

ไม่ยากให้กังวล ให้นำความต้องการของพื้นที่ที่อยากศึกษามาเขียนหลักการและเหตุผล

2. ต.กำแมด

คุณไฉน

จากคำถาม คือ องค์ความรู้ของเกษตรกรรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าเหมือนกันหรือไม่ อย่างไร ทำไมจึงอยาก ศึกษาเรื่องนี้ และจากการนำเสนอชื่อโครงการและวัตถุประสงค์ 3 ข้อ เวทีบอกว่าทั้ง 3 ข้อ เป็นเรื่องใหญ่ได้เลย จึงเลือกเอาวัตถุประสงค์ข้อ 2 มาเป็นโจทย์ใหญ่ ตามความต้องการของทีมจึงได้ปรับโครงการมาใหม่และได้ วัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบอินทรีย์ให้มีความรู้ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติเพื่อประกอบอาชีพ เกษตรกรรม สร้างรายได้สามารถเลี้ยงดูครอบครัวและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เกษตรกรรายอื่น
2. พัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน และรูปแบบเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ในท้องถิ่นเพิ่มพูนทักษะในการ ประกอบอาชีพในอนาคต การพึ่งพาตนเองสอดคล้องกับแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

แบ่งกลุ่มเขียนโครงการ (แยก 2 พื้นที่)

รูปกิจกรรม

ภาพ 8 ทาหรือการร่างเอกสารโครงการชุดประเด็นคนรุ่นใหม่ ครั้งที่ 2

ภาคผนวก ค

บันทึกการติดตามสนับสนุนโครงการที่ได้รับอนุมัติ

โดยมีวิธีการในการติดตามสนับสนุนโครงการย่อย คือ 1) ทบทวนโครงการ เป็นการทบทวนเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ วิธีการ ทีมวิจัย/ บทบาททีม/ บทบาทที่ปรึกษา บทบาทพี่เลี้ยง การจัดการโครงการ การเงิน และเอกสาร และกิจกรรมโครงการ 2) ทำกิจกรรมร่วมกับทีมวิจัย คือ ประชุมทีมวิจัยประจำเดือน เวทีชี้แจงโครงการในพื้นที่ เก็บข้อมูลวิจัยในพื้นที่ร่วมกับโครงการวิจัย และร่วมสรุปข้อมูลกับทีมวิจัย 3) อบรมนักวิจัยร่วมกับโหนด ซึ่งมีการจัด 4 ครั้ง ประกอบด้วย ครั้งที่ 1 เรียนรู้การเป็นนักวิจัย/ ระเบียบวิธีการวิจัยต่างๆ (โหนด) ครั้งที่ 2 แนวคิดการวิจัยท้องถิ่น(โหนด) ครั้งที่ 3 การแตกกรอบและการใช้เครื่องมือ(ชุดโครงการ) และครั้งที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล (โหนด) และ 4) การหนุนเสริมการเรียนรู้ โดยมีการจัดกิจกรรมหนุนเรื่อง PGS/ เกษตรอินทรีย์ เชิญวิทยากรมาให้ความรู้จาก คุณนิติวัฒน์ เดสสันเทียะ เจ้าหน้าที่ สปก. จังหวัดมหาสารคาม ให้กับโครงการวิจัย อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ของประเทศอินโดนีเซีย และการทำมาตรฐานอินทรีย์โดยกลุ่มบ้านรับรองตนเอง ประสบการณ์จากพื้นที่ สปก. จังหวัดมหาสารคาม และการแตกกรอบการวิจัยตามวัตถุประสงค์เพื่อการเก็บข้อมูล โดยมีโครงการที่ได้รับอนุมัติทั้งสิ้น 4 โครงการ คือ

1. รูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในเขตพื้นที่ชลประทานลำปาว ภูพานศึกษา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
2. รูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
3. วิธีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกร บ้านปุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
4. โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ.อุบราข บ.โนนตาล ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

ภาคผนวก ข

บันทึกการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยย่อยภายใต้ชุดโครงการการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบ
เกษตรอินทรีย์

รูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในเขตพื้นที่ชลประทานลำปาว
กรณีศึกษา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

รูปกิจกรรม

ประชุมทีมวิจัย อ.ยางตลาด

24 กรกฎาคม 2558 ณ อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์

ภาพ 9 ประชุมทีมวิจัย อ.ยางตลาด

รูปกิจกรรม
เวทีชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน
 วันที่ 29 กรกฎาคม 2558 ณ เทศบาลตำบลอุ้มเม่า อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์

รูปกิจกรรม (ต่อ)

ภาพ 10 เวทีชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน

รูปกิจกรรม

ประชุมแตกกรอบโครงการวิจัย

4 สิงหาคม 2558 ณ อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์

ภาพ 11 ประชุมแตกกรอบโครงการวิจัย

บันทึก

เวทีประชุมทีมวิจัยประจำเดือน ตุลาคม 2558

วันที่ 3 ตุลาคม 2558 ณ ต.อุ่มเม่า อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์

ผู้เข้าร่วม ทั้งหมด 12 คน

- ทีมวิจัย จำนวน 6 คน
 1. นายพชรพล โพธิ์แท่น หัวหน้าโครงการวิจัย
 2. นายสนธิ ภูสมหมาย นักวิจัย
 3. นายมา เดสันเทียะ นักวิจัย
 4. นายธนกร วงศ์ชา นักวิจัย
 5. น.ส.จิรพรรณ วรณิตย์ นักวิจัย
 6. นางกฤษณา ภูกิ่งงาม นักวิจัย
- พี่เลี้ยงโครงการวิจัย และผู้ช่วยพี่เลี้ยง จำนวน 4 คน
 1. น.ส.ศิริพร โคตะวินนธ์
 2. น.ส.มาลี สุป็นดี
 3. น.ส.แววตา สุวรรณรินทร์
 4. น.ส.ภัสรดา หัสระสา
- นักศึกษาฝึกงาน จำนวน 2 คน
 1. น.ส.เพ็ญพิชชา นนทภา
 2. นายธวัชชัย บุญบาล

ทีมวิจัยที่ไม่ได้มาร่วมประชุม

1. นายรัตติกร รัตนบุตดา นักวิจัย
2. นางมัตติกา ผิวเขียว นักวิจัย

3. นายทองใบ ไชยสิงห์	นักวิจัย
4. น.ส.ปิยรัตน์ นามทอง	นักวิจัย

เริ่ม เวลา 10.00 น.

กระบวนการและประเด็นเนื้อหาในเวที

● เกริ่นนำ และชี้แจงวาระการประชุม

โดย พิโพน มี 8 วาระ คือ

วาระที่ 1 เรื่องแจ้งให้ทราบ

วาระที่ 2 เรื่องทบทวนบทบาทหน้าที่นักวิจัย

วาระที่ 3 เรื่องบัญชีการเงิน

วาระที่ 4 เรื่องรายงานความคืบหน้าการเก็บข้อมูล

วาระที่ 5 เรื่องการนำเสนอเครื่องมือเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

วาระที่ 6 เรื่องนำเสนองานของนักศึกษาฝึกงาน

วาระที่ 7 เรื่องปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์

● นำเสนอและแลกเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงาน และข้อมูล

วาระที่ 1 เรื่องแจ้งให้ทราบ

โดย คุณพชรพล โพธิ์แท่น แจ้งที่ประชุมว่า ตอนนี้ในทีมวิจัยเรายังขาด สมาชิกอีก ๒ คน ซึ่งได้ ทบทวนมาร่วมเป็นทีมวิจัยไว้ ๒ ท่าน ที่ ต.บัวบาน คือ ๑. ลูกพ่อทองอินทร์บัวบาน และ ๒. ยายจวบ

ถามแลกเปลี่ยน

คุณพชรพล โพธิ์แท่น

ถาม : ต้องทำหนังสือแจ้งขอเพิ่มสมาชิกใหม่

คุณแววตา สุวรรณรินทร์

ตอบ : ก็ต้องส่งหนังสือให้ทาง สกว. โดยมีเอกสารประกอบ คือ 1) สำเนาบัตรประชาชน 2) ประวัติส่วนตัว

คุณมาลี สุปันตี

เพิ่มเติม : บอกเหตุผลว่าทำไมถึงได้เพิ่มสมาชิกหรือลดสมาชิก

คุณพชรพล โพธิ์แท่น

ชี้แจงเหตุผลที่ตัดสินใจที่เลือกคนในตำบลบัวบานเพราะอยากให้มีคนในพื้นที่ เพราะเราจะลงไปเก็บข้อมูลอยู่แล้ว

นางกฤษฎา ภูกิจงาม

ถาม : เขาจะเข้าร่วมประชุมกับเราไหม

ทีมวิจัย

ตอบ : จะนัดประชุมที่บ้านทองอินทร์เลย

คุณมาลี สุปันตี

ถาม : ทำไมเขาถึงเข้าร่วมกับเรา

ทีมวิจัย

ตอบ : ก่อนหน้านั้นเขาทำเกษตรอินทรีย์อยู่แล้ว เขาเป็นศูนย์เกษตรอินทรีย์แล้ว แต่ตอนเขาไม่ได้ทำเกษตรอินทรีย์แล้ว เพราะศูนย์เขาใหญ่แล้ว จัดอบรมอย่างเดียว ก็เลยชวนเขามาเข้าร่วม ที่ได้ชวนเขาเข้ามาเพราะเราอยากได้ความรู้จากเขา เลยได้ชวนเขาเข้ามาที่มิจัยจะได้มีความสมบูรณ์แบบขึ้น

คุณมาลี สุปันตี

ที่พี่ๆ ทีมวิจัยพูดมาทั้งหมดนี้คือเหตุผล ว่าทำไมถึงมีสมาชิกใหม่มาเพิ่ม เพราะฉะนั้นทีมบันทึกต้องบันทึกไว้ด้วย เพื่อที่จะได้อาไว้ไปเขียนในรายงาน ว่าเหตุผลที่ได้เพิ่มทีมวิจัยเพราะอะไร

ทีมวิจัย

- ที่ ต.บัวบาน ก่อนหน้านั้นไม่ได้เอา คนที่บัวบานมาเป็นทีมวิจัยเพราะ เราให้เขาเป็นกรณีศึกษา เพราะฉะนั้นสมาชิกใหม่ 2 คนที่เข้าร่วมมาเป็นทีมวิจัย ทางทีมวิจัยก็ต้องเลือกกลุ่มเป้าหมายใหม่ จะให้ทีมวิจัยที่อยู่บัวบาน หากกลุ่มเป้าหมายใหม่
- ในเรื่องของการลงพื้นที่สัมภาษณ์ ทางทีมวิจัยจะเป็นคนสัมภาษณ์กันเอง

คุณพชรพล โพธิ์แท่น

ถาม : มีใครจะแจ้งอะไรอีกบ้าง

พ่อบา เกล็นเทียะ

เรื่องปุ๋ยหมักพร้อมแล้ว เหลือแต่ลงมือทำ ทำเสร็จแล้วแบ่งกันในกลุ่ม

คุณพชรพล โพธิ์แท่น

นัดหมายการทำปุ๋ยหมัก วันศุกร์ ที่ 9 ตุลาคม 2558

วาระที่ 2 เรื่องบทบาทบทบาทหน้าที่ทีมวิจัย

คุณพชรพล โพธิ์แท่น

เรื่องบทบาทหน้าที่ จริงๆแล้วผมก็อยากแบ่งบทบาทหน้าที่ให้สมาชิกอยู่เรื่องการเงิน

ถาม : เรื่องของการเคลียร์การเงินบางที่ต้องออกก่อน ส่วนเรื่องการประสานงานบางที่ใครไม่ติด ไปหากก็ไม่อยู่

คุณมาลี สุปันตี

ชวนหาหรือ โดยถาม : ที่ผ่านมายังไม่รู้ว่าทีมแบ่งบทบาทอย่างไร ก่อนอื่นทีมวิจัยรู้ไหมว่าเราทำอะไรอะไร

รูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ ในเขตชลประทานลำปาว และใครมีบทบาทหน้าที่อย่างไรในทีมวิจัย 8 คน

บทบาทหน้าที่

1. นายพชรพล โพธิ์แท่น (หัวหน้าโครงการ) จัดบันทึก เก็บข้อมูล ประสานงานการประชุม , ประสานกิจกรรม (ทำกิจกรรมให้กลุ่ม เช่น ป้าย เสื่อ), ติดตามกิจกรรมตามแผนงาน เช่น เรื่องเพลงเพสซึกโครงการ
2. นายธนกร วงศ์ชา บทบาทหน้าที่เป็นทีมวิจัย ร่วมประชุมร่วมเก็บข้อมูล
3. นางกฤษณา ภูกิจงาม บทบาทหน้าที่ทำการเงินบัญชี (บทบาทที่ได้รับมอบหมาย) และร่วมประชุมร่วมเก็บข้อมูล (หน้าที่ทำอยู่ปัจจุบัน)
4. น.ส.จิรพรรณ วรณิตย์ บทบาทหน้าที่ทำการเงินบัญชี จัดบันทึก ร่วมประชุมร่วมเก็บข้อมูล

5. นายสนธิ ภูสมหมาย บทบาทหน้าที่ลงทะเบียน เก็บข้อมูล ร่วมประชุมร่วมเก็บข้อมูลบ้างบางครั้ง
 6. นายมา เดสันเทียะ บทบาทหน้าที่เก็บข้อมูล ร่วมประชุมร่วมเก็บข้อมูล
 7. นายทองใบ ไชยสิงห์ บทบาทหน้าที่บันทึกภาพสนาม เก็บข้อมูล สื่อเทคนิคต่าง
 8. นายรัตติกร รัตนบุตตา (รองประธาน) บทบาทหน้าที่เก็บข้อมูล ประชาสัมพันธ์
- หมายเหตุ : ทุกคนทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตั้งแต่เริ่มจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลา ๕ เดือน
- ข้อดี ร่วมมือกันดี/ยกเว้นติดภารกิจสำคัญ

ถามแลกเปลี่ยน เพิ่มเติม และหาแนวทางการดำเนินการ

คุณพชรพล โพธิ์แท่น

ถาม : ถ้าเรามีข้อดีดังที่กล่าวมาข้างต้นหัวหน้าเป็นอย่างไรร่วมกับบทบาทหน้าที่นี้

คุณมาลี สุปันดี

ถาม : บทบาทที่ทำอยู่ตอนนี้หนักไปหรือป่าว

คุณพชรพล โพธิ์แท่น

ตอบ : ก็หนักอยู่ แต่ก็ต้องทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ อยากให้ทีมทำหน้าที่ตามที่มอบหมายต่อไป
แล้วจะเคลียร์เงินให้เป็นปัจจุบัน แล้วก็มอบหมายให้สมาชิกที่รับผิดชอบเรื่องการเงินทำต่อไป

คุณมาลี สุปันดี

ถาม : ที่ทำมากิจกรรมไหนใหญ่ที่สุด

คุณศิริพร โคตะวินนธ์

เพิ่มเติม : ที่คุณมาลี สุปันดีถามว่าเราทำกิจกรรมไหนมาบ้างแล้ว

ทีมวิจัย : ตอบ

- ประชุมเตรียมความพร้อม
- กิจกรรม ประชุมชี้แจงโครงการ
- ประชุมสรุป

คุณมาลี สุปันดี

ถาม : วันที่ประชุมชี้แจงโครงการงานที่ต้องทำมีอะไรบ้าง

ทีมวิจัย

ตอบ : วันที่จัดกิจกรรม มีการประสานงานต่อคนเข้าร่วม (หนังสือเชิญประธาน และประสาน นายก อบต. ,ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง, เชิญชาวบ้าน, เชิญผู้นำที่มีความสามารถในการสื่อสาร (ส่งหนังสือรายบุคคล))

มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการช่วยกันในแต่ละส่วน คือ ฝ่ายต้อนรับ, ลงทะเบียน, อาหาร, อาหารว่าง, สถานที่, เต็น, เครื่องเสียง, จัดแสดงและจำหน่ายสินค้า และของที่ระลึก

คุณมาลี สุปันดี

ชี้แจง : ที่ถามเรื่องข้างต้น เพราะจะต้องเขียนรายงานการจัดกิจกรรม ซึ่งรายงานกิจกรรมจะต้องเขียนว่าเราทำอะไรไปบ้าง เช่น ประชุมชี้แจงโครงการ พร้อมสรุปการทำกิจกรรม และทำรายงานการเงิน จะต้องทำไปด้วยกัน เพราะฉะนั้นการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้สมาชิกในทีมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก

ถาม : ที่ผ่านมารายงานการเงินจะต้องมีอะไรบ้าง? และใครเป็นคนถอนเงิน

ทีมวิจัย : ตอบ รายงานการเงินจะต้องมี

- ใบสำคัญรับ/ จ่าย+สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน
- ใบลงทะเบียน

ตอบ คนถอนเงิน คือ คนพชรพล, พ่อมา และคนรัตติกร แต่หัวหน้าโครงการเป็นคนใช้เงิน

คุณมาลี สเปนตี : ถ้ามจริง ๆ แล้วต้องเป็นหน้าที่ของใคร

คณพชรพล โพธิ์แท่น : ตอบ การเงินบัญชี

คุณมาลี สุปันติ : ถาม ถ้าอยากรู้เรื่องการเงินรวมถึงเอกสารการเงินว่าทำถูกหรือป่าว จะต้องไปถามที่ฝ่ายไหน

คุณพชรพล โพธิ์แท่น : ตอบ การเงินบัญชี

คุณมาลี สปันดี : ถาม ณ ตอนนี้อยู่เรื่องการเงินบัญชีรับรายจ่าย ณ ตอนนี้น่าจะน้อยแค่ไหน

ทีมวิจัย : ตอบ จะคุยกันในวาระที่ 3

ทีมวิจัย : นำเสนอการดำเนินการเวทีชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน

ในการดำเนินงานความเป็นมา เป็นคุณพชรพล และคุณรัตติกร ซึ่งทีม สกว. ลงมาช่วย สองคนนี้เป็นคนกำหนดเนื้อหากำหนดกรอบ

วาระที่ 3 เรื่องบัญชีการเงิน

นำเสนอ ถ้ามแลกเปลี่ยน เพิ่มเติม และหาแนวทางการดำเนินการ

คุณพชรพล โพธิ์แท่น

ชี้แจง : ใช้เงินตัวเองกับเงินโครงการรวมกัน ไม่รู้จะจัดงานเงินที่เหลือต่อไปยังง

งวดที่ ๑	134,955	-	500 (เงินฟรีไพน)
----------	---------	---	------------------

เงินคงเหลือ = 134,455

เบิกเงิน 4 ครั้ง

ครั้งที่ 1 = 5,000 บาท (ประชุมทีม)

ครั้งที่ 2 = 15,000 บาท

ครั้งที่ 3 = 5.000 บาท

ครั้งที่ 4 = 15.000 บาท

รวม เบิกเงิน 4 ครั้ง = 40.000 บาท

เงินคงเหลือ ที่ยังไม่หักเงินฟัโผน 500 = 94.955 บาท

คุณแววตา สุวรรณรินทร์

ชี้แจง : จากการตรวจเอกสารการเงินเบื้องต้น เอกสารการเงิน มีการเขียนจ่าย ใบลงทะเบียนมี แต่ไม่ได้มีการสรุปยอดในแต่ละกิจกรรม คือ มีบิล แต่รายละเอียดเขียนไม่ครบ

ข้ออ่อนของเอกสารการเงิน

- ใช้ใบสำคัญรับเงินสด
- ไม่ได้เบิกเงินตามกิจกรรม ซึ่งในการเบิกเงินให้เบิกตามกิจกรรม

ตัวอย่าง

1. ประชุมทีม กันยายน 25๕๘ ตั้งงบไว้ 1,880 บาท ใช้จริง 1,000 บาท คงเหลือ 880 บาท ให้เห็นว่าแต่ละกิจกรรมเหลือเงินเท่าไร ถ้าเราเบิกแบบที่ผ่านมาเราจะไม่รู้เลยว่ากิจกรรมไหนเราเบิกไปแล้ว
2. อบรมแนวคิดฯ ตั้งงบไว้ 5,700 บาท มันไม่เห็นว่ครั้งที่ 2 ที่เบิกมา มาทำกิจกรรมอะไร

3. เวทีชี้แจงโครงการฯ ตั้งงบไว้ 14,820 บาท

ข้อเสนอ อยากให้ทำแบบนี้มากกว่า

ตัวอย่าง

1. ประชุมทีม กันยายน 2558 ตั้งงบไว้	1,880 บาท
2. อบรมแนวคิดฯ ตั้งงบไว้	5,700 บาท
3. เวทีชี้แจงโครงการ ตั้งงบไว้	14,820 บาท
รวม	22,400 บาท

เบิกมาเป็นก้อนใหญ่ๆ เลยไม่ได้ เราต้องเบิกเป็นกิจกรรม หรือไม่ก็เบิกออกมาเป็นเดือน ดูว่าเดือนนี้เราจะทำกิจกรรมอะไรบ้าง ดูบัตเจตชีทประกอบด้วย แล้วก็ค่อยเบิกออกมา

ตัวอย่าง การเบิกเงินกิจกรรมเดือนตุลาคมที่ถูกต้อง

1. ศึกษาข้อมูลเอกสาร	1,000 บาท
2. ศึกษาสภาพทั่วไป	9,300 บาท
3. ศึกษาสถานการณ์คนรุ่นใหม่	4,660 บาท
4. ประชุมทีม	1,880 บาท
รวม	16,840 บาท

เราก็ไปเบิกตามยอดที่เรารวมไว้ของกิจกรรมเดือนตุลาคมได้เลย

คุณมาลี สุปันติ

เพิ่มเติม : ที่ผ่านมาระหว่างเรายังไม่เคยคุยกันเกี่ยวกับเรื่องการเบิกเงิน ทางพี่เลี้ยงให้ทีมลองทำดูก่อน ครั้งนี้เราก็รับรู้ร่วมกันแล้วถึงวิธีการ การเบิกเงินควรจะเป็นแบบไหน ส่วนเรื่องค่าเดินทางไปเบิกเงินว่าจะดูแลกันยังไง ก็ให้ทางทีมไปตกลงกันเองว่าจะจัดการกันยังไง

คุณศิริพร โคตะวินนท

ถาม : เรื่องที่ทางทีมทำเกี่ยวกับป้ายไวล์นี้ ทางทีมวิจัยจัดการกันอย่างไร

คุณพชรพล โพธิ์แท่น

ตอบ : ขอเป็นคำตอบแทนจากสมาชิกในทีม คนละ 200 บาท สมาชิกรับทราบเรื่องนี้แล้ว

นางกฤษฎา ภูกิจงาม

ถาม : ในกรณีที่เข้าไปเบิกเงิน ถอนเงิน ก็จะแทนจ่ายไปว่าวันนี้จะไปถอนเงิน การเงินก็จะออกบิลให้ว่าใช้จ่ายเท่านี้ๆ ตามจริง แล้วก็อาสามารถกัน ก็แทนจ่ายครั้งเดียวในเดือนนั้น

คุณแววตา สุวรรณรินทร์

ชี้แจง : เดี่ยวดูไปด้วยกัน

คุณพชรพล โพธิ์แท่น : ถาม ทำยังไงให้เงิน 40,000 นี้ลงตัว

คุณแววตา สุวรรณรินทร์

ตอบ : เอาเงินในบัญชีมาลบกับเงิน 40,000 แล้ว พี่เอนกก็มาไล่รายละเอียดว่าใช้จ่ายอะไรยังไงไปบ้าง ดูไปตามแบบฟอร์มรายกิจกรรมมีแบบฟอร์มให้ดู

ตัวอย่าง : กิจกรรมประชุมทีมวิจัย ณ บ้านนายมา ผู้เข้าร่วม 12 คน

รายการ	สรุปค่าใช้จ่ายตามหมวด			รวม	
	ตอบแทน	ใช้สอย	วัสดุ		
1. ค่าอาหาร 50 บาท * 14 คน		700			ไม่เกิน 1,000 ทีม ใบสำคัญรับเงิน
2. ค่าอาหารว่าง 24 บาท* 14 คน* 2 มื้อ		700			ทีม ใบรับรองฯ
3. เดินทางทีม 50 บาท * 6 คน		300			
4. ประสาน		50			
5. วัสดุอุปกรณ์			120		
6. ถ่ายเอกสาร		80			
รวม		1,830	120	1,950	

หลักฐานการทำกิจกรรมแต่ละครั้งที่ต้องมี คือ

1. ในสรุปการเงิน
2. ใบลงทะเบียน
3. บันทึกการประชุม
4. เอกสารการเงิน
 - ใบสำคัญรับเงินการจ่ายเงิน
 - ใบรับรองแทนใบเสร็จ เช่น ค่าอาหาร ไม่เกิน 1,000 บาท

นางกฤษฎา ภูกิจงาม

ถาม : ถ้าเราส่งข้าวกล่อง เราจะให้ร้านค้าเป็นคนเซ็นรับเงิน หรือทีมวิจัยต้องเป็นคนเซ็นรับเงิน

คุณแวตตา สุวรรณรินทร์ : ตอบ

- ถ้าให้ร้านอาหารเซ็นรับเงิน ต้องให้เค้าเซ็นใบสำคัญรับเงิน + สำเนาบัตรประชาชน
- ถ้าทีมวิจัยจ่ายไม่เกิน 1,000 บาท เป็นค่าอาหารก็ให้ใช้ใบรับรองเซ็นรับ

คุณมาลี สุปันตี

เพิ่มเติม : ใบรับรอง+ใบลงทะเบียน ต้องอยู่กับฝ่ายการเงิน

คุณแวตตา สุวรรณรินทร์

เสริม : ไม่อยากให้ฝ่ายการเงินเป็นคนจัดการทั้ง ใบรับรอง ใบสำคัญรับเงิน ใบลงทะเบียน ไม่อยากให้แยกเก็บ ควรจะอยู่ด้วยกัน ซึ่งค่าที่ปรึกษา เชิญได้ไม่เกิน ๕ ครั้ง

คุณพชรพล โพธิ์แทน : ถาม อยากทราบว่าตอนนี้ใช้เงินไปเท่าไรแล้ว

คุณแวตตา สุวรรณรินทร์

ตอบ : พี่โผน ต้องไปเขียนรายละเอียดที่ไม่มีบิล ว่าพี่โผนใช้เงินไปเท่าไรแล้ว แล้วก็มาชี้แจงให้ทางทีมทราบ แล้วก็มาคุยกันว่าเงินที่พี่โผนใช้จ่ายไปควรจะไปในกิจกรรมไหน เช่นค่าเดินทางที่ไป ประชุมที่ มมส. ที่พี่โผนแทนจ่าย ก็ให้มารวมเป็นค่าอาหาร มันก็จะเป็กิจกรรมนั้น

ข้อเสนอ ทีมต้องมาตกลงกัน เอายอดตามจริงที่โผนใช้ออกมาก่อน ทีมตกลงว่า วันมายน้อยแค่ไหน เอาที่ทีมงานสบายใจ มายน้อยแค่ไหน เอามาลบกับเงินคงเหลือให้มันเป็นปัจจุบัน

ค่าประสานงานต้องเบิกตามกิจกรรม ค่าประสานงานจะตั้งไว้เป็นกิจกรรมว่าเท่าไร ให้พิจารณาใช้การใช้จ่ายที่ผ่านมาก่อนตามจริง แล้วมาคุยกันในทีมอีกทีว่าในส่วนของค่าประสานงานมากไปหรือป่าว แต่ทีมต้องมาตกลงกันว่าถ้าให้เท่านี้ ได้หรือป่าวหรือจะจ่ายตามจริงเหมือนเดิมหรืออย่างไร

รายเดือนก็ทำแบบเดิมเพียงแต่ว่าไล่แต่ละกิจกรรมมาเป็นชุดว่าทำอะไรไปบ้าง สรุปยอดเป็นเดือน

ในส่วนของการสรุปให้ลงไปตามบัดเจ็ตซีท (ลองทำดูก่อน ส่วนถ้าไม่ได้จริงๆ เดี่ยวจะลงมาช่วยอีกที เพราะต้องดูเอกสารการเงินทั้งหมดอยู่แล้ว) มีอะไรก็โทรปรึกษาได้

คุณศิริพร โคตะวินนท

สรุป : เรื่องเอกสารการเงินมีความชัดเจนขึ้น แต่ว่าต้องนัดเคลียร์เพื่อที่จะให้ยอดเป็นปัจจุบัน เพื่อที่จะได้มอบหน้าที่ให้ฝ่ายการเงินได้ดำเนินการต่อไป

สรุป ในส่วนของวาระที่ 3 คือ มีความชัดเจนขึ้น แล้วจะมาคุยกันอีกทีว่าจะยังง

วาระที่ 4 เรียงรายงานความคืบหน้าการเก็บข้อมูล

ถามแลกเปลี่ยน เพิ่มเติม ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการดำเนินการ

คุณมาลี สุปันตี

ถาม : ถึงไหนแล้วตอนนี้ข้อมูลที่ไปเก็บ มีประวัติทีมวิจัย แต่ไม่ครบ

คุณพชรพล โพธิ์แท่น : ตอบ มีข้อมูลประวัติทีมวิจัย กรอบการศึกษา มี 3 ส่วน (อดีต,ปัจจุบัน,อนาคต)

คุณมาลี สุปันตี

ชวนคุยและถาม : เรายังไม่ได้ตั้งกรอบ ว่าการศึกษาชีวิตคนหนึ่งคนต้องถามอะไรบ้าง ถ้าเรามีกรอบเราก็จะถามง่ายขึ้น ซึ่งถ้าเราจะศึกษาประวัติทีมวิจัยเพื่อจะให้เห็นอะไรบ้าง

นางกฤษณา ภูกิจงาม

ตอบ : จากที่ได้ไปอบรมวันที่ 29 กันยายน พ.ศ.2558 มีความเข้าใจว่ากรอบตัวนี้เราไม่จำเป็นต้องทำประวัติเรามาเองก็ได้ เรารู้แล้วว่าเราเป็นรูปแบบการสืบทอดมาด้วยวิธีการแบบไหนบ้าง ทำแบบไหนบ้าง ทำไมไม่เริ่มโจทย์จากรูปแบบเลย ไม่ต้องถามประวัติ เพราะกลัวว่าจะทำให้เสียเวลาย้อนกลับไปนานเกิน

คุณมาลี สุปันตี

นำเสนอ : กรอบที่เขียนมากว้างๆ ว่า วิธีการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว

1. ภูมิหลังและพัฒนาการ การทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรุ่นใหม่
2. แนวคิดจุดเริ่มต้นและเป้าหมายการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรุ่นใหม่
3. เงื่อนไขการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่
4. การดำรงชีพและกิจกรรมการผลิตของเกษตรกรรุ่นใหม่ (พี่แชน องค์กรความรู้ที่สำคัญที่สุด เช่น ปฏิทินการผลิต/แรงงาน ,ตารางชีวิตประจำวัน)
5. รายรับ รายจ่าย – เงินออม หนี้

ซึ่งภายใต้โครงการของเราจะต้องไปเก็บข้อมูลเหล่านี้มา วันนั้นที่หัวหน้าอิฐ พาแตกกรอบที่ตอนแดงใครไปก็จะเห็น

คุณพชรพล โพธิ์แท่น : แจ้ง ได้เขียนโครงไว้ ถอดออกมาได้เป็นแบบสอบถาม เรียกว่าแบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์

คุณศิริพร โคตะวินนธ์

เพิ่มเติม : จริงๆ แล้วมีสองส่วน คือ

1. แบบสอบถามก็สอบถามในเรื่องที่เราต้องการ
2. การสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง คือมีประเด็นแล้วก็ถาม เป็นคำถามปลายเปิด

คุณมาลี สุปันตี

เพิ่มเติม : อันที่แตกกรอบมา มันมีคร่าวๆ มันไม่สามารถทำให้เห็นถึงภูมิหลังของการทำเกษตรได้ วันนี้เราจะแตกกรอบแบบละเอียด

ชวนทีมคุยถึงการแตกกรอบข้อมูล

ในการตั้งคำถาม ถึงภูมิหลังจะถามยังไงให้ครอบคลุม การใช้แบบสอบถามไม่เหมาะสม เพราะฉะนั้นเป็นใคร มาจากไหน ภูมิลำเนา การศึกษา การทำงาน ประวัติครอบครัว การทำเกษตรในอดีตถึงปัจจุบัน คือประวัติศาสตร์ชีวิต ซึ่งประวัติที่มียุัย มี ๓ ส่วน คือ อดีต, ปัจจุบัน และอนาคต

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 วิธีของการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในพื้นที่

ข้อมูลเกษตรกร รุ่นใหม่ (แนวคำถาม)	
1. ภูมิหลังและพัฒนาการ การทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรุ่นใหม่	คำถาม/วิธีการ
	เป็นใคร, มาจากไหน/ภูมิลำเนา
	การเรียน, เรียนอะไร, จบอะไร
	การทำงาน, ทำอะไร, อย่างไร, เมื่อไหร่
	ประวัติครอบครัว
	การประกอบอาชีพ
2. แนวคิดจุดเริ่มต้นและเป้าหมายการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรุ่นใหม่	- ทำอะไรอยู่, ทำอย่างไร, ทำแล้วเป็นอย่างไร - คิดอย่างไร, ทำไมถึงเริ่มต้นอินทรีย์ - เริ่มต้นอย่างไร ตอนเริ่มต้นมีปัญหาอะไร, แก้อย่างไร - เพื่ออะไร, แรงบันดาลใจ, จุดหักเหที่สำคัญ
3. เงื่อนไขการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่	- พื้นที่เหมาะสมไหม อย่างไร - เหตุการณ์อะไรที่จะไม่สามารถทำอินทรีย์ได้
4. การดำรงชีพและกิจกรรมการผลิตของเกษตรกรรุ่นใหม่	- ทำไร่บ้าง อย่างไร - การทำการเกษตร ทำอะไรบ้าง - กิจกรรมในชีวิตประจำวัน - ภูมิลำเนาการผลิต - แผนผังแปลง
5. รายรับ รายจ่าย	- เงินออม, หนี้ (ใช้แบบสอบถามได้)

ข้อเสนอ

กิจกรรมในชีวิตประจำวัน

ภาคเกษตร

- ทำนาทำแบบไหน
- ปลุกผักทำแบบไหน ทำที่ไหน ขายอย่างไร รายได้เท่าไร (ทำให้ครบภาคเกษตร = ความรู้, เทคนิค/วิธีการ, การจัดการผลผลิต, ปัญหา/ข้อจำกัด, การแก้ปัญหา)

คุณศิริพร โคตะวินนท

เสนอ : ต้องบอกให้ละเอียดว่าเรามีองค์ความรู้อะไรที่จะสืบทอดเพราะนี่สำคัญที่สุดในโครงการ เพราะมันจะบอกถึงเทคนิคการสืบทอด ต้องถอดออกมาให้หมดเลย เช่นการทำปฏิทินการผลิต หรือแรงงาน นอกภาคเกษตร (รับจ้าง, ทำอะไร, ทำอย่างไร, รายได้อย่างไร) อาชีพอื่นๆ จะเอามาตอบการดำรงชีพ ว่าเกษตรกรยุคนี้ไม่ได้ทำเกษตรอย่างเดียว

บทบาทในชุมชน/สังคม ถามให้เห็นว่าแต่ละคนมีบทบาทในชุมชน/สังคมอย่างไร

ทั้งหมดที่เข้ามา เขียนออกมาให้ละเอียด พยายามทอดเรื่องเด่นๆ ของแต่ละคนออกมาให้ได้
ลองเก็บข้อมูลวัตถุดิบประสงค์ที่ 2 ก่อนก็ได้แล้วค่อยมาเก็บวัตถุดิบประสงค์ที่ 1 แล้วค่อยมาแตกกรอบอีกทีหนึ่ง

คุณมาลี สุปันตี : ถาม วิธีการจะไปเก็บข้อมูลข้างต้นที่ว่านี้ทำอย่างไร

ทีมวิจัย : ตอบ การสัมภาษณ์ จับคู่กันสัมภาษณ์ให้ครบทุกคนแล้วแต่ก็จะไปฟังกันทั้งทีม ให้น้องจิมมีกับน้องนนท์เป็นคนบันทึก โดยมีทีมวิจัย คือ

1. คุณทองใบ	ทีมวิจัยหลัก
2. คุณดิม	ทีมวิจัยหลัก
3. คุณประจวบ	ทีมวิจัยรอง
4. คุณโผน	ทีมวิจัยหลัก
5. คุณทองอินทร์	ทีมวิจัยรอง
6. คุณสนธิ	ทีมวิจัยหลัก
7. คุณมัสติกา	ทีมวิจัยรอง
8. พ่อมา	ทีมวิจัยหลัก
9. คุณกฤษ	ทีมวิจัยหลัก
10. คุณระ	ทีมวิจัยหลัก
11. คุณศิริกร	ทีมวิจัยรอง
12. คุณรัตติก	ทีมวิจัยหลัก
13. คุณอุ	ทีมวิจัยรอง

ในเรื่องของค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรม กำหนดไว้ คือ

- ค่าเดินทางทีมวิจัย 50 บาท 10 คน 2 ครั้ง
- ค่าอาหาร คนละ 70 บาท
- ค่าอาหารว่าง คนละ 25 บาท
- ค่าประสานงาน 300 บาท

ข้อเสนอ : ในส่วนนี้ทางทีมต้องมาคุยกันอีกทีว่าพอไหม

คุณศิริพร โคตะวินนท

เสนอ : เรามาฟังน้องฝึกงานนำเสนอว่าถูกต้องไหม ข้อมูลที่น้องมีอาจจะพื้นฐานให้ทีมส่วนหนึ่ง

สรุป : ข้อสรุปวาระที่ 4 เราต้องหาข้อมูลกันเป็นทีม ส่วนคนสัมภาษณ์หลักก็สัมภาษณ์ส่วนที่งานก็ฟังร่วมกันเพื่อเสริมในส่วนคำถามที่ตกหล่น ให้เสร็จภายใน เดือนตุลาคม พ.ศ.2558

วาระที่ 5 เรื่องการนำเสนอเครื่องมือเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

เสนอแนะแนวทางการใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูล

คุณศิริพร โคตะวินนธ์

เสนอแนะ : ที่จริงข้อมูลนั้นมันอยู่ในการศึกษาสภาพทั่วไป อยู่ที่ว่าเราจะเลือกเครื่องมือไหน แผนที่ตั้ง ขวาง วาดได้, พื้นที่ทางอากาศได้, ปฏิทินครัวเรือน, Timeline เอาภูมิหลังมาทำได้ ที่ว่ามาคือเครื่องมือในการนำเสนอเฉยๆ ครัวๆ ประมาณนี้

วาระที่ 6 เรื่องนำเสนองานของนักศึกษาฝึกงาน

นักศึกษาฝึกงานนำเสนอวิจัยที่ทำมา

1. นางสาวเพ็ญพิชชา นนทภา นิสิตสาขาการพัฒนชุมชน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
เรื่อง วิธีการผลิตของกลุ่มผู้ทำเกษตรอินทรีย์ ในพื้นที่ตำบลนาดี และตำบลอู่เม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

วัตถุประสงค์

1. วิธีการผลิตของกลุ่มเกษตรอินทรีย์
2. ปัจจัย เงื่อนไขของกลุ่มในการทำเกษตรอินทรีย์ ในพื้นที่ตำบลนาดี และตำบลอู่เม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่มเป้าหมาย

โดยศึกษาผ่านประสบการณ์กลุ่มผู้ทำเกษตรอินทรีย์ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ตามระยะเวลาการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรจำนวน 7 ครัวเรือน ได้แก่

1. ผู้ทำเกษตรอินทรีย์ประมาณ 1 – 5 ปี จำนวน 3 คน
2. ผู้ทำเกษตรอินทรีย์ประมาณ 6 – 10 ปี จำนวน 3 คน
3. ผู้ทำเกษตรอินทรีย์ มากกว่า 10 ปี จำนวน 1 คน

พื้นที่เป้าหมาย

ในเขตชลประทานลำปาว ภูมิศึกษาตำบลนาดี และตำบลอู่เม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
ผลการศึกษา

ผู้ทำเกษตรอินทรีย์ประมาณ 1-5 ปี คือ

1. นางกฤษณา ภูกิจงาม อายุ 44 ปี

บ้านเลขที่ 17 หมู่ 9 ตำบลนาดี อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

การศึกษา จบ ป.6

อาชีพ เกษตรกร

ประวัติ เริ่มทำนาตั้งแต่เด็ก พ่อแม่พาทำตั้งแต่จำความได้ นอกจากทำนาแล้ว มีเปิดร้านขายของชำ

เริ่มทำนาอินทรีย์ 2553 โดยลูกชายสนับสนุนและส่งเสริม ว่าทำแล้วสุขภาพจะดี สามีแพ้สารเคมี คือ ปุ๋ยยูเรีย ตอนนี้อยู่ในช่วงปรับเปลี่ยนจะทำนาอินทรีย์ อีกปัจจัยหนึ่งที่ปรับเปลี่ยน คือ ปุ๋ยเคมีราคาแพงด้วย มีบางครั้งที่ปุ๋ยเคมีผสมกับปุ๋ยชีวภาพในส่วนที่ไม่งอกงาม แต่กำลังลด การใช้ปุ๋ยเคมีอยู่

ทำนาหว่านเพราะประหยัดเวลา ไม่ยุ่งยาก ง่าย และรวดเร็ว มีพื้นที่เป็นนาเช่า จำนวน 8 ไร่ ผลผลิตเอาข้าวไว้กิน และนาตัวเอง จำนวน 11 ไร่ ผลผลิตเอาไว้ขาย รายได้ส่วนหนึ่งก็ได้มาจากลูกชายส่งให้
ความรู้สึก ตอนนั้นก็พอใจในสิ่งที่มี คิดว่าจะทำนาไปเรื่อยๆ เพื่อเป็นต้นทุนของลูกหลาน

2. นายพชรพล โพธิ์แท่น อายุ 42 ปี

บ้านเลขที่ 147 หมู่ 4 ตำบลนาดี

อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

การศึกษา ปริญญาโท

อาชีพ สื่อมวลชนอิสระ

ประวัติ มาทำเกษตรอินทรีย์ ช่วงที่เรียนปริญญาโทเคยทำงานหนังสือบ้าง เอกสารบ้าง ทำงานลูกจ้างที่รัฐวิสาหกิจ พอเรียนจบก็ทำงานที่สหกรณ์ท่าม่วง ปี 2539 ย้ายมาทำงานเกษตรที่ อ.ยางตลาด ฝ้ายสินเชื้อ ที่ย้ายมา คือ อยู่ใกล้บ้าน แต่การทำงานก็ไม่ราบรื่นเพราะเกษตรกรไม่ชำระหนี้ตามกำหนด เลยตัดสินใจลาออกมาใช้ชีวิตแบบพอเพียง ทำนาอินทรีย์ ปลูกไผ่ ปลูกหน่อไม้ ปลูกแบบอินทรีย์ ทำนาไว้กินเองมากกว่า เริ่มทำนาปี 2556 โดยปลูกข้าว กข 6 และข้าวเหนียวแดง ปลูกข้าวโดยใช้วิธีหว่าน ใช้การดำซ่อมบางส่วน เพราะคิดว่ารวดเร็ว รายได้จากภาคเกษตรก็ไม่เพียงพอเท่าที่ควร เพราะมีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนค่อนข้างมาก อาชีพเสริมทำโครงการ ทำหน่อไม้ดอง ติดตั้งดาวเทียม เขียนข่าว,โฆษณา และรายได้จากภรรยา

ความรู้สึก ตนมีความพอใจกับอาชีพทำนา เพราะตนเป็นลูกชาวนา และไม่ต้องกังวลว่าข้าวที่บริโภคจะมีสารเคมีตกค้าง

3. นายรัตติกร รัตนบุตตา อายุ 49 ปี

บ้านเลขที่ 131 หมู่ 6 ตำบลอุ่มเม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

การศึกษา ปริญญาตรี

อาชีพเกษตรกร และเจ้าของธุรกิจไส้กรอกปลาภาพสินธุ์

ประวัติ ผ่านการเล่นการเมืองมา 10 กว่าปี คิดว่าการเล่นการเมืองยังไม่ใช่สำหรับตัวเอง ที่มาทำนาเพราะคิดถึงตอนเด็กว่าอยากเป็นควาบบอย อยากอยู่อย่างพอเพียง อยากใช้ชีวิตแบบพอเพียง เลยออกจากการเล่นการเมือง ทำนา ปี 2548 เริ่มปลูกข้าวไว้ คือ ข้าวมะลิ ข้าวหอมมะลิ ข้าวหอมใบเตย ข้าวเหนียวแดง ปลูกเพื่อกินและแบ่งให้ญาติ คิดว่าจะขายพันธุ์ข้าวในภายภาคหน้า ดังนั้นรายได้จากภาคการเกษตรจึงไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ต้องพึ่งรายได้จากนอกการเกษตร คือ หุ่นกับเพื่อนเปิดโรงงานทำไส้กรอกปลาภาพสินธุ์ รายได้จากภรรยาและอื่นๆ

ความรู้สึก ตนมีความภูมิใจที่ได้ทำนา มีอาชีพเป็นชาวนา เพราะการทำนาอินทรีย์มีสุขภาพที่ดี และคนที่ตนรักก็ยังได้กินอีกด้วย

ผู้ทำเกษตรอินทรีย์ประมาณ 6 - 10 ปี คือ

1. นายทองใบ ไชยสิงห์ อายุ 46 ปี

บ้านเลขที่ 262 หมู่ 9 ตำบลอุ่มเม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

การศึกษา ม.6

อาชีพ ปรชาญชาวบ้านภูพาน

ประวัติ เดิมเป็นคนร้อยเอ็ด ตอนที่อยู่ร้อยเอ็ดทำธุรกิจมาหลายอย่าง เช่น เปิดร้านซีดี ทำร้านอาหาร ร้านมินิมาร์ท คือทำหลายอย่างไปพร้อมๆ กันทำให้ธุรกิจบางอย่างไม่รอด คือ ทำให้มีหนี้เพิ่มมากขึ้น จึงทำให้เปลี่ยนความคิด ซื้อที่ดินที่บ้านท่างาม ปี 2550 เริ่มทำเกษตรเดิมๆ ก็ไม่ใช่สารเคมีอยู่แล้ว แต่มาทำเกษตรจริงๆ จังๆ ก็ที่บ้าน ท่างาม ตนเป็นผู้เสาะแสวงหาข้าวพันธุ์พื้นเมืองเพื่ออนุรักษ์ หากได้ข้าวพันธุ์ใหม่ๆ มาก็นำมาคัดพันธุ์ แล้วเพาะเอง และจำหน่ายเอง มีพื้นที่แค่ 5 ไร่ จัดสรรพื้นที่การทำเกษตรได้อย่างดีแล้วทำให้ได้ผลผลิตดี

วิธีที่ทำให้ได้ผลผลิตดี คือ

1. จะไม่เผาฟาง และฉีดยาฆ่าหญ้า
2. ใช้จุลินทรีย์ตราปลวกเพื่อย่อยสลายตอฟางข้าว
3. ใช้ฟางข้าวหรือใบไม้เป็นปุ๋ยหมัก เรียกว่าปุ๋ยหมักไม่กลับกอง กว้าง 2.50 ม. ยาว 4 ม. จะได้ปุ๋ย 1 ตัน
4. ใช้ไส้เดือนที่มี ใช้มูลไส้เดือนไปหว่านในนาเพื่อเพิ่มไส้เดือน
5. ใช้ปุ๋ยน้ำหมัก “น้ำข้าวข้าว” ฉีดพ่นแทนปุ๋ยเคมี
6. ใช้แหนแดงในนาข้าว เพื่อช่วยดึงไนโตรเจนในอากาศ เพื่อช่วยในการสังเคราะห์แสงของข้าว และเป็นปุ๋ยพืชสด
7. ทำนาโดยวิธีโยนกกล้า จะมีการเพาะเมล็ดลงถาดก่อนที่จะนำไปโยน
8. เก็บเกี่ยวโดยวิธีการเกี่ยวมือ ลดการเกิดข้าวปน เพื่อที่จะใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ต่อไปได้
9. แปรรูปข้าวจำหน่ายเอง โดยไม่ต้องพึ่งพานายทุน มีการขายผ่านทาง เฟสบุ๊ค ตลาดเขียว และลงในหนังสือเศรษฐกิจข้าวรายเดือน มีช่องทางในการขายกว้าง

ที่ได้ผลผลิตเยอะเพราะใช้แรงงานในครัวเรือน มีทำข้าวกล้อง ทำน้ำส้มสายชูหมัก คนนับถือว่าเป็นนักปราชญ์ชาวบ้าน อยากให้ลูกหลานรับช่วงต่อไปเพื่อจะได้มีอาชีพเป็นของตนเอง

2. นายสนธิ ภูสมหมาย อายุ 50 ปี

บ้านเลขที่ 48 หมู่ 2 ตำบลนาดี อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

การศึกษา ม.6 ,ปวช.

อาชีพ เกษตรอาสา

ประวัติ แต่เดิมทำงานที่กรุงเทพฯ บริษัทติดตั้งอินเทอร์เน็ต ตามบริษัท ตามห้างร้าน เคยทำงานค้าขายที่พญา ปี 2547 กลับมาอยู่บ้านพอแดง กลับมาอยู่กับลูกสาว เริ่มปลูกผักสวนครัว ปลูกในสิ่งที่ตนกิน ปลูกทีละเล็กละน้อยปลูกเป็นพืชผักสวนครัว เริ่มศึกษาลดต้นทุนในการผลิต โดยนำกากน้ำตาล พอดอ ใบสะเดา มาหมักทิ้งไว้ เริ่มไปเรียนรู้การทำนาโยน ทำให้เห็นแล้วว่าการทำนาโยนช่วยลดต้นทุนได้ ตนก็ได้ทำตามเรื่อยๆ และได้ผลผลิตจริง จนๆ ได้รับการยกย่องให้เป็นเกษตรอาสาของบ้านพอแดง เกษตรกรที่มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และได้ถวายสัตย์ ปฏิญาณ 5 ข้อ เพื่อเป็นเกษตรกร ในองค์พระสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปี 2558 มีศูนย์เรียนรู้เพื่อการทำนาโยน กิจกรรมนอกจากทำนา มีการเพาะพันธุ์พืชผักสวนครัวไว้ขาย ตอนนี้เริ่มปลูกดาวเรือง

ข้อดีของการทำนาโยนกกล้า คือ

1. ลดต้นทุนการผลิต
2. ลดแรงงาน

3. เพิ่มผลผลิต
4. ด้านทานโรคและแมลง
5. ทำได้เร็ว

3. นายธนกร วงศ์ชา อายุ 44 ปี

บ้านเลขที่ 6 หมู่ 6 ตำบลนาดี อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

การศึกษา ม.6

อาชีพ เกษตรกร

ประวัติ เดิมทำงานบริษัทในกรุงเทพฯ พอมีครอบครัวเลยย้ายมาอยู่บ้าน อยู่อย่างพอเพียง พอกิน เริ่มปลูกในสิ่งที่ตนกิน และกินในสิ่งที่ตนปลูก ก่อนที่จะทำนาอินทรีย์อย่างจริงจังคือได้ทำไร่ร่องน โดยใช้สารเคมี และไม่ได้พักพ่อน ทำแล้วมีผลกระทบต่อสุขภาพ คือ ร่างกายอ่อนแอบวกกับไม่ได้พักพ่อนจึงเลิกใช้สารเคมี แล้วเลิกปลูกร่องน โดยหันมาปลูกอย่างอื่น โดยไม่ใช้สารเคมี ปลูกผักสวนครัวก่อน สุขภาพก็ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ต้นทุนการผลิตก็ไม่สูง ซึ่งเทคนิคการดูแลพืช จะใช้น้ำหมักน้ำส้มขี้วัวไม่นำมาผสมกับน้ำ 2 ช้อน/ 10ลิตร เพื่อฉีดพ่นแทนสารเคมี ผลผลิตจากการขายข้าวก็คิดว่าเพียงพอ เพราะอยู่อย่างพอเพียง ไม่ตามสมัยมากเกินไป แต่ก็มีรายจ่ายทั่วไป เช่น ค่าส่งบุตร ค่างวดรถ แต่ก็ยังดีที่มีรายได้จากภรรยาที่เป็นครูศูนย์เด็กเล็ก และรายได้จากการขายอ้อย แก้วมังกร และพืชผักสวนครัว ก็เลยมีรายได้ในภาคเกษตรเข้ามา

ความรู้สึก ตนคิดว่าการทำนา คือ ทำแล้วมีความสุข ทำแล้วตนกินเองเพราะอยากกินที่ตนปลูกด้วย วิธีการปลอดสารเคมี ความสุขที่แท้จริง คือ ไม่ใช่เงินทองแต่คือการได้กลับมาอยู่บ้านอยู่กับครอบครัวคนที่ตัวเองรัก

ผู้ทำเกษตรอินทรีย์มากกว่า 10 ปี คือ

นายมา เตสันเทียะ อายุ 68 ปี

บ้านเลขที่ 51 หมู่ 10 ตำบลอุ่มเม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

การศึกษา ป.4

อาชีพ เกษตรกร

ประวัติ เดิมเป็นคนโคราชโดยกำเนิด ทำนามาตั้งแต่จำความได้ มีช่วงหนึ่งที่พ่อมาได้ทำนาเอง คือ ช่วงที่พ่อกับแม่ไปซื้อที่อยู่อำเภอปากช่อง ทำไร่ข้าวโพด คือ ตอนนั้นการทำนาค่อนข้างจะยากลำบาก เพราะ 1) ต้องทำคนเดียว และ 2) ใช้ควายไถนา หลังจากนั้นได้ไปทำงานที่แคมป์ฝรั่งเป็นกึ่งทำอาหาร มา 12 ปี ปลายปี 2519 ย้ายมาอยู่บ้านหัวขัว ในช่วงที่มาอยู่จังหวัดกาฬสินธุ์ แรก คือ ตอนกลางคืนไปเป็นยาม ตอนกลางวันกลับบ้านมาทำนา ปี 2539 เริ่มเปลี่ยนวิธีคิด คือ การทำนาแบบใช้สารเคมี 10 ไร่ ต้องใช้ปุ๋ยถึง 10 ถัง และปีต่อไปต้องเพิ่มปุ๋ยขึ้นไปเรื่อยๆ แล้วยาฆ่าหญ้าฆ่าแมลงราคาเพิ่มขึ้น 1 ปี อาจฉีดสารเคมี 2 - 3 ครั้ง และเป็นอันตรายต่อสุขภาพ ดังนั้นพ่อกำลังมีแรงจูงใจที่จะมาทำนาอินทรีย์ ซึ่งมีแรงจูงใจ คือ

1. ภรรยาเป็นโรคเบาหวาน หมอแนะนำให้กินข้าวสวย ข้าวเจ้าหรือข้าวกล้อง
2. ลูกชายส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ บอกวิธีปลูก ซื้อโรงสีให้

พ่อกับแม่ปลูกข้าวอินทรีย์มา 10 ปี ปี 2548 ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าในหลวง พระองค์ได้พูดเรื่องความรัก ความสามัคคี ความพอเพียง พ่อแม่เลยมีความคิดว่าจะอยู่อย่างพอเพียงตามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพื้นที่การทำเกษตร 30 กว่าไร่ จากเดิมทำแค่ 4 ไร่ ผลผลิตที่ได้จากการขายข้าว คือ ซื้อที่ดินเก็บไว้ให้ลูกให้หลานเพื่อเป็นต้นทุนของลูกหลาน

ความรู้สึก ตนเองเดินมาถูกทางแล้ว คือ ปลุกเอง ขายเอง กินเอง อยากให้ครอบครัว คนในชุมชน และผู้บริโภค ได้กินข้าวที่ปลอดภัยและมีสุขภาพที่ดี

สรุป

ปัจจัยหลัก เจือปนของกลูเท็นในการทำเกษตรอินทรีย์ คือ

1. สุขภาพ ปลอดภัยจากสารเคมีสุขภาพดี, ด้านทานโรคแพ้สารเคมี
2. ลดต้นทุน นำทรัพยากรธรรมชาติมาปรับใช้แทนสารเคมี เช่น ทำปุ๋ยหมัก

ปัจจัยรอง เจือปนของกลูเท็นในการทำเกษตรอินทรีย์ คือ

1. ตามรอยในหลวง อยู่อย่างพอเพียง พอกิน พอใช้
2. ความคิด วางมือจากธุรกิจ
3. ลูกชายสนับสนุน คอยส่งเสริมสนับสนุน
4. กลับมาอยู่บ้าน เริ่มต้นจากกินในสิ่งที่ผลิตและผลิตทุกอย่างที่กิน
- 5.

ข้อเสนอแนะจากพี่เลี้ยงและทีมวิจัย คือ ข้อมูลที่นำเสนอหายไป พูดเร็วเกินไป ใช้คำไม่ตรงกับ ความหมาย โดยรวมแล้วก็ดีมาก

2. นายธวัชชัย บุญบาล นิสิตสาขาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

เรื่อง สถานภาพปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกรในพื้นที่ชลประทานลำปาว ตำบลอุ้มเม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานภาพปัญหาและสาเหตุการทำการเกษตรที่ใช้สารเคมีของเกษตรกรในพื้นที่ ชลประทานลำปาว ตำบลอุ้มเม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาผลกระทบการทำการเกษตรที่ใช้สารเคมีของเกษตรกรในพื้นที่ชลประทานลำปาว ตำบลอุ้มเม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

ข้อมูลทั่วไป

จากการศึกษา พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มากกว่าเพศหญิง เนื่องจากงานฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชเป็นงานที่เหมาะสมสำหรับเพศชายมากกว่า เพศหญิง เกษตรกรที่ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุ ระหว่าง 51 – 60 ปี รองลงมา คือ 41- 50 ปี ส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นวัยแรงงาน ถือว่าเป็นกำลังสำคัญของครอบครัว เกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในระดับ การศึกษาชั้นประถมศึกษามากกว่าชั้นมัธยม ส่วนใหญ่ พบว่า ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สำหรับรายได้ของ เกษตรกร มีรายได้ระหว่าง ต่ำกว่า 50,000 บาทต่อปี เกษตรกรมีการทำการเกษตรมากกว่า 1 ประเภท หมายถึง เกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่ และทำสวน ควบคู่กัน โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา รองลงมาเป็นการทำสวน สำหรับเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชเป็นระยะเวลา 21 – 30 ปี และการตัดสินใจเลือกซื้อสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช พบว่า การเลือกซื้อโดยคำแนะนำจากร้านค้าจำหน่าย มากที่สุด รองลงมาเป็นการเลือกซื้อด้วยตนเอง

ผลการศึกษา

1. โครงการชลประทานลำปาว

จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่ตอนกลางของภาคอีสานบริเวณขอบแอ่งโคราชติดกับเทือกเขาภูพาน ซึ่งเป็นเทือกเขาหินทราย มีลักษณะภูมิประเทศมีความสูงทางด้านทิศเหนือลาดเอียงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีลำน้ำหลายสายไหลผ่าน เช่น น้ำชี น้ำพาน น้ำพาน้ำยัง ห้วยยอดแกง ทำให้พื้นที่ด้านล่างของจังหวัดบริเวณลุ่มน้ำชีเป็นที่ต่ำ ได้แก่ พื้นที่ในเขตอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอยางตลาด อำเภอกมลาไสย กิ่งอำเภอฆ้องชัย และประสบปัญหาน้ำท่วมทำให้ได้รับผลผลิตจากการเพาะปลูกน้อย ลักษณะของดินเป็นดินร่วนปนดินทรายขาดความอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีผลผลิตต่ำ รัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาพื้นที่ในลุ่มน้ำชีบริเวณดังกล่าวโดยการสร้างเขื่อนลำปาวขึ้น

2. ปัญหาการเกษตรในตำบลอุ้มเม่า

จากการศึกษาข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล สามารถสรุปปัญหาหลักด้านการเกษตร มีดังนี้

1. ปัญหาด้านราคาและตลาด

- ราคาผลผลิตตกต่ำ
- ตลาดสินค้าการเกษตรถูกกำหนดราคาจากพ่อค้าคนกลาง

2. ปัญหาต้นทุน ราคา

- ราคาปุ๋ยเคมี และยากำจัดศัตรูพืชก็มีราคาสูงขึ้น
- ค่าจ้างแรงงานก็สูงขึ้น

3. ปัญหาการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงในพื้นที่

- เพื่อความสะดวกสบายต่อตนเอง แต่ไม่คำนึงถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามภายหลัง
- เห็นผลผลิตในการทำการเกษตรได้เร็ว
- เป็นพื้นที่ที่อยู่ปลายคลองน้ำแล้วได้รับผลกระทบจากน้ำสารเคมีที่อยู่ต้นคลองน้ำ

4. ปัญหาที่ลุ่มน้ำ

- พื้นที่อยู่ติดแม่น้ำในเวลาน้ำมากก็จะทำให้พืชผลทางการเกษตรเสียหาย
- เกิดปัญหาปลาติด เพราะเกิดจากการชะล้างสารเคมีที่สะสมในดินลงสู่แม่น้ำลำพาน และลำดอไม้

5. ปัญหาจำนวนเกษตรกรลดน้อยลง

- มีการอพยพโยกย้ายแรงงานจากภาคเกษตรเข้าสู่เมืองหรือภาคอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก
- เยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่สนใจในการทำเกษตร และไม่พัฒนาพื้นที่ของตนเอง ปล่อยพื้นที่การเกษตร

ทิ้งทำ ให้รกร้างไปตามธรรมชาติ

6. ปัญหาพื้นที่ดินทำการเกษตรลดลง

- เจ้าของที่ดินขายที่ให้กับคนข้างนอกพื้นที่หรือนายทุน
- ขายดินเพื่อชำระหนี้สิน
- เมื่อขายที่ดินเสร็จก็จะไปหาเช่าที่ดินของคนอื่น เพื่อทำการเกษตรแล้วใช้สารเคมีที่รุนแรงในการทำ เกษตร เพราะไม่ตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับพื้นดินที่ตนเองเช่า

7. ปัญหาการถือครองที่ดินของตนเองน้อยลง

- ในระดับครัวเรือนมีประมาณ 10 - 20 ไร่
- ขายที่ดินจากปัญหาหนี้สิน
- ที่ดินมีราคาสูง

- ขายที่ดินให้กับคนข้างนอกที่เข้ามาทำธุรกิจในพื้นที่ เพื่อเป็นการแลกเข้าทำงาน ผลกระทบที่ตามมาคือ คนที่อยู่ข้างๆ เดือดร้อน เนื่องจากไม่มีทางเข้า แล้วก็เกิดการขายดินที่ต่อให้กับนายทุน

8. ปัญหาด้านแหล่งเงินทุน

- ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.)
- กองทุนหมู่บ้าน

9. ปัญหาการขาดการรวมกลุ่มเกษตรกรและคนในชุมชน

- ไม่เห็นผลประโยชน์ในการรวมกลุ่ม
- ไม่มีเวลา
- คนที่ไม่เป็นเกษตรกรก็มีทางเลือกในหลายอาชีพอีกมากมาย

10. ปัญหาดินเสื่อมขาดความอุดมสมบูรณ์

- ไม่มีการพักหน้าดิน
- ทำการเกษตรตลอดปี
- มีการใช้สารเคมีในการทำเกษตร
- เผาตอฟาง

11. ปัญหาส่วนบุคคลของเกษตรกร

- การใช้ชีวิตประจำวันเกินตัว ฟุ่มเฟือย
- ไม่พออยู่พอกิน เพราะอยากมียากเป็นเหมือนกับคนอื่น
- เข้าสังคม การพนัน จ้างแรงงาน มีเงินหนี้เกินตัว

12. ปัญหาด้านคุณภาพของเด็กเยาวชน

- ไม่เรียนหนังสือ ไม่ทำงาน ไม่สนใจทำการเกษตร
- ให้พ่อแม่เลี้ยง เป็นเด็กแว้น เด็กซิ่ง
- มีครอบครัวตั้งแต่ 20 ปี
- มีโทรศัพท์มือถือใช้ ฟุ่มเฟือย ซื้อมอเตอร์ไซด์ มั่วสุมกับอบายมุข ซึ่งพบว่าเป็นปัญหาที่

คล้ายคลึง

กันแทบทุกหมู่บ้าน

3. การเปลี่ยนแปลงด้านการเกษตรจนเป็นระบบที่เข้มข้นจำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารเคมี

1. การเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่
2. การเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่
3. การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี
4. การลดลงของจำนวนเกษตรกรในตำบลอู่เม่า

4. สถานภาพปัญหาและสาเหตุการทำการเกษตรที่ใช้สารเคมีของเกษตรกรในพื้นที่ชลประทานลำปาว

สถานภาพการทำการเกษตรที่ใช้สารเคมีของเกษตรกร

พบว่า เกษตรกรที่ทดลองใช้สารชีวภาพ ยังมิได้ใช้สารชีวภาพในการทำการเกษตรครบทุกขั้นตอนอย่างแท้จริง ทำให้ไม่สามารถวัดผลสำเร็จของการเกษตรกรโดยไม่ใช้สารเคมีได้อย่างชัดเจน หากแต่มีความคิดเห็นว่าการทำการเกษตรด้วยชีวภาพสักระยะหนึ่งแล้วเห็นว่าได้ผลดีขึ้น จะเห็นได้จากการที่เกษตรกรที่ปลูกผักและพืชไร่ที่ชีวภาพทำให้ผลผลิตดีขึ้น ใบใหญ่ งาม และสามารถตัดได้ บ่อยครั้งมากขึ้น ส่วนเกษตรกรที่

ปลูกข้าว พบว่า มีเกษตรกรบางรายที่ทดลองใช้สารชีวภาพในการทำนาบางขั้นตอนโดยเฉพาะการใช้ชีวภาพในการย่อยสลายฟาง และเห็นว่าทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ ขณะที่บางรายใช้สารชีวภาพผสมกับปุ๋ยเรีย และเห็นว่าใบข้าวสวยงาม ลำต้นแข็งแรงขึ้น ขณะที่เกษตรกรส่วนมากที่ทดลองใช้สารชีวภาพพบว่าตนเองไม่ประสบความสำเร็จล้มเหลวในการใช้สารชีวภาพ โดยให้เหตุผลหลักว่าสารชีวภาพไม่ทันกับโรคแมลง และศัตรูพืชทำให้ต้องใช้สารเคมีเช่นเดิม นอกจากนั้นยังได้ผลผลิตช้า ไม่รวดเร็วกับการชำระหนี้สิน และค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

สาเหตุการทำการเกษตรที่ใช้สารเคมีของเกษตรกร

การเห็นผลที่มาก รวดเร็วทันใจ หลังจากการใช้สารเคมีไม่นาน ทำให้เกษตรกรเกิดความชื่นใจและมีกำลังใจในการทำการเกษตรเมื่อเทียบกับสารชีวภาพที่ช้ากว่ากันมาก คุณสมบัติที่สามารถฆ่าแมลง กำจัดศัตรูพืชได้ดีดีกว่า ภาระหนี้สินจากการทำการเกษตรและการใช้จ่ายเกินตัวทำให้ต้องเร่งการผลิตให้มาก และให้เห็นผลเร็วที่สุด ส่วนคนที่มีการเช่าที่ดินทำกิน ทำให้เร่งการผลิตให้มากและให้เห็นผลเร็วที่สุด การไม่มีความรู้ในประเภท และการใช้สารชีวภาพที่ครบทุกขั้นตอน ทำให้ไม่เกิดความเชื่อมั่นในการใช้ชีวภาพ ทุกขั้นตอนจึงใช้สารเคมีเหมือนเดิม และความเคยชินในการใช้สารเคมีที่มีมานานตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ

ปัญหาการทำการเกษตรที่ใช้สารเคมีของเกษตรกร

ราคาสารเคมีที่แพงขึ้นมาก ขณะที่คุณภาพลดต่ำลง ทำให้ต้องใช้ตัวยาแต่ละประเภทสำหรับแมลงศัตรูพืชแต่ละชนิด เพิ่มต้นทุนการผลิตให้สูงขึ้นตามไปด้วย การเชื่อมั่นในสารเคมีมากเกินไปทำให้บริษัทลดคุณภาพสารเคมี และคิดค้นสารเคมีเพื่อใช้ในการฆ่าแมลงเพียงประเภทเดียว แทนที่จะใช้สารเคมี 1 ชนิด เพื่อฆ่าแมลงหลายประเภทเหมือนสมัยก่อน ทำให้เกษตรกรยังสิ้นเปลืองเงินในการซื้อสารเคมีมากขึ้น การเสื่อมโทรมของคุณภาพและธาตุอาหารในดินทำให้ต้องใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้น ส่งผลเสียต่อดินและเพิ่มต้นทุนค่าใช้จ่าย การฆ่าแมลงศัตรูพืชที่เป็นประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตและการผสมเกสรของพืช รวมถึงการฆ่าเชื้อรา และจุลินทรีย์บางชนิดที่เป็นประโยชน์ ทำให้ยังต้องพึ่งสารเคมีมากขึ้น

5. ผลกระทบการทำการเกษตรที่ใช้สารเคมีของเกษตรกรในพื้นที่ชลประทานลำปาว

1. ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสุขภาพของผู้ได้รับพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

การแสดงอาการจากการได้รับสารพิษมีอยู่ 2 แบบ คือ

1. พิษเฉียบพลัน เกิดขึ้นเมื่อได้รับพิษของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชทันทีทันใด เช่น ปวดศีรษะ มึนงงคลื่นไส้ อาเจียน เจ็บหน้าอก ปวดกล้ามเนื้อ เหนื่อยออกมาก ท้องร่วง เป็นตะคริว หายใจติดขัด มองเห็นไม่ชัดเจน หรือตาย
2. พิษเรื้อรัง เกิดขึ้นเมื่อได้รับพิษของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชแล้วแสดงผลช้า ใช้เวลานาน อาการอาจใช้เวลา เป็นเดือน เป็นปีภายหลังจากการได้รับสารเคมีกำจัดศัตรูพืช จึงจะแสดงออกมาให้เห็น เช่น ร่างกาย เสื่อมสภาพ การเป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต และมะเร็ง เป็นต้น

2. ผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์

- การเข้าสู่ทางผิวหนัง เช่น เกษตรกรสัมผัสกับพืชผลที่เพิ่งจะฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช หรือเวลาเสิร์ฟผ้าที่เปียกชุ่มในตัวด้วยสารเคมีกำจัดศัตรู

- การเข้าสู่ทางการหายใจ เกษตรกรที่ฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช หรือผู้คนที่อยู่ใกล้กับผู้ฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช จะได้รับสารเคมีกำจัดศัตรูพืชผ่านทางทางการหายใจได้ง่ายที่สุด

- การเข้าสู่โดยการกลืนกิน เกิดขึ้นได้เมื่อคนเรารับประทานอาหารหรือดื่มน้ำที่ปนเปื้อนสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเข้าไป

3. ผลกระทบของสารเคมีทางการเกษตรต่อสิ่งแวดล้อม

3.1 สารเคมีตกค้างในดิน การใช้สารเคมีในการผลิตพืชของเกษตรกร ดินเป็นแหล่งรองรับสารเคมีโดยตรง ซึ่งสารเคมีบางชนิดอาจสลายตัวได้ง่ายเมื่ออยู่ในดิน แต่ยังคงก่อให้เกิดมลพิษทางดินจนเป็นเหตุทำให้ดินเสื่อมสภาพและไม่เหมาะสมในการเพาะปลูกเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตในดิน

3.2 สารเคมีปนเปื้อนลงสู่แหล่งน้ำ ในพื้นที่ของตำบลอู่เม่าแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ ลำน้ำพานซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักไหลผ่านทางทิศตะวันออก และลำน้ำดอกไม้ไหลผ่านทางทิศตะวันตก เนื่องจากน้ำฝนที่ชะล้างสารเคมีที่สะสมในดินลงสู่แหล่งน้ำ ซึ่งทำให้เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในแหล่งน้ำ เกิดผลกระทบโดยตรงและไม่เหมาะสมที่จะนำน้ำมาอุปโภคได้

3.3 สารเคมีแพร่กระจายในระบบบรรยากาศ สารเคมีมีการแพร่กระจายไปในอากาศเกิดขึ้นได้ง่ายหากไม่มีการวางแผนที่เหมาะสม เช่น เวลา วิธีการ กระแสลม โดยเฉพาะการพ่นแบบละอองฝอยขนาดเล็ก สารเคมีที่แพร่กระจายไปในบรรยากาศ เมื่อมีลมแรงก็จะเคลื่อนที่ไปเรื่อย ๆ จึงสามารถแขวนลอยอยู่ในอากาศได้ แล้วตกลงสู่พื้นดิน หรือปะปนมากับน้ำ ฝนลงสู่พื้นดินและแหล่งน้ำ

ข้อเสนอแนะจากพี่เลี้ยงและทีมวิจัย คือ เสนอว่า โดยรวมแล้วเนื้อหาก็ดี แต่การนำเสนอควรจะกระชับกว่านี้ เวลานำเสนอให้มองผู้ที่เราแนะนำเสนอข้อมูลให้ฟังด้วย ไม่ควรอ่านให้ฟังแต่ควรสรุปแล้วค่อยนำเสนอ นำเสนอให้ดูตื่นตันทันกว่านี้ ข้อมูลไม่เพียงพอ ข้อมูลที่มานำเสนอมันฟังดูผิวเผินไม่เจาะลึกเท่าที่ควรเข้าใจว่าเป็นเวทีแรกก็ค่อยๆฝึก

วาระที่ 7 เรื่องปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์

คุณศิริพร โคตะวินนท

เสนอแนะ : ให้พักไว้ก่อน โดยเสนอให้แก้แบบสอบถามเลย ให้น้องฝึกงานช่วยพิมพ์ให้เลยจะได้เสร็จเลย

วาระที่ 8 เรื่องอื่นๆ

ไม่มีอะไรแล้ว

ปิดการประชุมฯ เวลา 15.00 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 12 เวทีประชุมทีมวิจัยประจำเดือน ตุลาคม 2558

บันทึกประชุมสรุปข้อมูล

วันที่ 12 ธันวาคม 2558 ณ ศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ 48 ม.2 บ.ปอแดง ต.นาดี อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์

ผู้เข้าร่วม 9 ทั้งหมด

- ทีมวิจัย

จำนวน 5 คน

1. นายพชรพล โพธิ์แท่น
2. นายสนธิ ภูสมหมาย
3. นางกฤษณา ภูกิจงาม

4. นายทองใบ ไชยสิงห์
5. น.ส.จิรพรรณ วรณิตย์

- พี่เลี้ยงโครงการวิจัย และผู้ช่วยพี่เลี้ยง จำนวน 4 คน
 1. นางสาวมาลี สุปันดี
 2. นางสาวศิริพร โคตะวินนธ์
 3. นางสาวแววตา สุวรรณรินทร์
 4. นางสาวภัสรดา หัสระสา

เริ่มเวที เวลา 10.40 น.

กระบวนการ และประเด็น

- เกริ่นนำและชวนทีมวิจัยทบทวนถึงกิจกรรมที่ดำเนินงานมา โดย คุณมาลี สุปันดี
 - ได้นำมาใช้ประโยชน์อะไรบ้าง
 - จัดระบบความคิด/ จำแนกข้อมูลได้
 - เราสรุปข้อมูลได้มากน้อยแค่ไหน เราพร้อมนำเสนอข้อมูลได้มากน้อยขนาดไหน

นำเสนอ โดย นายทองใบ ไชยสิงห์

หลังจากเก็บข้อมูลก็นำมารวบรวมข้อมูล (ประมวลสรุปข้อมูล)

กิจกรรมอื่นๆ ที่ทีมวิจัยทำมา คือ

1. พัฒนาศักยภาพนักวิจัย
 - ครั้งที่ 1 แนวคิด/ความสำคัญของงานวิจัย
 - ครั้งที่ 2 การวิจัยแบบมีส่วนร่วมและเครื่องมืองานวิจัย
 - ครั้งที่ 3 ประมวลผลและแยกแยะข้อมูล/ การจัดการข้อมูล

กิจกรรมที่ดำเนิน (7 เดือน)

1. ประชุมประจำเดือน
2. ประชุมแลกเปลี่ยนการศึกษาค้นคว้า
3. ประชุมทำความเข้าใจโครงการ กำหนดบทบาททีม และวางแผนงาน
4. ประชุมชี้แจงโครงการต่อชุมชน
5. เก็บข้อมูล
 - 5.1 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลรายบุคคล
 - 5.2 จากโรงพยาบาลส่วนตำบล
 - นาดี
 - อุ่มเม่า
 - บัวบาน
 - 5.3 ข้อมูลพื้นฐานตำบล
 1. บ้านคลองคู่ 3 คน (พี่ระ, พี่จิตร, สนิท)
 2. บ้านโคกศรี 3 คน (รติกร, พ่อม้า, พี่ไผ่น)

3. บ้านท่างาม 2 คน (ทองใบ, ต้ม)
4. บ้านบัวบาน 2 คน (ทองอินทร์, ประจวบ)
5. บ้านปอแดง / บ้านอู่เม่า 2 คน (ครูนวย, กล้วย)
6. บ้านโคกศรี / บ้านปอแดง 2 คน (อู๋, นก)

● ผลที่ได้จากการทำวิจัย

รู้สึกอย่างไรกับงานวิจัยที่ผ่านมา

นายสนธิ ภูสมหมาย

รู้สึกดี ยังมีส่วนร่วมน้อยอยู่

นายทองใบ ไชยสิงห์

ดี พอทำมาก็ดีบ้างไม่ดีบ้างในส่วนที่ดีเรารู้เหตุผลคำว่าอินทรีย์มีความหมายของแต่ละบุคคล แนวคิด การปฏิบัติทำให้เราตื่นตัวในการทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น ที่ไม่ดี เวลาจำกัดของทีมวิจัย ,การมีส่วนร่วมระหว่าง ทีมวิจัยยังมีน้อย

นางกฤษณา ภูกิจงาม

รู้สึกว่าโลกนี้มันกว้าง แต่ละคนจะไม่เหมือนกัน เข้าถึงยากอยู่ในการนำหลายคนมารวมกันแล้วมา ทำงานเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ทำปุ๋ย มีเครือข่าย(เพื่อนมากขึ้น),ทีมวิจัยยังไม่คุ้นเคย/ยังเปิดไม่หมด

น.ส.จิรพรรณ วรนิทย์

ดี มีหลายบทบาทเพิ่มขึ้น(นักวิจัย)ได้เพิ่มศักยภาพ

นายพชรพล โพธิ์แท่น

ได้มาพบเจอกัน,ปรับตัว,สร้างแหล่งเรียนรู้,ได้ช่วยเหลือกัน,เปลี่ยนแนวคิด/ปรับทัศนคติ การทำเกษตรอินทรีย์ ทำให้ได้เห็นมุมมองของการทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น,ได้ทบทวนตัวเอง

เกิดอะไรขึ้นในการทำงานวิจัยที่ผ่านมา(ผลที่เกิดขึ้น)

นายสนธิ ภูสมหมาย

ตนเอง – กล้าแสดงออก,มั่นใจที่จะทำงานส่วนรวม

ลำดับ	ชื่อ	ความคิดเริ่มต้น (ทำไมถึงเริ่มต้น)	จุดเปลี่ยน	ปัญหา	การแก้ปัญหา	เป้าหมาย
1.	พ่อมา	- ใจรัก - มีโอกาส	เมียเป็นเบาหวาน/ หา อาหาร/สุขภาพ/ ลูก ชายลงทุน			
2.	ทองใบ + ต้ม					

3.	สนิท	ค้าขาย+ทำนา เคมี+ปัญหา วัชพืช+เดินทาง บ่อย+เรียนรู้จาก รูปแบบเกษตร ของคนอื่น	ทดลอง ปรับเปลี่ยน จากนาหว่านเป็นนา โยน เพื่อผลิตเพิ่ม ลดการใช้สารเคมี ลด การใช้แรงงาน	-น้ำมากเกินไป,ให้ เด็กหยอดกล้า -ทำนาโยน 7 ไร่	- ทำเองทุกอย่าง ค่อยๆปรับเปลี่ยน และเลิกค้าขาย	
4.	จิต					
5.	รติกร					
6.	ธนากร					
7.	โผน					
8.	ทอง อินทร์					
9.	อู๋					
10.	จวบ					
11.	นก					
12.	นวย					
13.	กล้วย					

ชุมชน/สังคม –

นางกฤษณา ภูกิจงาม

ตนเอง – เพิ่มศักยภาพของตนเอง/ได้แนะแนวเขา,เข้าใจกระบวนการผลิต ความหมาย ความเข้าใจต่อ
การผลิตแบบอินทรีย์

ทีมวิจัย – ทีมยังไม่เปิดกันเท่าไร

น.ส.จิรพรรณ วรนิษฐ์

ตนเอง – งานเพิ่มขึ้น/มีภาระมากขึ้น ปรับเวลาในการทำงานให้เร็วขึ้น ,คนรู้จักเพิ่มขึ้นในฐานะนักวิจัย
(ชาวบ้าน)เข้าใจเราเพิ่มขึ้น

นายทองใบ ไชยสิงห์

ตนเอง – มีความเชื่อมั่นในตนเองและคนอื่นเชื่อมั่นเรามากขึ้น ,ทำให้เราพยายามเสาะหา/ค้นหา

ข้อมูล – เอาข้อมูลมาใช้/ประยุกต์ในการทำงาน

ทีมวิจัย – การมีส่วนร่วมในทีมไม่เต็มที่เท่าที่ควร

ชุมชน/สังคม – ในชุมชนใกล้เคียงยังไม่เข้าใจ/ในความสำคัญ

นายพชรพล โพธิ์แท่น

ตนเอง – ได้ค้นหาความจริงในพื้นที่+ข้อเท็จจริง ,ข้อมูล,ความรู้ใหม่,แนวทางการทำเกษตรอินทรีย์แบบยั่งยืน ,ยังไม่เห็นเป็นรูปธรรม ,บางครั้งเหนื่อย,บางครั้งท้อ

ชุมชน/สังคม/เครือข่าย – โรงเรียนสนใจในการเข้าไปส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ใน โรงเรียน/แปลงสาธิตในโรงเรียน

ทีมวิจัย

- เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- แลกเปลี่ยน/ให้ความรู้การเกษตร
- ยังไม่ได้แสดงตนเองในชุมชน

ชุมชน/สังคม/เครือข่าย(ทีมวิจัย)

- คนในชุมชนเห็นการรวมตัว สนใจอยากรู้ว่าทีมทำอะไร
- คนสนใจอยากรู้ว่าทีมทำอะไร

ข้อเสนอแนะ (พี่เลี้ยง)

คุณศิริพร โคตะวินนท

ทีมเรายังไม่ค่อยเข้มแข็งเท่าไร แต่ทุกคนก็มีใจที่จะทำงานและคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ช่วงบ่าย เริ่ม 13.40 น.

- ชวนคุยทบทวนถึงข้อมูลที่ได้ลงไปเก็บมา โดย คุณมาลี สุปันตี

ข้อมูล

เกษตรกรรุ่นใหม่ 12 คน แบ่งกลุ่มโดยใช้ระยะเวลาในการเริ่มต้นทำเกษตรอินทรีย์

ระยะเวลา 1 - 5 ปี

ระยะเวลา 5 - 10 ปี

ระยะเวลา 10 ปีขึ้นไป

ซึ่ง ทีมยังไม่ได้สรุปการเก็บข้อมูล (ยังไม่แบ่งกลุ่มข้อมูล)

ข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่อย่างตลาด

คุณมาลี สุปันตี

ถาม : ทีมวิจัย ถามจุดเริ่มต้น (ชีวิต)

นายสนธิ ภูสมหมาย

ตอบ : ค้าขายมาก่อนแล้วก็ทำเกษตรเคมีมาก่อนเปลี่ยนเพราะร่างกายไม่แข็งแรง แพ้สารเคมี

ข้อเสนอ

คุณมาลี สุปันตี

การสรุปข้อมูลให้ดูความต่างของแต่ละกลุ่มตั้งข้อเด่นออกมา ไม่ต้องเขียนตามแบบสอบถาม แต่ให้เขียนออกมาตามหัวข้ออธิบายให้เห็นความคิดของแต่ละกรณีศึกษา

ข้อ 2 จากแบบสอบถามเกษตรกรรุ่นใหม่อย่างตลาด (ตัวอย่าง)

ปิดการประชุมเวลา 17.00 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 13 บันทึกประชุมสรุปข้อมูล

บันทึก

เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้าโครงการ อ.ยางตลาด

วันที่ 10 มกราคม 2559 ณ โบสถ์คริสต์ (บ้านพ้อมา) บ.หัวขัว ต.อุ้มเม่า อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์

ผู้เข้าร่วม 9 ทั้งหมด

- ทีมวิจัย

จำนวน 5 คน

6. นายพชรพล โพธิ์แท่น

7. นายมา เดสันเทียะ
8. นายสนธิ ภูสมหมาย
9. นางกฤษณา ภูกิจงาม
10. นายทองใบ ไชยสิงห์
- พี่เลี้ยงโครงการวิจัย และผู้ช่วยพี่เลี้ยง จำนวน 3 คน
5. นางสาวมาลี สุปันดี
6. นางสาวศิริพร โคตะวินนธ์
7. นางสาวแววตา สุวรรณรินทร์
- ที่ปรึกษาโหนด จำนวน 1 คน
1. นายอุบล อยู่หว่า

เริ่มเวที เวลา 13.30 น.

กระบวนการ และประเด็น

● นำเสนอรายงานความก้าวหน้าโครงการ อ.ยางตลาด

โดย คุณทองใบ ไชยสิงห์

ข้อมูลที่นำเสนอประกอบด้วยข้อมูลดังนี้

- ชื่อโครงการ วัตถุประสงค์โครงการ และพื้นที่วิจัยของโครงการ
- ที่มาของโครงการ
- แผนและขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย
- ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา
 - ข้อมูลเกษตรกรที่ทำ 5 กลุ่ม
 - ภูมิหลังและพัฒนาการการทำเกษตร
 - แนวคิด จุดเริ่มต้น เป้าหมายการทำเกษตรอินทรีย์
 - เงื่อนไขในการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่
 - การดำรงชีพและกิจกรรมการผลิตของเกษตรกรรุ่นใหม่
- วิธีการและกระบวนการศึกษา
- ผลการวิจัยและข้อค้นพบจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์
 - ตามวัตถุประสงค์
 - การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของทีมวิจัย
 - ปัญหา และอุปสรรค
 - ข้อเสนอต่อกระบวนการหมุน

● ให้ข้อเสนอแนะต่อการปรับรายงานความก้าวหน้าโครงการ

โดย คุณอุบล อยู่หว่า (ที่ปรึกษาโหนด) และพี่เลี้ยงโครงการชุดคนรุ่นใหม่

คุณศิริพร โคตะวินนธ์

วัตถุประสงค์ที่ 1 ไม่แน่ใจกระบวนการเก็บข้อมูล

คุณอุบล อยู่หว่า

ต้องพูดถึงสถานการณ์ให้ชัด ต้องจัดเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ เอาบริบทพื้นที่
วิจัยมานำเสนอ ข้อมูลมือสองและข้อมูลมือหนึ่งต้องเอามาร่วมกัน (จัดวงโสเหล่)

คุณศิริพร โคตะวินนท

วิธีเราอยู่ได้อย่างไรในวิธีการทำเกษตร

คุณอุบล อยู่หว่า

วิธีการทำเกษตรอินทรีย์ต้องทำทั้งนาปรังและนาปี อธิบายโดยปฏิทินการผลิต

คุณมาลี สุปันตี

อธิบายให้เห็นวิถีชีวิตของแต่ละคนให้ชัด

คุณอุบล อยู่หว่า

การใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลอย่างเดียวไม่เพียงพอ เรื่องวิถี 3 ประเด็นหลักๆ 1) วิธีการทำเกษตร 2)
วิถีครอบครัว และ 3) วิถีที่เกี่ยวข้องกับบทบาทชุมชน แต่ละกลุ่มยกบางกรณีศึกษา
ข้อ 3 สถานการณ์คนรุ่นใหม่ สนใจเรื่องสุขภาพเป็นหลัก

คุณศิริพร โคตะวินนท

การนิยามเกษตรกรรุ่นใหม่ เอาเรื่องการผลิตมานิยามแทนอายุ

คุณอุบล อยู่หว่า

ในเชิงแนวคิดไม่เอาอายุในทางการทำเกษตร แต่ต้องคิดเรื่องวัยด้วย (ในการปฏิบัติ) เอาคนรุ่นใหม่มา
เพื่อการสืบทอด

คุณศิริพร โคตะวินนท

คนที่เกษียณเรื่องทุนไม่ใช่เรื่องปัญหาในการทำเกษตร

คุณอุบล อยู่หว่า

ข้าราชการเกษียณดั่งเข้ามาจะเกิดรูปแบบ ในกระบวนการต้องมองไปที่คนอายุน้อยเพื่อการสืบทอด

คุณมาลี สุปันตี

ให้นิยามคำว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ของแต่ละโครงการของชุดโครงการให้ชัด

คุณอุบล อยู่หว่า

ให้อธิบายความหมายของเกษตรกรรุ่นใหม่ให้ชัด

คุณศิริพร โคตะวินนธ์

- เรามีข้อมูลแต่ดึงข้อมูลออกมาเขียน/ ตอบได้น้อย
- ข้อ 2 ยังตอบไม่ตรงประเด็น ต้องเสนอให้ชัด (การดำรงชีพ)
- การตอบการดำรงชีพต้องตอบให้ชัดในแต่ละคน

คุณมาลี สุปันตี

ข้อมูลที่มีนำมาตอบไปก่อนค่อยมาเติมให้ชัด เรายังไม่ได้ประมวลข้อมูล

คุณอุบล อยู่หว่า

- งานวิจัยชาวบ้าน กระบวนการเก็บข้อมูลสำคัญทำให้ได้ข้อมูลออกมา
- นำเสนอภาพให้ชัดขึ้น ที่นำเสนอเป็นเพียงหัวข้อ
- คนที่มาทำเกษตรอินทรีย์ เกิดการตัดสินใจเปลี่ยนได้อย่างไร
- เราต้องให้เห็นจุดเปลี่ยนก่อน จึงจะไปตอบรูปแบบการสืบทอดได้อย่างไร มันจึงต้องตอบให้ได้ว่าเราเปลี่ยนอย่างไร แล้วเอาความรู้ชุดนี้ไปตอบ

คุณศิริพร โคตะวินนธ์

ข้อมูลคิดอย่างไรจึงมาทำเกษตร คิดอย่างไรต่ออาชีพชาวนา (การจัดเวทีกับเด็กเอาข้อมูลเวทีนี้มาตอบ)

คุณอุบล อยู่หว่า

วิธีการเกษตร, วิถีเศรษฐกิจ, วิธีการดำรงชีวิต ตอบวิธีการดำรงชีพ ซึ่งปฏิสัมพันธ์กับภาคอื่นๆ จึงจะมาตอบรูปแบบการสืบทอด

คุณมาลี สุปันตี

จุดเปลี่ยน จุดเริ่มต้นของแต่ละคนนำมาตอบให้ชัด

คุณอุบล อยู่หว่า

กลับไปเก็บข้อมูลออกมาให้ชัด และจัดเวทีใส่ให้ข้อมูลกระชับ

ปิดเวทีเวลา 16.00 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 14 เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้าโครงการ อ.ยางตลาด

รูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์

ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

รูปกิจกรรม
เวทีชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน

วันที่ 23 กรกฎาคม 2558 ณ ศาลาชุมชนบ้านแสนศรี ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร

รูปกิจกรรม (ต่อ)

ภาพ 15 เวทีชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน

บันทึก

สรุปการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโครงการ ต.กำแมด

วันที่ 11 ตุลาคม 2558 ณ ที่ทำการกองทุนบ้านโคกยาว หมู่ที่ 9 ต.ทรายมูล อ.ทรายมูล จ.ยโสธร

ผู้เข้าร่วม ทั้งหมด 16 คน

- ทีมวิจัย จำนวน 7 คน
 1. นายไฉน นารมย์
 2. นางมุกดา บุญศรี
 3. นางบพิตร กอแก้ว
 4. น.ส.นงนุช บุญปก
 5. นายสุรัตน์ วรรณชาติ
 6. นางนิตยา เนตรโสภา
 7. นางจารุณี ไตรยสุทธิ
- พี่เลี้ยงโครงการวิจัย จำนวน 3 คน
 1. น.ส.มาลี สุปันตี
 2. น.ส.แววตา สุวรรณรินทร์
 3. น.ส.ภัสรดา หัสระสา
- กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 2 คน
 1. น.ส.สุชา
 2. นายปิยะพงษ์

เริ่มเวที เวลา 10.00 น.

- สรุปกระบวนการ เนื้อหาสรุปการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโครงการ : รูปแบบการสร้างรายได้ของ
ครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบอินทรีย์

โดย คุณมาลี สุปันตี เกริ่นนำถึงการทำงานวิจัย

โดยมีทีมวิจัย มีดังนี้

1. นายไฉน นารมย์	---> ประสานงาน หัวหน้าทีมวิจัย
2. นางมุกดา บุญศรี	---> ประสานงานทั่วไป
3. นางบพิตร กอแก้ว	---> บ.กำแมด
4. น.ส.นงนุช บุญปก (เคย)	---> การเงิน
5. นายสุรัตน์ วรรณชาติ	---> บ.โคกกลาง
6. นางนิตยา เนตรโสภา	---> เลขา
7. นางจารุณี ไตรยสุทธิ	---> ข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย

1. คุณสุชา เหตุผลที่มานางสาวนนุช บุญปก (เตย) ชวนเลยมา + เพราะคอยช่วยเหลือแบ่งปันกัน + อินทรีย์ + อายาก็มีความรู้เพิ่ม
2. นายปิยะพงษ์ (หนึ่ง) เหตุผลที่มาเห็นนางสาวนนุช บุญปก (เตย) ทำอินทรีย์ และ พ่อกับแม่ทำอินทรีย์

วัตถุประสงค์ของวันนี้ คือ

เก็บข้อมูล

- ประวัติของเกษตรกรรุ่นใหม่
- การสร้างรายได้ของเกษตรกรรุ่นใหม่
- ปัญหา/อุปสรรค
- แรงบันดาลใจ
- จุดเปลี่ยน

ฯลฯ

การเตรียมการก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูล บ.โคกยาง

1. ประชุมออกแบบการเก็บข้อมูล
 - เอกสาร
 - แบบสัมภาษณ์ จากการช่วยกันแตกกรอบและ ได้กรอบการสัมภาษณ์ของทีมยางตลาด มาปรับให้สอดคล้องกับงานวิจัย
2. กำหนดกลุ่มเป้าหมาย
 - เลือกพื้นที่ / สมาชิกน้อย
 - ทีมยังไม่มีประสบการณ์
 - ยังไม่มั่นใจแบบสัมภาษณ์ว่าถูกไหม
3. ประสานพื้นที่ ,ประสานหมู่บ้าน โดย นางสาวนนุช บุญปก (เตย)
 - เลือกกลุ่มเป้าหมายแล้วประสาน
 - ขอสถานที่ เป็นเพื่อนของนางสาวนนุช บุญปก (เตย)
 - แนะนำตัว
 - สอบถาม
4. นัดเวลา

การเตรียม “วิธีการ” เก็บข้อมูล

ตอนแรกใช้แบบสอบถาม แต่ทีมคิดว่าได้ข้อมูลน้อย พื้นที่ในการเขียนข้อมูลไม่เพียงพอ จึงมาปรับมาใช้เป็นแบบ “สัมภาษณ์” แทน
แบบบทบาทหน้าที่กัน ดังนี้

1. คนถ่ายรูป
2. คนสัมภาษณ์
3. คนบันทึกข้อมูล

4. คนคอยคุมประเด็น
5. คนสังเกตการณ์

คุณมาลี สุปันตี งาม : เก็บข้อมูลไปทำอะไร
ทีมวิจัย ตอบ

1. หาวิธีการสร้างรายได้
2. อยากรู้จัก

Feedback บทบาทของทีม ในวันนี้

1. ผู้สัมภาษณ์
 - กังวลว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะเครียด
 - คิดว่าทำอย่างไรให้ถามได้ครอบคลุม
 - อยากให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกว่าเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน
 - กังวล “ถามแบบนี้ถูกไหม”
 - กลัว ใช้คำถามเข้าใจยาก
 - กลัวไม่ได้คำตอบที่ต้องการ
 - สนุก
2. ผู้ให้สัมภาษณ์
 - ถามอะไรก็ตอบ
 - สบายๆ
3. ผู้บันทึก
 - จับประเด็นเอาที่สำคัญ
 - ไม่มีปัญหา
 - ไม่ซีเรียส
 - สนุก

ข้อดี

- ทีมมีความตั้งใจในการสัมภาษณ์
- มีการทำความเข้าใจก่อนเริ่มสัมภาษณ์
- สมาชิกให้ความร่วมมือดี
- สถานที่ดีมาก
- บรรยากาศดี

ข้ออ่อน

- บางครั้งเหมือนตอบแทน
- ควรมีการบันทึกเสียง
- อย่าตอบแทน

ถ้าจะให้ดีกว่านี้

- มีกาแฟ
- ต้องมีอุปกรณ์พร้อม
- ศึกษาแบบสัมภาษณ์แล้วแปลให้เป็นคำถาม
- บอกหัวข้อ/บอกเป้าหมายการเข้าร่วมให้ชัดเจน
- เตรียมคำถามให้ดี/ศึกษาคำถามให้ชัดเจน
- ไม่ควรตอบแทนผู้ให้สัมภาษณ์
- ไปเยี่ยมถึงแปลง/บ้าน

เริ่มช่วงบ่าย

คุณมาลี สปันดี

ชี้แจงการประชุมรายงานความก้าวหน้า 10 – 11 พ.ย. 2558 (โหนด)

กระบวนการเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย

1. ต. กำแมด	12	คน
2. ต. ไร่	2	คน
3. ต. โนนเปือย	1	คน
4. ต. หนองเป็ด	2	คน
5. ต. ทรายมูล	3	คน

รายงานกิจกรรม

1. ชื่อกิจกรรม
2. วัน/ เวลา
3. สถานที่
4. กลุ่มเป้าหมาย
5. รูปแบบ
6. เอกสาร
7. ขั้นตอน
8. วิธีการดำเนินงาน
9. วิทยากร(ถ้ามี)
10. ผลการดำเนินงาน
11. ข้อสังเกต/ บทสรุป
12. ผลสำเร็จ
13. บทเรียน
14. ปัญหา
15. แผนงานต่อเนื่อง

คุณแววตา สุวรรณรินทร์

ชี้แจงเรื่องการใช้จ่ายกิจกรรมโครงการ โดยกิจกรรมโครงการเป็นการเก็บข้อมูลโดยรวมหลายกิจกรรมมารวมกัน ซึ่งจะมิงบในการเก็บข้อมูลดังนี้

กิจกรรม	งบประมาณ/กิจกรรม
3.7 ศึกษาประวัติของเกษตรกรรุ่นใหม่	8,400
3.8 ศึกษาแนวคิดจุดเปลี่ยน	10,720
3.9 ศึกษารายรับ – รายจ่าย ของเกษตรกรรุ่นใหม่	8,200
3.10 ศึกษาช่องทางการจำหน่าย	8,200
3.11 ศึกษาศักยภาพและโอกาสการสร้างรายได้ของเกษตรกรรุ่นใหม่	8,200
3.12 ศึกษาปัญหา/อุปสรรคและการปรับเปลี่ยนมาสู่เกษตรอินทรีย์	8,200
รวม	51,920

รายงานการเงิน ต้องมีเอกสารประกอบด้วย

1. ใบลงทะเบียน
2. เอกสารการเงิน ประกอบด้วย
 - ใบสำคัญรับเงิน (คนนอก + สำเนาบัตรประชาชน, ค่าตอบแทนทีม, ค่าเดินทางทีม)
 - ใบรับรองแทนใบเสร็จ (เฉพาะคนในทีมวิจัย)
 - อาหาร
 - อาหารว่าง
 - ถ่ายเอกสาร(ไม่มีใบเสร็จ/ใบเสร็จไม่สมบูรณ์)
 - วัสดุ
 - ใบเสร็จรับเงิน (ค่าตอบแทนทีม)

คุณมาลี สุปันตี

ชี้แจงว่า ในส่วนของเขียนรายงานกิจกรรมในส่วนที่ทีมไม่เข้าใจ จะกลับไปถามส่วนกลางมาแล้วจะมาชี้แจงให้ทีมทราบ เพื่อจะได้เข้าใจตรงกัน มีดังนี้

1. ผลการดำเนินงาน
2. ข้อสังเกต/ บทสรุป
3. ผลสำเร็จ
4. บทเรียน

• นัดหมาย

ทีมวิจัย ตกลงกันว่าจะเก็บข้อมูลของเกษตรกรรุ่นใหม่ให้แล้วเสร็จภายในเดือนตุลาคม 2558

รูปกิจกรรม

ภาพ 16 บันทึกสรุปการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโครงการ ต.กำแมด

บันทึก

ประชุมสรุปข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่

วันที่ 1 พฤศจิกายน 2558 ณ บ้านหนองตาไ้ ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร (บ้านพี่ไฉน)

ผู้เข้าร่วม

- ทีมชุดรุ่นใหม่ จำนวน 2 คน
 1. คุณมาลี สุปันตี
 2. คุณแววตา สุวรรณรินทร์
- ทีมวิจัย ต.กำแมด จำนวน 7 คน
 1. นายไฉน นารมย์
 2. นางมุกดา บุญศรี
 3. นางบพิตร กอแก้ว
 4. นางสาวนงนุช บุญปก
 5. นายสุรัตน์ วรรณชาติ

6. นางนิตยา เนตรโสภา

7. นางจารุณี ไตรยสุทธิ

เข้าเริ่มเวลา 10.50 น.

กระบวนการและประเด็นเนื้อหา

● ชี้แจงวัตถุประสงค์การประชุม

ไฉน นารมย์ ชี้แจงวัตถุประสงค์การประชุมว่า เพื่อเอาข้อมูลที่ได้มาดูกันทั้งกลุ่มเป้าหมาย และสมาชิก โดยศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์โครงการวิจัย ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาพัฒนาการการทำเกษตรของกำแมด

● ประมวลข้อมูล

กลุ่มเป้าหมายที่เก็บข้อมูล

- เกษตรกรรุ่นใหม่ จำนวน 24 คน
- ทีมวิจัย จำนวน 6 คน

รวมทั้งหมด จำนวน 30 คน

พื้นที่เก็บข้อมูล

1. ต.กำแมด จำนวน 22 คน

- บ.หนองตาไก่ จำนวน 6 คน
- บ.แสนศรี จำนวน 7 คน
- บ.กำแมด จำนวน 5 คน
- บ.โนนยาง จำนวน 2 คน
- บ.ห้วยจั่ว จำนวน 2 คน

2. ต.ไผ่ จำนวน 2 คน

- บ.โคกกลาง จำนวน 2 คน

3. ต.ทรายมูล จำนวน 3 คน

- บ.โคกยาว จำนวน 3 คน

4. ต.หนองเป็ด

- บ.โต้งไต้หวัน จำนวน 2 คน

5. ต.โนนเปือย

- บ.คำม่วงไข่ จำนวน 1 คน

ข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่ ประกอบด้วยข้อมูล

- ประวัติส่วนตัว
- อาชีพ
- การถือครองที่ดิน
- การเริ่มต้น และจุดเปลี่ยน
- ปัญหาอุปสรรค
- ช่องทางการตลาด

ข้อมูลพื้นฐานตำบล

ตำบลที่มีข้อมูลแล้ว คือ ต.กำแมด มี 18 หมู่บ้าน

ได้ข้อมูลมือสอง จากสำนักงานเกษตรอำเภอภูซุ่ม และ อบต.กำแมด โดยการทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูล

การเลือกกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 15 คน

เลือกคนที่ทำอินทรีย์ และคนที่ขายในตลาดนัดสีเขียว

กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 4 คน

เลือกคนที่ปรับเปลี่ยน

กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 11 คน

เลือกคนที่ยังไม่ทำอินทรีย์ และทำการเกษตรมีรายได้มีผลผลิตจำหน่าย

ข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่

กระบวนการ คือ **คุณมาลี สุปันตี** ให้ทีมวิจัยแต่ละคนเล่าข้อมูลที่ได้ออกไปเก็บมา โดยเล่าเพื่อให้เห็นข้อมูลที่ไปเก็บมา และช่วยเขียน Mind map ขึ้นกระดานให้เห็นข้อมูลรวมกัน

1. คุณสุชา (ผู้นำเสนอข้อมูล คือ คุณไฉน นารมย์)

- อยู่บ้านโคกยาว เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
- การศึกษาจบ ป. 6 ทำงานกับครอบครัวอยู่บ้านตลอด
- อาชีพ ทำนาเช่าขายข้าวให้โรงสี และขายหอมและกระเทียม
- ปัญหา คือ เช่านาจึงไม่กล้าลงทุนทำแบบอินทรีย์

หมายเหตุ : ข้อมูลที่นำเสนอมีข้อมูลน้อย เนื่องจากผู้เล่า เล่าไม่ครบ จำไม่ได้)

2. คุณทองปูน (ผู้นำเสนอข้อมูล คือ คุณมุกดา บุญศรี)

- อยู่ บ.กำแมด แต่งงานมีลูก 2 คน สามีทำงานก่อสร้าง
- ทำนาเคมีอยู่กับครอบครัว ปลูกข้าวเจ้าและข้าวเหนียว แต่ได้ข้าวไม่พอกิน เป็นนาดอน
- อดีตไปทำงานรับจ้างที่ กทม. เป็นแม่บ้าน
- จุดเปลี่ยนการไปทำงานกรุงเทพฯ อากาศไม่ดี สิ่งแวดล้อมไม่ดี จึงกลับมาปลูกพืชหลังนา
- ทดสอบขายผลผลิตของตัวเอง คือ ปลูกผัก เลี้ยงไก่ เป็ด เพิ่มและทำลาบไปขาย
- ทำแปลงผักปลูกตลอดปี
- มีโรงสี
- มีหนี้สินจากค่าดองลูกชาย และซื้อนา
- การสร้างรายได้ คือ ขายรำ แปรรูปลาบไก่, เป็ด ไปขายในตลาดชุมชนกำแมด และหัวจั่ว

3. (ผู้นำเสนอข้อมูล คือ คุณจารุณี ไตรยสุทธิ)

- การศึกษา จบ ป.6

- มีลูก 2 คน เรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
- ไปทำงานรับจ้าง 2 ปี แล้วกลับมาบ้าน
- แต่งงานมาอยู่ บ.หนองตาไก้ อยู่กับครอบครัวสามี
- ทำนา 50 ไร่
- อดีตชายของตั้งแต่เด็ก อายุ 7 ปี กระทั่งอายุ 10 ปี ไปขายกับเพื่อนบ้าน
- ปลุกผักขายเป็นอาชีพเสริม โดยปลุกผักหลังนา มีรายได้ประมาณ 5 - 6 เดือน
- ขายส่งผักกว่า 10 ชนิด ที่ปลูกเอง
- รายได้ จากผัก ประมาณ 70,000 บาท/ ปี และข้าว 130,000 บาท/ ปี
- เลี้ยงควาย และวัว
- มีการจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดผสมผสานทั้งเคมีและอินทรีย์
- ข้อจำกัด ที่เยอะ แต่แรงงานน้อย

4. คุณวิวัฒน์ หรือพ่อหมี (ผู้นำเสนอข้อมูล คือ คุณสุรัตน์ วรรณชาติ)

- อายุ 48 ปี
- เป็นคน บ.กำแมด
- การศึกษาจบชั้นมัธยม และมีพี่น้อง 6 คน
- ความสามารถ เล่นดนตรี คือ พิณ, แคน, กลอง และกีตาร์ ได้
- การทำงาน เป็นหมอลำ, ทำร้านอาหาร, ทำงานดนตรี (รับจ้าง) และมีรถพุ่มพวง
- การทำการเกษตร
 - เลี้ยงวัว และควาย
 - ทำนาอินทรีย์ มีพันธุ์ข้าวหลากหลาย เช่น ไชยบุรี
 - ปลูกพืชหลังนา
 - เลี้ยงหมู, ปลา, กบ (ทำบ่อถาวร)
 - ปลูกพืชสวนครัว
- ระบบนา จากการเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์รายได้เพิ่มขึ้น
- รายได้ จากตลาดเขียว คือ การขายข้าวพันธุ์, ข้าวสาร และธัญพืช
- เป็นอาสาตรตรวจแปลง
- จุดเริ่มต้น คือ อบรมแล้วอยากลองทำ ซึ่งเริ่มต้นจากการหักดิบ เน้นทำแต่ตนเองไม่สนใจ พอเห็นคนอื่นทำได้ จึงกลับมาเริ่มต้นทำนาอินทรีย์ โดยได้พันธุ์ข้าวเหนียวแดง และมะลิแดง มาปลูก และคำนึงถึงสุขภาพ

5. คุณสามวลี (ผู้นำเสนอข้อมูล คือ คุณนิตยา เนตรโสภา)

- อายุ 48 ปี

- อยู่ บ.กำแมด
- ชีวิตครอบครัว แต่งงานอายุ 17 ปี อยู่กับพ่อแม่ทำนา
- การศึกษา จบ ป.6
- การทำงานและชีวิต ทำมาหลายอย่าง และมีจุดเปลี่ยนงานมีเหตุปัจจัยที่ทำให้ปรับเปลี่ยนงาน คือ
 - ☐ มูลนิธิฯ
 - ☐ ห้องแช่/ ห้องเย็น
 - ☐ บ่อกุ้ง
 - ☐ โรงซูป
 - ☐ ผู้จัดการฟาร์มกุ้ง
 - ☐ กลับบ้านมาเลี้ยงลูก
 - ☐ สามีประสบอุบัติเหตุ
 - ☐ ไปจัดสวน
 - ☐ ฝึสสวนยางพารา
 - ☐ ปี 53 กลับบ้านทำนา
- เริ่มต้นทำการเกษตร ได้ไปอบรมศูนย์ปราชญ์ แล้วกลับมาปลูกผักและพืชสวนครัว เพื่อหาเงินปรับปรุงดิน และได้รับการสนับสนุนจาก สปก.
- การเกษตรปัจจุบัน มีที่ สปก. 20 ไร่
- รายได้ คือ
 - ☐ ขายขี้ยาง และต้นยาง
 - ☐ เพาะพันธุ์พริก, มะเขือ และมะละกอขาย โดยรับออเดอร์เพาะพันธุ์จากคนในชุมชน
 - ☐ ขายผลผลิตในตลาดนัดในชุมชน คือ พืชผักสวนครัว, ผักตามฤดูกาล โดยมีผักที่ขายตลอดปี คือ ข่า, ตะไคร้, พริก และมะละกอ
 - ☐ ขายผักตลาดนัด
- ข้อจำกัด คือ
 - ☐ ดินทาม
 - ☐ น้ำท่วม (ติดโพรง)
 - ☐ ไม่มีไฟฟ้า

6. คุณสมบัติ (ผู้แนะนำข้อมูล คือ คุณนิตยา เนตรโสภา)

- อยู่ บ.กำแมด
- การศึกษา จบ ป.6
- ชีวิต แต่งงานอายุ 20 ปี มีลูก 2 คน เป็นชาย 1 คน และหญิง 1 คน ทำงานอยู่กับครอบครัว ทำนา ปลูกอยู่ปลูกกิน และช่วยพ่อแม่ทำนา

- การทำเกษตรสืบทอดจากครอบครัว
- อาชีพ คือ
 - ทำนา โดยแบ่งเป็น เช้า 27 ไร่ และของตัวเอง 9 ไร่ ทำนาอินทรีย์
 - ปลูกพืชหลังนา คือ หอมแดง, กระเทียม, แตงกวา และคะน้า โดยปลูกพอกิน
 - หากบ, เขียด, ปลา
 - ขุดมันขาย
- รายได้จากหลายช่องทาง คือ
 - ขายข้าวให้โรงสีทั่วไป
 - ปลูกผัก
 - เลี้ยงสัตว์
 - แปรรูปอาหาร (ขายตลาดนัดชุมชน)
 - ขายไข่เป็ด และไก่
- มีการสร้างอาหารในครอบครัว โดยการหาอาหารจากป่าในช่วงฤดูฝน คือ เห็ด, มัน ฯลฯ
- วิธีคิด คือ เห็นคนอื่นซื้อกิน จึงทำแปรรูปอาหารสำเร็จขาย

7. คุณปิยพงษ์ (ผู้นำเสนอข้อมูล คือ คุณนงนุช บุญปก)

- อายุ 32 ปี
- การศึกษา จบชั้น ม.3 (เรียนเทคนิคไม่จบ)
- ภรรยารับราชการ
- การทำงานและชีวิต ทำมาหลายอย่าง และมีจุดเปลี่ยนงานมีเหตุปัจจัยที่ทำให้ปรับเปลี่ยนงาน คือ –
 - ทำงานกับครอบครัว
 - ไปทำงาน กทม.
 - กลับบ้านมาเรียน กศน.
 - ไปทำงาน กทม. ร้านกรอบรูป
 - ได้ภรรยา
 - กลับบ้านทำนา
 - ไปเลี้ยงหมูที่ จ.นครราชสีมา 2 ปี
 - มีลูก (สถานการณ์บังคับ)
 - กลับบ้านมาทำเกษตร
- การทำเกษตร
 - ครอบครัวทำเกษตรอินทรีย์
 - เลี้ยงวัว และเป็นพ่อค้าวัว
 - ปลูกผักฝากเพื่อนไปขายตลาดเขียว

- จุดเริ่มต้น คือ มีลูกจึงกลับมาทำเกษตรกับครอบครัว
- เงื่อนไขที่เอื้อในการทำเกษตร คือ
 - ☐ ครอบครัวมีความพร้อม
 - ☐ ครอบครัวส่งเสริม

พักเที่ยง เวลา 12.35 น.

บ่ายเริ่มเวลา 14.00 น.

● ประมวลข้อมูล (ต่อ)

กระบวนการ คือ คุณมาลี สุปันตี นำเสนอข้อเสนอการประมวลข้อมูลแล้วให้ทีมวิจัยช่วยกันประมวลข้อมูลลงตาราง โดยมีข้อเสนอให้ประมวลข้อมูลดังนี้

- ให้ประมวลข้อมูลลงตารางดังนี้

ชื่อ (เกษตรกร)	วัยเด็ก	ประสบการณ์	จุดเริ่มต้น/ จุดเปลี่ยน	การทำเกษตร ปัจจุบัน	ช่องทางรายได้

- ในส่วนของข้อมูลรายบุคคลให้พิมพ์ข้อมูลรายละเอียดที่เก็บมาได้ด้วย

● นำเสนอข้อมูลจากการประมวล และสรุป

กระบวนการ คือ คุณมาลี สุปันตี ให้ทีมวิจัยนำเสนอข้อมูลจากการประมวลแล้วให้ข้อเสนอในการสรุปข้อมูลดังนี้

ชีวิตวัยเด็ก

- อยู่กับพ่อแม่ ครอบครัวทำการเกษตร 100%
- การศึกษาส่วนมาก
 - ☐ จบ ป.6 จำนวน.....คน
 - ☐ จบ ม.3 จำนวน.....คน
 - ☐ จบ ม.6 จำนวน.....คน
 - ☐ จบสูงกว่า ปวช./ ปวส. จำนวน.....คน
- อายุ
 - ☐ อายุ 20 – 30 ปี จำนวน.....คน
 - ☐ อายุ 31 – 40 ปี จำนวน.....คน
 - ☐ อายุ 41 – 50 ปี จำนวน.....คน
 - ☐ อายุ 51 – 60 ปี จำนวน.....คน

O อายุ 60 ปี ขึ้นไป จำนวน.....คน

ประสบการณ์การทำงาน

- ออกนอกพื้นที่ จำนวน.....คน ทำงาน.....
- อยู่ในชุมชน จำนวน.....คน ทำงาน.....

จุดเปลี่ยนมาทำเกษตร/ เริ่มต้นทำเกษตร

- เงื่อนไขของครอบครัว คือ ดูแลพ่อแม่ จำนวน.....คน
- ผ่านการอบรม/ เห็นคนอื่น/ อยากทดลอง จำนวน.....คน
- โดยการชักจูง จำนวน.....คน
- โดยการค่อยเป็นค่อยไป จำนวน.....คน
- บนฐานของครอบครัว จำนวน.....คน
- อื่นๆ จำนวน.....คน

รูปแบบการทำการเกษตรในปัจจุบัน

มีการทำเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกพืชผัก และเลี้ยงสัตว์ทุกครอบครัว โดยมีการทำแบบต่างๆ ดังนี้

- ทำแบบอินทรีย์ จำนวน.....ครอบครัว
- ทำแบบปรับเปลี่ยน จำนวน.....ครอบครัว
- ทำแบบเคมีแต่มีความสนใจอยากปรับเปลี่ยน จำนวน.....ครอบครัว

O เงื่อนไขที่ไม่สามารถทำอินทรีย์ได้ คือ

- ที่เยอะ
- แรงงานน้อย
- ความคิดต้องการผลผลิต

- ทำนา และค้าขาย จำนวน 1 ครอบครัว

(รับผลผลิตมาจากตลาดกุดชุมมาแบ่งขายในตลาดชุมชน)

- ครอบครัวค้าขาย จำนวน.....ครอบครัว

ช่องทางรายได้

- แผลง ตลาดเขียว และชุมชน จำนวน.....คน
- ตลาดเขียว และชุมชน จำนวน.....คน
- ตลาดนัดสีเขียว จำนวน.....คน
- ตลาดชุมชน จำนวน.....คน
- นอกภาคเกษตร จำนวน.....คน

O เงินเดือน จำนวน.....คน

- ☐ ลูกส่ง จำนวน.....คน
- รับจ้าง จำนวน.....คน
- ช่วยเหลืองานชุมชนและเครือข่าย จำนวน.....คน
- แปรรูปและจำหน่ายเอง คือ ข้าวสาร และอาหารสำเร็จรูป จำนวน.....คน
- อื่นๆ จำนวน.....คน

● **การประมวลและสรุปข้อมูลที่เหลือ**

กระบวนการ คือ คุณมาลี สุปันตี เสนอให้ทีมวิจัยประมวลและสรุปข้อมูลที่เหลือต่อ ดังนี้

- ความรู้การทำเกษตร
- วาดผังแปลงของแต่ละคนที่เก็บข้อมูลมา โดยวาดให้เห็นผลผลิตและการจัดการ
- ปัญหาการจำหน่าย
- วิธีการแปรรูป
- รายรับ/ ปี
 - ☐ ภาคเกษตร
 - ☐ นอกภาคเกษตร
- รายจ่าย/ ปี
 - ☐ ภาคเกษตร
 - ☐ นอกภาคเกษตร
- หนี้สิน/ ปี
 - ☐ ภาคเกษตร
 - ☐ นอกภาคเกษตร

สรุป

ข้อมูลนี้หลังจากเกี่ยวข้าวมาดูข้อมูลกันอีกที ส่วนข้อมูลที่ได้แล้ว คือ

- พัฒนาการการทำเกษตร (ข้อมูลมือสอง)
- สถานการณ์ของเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบอินทรีย์มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนในแปลงแล้ว

● **วางแผนการดำเนินงานต่อ และนัดหมาย**

กระบวนการ คือ คุณมาลี สุปันตี เสนอแนะในการวางแผนการจัดกิจกรรมต่อ และให้ข้อเสนอในการดำเนินการวิจัยต่อ ดังนี้

กิจกรรม

- เวทีคืนข้อมูล ต้องสรุปข้อมูลให้เสร็จและเชิญหน่วยงาน, ที่ปรึกษา, พี่เลี้ยง ฯ มาร่วม
- การศึกษาดูงาน (อยากไปดูงาน) หาหรือพื้นที่อีกครั้ง

การเนิการวิจัย

- ให้ทีมจัดทำข้อมูลโดยวาดแผนผังแปลงมารวมกัน
- การบันทึกให้ทีมวิจัยเขียนเติมขั้นตอนกิจกรรม และกำหนดการ (เวทีใหญ่) โดยอธิบายข้อมูลให้ละเอียด เพื่อให้เห็นกระบวนการที่ชัดเจน และในการลงพื้นที่ คำถามที่ผู้เข้าร่วมถามให้บันทึกด้วยเพื่อนำมาแนบท้ายบันทึก
- ก่อนลงพื้นที่ให้ทีมวิจัยไปชี้แจงและประสานว่าจะมาเก็บข้อมูลมาทำอะไร เพื่อผู้ให้ข้อมูลจะได้เข้าใจและเตรียมข้อมูลไว้ตอบ

ความสำคัญของข้อมูล

ข้อมูลทั้งหมดจะนำมาเป็นข้อมูลเพื่อวิเคราะห์แนวทางการทดลองปฏิบัติการ

มอบหมาย

ให้ทีมไปเขียนข้อมูล/ สรุปรข้อมูล และวาดผังแปลงรายบุคคลมาดูข้อมูลกัน

นัดหมาย

ทีมวิจัยจะมาดูข้อมูลกัน วันที่ 8 พฤศจิกายน 2558 ณ บ้านคุณไฉน นารมย์

● ปิดเวที

โดย คุณไฉน นารมย์ กล่าวขอบคุณพี่เลี้ยงและทีมวิจัยทุกคน และปิดเวที

ปิดเวลา 17.00 น.

ภาพกิจกรรม

ภาพ 17 บันทึกประชุมสรุปข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่

ภาพ 17 บันทึกประชุมสรุปข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่ (ต่อ)

บันทึก

ประชุมสรุปงาน

วันที่ 16 ธันวาคม 2558 ณ บ้านพี่ ไฉน ทรายมูล 137 หมู่ที่ 6 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.มหาสารคาม

ผู้เข้าร่วม ทั้งหมด 9 คน

- ทีมวิจัย 6 คน

1. นาย ไฉน	นารมย์
2. นาย สุรัตน์	วรรณชาติ
3. นาง มุกดา	บุญศรี
4. นางบพิตร	กอแก้ว
5. นางนิตยา	เนตรโสภา
6. นางจารุณี	ไตรยสุทธิ

- พี่เลี้ยงโครงการวิจัย และผู้ช่วยพี่เลี้ยง

จำนวน 3 คน

1. น.ส.มาลี สุปันตี
2. น.ส.แววตา สุวรรณรินทร์
3. น.ส.ภัสรดา หัสระสา

เริ่ม 10.42 น.

- ขวนควยทบทวนว่าเราจะรายงานความก้าวหน้าว่าข้อมูลเราถึงไหนแล้ว และ อธิบายถึงการรายงานความก้าวหน้าถึงรายละเอียดว่ามีอะไรบ้าง โดย คุณมาลี สุปันตี

สิ่งที่เราจะรายงาน

1. ข้อมูลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์
2. กิจกรรมการดำเนินงานของโครงการวิจัย

ข้อเสนอ

เสนอ ให้ทีมรายงานข้อมูลเท่าที่มีก่อนตอนนี้

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาพัฒนาการและสถานการณ์ของเกษตรกรรุ่นใหม่
2. ศึกษาปัจจัย เจือ้นไข และการเพิ่มรายได้ของเกษตรกรรุ่นใหม่
3. เพื่อหารูปแบบ การสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบอินทรีย์

กิจกรรมที่ดำเนินมา

ลำดับ	วันที่	กิจกรรม	ความรู้สึก / ปัญหา / การแก้ไขปัญหา
1.	23 ก.ค. 58	ประชุมชี้แจงโครงการต่อชุมชน ณ บ้านแสนศรี	- อธิบายกับคนอื่นยังไม่ได้ - ทีมวิจัยยังไม่เข้าใจ - แลกเปลี่ยนการทำวิจัยของรุ่นพี่
2.	25 ก.ค. 58	อบรมแนวคิดและกระบวนการวิจัย	- วิทยากรให้ความรู้วิธีการวิจัย - ทีมไม่เข้าใจ งานวิจัยเชิงคุณภาพ / เชิงปริมาณ - การทำวิจัยไม่ให้คนอื่นเดือดร้อนเกิดความเสียหาย - ทีมกลับมาคุยกัน หาข้อมูลเพิ่มเติม
3.	30 ส.ค. 58	ประชุมทีมวิจัย ความคืบหน้างานวิจัย	- ปัญหาการบันทึก - ทีมลาออกเพราะไม่มีเวลา และ เพิ่มทีมวิจัย(ช่วยเรื่องเทคนิคการพิมพ์ ช่วยเรียบเรียงข้อมูลเพิ่ม มีความรู้การใช้คอมฯ เก็บข้อมูล อยู่ใกล้ใช้ง่ายมีประสบการณ์) - แลกเปลี่ยนจากการวิจัย - ทำแนวทางร่วม
4.	6 ก.ย. 58	ประชุมทีมแตกกรอบเนื้อหาตามวัตถุประสงค์	- ทีมลองแตกกรอบกันเองในทีม(แต่ทำแล้วไม่เข้าใจ) - ไม่เข้าใจต้องมาทบทวนโจทย์ และวัตถุประสงค์ - ได้กรอบตามความเข้าใจของทีม

5.	12 ก.ย. 58	อบรมนักวิจัยแตกกรอบเนื้อหาการวิจัย(ณ ดอนแดง)	- เข้าใจมากขึ้น - ได้เทคนิค / วิธีการในการเก็บข้อมูล - ยังไม่กระจ่างเท่าไร - เข้าใจว่าจะถามแบบไหน - มีการจดบันทึก
6.	29 ก.ย. 58	อบรมแนวคิดและกระบวนการวิจัย(ณ ดอนแดง)	- เข้าใจมากขึ้น - รู้บทบาททีม - เรียนรู้การเก็บข้อมูล – วิธีการ - เข้าใจการใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลในงานวิจัยมากขึ้น
7.	4 ต.ค. 58	ประชุมวางแผนเก็บข้อมูล	- เริ่มต้นที่โคกยาวก่อนเป็นการทดลองเก็บ - ทำความเข้าใจแบบสอบถาม และแก้ไขเพิ่มเติม - กำหนดการลงพื้นที่ / วางแผน - การเก็บ - ทดลอง / ตอบแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง
8.	5 ตุลาคม 58	ศึกษาข้อมูลสถานการณ์ทั่วไป ข้อมูลพื้นฐาน	- ขอข้อมูล - ได้ที่ปรึกษา
9.	11 ต.ค. 58	เก็บข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่ บ.โคกยาว ต.ทรายมูล	- ทีมไม่มีประสบการณ์ - ได้ฝึกการสัมภาษณ์การเก็บข้อมูล - การประสานไม่ชัดเจน
10.	13/14 ต.ค. 58	เก็บข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่ บ.หนองตาไก้ ต.ทรายมูล	- แบ่งบทบาททีมเพื่อให้ได้ข้อมูล
11.	15 ต.ค. 58	เก็บข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่ บ.กำแมด ต.ทรายมูล	
12.	18 ต.ค. 58	เก็บข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่ บ.โตนังตัน บ.โคกกลาง	
13.	21 ต.ค. 58	ศึกษาข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่ บ.แสนสี	
14.	22 ต.ค. 58	เก็บข้อมูล บ.โนนยาว / บ.วังค้อ	
15.	23 ต.ค. 58	เก็บข้อมูล บ.แสนสี / บ.คำม่วงไข่	
16.	26 ต.ค. 58	ประชุมสรุปผลการเก็บข้อมูล	
17.	29 ต.ค. 58	เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ บ.หนองตาไก้	
18.	1 พ.ย. 58	ประชุมสรุปข้อมูล	
19.	11 พ.ย. 58	พัฒนาศักยภาพนักวิจัย อบรมการประมวลผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูล	
20.	15 ธ.ค. 58	ประชุมประจำเดือน สรุปข้อมูลเตรียมจัดทำรายงาน	
21.	16 ธ.ค. 58	รายงานความก้าวหน้า + เตรียมทำรายงาน	

ปิดการประชุม 17.00 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 18 บันทึกประชุมสรุปข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่

วิธีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกร บ้านบึงคล้า

ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

รูปกิจกรรม

ประชุมทีมวิจัย บ.บุงคล้า

วันที่ 25 กรกฎาคม 2558 ณ บ้านบุงคล้า ต.บัวขาว อ.ภูผินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์

ภาพ 19 ประชุมทีมวิจัย บ.บุงคล้า

รูปกิจกรรม

เวทีชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน

วันที่ 23 สิงหาคม 2558 ณ โรงเรียนบ้านบุงคล้า ต.บัวขาว อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์

ภาพ 20 เวทีชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน

รูปกิจกรรม(ต่อ)

ภาพ 20 เวทีชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน (ต่อ)

บันทึก

เวทีเสวนาศึกษาสภาพภูมิหลังและพัฒนาการการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมบ้านบุงคล้า

วันที่ 14 ตุลาคม 2558 ณ วัดโพธิ์ชัยบุงคล้า ต.บัวขาว อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์

ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 32 คน

- ทีมวิจัย จำนวน 8 คน
 - 1. นายเชาวลิต วิชัย
 - 2. นายเนติพงศ์ พันธุ์เพชร
 - 3. นางสุธาสินี ปัทม
 - 4. นางสาวน พันธ์ภู
 - 5. นางสาวมัลย์ บุญศรี
 - 6. นายชาญ ศรพลอย
 - 7. นายสำรวัน สมพงษ์
 - 8. นางสาวธนัชพร บรรเทา
- ที่ปรึกษาโครงการ จำนวน 3 คน
- พี่เลี้ยงโครงการวิจัย จำนวน 3 คน
 - 1. น.ส.มาลี สุปนต์
 - 2. น.ส.แววตา สุวรรณรินทร์
 - 3. น.ส.ภัสรดา หัสระสา
- ชาวบ้าน บ.บุงคล้า จำนวน 18 คน

เริ่มเวลา 09.20 น.

กระบวนการ และประเด็นเนื้อหา

- ชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดเวที เปิดเวที และแนะนำผู้เข้าร่วม

ชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดเวที

โดย นายเชาวลิต วิชัย ได้แนะนำตัวและได้กล่าวถึงภูมิหลังของชาวบ้านบุง ซึ่งจากการที่ได้คุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเบื้องต้น จะเห็นว่าอดีตที่ผ่านมาคนบ้านบุงคล้าใช้ชีวิตกันอย่างมีความสุข เลี้ยงดูลูกเต้าให้เจริญเติบโตได้เป็นเจ้าเป็นนาย และช่วงนี้โอกาสที่ดีได้ทำงานร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ที่ได้ชักชวนให้เข้ามาทำงานร่วมกับงานวิจัยท้องถิ่น ซึ่งบ้านบุงคล้าก็ได้งานวิจัยมา 1 โครงการคือเรื่อง “วิถีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกรบ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ซึ่งงานวิจัยเรื่องนี้จะได้มาค้นหาว่าบ้านบุงคล้ามีความเป็นอยู่ที่ผ่านมาอย่างไร ประกอบอาชีพอะไร มีภูมิปัญญาอะไรบ้าง โดยมีทีมวิจัยทั้งหมด 8 คน และที่ปรึกษาจำนวน 7 ท่าน

ก่อนหน้านี้ทีมวิจัยได้ทำงานมา 4 เดือน มีการประชุมกันตลอด วางแผนงานเตรียมงานเพื่อสืบค้นข้อมูล ของบ้านบุงคล้า มาถึงวันนี้เป็นเวทีที่ 2 ที่ได้เชิญพี่น้อง ซึ่งเวทีแรกเป็นเวทีแนะนำโครงการฯ ส่วนเวทีนี้เป็นการค้นหาข้อมูลของชุมชน โดยจะเก็บข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ซึ่งก็เป็นคุณค่าคุณยายทั้งหมดที่มาในวันนี้ และข้อมูลที่เราต้องร่วมกันสืบค้นก็คือประวัติความเป็นมาของบ้านบุงคล้า และเพื่อให้เห็นภูมิหลังความเป็นไปเป็นมาของบ้านบุงคล้า รวมถึงวิถีการประกอบอาชีพของบ้านบุงคล้ามีอะไรบ้างตั้งแต่มาตั้งหมู่บ้าน การประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำให้คนบ้านบุงคล้าสามารถดำรงชีพอยู่ได้หรือไม่ แต่ก่อนทำนา ปลูก

ปอ ปลุกยา ก็สามารถเลี้ยงลูกหลาน ส่งเรียนให้เป็นเจ้าเป็นนายได้ ดังนั้นวันนี้จึงได้รับกวณคุณตาคุณยายมาช่วยต่อข้อมูลให้

โดยกิจกรรมวันนี้สำคัญ คือ เมื่อได้ข้อมูลองค์ความรู้ ต้องมีชื่อผู้อ้างอิง ชื่อต้องถูกบันทึกชื่อลงในรายงานวิจัยด้วยดังนั้นจะขออนุญาตให้คุณตาคุณยายได้แนะนำชื่อ – สกุล อายุ และบอกด้วยว่าทำอะไรมาบ้างที่ผ่านมา แต่ก่อนที่เราจะเริ่มคุยกัน ขอเชิญให้ผู้ใหญ่บ้าน นายบรรเจิต ชินโสม ได้พบปะกับคุณตาคุณยายและกล่าวเปิดกิจกรรมของวันนี้

เปิดเวที

คุณบรรเจิต ชินโสม

ผู้ใหญ่บ้านบุงคล้า หมู่ที่ 5 ได้กล่าวว่า วันนี้ เป็นโอกาสดี ที่เราจะได้ร่วมกันสืบค้นประวัติของหมู่บ้านร่วมกัน และก็เป็นโอกาสดีที่ทางโรงพยาบาลร่วมกับเยาวชน มาประชุมเรื่องผ้าป่าขยะ พอดี แต่ว่างานวิจัยของทีมเกษตรกรรุ่นใหม่ก็จะเป็นแนวทางหลัก เพื่อค้นหาข้อมูลชุมชนบ้านบุงคล้า โดยเฉพาะที่ผ่านมารายได้ที่เข้าหมู่บ้านเป็นกอบเป็นกำจริงๆ ก็คือ ยาสูบ ยาเส้น ซึ่งเป็นที่เลื่องลือไปทั่วสารทิศจนได้รับฉายา “บ้านบุงคล้ายาเมา” ส่วนนี้จึงเป็นความภาคภูมิใจของตัวกระผมเอง เพราะว่าแต่ก่อนอาหารการกินจะหลังไหลเข้ามาในหมู่บ้านเราโดยที่เราไม่ต้องซื้อ เพราะเขาเอามาแลกกับยาเราหรือเขาจะมาซื้อเอาจนพ่อแม่เรามีรายได้สามารถส่งลูกส่งหลานเรียนจบเป็นเจ้าเป็นนายก็หลายคน ซึ่งเหล่านี้ถือเป็นความภูมิปัญญาของผู้เฒ่าผู้แก่อีกด้านหนึ่ง และตอนนี้ก็ถึงเวลาที่เหมาะสมแล้วกระผมจึงขอเปิดการประชุม และก็ขอให้พ่อแม่ได้ร่วมกันให้ข้อมูลลูกหลานเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของลูกหลานสืบต่อไป

แนะนำผู้เข้าร่วม

โดย คุณเชาวลิต วิชัย ได้ขอให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รายงานตัว ดังนี้

1. คุณยายกร แสงสุริย์ เกิดอยู่บ้านบุง อายุ 82 ปี ทำนา ทำสวน เข็นฝ้าย ทำการเกษตรทุกอย่าง
2. คุณยายสวัสดิ์ โทบุบล เกิดที่บ้านดอนอุมรวี อายุ 82 ปี อาศัยกับปู่ย่าจนเรียนอยู่ชั้น ป.2 จึงกลับมาเรียนที่บ้านบุงคล้าเพื่อช่วยดูแลน้องๆ และอยู่จนถึงปัจจุบัน อดีตประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้ว
3. คุณยายทุมมาบุงนาม เกิดบ้านบุงคล้า อายุ 79 ปี อาชีพ ทำนา ปลุกยา ทำการเกษตรทุกอย่าง
4. ยายไพ ชมวีระ อายุ 90 ปี ทำการเกษตร ปลุกยา ทำนา
5. คุณตาบัวลี วิเศษดี อดีต กำนัน/ผญบ. ได้เป็นเพราะพี่น้อง อายุ 84 ปี
6. คุณตาจัน บุงทวย ประกอบอาชีพเกษตรทุกอย่าง ปลุกยา ปอ มัน อายุ 77 ปี
7. คุณตาจอน บุงนาม อายุ 87 ปี ทำการเกษตรทุกอย่าง
8. คุณตาพร เพ็งพุด พัฒนาพร้อมพ่อใหญ่คง ถางป่า ถางทาง แยกหมู่บ้าน หมู่ 5 ปี 2508 และปี 2509 แบ่งหมู่บ้าน หมู่ที่ 8 ตำบลบัวขาว และมีกำนัน อายุ 82 ปี
9. คุณตาทองอินทร์ เจนเขียวชาญ อายุ 92 ปี ทำการเกษตรทุกอย่าง
10. คุณตาตัมทอง ภูมิสายตร อายุ 79 ปี เกิดปี 2480 เกิดที่บ้านยางเนียม ตำบลยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ อดีตบรรณาธิการครู อยู่ที่บ้านบุงคล้า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2499 จนถึงปัจจุบัน
11. คุณพ่อสมบัติอุทัยแสง อายุ 65 ปี อดีตเคยเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบุงคล้าหมู่ที่ 6 และเป็นผู้ใหญ่บ้านบุงคล้า หมู่ที่ 6 ปี พ.ศ. 2546 ปัจจุบันเป็นปราชญ์ชาวบ้าน หมอสูตร

12. คุณพ่อประพันธ์ สร้อยชมพู อดีตเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านบุงคล้า หมู่ที่ 6 ปี พ.ศ.2541 - 2552 อายุ 63 ปี ปัจจุบันเป็นวัฒนธรรมตำบลบัวขาว
13. คุณยายบุญศรี เพ็งพุ่ม อายุ 70 ปี
14. คุณยายเจริญดี เหลารื่น อายุ 68 ปี
15. คุณยายศรีจันทร์ โคตรรัชย์ อายุ 86 ปี
16. คุณแม่ว่าสนา สร้อยชมพู อายุ 58 ปี
17. คุณตาบุญชู แสนณรงค์ อายุ 63 ปี อดีตเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบุงคล้า หมู่ที่ 5 2 สมัย และผู้ใหญ่บ้านบุงคล้า หมู่ที่ 52 สมัย เกษียณมาแล้วก็ทำหน้าที่เหมือนเดิมดูแลเหมือนเดิมและปัจจุบันเป็นไวยาวัจกร ประจำวัดโพธิ์ชัยบุงคล้า
18. คุณตากร เพ็งพุ่ม อายุ 80 ปี

● **เสวนาศึกษาสภาพภูมิหลังและพัฒนาการการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมบ้านบุงคล้า**

โดย คุณเขาวลิต วิชัย สรุพบว่า ก่อนจะมาถึงวันนี้ทราบว่ากลุ่มผู้นำชุมชนได้เคยทำการสืบค้นหาประวัติของหมู่บ้านมาแล้วหลายครั้ง แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์เพราะได้ทำแบบคร่าวๆ แล้วก็ใช้เวลาทำไม่นาน วันนี้จึงเป็นโอกาสที่จะได้มาคุยกันให้เห็นความเป็นไปเป็นมาทั้งหมดของบ้านบุงคล้า และวันนี้จะได้มากได้น้อยแค่ไหน หากยังไม่สมบูรณ์ที่มวิจัยก็จะค่อยๆ ตามเก็บข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่อีกครั้งหนึ่ง จากนั้นจะรบกวนขอคุยที่ละเรื่องทีละประเด็น และหาจุดจบให้ได้ ความสมบูรณ์อยู่ที่ใด ต้องให้ครอบคลุม โดยประเด็นที่จะคุยวันนี้มีดังนี้

ประเด็น

1. ประวัติความเป็นมาของบ้านบุงคล้า
2. ที่มาของชื่อ “บุงคล้า”
3. บรรพบุรุษของชาวบ้านบุงคล้า
4. ลักษณะการปกครองของบ้านบุงคล้า
5. ลักษณะภูมิประเทศของบ้านบุงคล้า
6. วัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านบุงคล้า
7. การประกอบอาชีพของชาวบ้านบุงคล้า
8. สถานที่สำคัญของชาวบ้านบุงคล้า
9. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านบุงคล้า
10. ความเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรบ้านบุงคล้า

กระบวนการ เป็นการถาม และตอบ ระดมข้อมูลจากผู้เข้าร่วม

ประเด็นที่ 1 ประวัติความเป็นมาของบ้านบุงคล้า

คุณเขาวลิต วิชัย

ถาม: ก่อนเป็นบ้านบุงคล้า เริ่มต้นที่มาจากไหน คนบ้านบุงเป็นใครมาจากไหน

คุณตาตุ้มทอง

ให้ข้อมูลว่าเท่าที่เคยได้ค้นคว้าและสืบค้นจากผู้เฒ่าผู้แก่ก็คือ ที่แรกก่อนจะเป็นบุงคล้า พื้นที่รอบๆ ทั้งหมดจะเป็นแหล่งน้ำและมีป่าคล้าป่าแขมมากมาย แต่ปัจจุบันมีการถางป่าถางพงจนเป็นไร่นา ส่วนบริเวณหมู่บ้านเป็นเนิน ทางทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นที่ลุ่มจึงเป็นไร่นา เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ในบุงมีป่าคล้าเยอะ จึงเป็น

บุงคล้า และคนที่มาตั้งบ้านครั้งแรก มีครอบครัวที่ย้ายมาจาก 3 แหล่ง กลุ่มแรกมาจากอำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี ชื่อบ้านมาหรี กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มเชื้อสายขิณโสม อีกกลุ่มมาจากวาริวนาร หรือเมืองวารินนาส จังหวัดสกลนครในปัจจุบัน กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มเชื้อสายอุทัยแสง วิเศษดี และอีกกลุ่มมาจากร้อยเอ็ด แรกเริ่มเดิมทีตั้งบ้านอยู่บริเวณบ้านโนนแดง, ตอนข้าวหลาม หรือหนองตาไก่ (3 ชื่อนี้เป็นบริเวณเดียวกัน ซึ่งเป็นพื้นที่ก่อนถึง หมู่บ้าน ก.ม.5 ในปัจจุบัน) แล้วมีเหตุการณ์คือ เกิดแผ่นดินแยก และมีคนเป็นโรคห่าล้มตายเป็นจำนวนมากทำให้อาศัยอยู่ไม่ได้ จึงย้ายมาอยู่ที่คำตูป คำฮาง ซึ่งเป็นพื้นที่เนินและมีน้ำซับตลอดทั้งปี เหมาะแก่การเพาะปลูก และทำมาหากิน ซึ่งอาชีพหลักก็คือ ทำสวนทำนา และยังไม่มีการปลูกยา ทำไร่ฝ้าย แต่แล้วก็เกิดเหตุการณ์เหมือนครั้งที่อยู่บ้านโนนแดง จึงได้ชวนกันอพยพมายังหมู่บ้านในปัจจุบัน

คุณตาพร

ให้ข้อมูลว่าครั้งที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ที่โนนคำตูป คำฮาง มีเต่าหลวงอุด ซึ่งจะเป็นคนที่มีความชำนาญในการล่าสัตว์ ได้ออกมาล่าหมูป่าบริเวณโนนแห่งนี้ เห็นว่าพื้นที่ตรงนี้เป็นเนินเหมาะที่จะตั้งเป็นหมู่บ้านเพราะมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ มีน้ำซับน้ำคำ จึงชวนพี่น้องอพยพมาตั้งหมู่บ้าน พื้นที่บริเวณคุ้มบ้านเก่าในปัจจุบันหลังจากนั้นได้เกิดโรคระบาด (โรคฝีดาษ) ซึ่งเป็นโรคติดต่อรุนแรง อาการของโรค คือ ผิวน้ำพุพอง หากใครไม่มีภูมิคุ้มกันจะทำให้เสียชีวิตในที่สุด และสามารถติดต่อกับผู้อื่นได้ง่าย จึงต้องแยกผู้ป่วยออกจากชุมชน ทำให้ครอบครัวที่มีผู้ป่วยต้องแยกกันอยู่ หากใครเป็นต้องแยกไปอาศัยอยู่ตามป่า ทุ่งนา เวลาญาติพี่น้องไปส่งข้าวปลาอาหารจะใช้วิธีการเคาะส่งสัญญาณและวางอาหารไว้แล้วผู้ป่วยค่อยมาหยิบเอาเอง หากผู้ป่วยเสียชีวิตจะเผาศพผู้ป่วย ณ จุดที่เสียชีวิต หลังจากนั้นทางราชการได้เข้ามาทำวัคซีนให้จึงบรรเทาและหายไปที่สุดในที่สุด

คุณพ่อประพันธ์

ให้ข้อมูลว่าได้ยินคำบอกเล่าจากคุณตาเพ็ง ว่ากลุ่มคนที่อพยพมาเป็นคนมาจากหลายชนเผ่า มีทั้ง ชนเผ่าลาวจาก จังหวัดสกลนคร (ลาวย้อ) และชนเผ่าภูไท มาจากอำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร และชนเผ่าลาว มาจากจังหวัดอุบลราชธานี แต่คนทั้ง 3 กลุ่มนี้ก็ไม่ได้ถูกกันเพราะแย่งที่อยู่อาศัยกัน โดยเฉพาะชนเผ่าภูไททำให้ในปัจจุบันไม่มีคนภูไทในหมู่บ้าน ตอนแรกมาอาศัยอยู่บริเวณบ้านโนนแดง ดังที่คุณตาตุ้มได้เล่า แล้วเกิดเหตุการณ์คนล้มตายด้วยโรคห่า จึงอพยพมาอยู่คำฮาง จากพื้นที่ที่เคยอุดมสมบูรณ์ แล้วไม่อุดมสมบูรณ์ ประกอบกับเกิดโรคห่า และช่วงนั้นได้มีกลุ่มนักล่าสัตว์ที่นำโดยเต่าหลวงอุด ออกล่าสัตว์แล้วมาพบพื้นที่บริเวณคุ้มบ้านเก่าในปัจจุบันมีความเหมาะสมที่จะเป็นที่อาศัย จึงกลับไปชวนญาติพี่น้อง อพยพมาเหตุที่ว่าเหมาะสมเพราะเป็นพื้นที่เนิน มีแหล่งน้ำล้อมรอบ และมีหนองคำต่อนที่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ มีน้ำตลอดปี แหล่งทำมาหากินหลักคือ ห้วยหลักทอดในปัจจุบัน

คุณตาตุ้มทอง

ให้ข้อมูลว่าที่เลือกโนนหินแห่เพราะเป็นโนนตั้งบ้านได้ เป็นน้ำคำ น้ำซับ ไหลลงห้วยตลอดเวลา ซึ่งไหลตลอดทั้งปี อุดมสมบูรณ์ และตอนที่มาครั้งแรกยังไม่มีนามสกุล

พระครูประทีปธรรมภิบาล

ให้ข้อมูลว่าแต่ก่อนเป็นมณฑลร้อยเอ็ด จากนั้นเปลี่ยนเป็นจังหวัดซึ่งพื้นที่เราขึ้นกับจังหวัดมหาสารคาม วัดโพธิ์ชัย เกิด พ.ศ. 2449 แสดงว่าหมู่บ้านต้องเกิดประมาณ พ.ศ. 2400 ต้นๆ

การศึกษาแต่เดิมเรียนอยู่ที่วัดบ้านกกตาล จากนั้นเมื่อตั้งวัดแล้วค่อยมาเรียนที่วัดโพธิ์ชัย

สรุป

โดย คุณเชาวลิต วิชัย สรุปว่า จากการที่ได้ฟังที่คุณตาเล่าเมื่อสักครู่ แสดงว่าแต่เดิมคนที่อพยพมาอยู่ในพื้นที่บ้านบุงคล้ามีคณอยู่ 3 กลุ่ม 3 ชนเผ่า คือ ลาวย้อ จากจังหวัดสกลนคร ลาว จากจังหวัดอุบลราชธานี

และภูไทจากอำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เริ่มแรกอาศัยอยู่บริเวณโนนแดง และขยับลงมาบริเวณคำตูป คำฮาง จากนั้นย้ายมาอยู่บริเวณคุ้มบ้านเก่าในปัจจุบัน เหตุที่ย้ายเพราะแผ่นดินแยก คนเป็นโรคห่าตาย และก็มีกลุ่มนักล่าที่เป็นคนค้นพบพื้นที่หมู่บ้านในปัจจุบันเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์จึงชวนพี่น้องอพยพมา

ประเด็นที่ 2 ที่มาของชื่อ “บุงคล้า”

คุณเขาวลิต วิชัย

ถาม: หลังจากที่อยู่อพยพมาอยู่บริเวณหมู่บ้านแล้วทำไมถึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านบุงคล้า

คุณตาบุญชู

ให้ข้อมูลว่า สาเหตุที่ตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านบุงคล้า เพราะพื้นที่ด้านทางทิศเหนือเป็นที่ลุ่ม มีน้ำขังตลอดปี คนแต่เดิมเรียกพื้นที่ลักษณะนี้ว่า “บุง” และบริเวณผิวน้ำมีหญ้าขึ้นเต็ม ซึ่งหญ้าชนิดนี้มีชื่อว่า “หญ้าน้ำคล้า” จึงได้รวมสองลักษณะเข้าด้วยกันได้ชื่อว่า “บุงคล้า”

คุณตาพร

ให้ข้อมูลว่า แต่เดิมบริเวณบุงจะมีปากลำน้ำเป็นจำนวนมาก ผู้เฒ่าผู้แก่จะตั้งชื่อตามลักษณะที่โดดเด่นของบริเวณนั้น โดยช่วงหนึ่งทางการสั่งให้มีการขึ้นทะเบียนหมู่บ้าน และหนองน้ำ คุณพ่อทิศพรหม เป็นผู้พาสำรวจและตั้งชื่อให้ โดยการตั้งหากเดินทางไปพบอะไรที่เด่น และมีมากจะตั้งชื่อตามนั้น และได้ตั้ง ชื่อหมู่บ้านด้วย เช่น หนองผึ่งใหญ่ (มีผึ่งตัวใหญ่), หนองผึ่งน้อย (มีผึ่งตัวน้อย) และหนองยาง (มีต้นยางเยอะ) เป็นต้น

สรุป

โดย **คุณเขาวลิต วิชัย** สรุปว่า เหตุที่ตั้งชื่อบ้านว่า “บ้านบุงคล้า” เพราะมีบริเวณที่ลุ่มที่มีน้ำท่วมทั้งปี ที่เรียกว่าบุง กับมีปากลำน้ำเป็นจำนวนมาก ก็เลยเรียกว่า “บ้านบุงคล้า” จนถึงปัจจุบัน

ประเด็นที่ 3 บรรพบุรุษของชาวบ้านบุงคล้า

คุณเขาวลิต วิชัย

ถาม: จากข้อมูลการอพยพผู้คนมาอาศัยตั้งแต่โนนแดง โนนคำตูป คำฮาง จนมาถึงที่ปัจจุบัน อยากทราบว่าใครเป็นผู้พาเข้ามา

คุณพ่อประพันธ์

ให้ข้อมูลว่า ข้อมูลจากคุณตาทิศเพ็งบอกไว้คือ บรรพบุรุษที่พาอพยพมามีอยู่ 5 กอ ได้แก่

1. กอพ่อเฒ่าพิลา แม่เฒ่าคำภา ซึ่งเป็นพี่น้องกัน
2. กอพ่อเฒ่าหาญ แม่เฒ่าสุข เป็นพี่น้องกัน
3. กอพ่อเฒ่าบุดดี
4. กอพ่อเฒ่าขุนดี แม่เฒ่าสีลา
5. กอพ่อเฒ่าเปี้ยว แม่เฒ่านี เป็นคนภูไท มาจากคำชะอี

แต่เดิมที่อยู่อพยพยังไม่มีนามสกุล จนสมัยรัชกาลที่ 6 ทางราชการสั่งให้มีการตั้งนามสกุล ซึ่งตอนนั้นพ่อใหญ่เข้าเป็นผู้ใหญ่บ้านได้ตั้งนามสกุลให้ชาวบ้าน โดยเอาคำแรกของหมู่บ้านมาใส่ในนามสกุล เช่น บุงสุด, บุงเหลา, บุงเหลา, บุงวิเศษ, บุงทวย, บุงนาม, บุงเสน่ห์ และสายบุงคล้า เป็นต้น

ประเด็นที่ 4 ลักษณะการปกครองของบ้านบุงคล้า

คุณพ่อประพันธ์

ให้ข้อมูลว่า แต่เดิมนบ้านบุงคล้ามีการปกครองแบบพ่อปกครองลูก มีผู้นำกลุ่ม หลังจากที่มีการสั่งให้มีการตั้งชื่อหมู่บ้าน ก็ได้มีการเลือกผู้ใหญ่ หรือผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านบุงคล้าที่ได้รับการแต่งตั้ง คือ พ่อเฒ่าเฒ่า พันธูภา ซึ่งก็เป็นช่วงที่ทางการสั่งให้ตั้งนามสกุลครั้งแรก และมีหมู่เดียว คือหมู่ที่ 5 ขึ้นกับตำบลบัวขาวประมาณ ปี พ.ศ.2509 จึงได้แยกหมู่บ้าน ออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ 5 และหมู่ 18 โดยผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านบุงคล้า หมู่ที่ 18 คือ คุณตาพร เพ็งพุ่ม

พระครูประธีปธรรมมาภิบาล

ให้ข้อมูลว่า แต่เดิมนบ้านบุงคล้าเป็นตำบลใหญ่ มีหลายหมู่บ้าน มีมากถึง 18 หมู่ ตอนนั้นมีบ้านห้วย, บ้านชาด-นาโก และบ้านสมสะอาดอยู่ด้วย ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2519 บ้านนาโกได้แยกออกเป็นตำบลนาโก และปี พ.ศ.2523 บ้านสมสะอาด แยกออกเป็นตำบลสมสะอาด ทำให้ตำบลบัวขาวมีจำนวนหมู่บ้านลดลง ทางราชการจึงได้ปรับเรียงหมู่บ้านใหม่ เป็นบ้านบุงคล้า หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 จนถึงปัจจุบัน

ประเด็นที่ 5 ลักษณะภูมิประเทศของบ้านบุงคล้า

คุณตาบัวลี

ให้ข้อมูลว่า ลักษณะพื้นที่ที่ตั้งหมู่บ้านบุงคล้ามีลักษณะภูมิประเทศเป็นกลุ่มสลับดอน บริเวณตั้งหมู่บ้านเป็นเนินสูงลาดเอียงทางด้านทิศตะวันตก ส่วนพื้นที่ทำการเกษตรเป็นกลุ่มสลับดอน และมีแหล่งน้ำรอบหมู่บ้าน ที่สำคัญ ได้แก่ หนองหอยไทร, หนองยาง, ลำห้วยอีแจว และลำห้วยหลักทอด เป็นต้น

ทั้งนี้บ้านบุงคล้ามีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านโนนสำราญ หมู่ที่ 14 ตำบลบัวขาว
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านดงมัน หมู่ที่ 4 ตำบลสมสะอาด
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลจุมจัง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านนากกताल

ประเด็นที่ 6 วัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านบุงคล้า

คุณเขาวลิต วิชัย

ถาม: แล้วที่ผ่านมามบ้านบุงคล้าของเรามีบุญ ประเพณี วัฒนธรรม อย่างไร

คุณตาจอน คุณตาพร และคุณตาบัวลี

ได้ช่วยกันให้ข้อมูลว่า แต่เดิมนบ้านบุงคล้าเรามีการประกอบพิธีประเพณีตามฮีต 12 คอง 14 ดังนี้

เดือนอ้าย	ไม่มีบุญอะไร
เดือนยี่	บุญเลี้ยงผี เลี้ยงเจียง โดยจะเลี้ยงในวันพุธที่ 1 ของเดือนยี่ แต่ถ้าตรงวันพระก็จะเลื่อนเป็นวันพุธถัดไป
เดือนสาม	บุญกุ่มข้าว และบุญข้าวจี โดยจะทำในวันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 3 จะมีวันรวมคือให้ชาวบ้าน นำข้าวเปลือกมารวมกันที่วัด และในวันถัดมาก็จะมีการนำข้าวจีลงวัด และก็มีพิธีสู่ขวัญข้าวที่ชาวบ้านนำมารวม
เดือนสี่	บุญผะเหวด แต่เดิมจะไม่มีการตั้งกองบุญกับขันกะหย่อง แต่ปัจจุบันได้ทำ
เดือนห้า	บุญสงกรานต์ มีการนำพระพุทธรูปลงมาแห่รอบหมู่บ้านให้ชาวบ้านสรงน้ำ ในวันสงกรานต์ คือ วันที่ 13 และมีการแห่ดอกไม้ (พระและชาวบ้านแห่กันไปสถานที่ที่มี

	ดอกไม้หอม เพื่อไปเก็บดอกไม้มาบูชาพระ) จนครบ 6 วัน และวันสุดท้ายคือวันที่ 7 จะมีการแห่ทราย โดยพระจะนำชาวบ้านไปขนทรายบริเวณทุ่งนาหรือลำห้วยที่น้ำแห้งขอดแล้ว ขุดเอาดินทรายขึ้นมา เพื่อให้ชาวบ้านนำเข้ามาไว้ในบริเวณวัดและจะมีการก่อเจดีย์ทรายเพื่อถวายพระเช่นกัน
เดือนหก	บุญเลี้ยงบ้านและบุญบั้งไฟ ทำโดยการนำไถบ้านมาต้มเพื่อดูคางไถและให้มีการทำนายนํ้าฝนในรอบปีเพื่อเตรียมลงทำไร่ทำนา และมีคาถาทำไถของโบราณว่า “ไถใหญ่ให้ศอกก้อย ไถน้อยให้ศอกกำ (ความสูงของไถ)
เดือนเจ็ด	บุญซำฮะ (เบิกบ้าน) เป็นบุญที่ทำเพื่อไล่ผี โดยชาวบ้านแต่ละคนจะทำที่บ้านของตนเอง แต่จะไปทำบุญตักบาตรร่วมกันที่วัด และทำกระทงหน้าวัว และชันกระหย่องไปด้วย หลังจากพระทำพิธีเสร็จก็จะนำชันกระหย่องและกระทงหน้าวัวไปทิ้งตามที่นาของตนเอง ปัจจุบันไม่มีแล้ว
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา ชาวบ้านจะทำข้าวต้มขนมไปทำบุญตักบาตรที่วัด
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน ชาวบ้านจะห่อข้าวต้มไปวัดและทำห่อข้าวเล็กๆ ไปเลี้ยงผีปวย่าตายาย และผีเปรตผีไร้ญาติที่บริเวณวัด
เดือนสิบ	บุญข้าวสาก แต่เดิมคนที่เป้นสะใภ้จะนำสิ่งของที่จะใช้ทำข้าวต้มขนมและผลไม้ที่จะทำ ห่อข้าวเล็กไปให้ปวย่า แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านจะห่อข้าวต้มขนมไปทำบุญบาตรที่วัดในช่วงเช้า และช่วงเพลจะทำข้าวห่อเล็กไปด้วย เพื่อเลี้ยงผีปวย่าตายายและบรรพบุรุษรวมถึงผีไร้ญาติ ให้พระทำพิธีสวดอุทิศส่วนกุศลจากนั้นนำข้าวห่อไปวางบริเวณวัดและที่ไร่นาของตนเอง(ส่วนนี้ทำมาตั้งแต่อดีต)
เดือนสิบเอ็ด	บุญออกพรรษา แต่เดิมมีการนำสิ่งของมงคลที่เป็นส่วนผสมในการทำข้าวทิพย์ไปรวมกันที่วัดและมีการกวนข้าวทิพย์ร่วมกัน ซึ่งส่วนผสมสำคัญคือ นํ้านมข้าว ข้าวเม่า และธัญพืช 108 ชนิด ในช่วงการกวน 7 กระทะแรก พระจะสวดมนต์และแม่ชีจะสวดสรวัณญะ และให้สาวพรหมจรรย์เป็นผู้กวนก่อน หลังจากพระสวดเรียบร้อยแล้ว จึงค่อยให้ชาวบ้านร่วมกวนด้วย ในเช้าวันต่อมาจะมีการตักบาตรเทโว และแจกข้าวทิพย์ให้ชาวบ้าน แต่ปัจจุบันปรับลดพิธีกรรมลงโดยในช่วงกวนกะทะแรก พระจะสวดมนต์ และให้ชาวบ้านร่วมกวนข้าวทิพย์ในเช้าวันต่อมาจะทำบุญตักบาตรตามปกติและแจกข้าวทิพย์ให้ชาวบ้าน
เดือนสิบสอง	บุญกฐิน

คุณตาจอน

ให้ข้อมูลว่า มีอีกอย่างหนึ่งที่จะต้องยึดถือสำหรับคนเป็นเขยหรือสะใภ้ในอดีตก็คือ การเกี่ยวข้าว หากเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วต้องให้ผู้เฒ่าทำพิธีพาดให้ก่อน หากผู้เฒ่าไม่ทำพิธีให้ก็จะพาดข้าวไม่ได้การดักข้าวในเล้าข้าวต้องนั่งพับเพียบดัก หากจะคุยกับพ่อเฒ่าแม่เฒ่าต้องแทนตนเองว่าข้าบาท ห้ามนั่งยกขา ห้ามใส่หมวกขึ้นบนบ้าน ห้องนอนลูกเขย ลูกสาวเรียกว่าส้วม ห้องนอนพ่อตา แม่ยาย เรียกว่า เปิง ห้ามลูกเขย ลูกสะใภ้เดินผ่านเตี๊ตขาด

ประเด็นที่ 7 การประกอบอาชีพของชาวบ้านบุงคล้า

คุณตาพร

ให้ข้อมูลว่า แต่เดิมที่บรรพบุรุษอพยพมาได้พักกันทำนา ปลูกข้าวไร่ ข้าวนา ข้าวฮุด (เม็ดลายใหญ่ๆ) ฮุดมาฮางเอาข้าว (ข้าวกลางแก่กลางอ่อน) มาทำเป็นข้าวฮางเลี้ยงหมู พื้นที่ทำนาแต่เดิมอยู่แถวคำต้อนจะทำเป็นพื้นที่สวนไม่มีนามีแต่ร่องน้ำ ที่ไม่มีนาเพราะหมู่ป่าเยอะ

คุณตาจอน

ให้ข้อมูลว่า ต่อมาคนเริ่มหลายขึ้นข้าวเริ่มไม่พอกิน คนที่ครอบครัวใหญ่ก็เริ่มหาทางไปทางพงเพื่อปลูกข้าว ปลูกมันแกว เลี้ยงลูกเลี้ยงหลาน ซึ่งอาชีพหลักของชาวบ้านบุงคล้าก็คือ ทำการเกษตร เครื่องมือที่ใช้ในการเกษตรหลักๆ ก็คือ เสียม (จอบ เข้ามารายหลังโดยแกวเป็นผู้นำเข้ามาจำหน่าย ซึ่งระยะแรกทั้งหมู่บ้านมีจอบประมาณ 5 อัน) การปลูกพืชในอดีตจะปลูกโดยการหยอด พันธุ์พืชพันธุ์ผักที่มี ได้แก่ ข้าว ฝ้าย พักทอง แตง มันแกว พันธุ์ข้าวที่ปลูกได้แก่ ข้าวดอกขาว, ข้าวป่องแก้ว, ข้าวขาวใหญ่, อีตมใหญ่, อีตมขาวข้าวจ้าวแดง (ทำขนมจีน) และข้าวเก่า ประมาณปี 2470 มีข้าวพอกินประมาณ 5 หลังคาเรือน นอกนั้นจะมีข้าวไม่พอกิน

พ่อพร

ให้ข้อมูลว่า แต่ก่อนปลูกฝ้าย ปลูกข้าว เครื่องมือที่ใช้คือเสียม (บั้งทั้ง) เสียบแล้วหยอดเลย ข้าวไร่ ฝ้าย มันแกว แตงโม ข้าวเจ้ามีข้าวเจ้าแดงอย่างเดียว มีข้าวกินไม่เกิน 5 หลังคาเรือน ที่เหลือคือไม่ทำนาไม่มีข้าวกิน

เริ่มมีเครื่องมือการเกษตรเพราะแกวนำเข้ามาขาย ประมาณปี 2504 จอบมาก่อนเพื่อน หลังจากทีแกวเข้ามาแปลงนาเริ่มเปลี่ยน มีคันทนา (สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม) นอกจากนี้บรรพบุรุษได้ปลูกยาสูบ ตอนแรกได้ปลูกเพื่อสูบเอง ต่อมาเมื่อมีการคมนาคมติดต่อกับคนหมู่บ้านอื่นๆ จึงได้มีการแลกเปลี่ยนหรือขายโดยคนบ้านอื่นจะนำผลไม้ อาหาร ขนม เข้ามาแลก เพื่อไปสูบเองหรือขาย จนสามารถส่งเสียให้ลูกได้เรียนหนังสือเป็นเจ้าคนนายคน และทำให้ได้รับฉายาว่า “บ้านบุงคล้า ยาเมา”

คุณตาบัวลี

ให้ข้อมูลว่า ประมาณปี พ.ศ.2520 มีพ่อกับมันสำปะหลังเข้ามา ชาวบ้านก็หันมาทำสวนปอกกับสวนมันสำปะหลังโดยขายส่งให้เจ๊กในเมืองบัวขาว

ประมาณปี 2535 จ.ก.ส. ส่งเสริมให้ปลูกมะม่วงหิมพานต์ (แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ และทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้) และช่วงนั้นเจ้าหน้าที่เกษตรได้แนะนำให้ชาวบ้านปลูกยาจัดยาเส้น เพื่อส่งโรงงาน แต่ทำได้ประมาณ 4 - 5 ปี ก็เลิกทำ

ประมาณปี 2540 มีข่าวว่าจะมีโรงงานน้ำตาลมาตั้งคนเริ่มขายที่ดินราคาที่สูง และมีพนักงานโรงงานน้ำตาลเข้ามาแนะนำและเช่าที่ชาวบ้านเพื่อปลูกอ้อย ในปี พ.ศ.2541 พ่อโรงงานตั้งเสร็จในปี พ.ศ.2542 ชาวบ้านเห็นคนที่ปลูกอ้อยขายอ้อยให้โรงงานได้ราคาดีจึงหันมาปลูกอ้อยบ้างแต่ไม่มาก ส่วนใหญ่คนที่ปลูกอ้อยในบ้านบุงคล้าจะเป็นคนที่อื่นมาเช่าพื้นที่ปลูก และในระยะนี้ยังมีพืชอื่นๆ เข้ามา เช่น ยูคาลิปตัส และยางพารา ในช่วงนี้ยาสูบก็ค่อยๆ หายไป จนปัจจุบันไม่มีคนปลูกยาสูบแล้ว

ประเด็นที่ 8 สถานที่สำคัญของชาวบ้านบุงคล้า

คุณตาพร

ให้ข้อมูลว่า วัดโพธิ์ชัยบุงคล้า เป็นศูนย์จิตใจของคนบ้านบุงคล้า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เริ่มก่อสร้างเมื่อปี 2449

พระครูประธีปธรรมภิบาล

ให้ข้อมูลว่า วัด สร้างเสร็จเมื่อปี 2449 มีพื้นที่ประมาณ 4 ไร่เศษ ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และ ในปี พ.ศ.2477 ได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้น ชื่อว่า “โรงเรียนประชาบาลบัวขาว” โดยใช้ศาลาวัดเป็นสถานที่สอนหนังสือของเด็กน้อย ซึ่งมีพระมหาบุญมีเป็นเจ้าอาวาส จากนั้นมีการย้ายโรงเรียนมาสร้างในพื้นที่ปัจจุบัน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน แล้วตั้งชื่อว่า “โรงเรียนบุงคล้าวิทยาคม” และ ปี พ.ศ.2520 ได้รับสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิมิตรภาพไทยอเมริกัน ก่อสร้างอาคารหลังใหม่แบบ ป.017 จึงได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนใหม่ ว่า “โรงเรียนบุงคล้าวิทยาคมมิตรภาพที่ 194”

ดอนเจ้าปู่อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 5 ไร่ เมื่อก่อนสร้างเป็นหอขนาดเล็ก ต่อมาปี 2512 ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างเป็นหอหลังใหญ่ ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าปู่คือ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีเลี้ยงเจียง ซึ่งจะเลี้ยงเดือนยี่ กับเดือนหก หรือลูกหลานจะไปทำอะไรไหน ต่างบ้านต่างเมือง ก็จะมาบอกมาไหว้เจ้าปู่ โดยเชื่อว่าเจ้าปู่จะให้ความคุ้มครองชีวิต ตลอดจนช่วยปัดเป่าเภทภัยต่างๆ ซึ่งเจ้าปู่จะมีผู้นำในการประกอบพิธีที่เรียกว่า “เผ่ากะจ้ำ” ซึ่งมีผู้ที่สืบทอด คือ

1. พ่อใหญ่ขุนดี ชินโสม
2. พ่อใหญ่ป่องวรบุตร
3. พ่อใหญ่จวงบุงศรี
4. พ่อใหญ่ทิดบุตร วิสัยพุด
5. พ่อใหญ่หา บุงเสนห์
6. พ่อใหญ่จันดี ชินโสม
7. พ่อใหญ่บุญมี บุงเหลา เป็นคนปัจจุบัน

สาเหตุที่มีการตั้งเจ้าปู่ เพราะพ่อใหญ่ขุนดี ผีเนบอกว่าจะมีเสือมากินชาวบ้าน แผ่นดินจะแยก ฟ้าจะผ่า หากไม่ทำการไหว้ เจ้าที่เจ้าทาง จึงได้หาจุดที่เป็นกลางหมู่บ้านตั้งเจ้าปู่ขึ้นมา

หนองหอไตรเป็นหนองน้ำธรรมชาติ อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน เนื้อที่ประมาณ 80 ไร่ เหตุที่เรียกหนองหอไตร เพราะชาวบ้านได้สร้างหอไตรที่เป็นเรือนไม้ ไว้ในหนองน้ำ (ที่เรียกว่า “ลิ้ม”) โดยมีสะพานไม้เชื่อมกับฝั่ง เพื่อเอาไว้บวช และลงอุโบสถ รวมถึงมีไว้ให้พระสงฆ์และเณร มีสถานที่สงบในการศึกษาพระธรรมวินัย ตลอดจนใช้เป็นสถานที่เก็บพระไตรปิฎก เพื่อป้องกันการทำลายของปลวก ต่อมาถูกฟ้าผ่าเหลือแต่เสา และในปี 2532 มีโครงการอีสานเขียวได้ดำเนินการขุดลอกหนองหอไตรให้สามารถกักเก็บน้ำให้ได้มากขึ้น และปัจจุบันใช้เป็นแหล่งน้ำดิบในการทำน้ำประปาชุมชน

วัดป่าคำดอน (วัดป่าทองสุกวรรณจิตตาราม) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านบุงคล้า หมู่ที่ 6 เนื้อที่ประมาณ 18 ไร่ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2540 เพราะมีพระธุดงค์รูปหนึ่งคือ พระอาจารย์หนูพิน ได้ธุดงค์มาปักกลดที่ชายป่าใกล้หนองเปรม ชาวบ้านพากันศรัทธาเลยสร้างเป็นที่พักสงฆ์ ให้ ปัจจุบันวัดป่าคำดอนมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ 2 รูป

ประเด็นที่ 9 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านบุงคล้า

คุณตาพร

ให้ข้อมูลว่า แต่ก่อนชาวบ้านบุงคล้ามีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ แบบอาศัยพึ่งพา คือ คนอาศัยป่า ป่าอาศัยน้ำ แหล่งน้ำเป็นชีวิต มีแหล่งน้ำที่สำคัญในการทำมาหากินของคนบ้านบุงคล้าคือ ห้วยหลักทอด เป็นลำห้วยที่มีน้ำตลอดปี มีสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา อุดมสมบูรณ์ หรือแม้แต่ป่าไม้ก็ชาวบ้านก็จะเก็บหามาแต่พออยู่พอกินเท่านั้น

ประเด็นที่ 10 ความเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรบ้านบุงคล้า

คุณตาจอน

ให้ข้อมูลว่า ชาวบ้านบุงคล้าจะประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก และมีความหลากหลายของอาชีพเกษตรกรที่ไม่ใช่เพียงการทำนา และเลี้ยงสัตว์เท่านั้น แต่ยังมีการปลูกพืช เช่น ยาสูบ ปอ มันสำปะหลัง ยูคาลิปตัส อ้อย ถั่วเขียว ซึ่งเกิดจากการส่งเสริมของ ธ.ก.ส. (บางอย่างก็ประสบความสำเร็จ บางอย่างก็ล้มเหลว) ซึ่งปัจจุบันก็ยังทำอยู่เพียงแต่ว่าปัจจุบันมีอาชีพในชุมชนหลากหลายขึ้น เช่น ค้าขาย รับราชการ รับจ้างบริษัทเอกชน และทำงานที่โรงงานอุตสาหกรรม (โรงงานน้ำตาล) เป็นต้น ทั้งนี้จากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านบุงคล้ามีการพัฒนาการประกอบอาชีพทางเกษตร ตามการเข้ามาแนะนำส่งเสริมการผลิตจากหน่วยงานราชการ, ธ.ก.ส. และโรงงานน้ำตาล

ปิดเวทีเวลา 14.00 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 21 เวทีเสวนาศึกษาสภาพภูมิหลังและพัฒนาการการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมบ้านบุงคล้า

บันทึก

สรุปเวทีเสวนาศึกษาสภาพภูมิหลังและพัฒนาการการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมบ้านบึงคล้า

วันที่ 14 ตุลาคม 2558 ณ วัดโพธิ์ชัยบึงคล้าตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 11 คน

- ทีมวิจัย	จำนวน 8คน
1. นายเชาวลิต	วิจัย
2. นายเนติพงศ์	พันธ์เพชร
3. นางสาวสิณี	ปัทม
4. นางสาวน	พันธุ์ภา
5. นางสาวลย์	บุญศรี
6. นายชาญ	ศรพลอย
7. นายสำรณ	สมพงษ์
8. นางสาวธัชพร	บรรเทา
- พี่เลี้ยงโครงการวิจัย	จำนวน 3 คน
1. น.ส.มาลี	สุปันตี
2. น.ส.แววตา	สุวรรณรินทร์
3. น.ส.ภัศรา	หัตถะสา

เริ่มเวลา 14.30 น.

กระบวนการ และประเด็นเนื้อหา

● สรุปเวที

กระบวนการ โดย คุณมาลี สุปันตี เป็นผู้ชวนคุยสรุป แล้วทีมวิจัยช่วยกันตอบ (ให้ข้อมูล)

คำถามที่ 1: วัตถุประสงค์ของเวที ที่ต้องการในวันนี้ คืออะไร

ทีมวิจัย

ตอบ: วัตถุประสงค์ของเวที ที่ต้องการในวันนี้ คือ “ประวัติความเป็นมา และสภาพภูมิหลัง” ของบ้านบึงคล้า

คำถามที่ 2: ทีมมองว่าวันนี้ผู้เฒ่าเป็นอย่างไร?

คุณชาญ ศรพลอย

ตอบ: ผู้เฒ่ามีความพอใจ ภูมิใจ ดีใจ อยากรู้ ได้เล่าลูกหลานฟัง

คุณสุมาลย์ บุญศรี

ตอบ: เท่าที่สังเกตผู้เฒ่าดูมีความสุข มีความเต็มใจที่จะให้ข้อมูลกับลูกหลาน และหลังจากนี้ทีมวิจัยสามารถเข้าพบเพื่อขอข้อมูลเพิ่มเติมได้อีก

คุณสมวัน พันธูภา

ตอบ: เห็นว่าผู้เฒ่ามีความสุขดีและดีใจที่มีโอกาสได้กินข้าวร่วมกัน

คุณเนติพงศ์ พันธุ์เพชร

ตอบ: กลุ่มที่มาเป็นอดีตผู้นำทั้งสิ้น จึงให้ข้อมูลได้ชัดเจน มีความมั่นใจในการตอบและเล่าข้อมูล

คำถามที่ 3: ทีมงานมองตนเองเป็นอย่างไร?

คุณเขาวลิต วิชัย

ตอบ: มองว่าเป็นอย่างที่เราได้คิดไว้ โดยตนเองก็พยายามควบคุมกิจกรรม และพยายามหาที่จะถามเพื่อให้ผู้บันทึกสามารถเก็บข้อมูลให้ได้มากที่สุด และทุกคนได้ทำหน้าที่ตามบทบาทที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่

คุณชาญ ศรพลอย

ตอบ: ปลื้มใจที่ได้ทำอย่างนี้แต่ยังรู้สึกว่าได้ข้อมูลยังไม่เต็มร้อย

คุณสุมาลย์ บุญศรี

ตอบ: รู้สึกดีใจที่ได้รู้จักรากเหง้าของตนเอง ต้นตระกูล และมองว่าโดยภาพรวมแล้วดี

คุณธนัชพร บรรเทา

ตอบ: การจัดเวทีครั้งนี้มีข้ออ่อน คือ มีคนโสดกันหน้าเวทีและคุยกลุ่มย่อย ก่อนทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมสนใจที่จะคุยกับกลุ่มย่อยมากกว่า แต่ไม่ถือว่าเป็นปัญหา เพราะถึงอย่างไรข้อมูลที่ได้จากกลุ่มย่อยก็ถือว่าเป็นข้อมูลที่จะนำมาใส่ในรายงานได้เหมือนเดิม

คุณเขาวลิต วิชัย

ตอบ: เหตุที่ไม่กล้าขัดเวลาที่ผู้เฒ่ากำลังเล่า เพราะประเด็นคำถาม ไหลตามคำตอบ และเกรงว่าเวลาเริ่มถามเรื่องใหม่จะเป็นการรบกวนผู้เฒ่าพอสมควร กลายเป็นว่าไม่รู้จะตั้งคำถามอย่างไรให้ได้คำตอบที่ตรง ทำให้วันนี้เอาเวทีไม่อยู่เท่าไร เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติของการมีส่วนร่วม ผู้เฒ่ามีความอยากให้ข้อมูลสูง

คุณเนติพงศ์ พันธุ์เพชร

ตอบ: คำถามเป็นคำถามเปิดกว้างเกินไป จึงทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่ตรงประเด็น

คำถามที่ 4: ทีมคิดว่าถ้าจะให้ดีต้องทำอย่างไร

คุณสำราญ สมพงษ์

ตอบ: ควรให้มีการแบ่งกลุ่มย่อย เพื่อที่จะสามารถเก็บข้อมูลได้หลายประเด็นกว่านี้

คุณเขาวลิต วิชัย

ตอบ: เวทีต่อไป อาจจะต้องทำคำถามให้ได้คำตอบที่ชัดเจน ไม่ต้องเน้นเปิดโอกาสให้ตอบเพราะทำให้เวลากระจายไปเรื่อย ช่วงเช้าแทบจะไม่ได้คำตอบอะไร เรื่องวิธีการดำรงชีพเพิ่งได้เมื่อช่วงบ่าย ช่วงหลังคุยได้

เพราะเวทีเล็กลง จุดสนใจแคบลง สามารถย้าคำตอบได้ดังนั้นเวทีต่อไปทีมต้องตั้งโจทย์ร่วมกันและทำเป็นกลุ่มย่อยกลุ่ม แต่ละกลุ่มต้องมีคำถาม เพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจน

คุณเนติพงศ์ พันธุ์เพชร

ตอบ: ควรมีการแยกกลุ่มย่อย และแยกประเด็นคำถาม ว่าต้องการข้อมูลส่วนไหน เช่น ผู้ชาย เรื่องการเมืองการปกครอง ผู้หญิงเป็นเรื่องการทำมาหากินและงานบ้านงานเรือน

คุณชาญ ศรีพลอย

ตอบ: พยายามเติมข้อมูลที่ไม่เต็ม และพยายามเสริมและกำชับในประเด็นที่ยังไม่รู้เช่น พ.ศ. ได้บ้าง ไม่ได้บ้างแต่ก็พอใจ

ตั้งข้อสังเกต

โดย คุณมาลี สุปันติตั้งข้อสังเกต คือ

1. ที่สามารถทำเวทีไปได้เพราะวงให้ความร่วมมือ แต่สังเกตว่าทีมไม่ได้ดูประเด็นคำถามจากที่ไปแตกกรอบมา ทีมไม่ได้เอาคำถามนี้มาใช้ประโยชน์ จึงอยากเน้นให้ทีมนำกรอบที่ทำมาแล้วมาถาม เพื่อให้ได้คำตอบตามเป้าหมาย

ดังนั้น ถ้าจะให้ได้ประเด็นครั้งหน้าต้องนำกรอบประเด็นที่แตกกรอบมาแล้วมาประกอบ เพื่อให้ได้คำตอบ โดยเฉพาะการอยู่กับผู้เฒ่า เรามักหลงประเด็นได้ง่าย และไหลไปได้ ผู้ถามต้องตั้งประเด็นให้ชัด ต้องมีจังหวะ แล้วหยุดฟัง จัดระเบียบทีละคน คำถามต้องจัดให้แต่ละคนได้พูด คนถามต้องอยู่ข้างหน้า เพื่อเน้นจุดสนใจ คนถามต้องมีประเด็นที่ชัดเจน ถึงประเด็นจะกว้าง แต่เราไม่ได้เจาะ เช่น ตอนตั้งบ้าน ประกอบอาชีพอะไรบ้าง

2. ดูเหมือนทีมไม่ค่อยสัมพันธ์กัน ไม่มีการส่งซิก

3. การมีบทเรียนร่วมกัน การมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญเอาประเด็นมาคุยร่วมกันให้ชัดเจน กระบวนการจัดการกลุ่ม ต้องใช้บทเรียนมาประเมินและเปรียบเทียบกับกัน เช่น ให้เกริ่นหัวข้อ อธิบายชัดแล้วค่อยเปลี่ยนข้อใหม่ และควบคุมประเด็นให้ชัด

ตอบเพิ่มเติม

คุณเขาวลิต วิชัย

ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า คนถามหลักกับคนถามรองไม่มีข้อช่วย ไม่มีโพย พอถามคนฟังจะเกิดคำถาม ซึ่งต้องนำประเด็นจากการแตกกรอบมาใช้ ครั้งต่อไปทุกคนต้องถือโพยคำถามร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

คุณเนติพงศ์ พันธุ์เพชร

ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า สังเกตผู้เฒ่าต้องการตอบ ก็เลยไม่กล้าตัด

คุณเขาวลิต วิชัย

ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า มีความกังวลกับคำถาม เวลาอยู่กับผู้เฒ่าจึงต้องให้ผู้เฒ่าได้ไต่ถาม และมีเจตนาที่ต้องการให้ผู้เฒ่าตอบไปเลยแล้วค่อยเก็บข้อมูลที่จำเป็นมาตอบโจทก์

คุณสำรวน สมพงษ์

ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า พยายามทำหน้าที่ ถ้าเลยประเด็นก็พยายามดึงให้เข้าตามกรอบ

● ให้ข้อเสนอแนะ

โดย คุณมาลี สุปันติ ให้ข้อเสนอแนะว่า สิ่งที่เราจะทำต่อจากนี้ในการเก็บข้อมูล คือ

1. แบ่งทีมในการเก็บข้อมูล สรุปข้อมูลวันนี้เหลือข้อมูลอะไรแล้วเราจะเก็บเพิ่มเติม
2. จัดวงเก็บข้อมูลโดยละเอียด
3. ในเวทีต่อไปอาจจะมีการเก็บข้อมูลรายบุคคลก่อน แล้วค่อยมาทำเวทีเพื่อจะได้นำคำตอบรายบุคคลมาเป็นคำถามคนวงใหญ่ ว่าเห็นด้วยหรือไม่

● สรุปเวที

โดย ทีมวิจัย สรุปเวทีว่า มีความเห็นร่วมกันว่าจะเก็บข้อมูลรายบุคคลก่อนแล้วค่อยจัดเวทีในการเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 2 และวัตถุประสงค์ที่ 3 โดยให้คุณธนัชพร บรรเทา เป็นคนสรุปรายงานกิจกรรมวันนี้ และคุณเชาวลิต วิชัย จะเป็นผู้ร่างแบบสอบถามที่จะใช้เก็บข้อมูลมาให้ทุกคนในทีมดูและปรับปรุงแก้ไขร่วมกันในวันที่ 18 ตุลาคม 2558 นี้ เวลา 09.00 น. ณ แปลงคุณสำรวน สมพงษ์

ปิดเวทีเวลา 15.40 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 22 สรุปเวทีเสวนาศึกษาสภาพภูมิหลังและพัฒนากการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมบ้าน
บุงคล้า

บันทึก

ประชุมวงรอบการเขียนรายงานความก้าวหน้า และวางแผนการเก็บข้อมูล

วันที่ 19 ธันวาคม 2558 ณ ฟาร์มข้าวขวัญทิพย์ บ้านบุงคล้า ต.บัวขาว อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์

ผู้เข้าร่วม ทั้งหมด 12 คน

- ทีมวิจัย จำนวน 9 คน

1. นาย เชาวลิต	วิชัย
2. นางสาว ธนัษพร	บรรเทา
3. นาย เนติพงศ์	พันธุ์เพ็ชร
4. นาย สำรวัน	สมพงษ์
5. นาง สุธาสินี	ปัทม
6. นาย ชาญ	ศรีพลอย
7. นาง สุมลย์	บุญศรี
8. นาง สมวน	พันธุ์พา
9. นางสาวสมใจ	โลมะรัตน์ (ทีมเพิ่ม)

- พี่เลี้ยงโครงการวิจัยและผู้ช่วยพี่เลี้ยงโครงการวิจัย จำนวน 3 คน

1. น.ส.มาลี สุปันดี
2. น.ส.แววตา สุวรรณรินทร์
3. น.ส.ภัสรดา หัสระสา

เริ่มเวลา 10.00 น.

กระบวนการและประเด็น

- รายงานความก้าวหน้าโครงการ การดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตร

นายเชาวลิตวิชัย อธิบายวัตถุประสงค์ของวันนี้ และบอกความคืบหน้าของงานที่ทำอยู่ และเพิ่มทีมวิจัย โดยแนะนำทีมที่มาเพิ่ม คือ นางสาวสมใจ โลมะรัตน์

นางสาวสมใจ โลมะรัตน์

ทีมที่มาเพิ่ม แนะนำตัวเองว่า เคยทำงานวิจัยที่ RDI และทำเกษตร

คุณมาลี สุปันดี

ชี้แจงสิ่งที่จะต้องนำเสนอคือ

เนื้อหาการรายงาน

- กระบวนการวิจัย(กิจกรรมการวิจัย – ผลที่เกิด)
- ข้อมูลผลการศึกษา

กิจกรรมที่ดำเนินการผ่านมา

กิจกรรมส่วนใหญ่ คือ ประชุมทีม/ ประจำเดือนซึ่งมีกิจกรรม คือ เวทีที่ 1 ชี้แจงทำความเข้าใจโครงการ

เวทีที่ 2 ถอดภูมิหลัง ประวัติศาสตร์ชุมชน จากคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนอดีตและปัจจุบัน

เวทีที่ 3 เวทีปัจจัย/เงื่อนไข ที่มีอิทธิพลที่ทำให้ตัดสินใจมาทำการเกษตร – เก็บข้อมูลโดยทำแบบสอบถาม 100 คน

18 มิถุนายน 2558 ประชุมทีมวิจัย

25 สิงหาคม 2558 อบรมพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

5 กันยายน 2558 ประชุมทีม – วางแผนเตรียมเก็บข้อมูล – แลกเปลี่ยนความรู้กับทีม

12 กันยายน 2558

26 กันยายน 2558 ประชุมทีมแตกกรอบทีมวิจัย

29 กันยายน 2558 อบรมฯ นักวิจัย

10 ตุลาคม 2558 เตรียมเก็บข้อมูลสภาพภูมิหลังและแบ่งบทบาทหน้าที่ 14 ตุลาคม

14 ตุลาคม 2558 เวทีเสวนาสภาพภูมิหลังและการประกอบอาชีพ

18 ตุลาคม 2558 ประชุมทีม วางแผนการเก็บข้อมูล และทำแบบสอบถาม

23 – 24 ตุลาคม 2558 เก็บข้อมูลตามแบบสอบถาม

1 พ.ย. 2558 สรุปรูปข้อมูลที่ไปเก็บข้อมูล (แบบสอบถาม) มากับทีม

11 พ.ย. 2558 อบรมฯ นักวิจัย

16 ธ.ค. 2558 ประชุมทีมวิจัยหารือแนวทางการทำเขียนรายงาน

กิจกรรมที่ยังไม่ทำ

- เสวนารูปแบบ การถ่ายทอดภูมิปัญญา
- ศึกษาดูงาน
 - เก็บข้อมูลทีมวิจัย
- ศึกษาพื้นที่ต้นแบบ
- ประชุมวิเคราะห์ข้อมูล
- นำเสนอข้อมูล
- สรุปรูปแบบการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

ทีม เป็นอย่างไร?

- รู้จักภูมิหลัง ได้รู้จักการประกอบอาชีพสมัยโบราณ
- รู้ปัญหาว่า ไม่มีแรงงาน

นางสาว ธนัพร บรรเทา

- กังวลเรื่องรายงาน
- ข้อมูลยังไม่ครอบคลุม(ยังไม่ครบ)เพื่อที่จะเขียนรายงาน

ความเปลี่ยนแปลงของทีมวิจัย

- รู้จัก ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ
- เรียนรู้การทำงานใหม่ เรียบเรียงความคิดได้ดีขึ้น
- รู้จักสังคมการทำงานวิจัยมากขึ้น

- เอื้อเพื่อเผื่อแผ่มากขึ้น

ลุงเริ่ม

- ความคิดในการแก้ไขปัญหา นำความรู้ที่ได้มาแก้ปัญหาดตนเอง

ลุงนวน

- รู้วิธีการทำงานวิจัย และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
- ใช้การทำงานมาจัดระบบความคิดในการดำเนินชีวิต
- คิดเป็นระบบมากขึ้น

นางสาว ธนัชพร บรรเทา

- ใช้ชีวิตเป็นระบบมากขึ้น
- ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- อยากชวนคนมาทำเพิ่มมากขึ้น
- ได้นำแนวความรู้เก่ามาใช้

ยายงวน

- รู้สึกว่าเวลาน้อยลง
- ได้ความรู้ ได้หลักการ

เพลิน

- ปรับเปลี่ยนการใช้ชีวิต
- ใช้ชีวิตแบบพอเพียง

ลุงชาญ

- รู้จักทีมมากขึ้น

นาย เชาวลิท วิชัย

- คนรู้จักเยอะขึ้น
- พยายามปรับตัวในการทำงานปรับตัวทำงานกับทีม
- รับฟังความคิดเห็นคนอื่นมากขึ้น
- ตัดสินใจไม่จ่ายค่าเดินทางให้ชาวบ้าน เพราะยุ่งยาก

คุณแววดา สุวรรณรินทร์

- ทีมสามารถตอบคำถามได้ เข้าใจกระบวนการวิจัยไปปรับใช้ในการใช้ชีวิตประจำวัน
- ทีมมีความสามัคคีกัน
- ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- ไม่กังวลกับเอกสารการเงิน

คุณมาลี สุปนต์

- เห็นทีมตั้งใจ ปรับเปลี่ยนปรับตัว ตอนแรกก็เกร็งๆ ก็เห็นว่าปรับตัว ความคิดไปก่อนคิดว่าพี่เตี๊ยะจะเป็นแบบนั้นแต่ตอนนี้คุณชวลิตปรับตัวเยอะมากไม่มีปัญหา แต่งานวิจัยเรามีกรอบเวลาเป็นตัวกำหนด
- เหลือแค่ถามารวบรวม มาเรียบเรียงข้อมูล

คุณมาลี สุปันต์ ชวนรวบรวมเรียบเรียงข้อมูล

ผลการศึกษาข้อมูล

ประวัติชุมชน (ทีมวิทยานำเสนอข้อมูล)

- ข้อมูลมือสอง
- ที่จัดเวที

ข้อมูลที่ได้

การก่อตั้งหมู่บ้าน กลุ่มที่เข้ามาอยู่ 5 กอ ที่มา พ่อใหญ่บ้า เป็นผู้ใหญ่นำเสนอ การประกอบอาชีพ หลักทำการเกษตร เช่น ทำนา ฯ และค้าขาย แต่ก่อนทำกินเหลือก็แลกเปลี่ยนกันยังไม่มีมีการขาย ประเพณี บ้านบุง ที่มองอยู่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยหมด ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ข้อมูลยังไม่ได้เก็บเป็นรูปธรรม จะมีอยู่ในข้อมูลมือสองอยู่ส่วนหนึ่ง ข้อมูลตรงนี้ยังไม่ชัด

เสริมเรื่อง ให้มองถึงการเลี้ยงสัตว์ จะทำให้มองเห็นวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปได้ชัดเจนมากขึ้น โครงสร้างประชากรมองเห็นการสืบทอดว่าจะไปในทิศทางใด

แบบสอบถาม ทาญาติเกษตรกร 90 ตัวอย่าง ตำบล อายุ 13

- การศึกษา
- อาชีพ
- ป.4
- ป.6
- ม.3
- ม.6
- ป.ตรี
- รายได้
- การถือครองที่ดิน ครอบครั้ว ,ตนเอง,เช่า
- การใช้ประโยชน์จากที่ดิน ที่อยู่ ทำกิน ประกอบอาชีพ
- แรงงานภาคการเกษตร
- สถานการณ์คนรุ่นใหม่ เขามองอย่างไรกัน คิดอย่างไรคนรุ่นใหม่ ,เขามองว่าตนเองเป็นคนรุ่นใหม่ไหม ,อะไรที่บ่งบอกว่าเขาเป็นคนรุ่นใหม่,ให้เขามองว่า คนรุ่นใหม่ชอบทำอะไรมากที่สุด,คนรุ่นใหม่ชอบอยู่ที่ไหน(บ้าน,ร้านค้า ห้าง,ทุ่งนา ฟาร์ม) ,คนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทำการเกษตรของตนเองมากน้อยแค่ไหน(มาก-น้อย) ,เกษตรกรรุ่นใหม่ชอบทำการเกษตรแบบไหน(ผสมผสาน ทำนา เลี้ยงสัตว์) ,พอใจในการทำการเกษตรมากน้อยแค่ไหน ,คนรุ่นใหม่เริ่มทำการเกษตรเพราะเหตุใด,คนรุ่นใหม่เริ่มทำการเกษตรเพราะใคร(ครอบครั้ว ตนเอง) ,ใครเป็นผู้สนับสนุนให้ทำการเกษตร,การสนับสนุนที่ให้ตัดสินใจทำการเกษตรคือ ,การเป็นอยู่ของคนทำเกษตรเป็นอย่างไร ,คนรุ่นใหม่ทำการเกษตรคิดว่ามันคงหรือไม่,ข้อเสนอ ต่อตัว พัฒนาศักยภาพ รวมกลุ่ม,มีความมั่นใจในตนเอง

กลุ่มเป้าหมายที่ ทีมวิจัยเลือก

- ชยัน / มีต้นทุน มีที่ดิน
- ความคิดของกลุ่มเป้าหมาย
- คนที่ทำงานโรงงานและทำการเกษตร
- คนที่รับราชการและสนใจการเกษตร
- คนที่ทำเกษตร
- กลุ่มที่มีพื้นฐานด้านการเกษตรอยู่แล้ว 10 คน
- เยาวชนลูกหลาน นักเรียนเพื่อศึกษาความคิดเยาวชน
- จากครอบครัวที่ทำการเกษตรอยู่แล้ว ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และกักขายเอง คนกลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่มีรายได้อยู่แล้ว

คุณมาลี สุปันดี

ทีมอาจต้องไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้ข้อมูลมันลงลึกมากขึ้น

คุณชวลิต

ข้อมูลที่เก็บมาเพื่อค้นหากลุ่มเป้าหมายเพื่อที่จะชี้ชัดอีกครั้ง
กลุ่มอายุ เราพยายามนิยามตัวเอง คนที่เริ่มทำการเกษตรใหม่

พักเที่ยง 12.51 น.

เริ่ม 13.33 น.

คุณมาลี สุปันดี

อธิบายกระบวนการ การศึกษาการเก็บข้อมูลประสบการณ์

ค้นหากลุ่มเป้าหมาย + กรอบการเก็บข้อมูล

สัมภาษณ์ประวัติ พ่อชาญเป็นตัวอย่าง

ตอนเริ่มทำเกษตรแรกๆ รู้สึกสบายใจ หนักใจ/ท้อ ตอนพืชเกิดโรค

สิ่งที่รู้หลังจากสัมภาษณ์พ่อชาญเสร็จ

- ที่มาที่ไป/ประสบการณ์ชีวิต
- ปัญหาอุปสรรค
- การเริ่มต้น
- รายได้

สรุป ทีมต้องไปทำกรอบการเก็บข้อมูลใหม่

กลุ่มเป้าหมาย คือ ทีมวิจัยทั้งหมด 8 คน

เริ่มต้น – ส่งรายงานความก้าวหน้า

18 มิ.ย. 58 – 31 ธ.ค. 58

ที่ไม่ได้ตามวัตถุประสงค์

- ค่าเกี่ยวข้าว
- กิจกรรมหลายโผด
- ข้อจำกัดของทีม/เวลาไม่ตรงกันของทีม
- ค่าเวียก
- เริ่มต้นทำวิจัย = ดำนา
- ความพร้อม (ความเข้าใจ ต่องานวิจัย) ของทีมในการเริ่มต้น

เริ่มต้น โครงการ

- กิจกรรมภายใต้งานวิจัย
- ข้อมูลจากการศึกษา
- ปัญหา / อุปสรรค
- แผนการวิจัย

รายงานความก้าวหน้า

รายงานฉบับสมบูรณ์

เรื่องการเงิน

คุณ แวตาสวรรณรินทร์

- ไม่ใช้รับรองแทนใบเสร็จให้เปลี่ยนมาใช้ใบสำคัญรับเงินพร้อมแนบสำเนาบัตรประจำตัวประชาชนทุกแผ่นทั้งทีมวิจัย และนอกทีมวิจัย
- งวดที่ 1 ถ้าใช้เงินไม่หมด ให้เราเขียนแผนเพื่อที่จะขอใช้เงินในงวดที่ 1 ต่อ ในงวดที่ 2 งวดที่ 2 ก็จะโอนมาเต็มจำนวนเหมือนเดิม
- ชี้แจงเรื่องการจัดการ การเงิน

ปิดการประชุมเวลา 15.03 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 23 ประชุมวางกรอบการเขียนรายงานความก้าวหน้า และวางแผนการเก็บข้อมูล

โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ.อุปราช บ.โนนตาล

ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

รูปกิจกรรม

ประชุมทีมวิจัย บ.อุปราช

วันที่ 16 กรกฎาคม 2558 ณ บ้านคุณมะนิต บ.อุปราช ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

ภาพ 24 ประชุมทีมวิจัย บ.อุปราช

รูปกิจกรรม

ประชุมทีมวิจัย บ.อุปราช

วันที่ 3 กันยายน 2558 ณ บ้านคุณมะนิต บ.อุปราช ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

ภาพ 25 ประชุมทีมวิจัย บ.อุปราช

บันทึก

เวทีชี้แจงโครงการบ้านอุปราช

วันที่ 17 กันยายน 2558 ณ ศาลาที่ทำการชุมชนบ้านอุปราช หมู่ที่ 3 ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

ผู้เข้าร่วม ทั้งหมด 44 คน

- ทีมวิจัย	จำนวน 10 คน
- ที่ปรึกษาโครงการ	จำนวน 2 คน
- โหนด และพี่เลี้ยงโครงการวิจัย	จำนวน 3 คน
- นายก อบต.ท่าสองคอน	จำนวน 1 คน
- ชาวบ้าน บ.อุปราช และ บ.โนนตาล	จำนวน 28 คน

เริ่มเวที เวลา 09.40 น.

- เกริ่นนำ ชี้แจงที่มาโครงการ และแนะนำผู้เข้าร่วม โดย นายสวรรค์ ลาชุมเหล็ก

เกริ่นนำ และชี้แจงที่มาโครงการว่า เชิญทุกท่านที่มาร่วมในเวทีวันนี้ บ้านอุปราช เป็นชุมชนปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งเป็นสโลแกนของชุมชนของเรา ที่มีกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ปลูกผักปลอดสารพิษในชุมชน เป็นการทำอาหารให้ปลอดภัย การปลูกผักปลอดสารพิษเป็นสิ่งที่ทำให้ได้อาหารปลอดภัย และมีตลาดรองรับผลผลิต

วันนี้ตนเองทำหน้าที่แทนหัวหน้าโครงการวิจัย โดยมาทำหน้าที่เป็นเลขา ซึ่งเราจะมาหาแนวทางในการดำเนินโครงการ โดยทีมงานวิจัยที่มีในชุมชนจะต้องลงทำงานกับคนในชุมชน

โดยขอกล่าวสวัสดิ์พ่อแม่พี่น้องทุกท่านที่คงจะยังสงสัยอยู่ว่าเราจะมาทำอะไรกับพี่น้อง บ.อุปราช ของเรามีกลุ่มที่ทำเกษตรอินทรีย์ซึ่งทำแล้วดีจึงอยากขยายให้คนในชุมชนได้ทำ เนื่องจากปัจจุบันต่างคนต่างทำ บางคนทำแบบเคมี บางคนทำแบบกึ่งอินทรีย์กึ่งเคมี วันนี้ทีมวิจัยชุมชน บ.อุปราช ซึ่งได้เริ่มต้นมาตั้งแต่เดือนมิถุนายน 1558 โดยโครงการจะดำเนินงานทั้งหมด 15 เดือน แบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงแรก 7 เดือน ช่วงสอง 8 เดือน โดยเราต้องทำช่วงแรกให้ผ่านไปก่อน โดยขอแนะนำทีมวิจัย ที่ปรึกษา โหนด และพี่เลี้ยงที่มาร่วมวันนี้ ดังนี้

ทีมวิจัย

1. นางมนิต ดีไธรมย์	ผู้ประสานงานกลุ่มปลูกผักอินทรีย์บ้านอุปราช
2. นางสาวร ชลแสน	สมาชิกกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์บ้านอุปราช
3. นางสาวพร บุชบง	สมาชิกกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์บ้านอุปราช
4. นางสาวราย พลเทพ	สมาชิกกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์บ้านอุปราช
5. นางลำดวน ทพลชัย	สมาชิกกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์บ้านอุปราช
6. นางเกียงคำ ดอกพิกุล	สมาชิกกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์บ้านอุปราช
7. นางชฎา พุทธรัตน์	สมาชิกกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์บ้านอุปราช
8. นางสาวลี พลเทพ	สมาชิกกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์บ้านอุปราช
9. นางณภัสญาณ์ ขานหุย	สมาชิกกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์บ้านอุปราช/เกษตรกรรุ่นใหม่
10. นายสุวรรณค์ ลาชุมเหล็ก	เกษตรกรรุ่นใหม่(ครูเกษียณ)

ที่ปรึกษาโครงการ

1. นายเลิศ อันพันลำ	ประธาน อสม. บ้านอุปราช
2. นางละออง กองศูนย์	อสม. บ้านอุปราช

แนะนำโหนด พี่เลี้ยงชุดโครงการวิจัย

1. คุณสุเมธ ปานจำลอง

2. คุณมาลี สุปันติ
3. คุณแววตา สุวรรณรินทร์
4. คุณภัสรา หัสสรสา

● **ที่มาที่ไปโครงการ โดย คุณมาลี สุปันติ**

ตนเองรู้จักทีมปลูกผักปลอดสารพิษกันมานานจากการทำตลาดเขียว จึงชวนมาทำงานวิจัย ศึกษาปัญหาตนเอง

เมื่อ 2-3 วันที่ผ่านมาได้ไปอบรมให้กับเกษตรกร ที่ ศูนย์ข้าว อ.กุดชุม จ.ยโสธร ซึ่งมีชาวบ้านจาก อ. บ้านสร้าง จ.ปราจีนบุรีมาอบรม โดย พื้นที่ทำนา 2 ปี 7 ครั้ง ทำนา 100 ไร่ แต่ต้องซื้อข้าวกิน บริษัทกระทิงแดง จึงให้มาอบรมที่ศูนย์ฯ มาเติมความรู้ ซึ่ง บ.อุปราชา มีสิ่งดีๆ อยู่ เราต้องหาความรู้ของเราที่มีอยู่ให้ลึก เพื่อเป็นแนวทางให้กับพื้นที่อื่นๆ งานวิจัยเป็นเครื่องมือที่จะมาช่วยเราค้นข้อมูลออกมา

● **ให้ชาวบ้านแนะนำตัวเอง และการประกอบอาชีพ**

คุณมาลี สุปันติ ให้ชาวบ้านแนะนำตัวเอง และการประกอบอาชีพ ซึ่ง มีทั้ง อสม. 4 คน, ชาวนา, หมอ ดิน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แม่ค้าตลาดเขียว ปลูกผักแบบเคมี

ถาม: คนอายุมากที่สุดอายุกี่ปี

ตอบ: แม่ลำดวน และแม่สำราญ อายุ 70 ปี ซึ่งความรู้ที่มาจากเอาไปขยายผล

ถาม: คนอายุน้อยที่สุดอายุกี่ปี

ตอบ: อายุอ่อนสุด 33 ปี

คุณมาลี สุปันติ สรุป งานวิจัยต้องใช้การมีส่วนร่วม ซึ่งมีที่มาอย่างไร จะมีประโยชน์อย่างไร ต้องมาฟังกัน

● **ที่มางานวิจัย โดย คุณสุเมธ ปานจำลอง**

ตนเอง เป็นผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งโครงการวิจัยนี้อยู่ภายใต้ศูนย์ประสานงานความมั่นคงทางอาหาร และทำงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน โดยการทำงานของเราทำกับพี่น้องทั้งคนที่ทำเกษตรในระบบเกษตรอินทรีย์และในระบบบริษัท และทำงานวิจัยทำเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ทำมา 8 ปี ประมาณ 80 กว่าโครงการ ประเด็น คือ เราทำงานมานานเห็นปัญหาของพี่น้องในการทำเกษตรหลากหลายปัญหา ซึ่งได้รับทุนจาก สำนักนายก โดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยให้ 2 ส่วน คือ 1) นักวิชาการ ที่งานวิจัยเมื่อเสร็จแล้วก็เอางานไปไว้ห้องสมุด และ 2)

ชาวบ้าน โดยมีผลประโยชน์ 3 ทาง คือ 1) แก้ปัญหาตนเอง 2) ให้มีกลุ่มผู้นำมาทำงานที่แก้ปัญหาดูแลตนเองได้ และ 3) มีความรู้เผยแพร่ เพราะฉะนั้นโครงการที่เลือกพื้นที่ไม่ทุกพื้นที่ ปีนี้มี 16 โครงการ และ 4 โครงการ พี่เลี้ยง รวม 20 โครงการ ซึ่งทำวิจัยเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยมี 4 ชุด คือ

1. ชุดพันธุ์กรรม ศึกษาพันธุ์กรรมที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
2. นวัตกรรม ศึกษาเทคนิค วิธีการลดต้นทุนในการทำนา
3. ตลาด ศึกษาระบบตลาดทางเลือกของชุมชน
4. คนรุ่นใหม่

งานวิจัยที่จะทำร่วมกัน เนื่องจากพื้นที่เราเป็นตำบลที่มีการปลูกผัก ซึ่งเป็นความรู้ที่เป็นสโลแกนของตำบลจะขยายในพื้นที่อย่างไร และจะเป็นต้นแบบให้พื้นที่อื่นได้ กระบวนการวิจัย จึงคิดว่าให้กลุ่มปลูกผักทำงานวิจัยเอง โดย เริ่มจากการศึกษาวิจัยว่า รูปแบบการปลูกผักแบบอินทรีย์มีกี่รูปแบบ มีกี่ความรู้ ความรู้ที่ว่าสอนลูกหลานอย่างไร ซึ่งในพื้นที่ลูกหลานเรามีการเอาผลผลิตลงผ่านเว็บไซต์ขาย และลูกหลานมีการนำความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ในแปลง ซึ่งความรู้เรามีหลากหลาย เราจะศึกษาออกมาว่ามีกระบวนการสืบทอดที่รูปแบบ กระบวนการนี้จะทำให้ลูกหลานหวงแหนพื้นที่ และได้กินผักปลอดภัย

ชุดโครงการนี้มีการทำวิจัยในพื้นที่

- 1) จ.ยโสธร ศึกษารูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
- 2) บ.บุงคล้า ศึกษาวิถีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกรบ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 3) อ.ยางตลาดศึกษารูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว กรณีศึกษา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
- 4) บ.อุบราช ศึกษาโครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุบราช บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการที่หนุนให้พื้นที่้องทำวิจัยเอง ใน 2 พื้นที่ คือ บ.อุบราช และ บ.โนนตาล ศึกษาว่ามีความรู้อะไรบ้าง และมีการสอนลูกหลานอย่างไร อยากให้ทาง นายก อบต. มาตามเรื่องนี้ ซึ่ง สกว. หนุนโครงการนี้ในการมาทำวิจัย เป็นงบกิจกรรม เก็บข้อมูล

พี่น้อง

ถาม: โครงการนี้ทำวิจัยเหมือนโครงการ ท่านอดิศร ใช่หรือไม่

ตอบ: ใช่ แต่เราเพิ่มเริ่มทำ

ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาข้อมูลให้ได้ความรู้ออกมา ต่างจากงานพัฒนา คือ ให้งบมาทำกิจกรรมเลย งานวิจัยต้องเขียนข้อมูลออกมาว่ามีความรู้อย่างไร ได้รับงบ 233,969 บาท ทำงาน 15 เดือน

สกว. สนับสนุนให้เกิดกระบวนการทำงานวิจัยกับพี่น้อง ซึ่งงานขยะจะมีการเก็บข้อมูล แล้วเอาข้อมูลมารวบรวม นำเสนอเข้าสู่การแก้ปัญหา สุนโยบาย เป็นการศึกษาเร่งด่วน แต่โครงการนี้ทำ 15 เดือน

อยากให้ทีมงาน อบต., อสม., ผู้นำชุมชน ได้รู้ร่วมกันเพื่อจะได้มาช่วยกันทำงานโครงการนี้ โดยจะมีการเก็บข้อมูลแล้วปฏิบัติการ เมื่อเสร็จสิ้นมานำเสนอโครงการต่อชุมชน เพื่อให้ชุมชน องค์กรที่เกี่ยวข้อง รับทราบ และเมื่อเสร็จก็หาคนมารับช่วงต่อ

ความรู้ที่เกิดขึ้นจะนำมาแก้ปัญหของพี่น้อง และเป็นข้อมูลให้กับ อบต. ว่าถ้าจะทำงานเกษตรอินทรีย์ จะทำอย่างไร พวกทีมงานจะเป็นพี่เลี้ยงว่าจะทำงานวิจัยอย่างไร เราก็จะนำข้อมูลว่าถ้าจะเอาความรู้เรื่องปลูกผักก็ให้มาที่ บ.อุปราษ

เช่น พื้นที่ ต.หนองตอกแป้น มีการศึกษาเรื่องการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรอินทรีย์ มีการเลี้ยงปลาแปลง เป็นพื้นที่เรียนรู้สำหรับพื้นที่อื่นๆ

เราอยากเอาความรู้ที่มีอยู่ขยายให้กับคนในชุมชนและพื้นที่อื่น และการใช้งบประมาณเป็นเรื่องต้องระวัง โครงการนี้ให้เงินมาทำงานโดยต้องโปร่งใส

สรุป โดย คุณมาลี สุนันตี

สรุปว่า การทำการเกษตรมีหลายรูปแบบ แต่พอมาเป็นงานวิจัย เป็นการให้งบไปทำการแก้ปัญหาของตนเองในพื้นที่ และนำข้อมูลไปเสนอต่อหน่วยงาน แล้วขยายเป็นนโยบายปฏิบัติได้ในพื้นที่ ซึ่งโครงการนี้ได้งบประมาณเพื่อนำไปจัดกิจกรรม เงื่อนไขโครงการชัดเจน ระยะเวลา 1 ปี 3 เดือน จะต้องทำการเก็บข้อมูล ทำการศึกษาตามกระบวนการวิจัยระหว่างทางมีข้อเสนอหรืออะไรก็เสนอได้ ตนเองจะมาเป็นพี่เลี้ยงหลัก

● ให้ข้อเสนอและนำเสนอแนวทางการทำงานร่วม โดย นายก อบต.ท่าสองคอน

ยินดีที่ได้มาร่วม ซึ่งพื้นที่ บ.อุปราษ เป็นโอกาสที่ได้รับงบจาก สกว. เราไม่ควรว่า “งานวิจัย” ซึ่งเป็นเรื่องยาก ให้ใช้คำว่า “ทำงาน” และในการทำงานของเราเราทำอยู่แล้ว เป็นความโชคดีที่เราได้งบมาทำการศึกษาวิจัย ซึ่ง บ.อุปราษ และ บ.โนนตาล ถือเป็นบ้านที่มีความเข้มแข็งที่สุดใน ต.ท่าสองคอน มีแปลงปลูกผัก มีอาชีพ ซึ่งในชุมชนมีลูกหลานอยู่ในพื้นที่มาก การทำงานราชการกว่าจะได้เงินเดือนมากต้องรออายุมากและมีหนี้สินเนื่องจากเอาเงินอนาคตมาใช้ หากเราปลูกผักเรามีรายได้เยอะ

การเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย มี 10 ก็ได้เงินมากหากเลี้ยง 2 ปี แล้วขาย ซึ่งไม่มีค่าใช้จ่ายมาก แต่ข้าราชการต้องใช้ค่าใช้จ่ายเติมเงินไปทำงานทุกวัน เราควรดึงลูกหลานให้มาทำการเกษตรด้วย เหมือนแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งพื้นที่เราได้เปรียบ เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำ เราได้โอกาสดีจาก สกว. ที่มาทำงานในพื้นที่ อยากให้พี่น้องช่วยกัน ตนเองและผู้นำจะต่อยอดให้ ซึ่งอยากทำตลาดเขียว ใน ต.ท่าสองคอน ซึ่งอาจจะเริ่มจากไม่อินทรีย์ก็ได้ แล้วค่อยขยับเป็นอินทรีย์ให้ได้ เพราะคนเราเป็นมะเร็งมาก เนื่องจากสารเคมีที่ปนเปื้อนในอาหารที่เรากินเข้าไป ถ้าอาหาร ผัก ปลอดสารพิษ ก็ไม่เป็นมะเร็ง

ถ้าเรามีตลาด และมีกลุ่มผลิต กลุ่มพ่อค้าคนกลาง ซื้อผ่านกลุ่มจะทำให้เรามีความยั่งยืน ซึ่งต้องมีการแบ่งกันปลูก ปลูกอย่างมีระบบ เป็นการตลาดอย่างมีคุณภาพ มีผักปลอด และต้องปลูกเพื่อสามารถป้อนตลาดได้ตลอด เราทำเป็นกลุ่มเป็นระบบจะอยู่ได้ การทำงาน สกว. ชื่อเราจะไปอยู่ในระบบงานเผยแพร่ โครงการเราก็จะเป็นชุดความรู้ให้กับพื้นที่อื่นมาดูงาน แต่ก่อนที่เคาจะมาดูงาน เราต้องทำให้ได้ก่อน ผักเรามี ตลาดก็จะมาคือ กระบวนการทำงานของกลุ่มเราจะก้าวได้ไว กระบวนการวิจัยเป็นสิ่งที่ดี เราจะได้ค้นองค์ความรู้ที่มีออกมา ทำแล้วเกิดไม่ได้ผลก็ไม่เป็นไร แต่ถ้าเราได้ออกมาจะเป็นแนวทางที่ดีให้ลูกหลาน และเป็นพื้นที่เรียนรู้ให้พื้นที่อื่นๆ

อบต. ยินดีร่วมและพร้อมส่งเสริม และอยากขยายไปพื้นที่อื่น เราทำได้ เพียงแต่ต้องศึกษาออกมา มีรูปธรรมต้นแบบให้พื้นที่อื่นมาดูงาน เรามาไต่กันก่อนว่าจะทำอะไร ถ้าจะทำตลาดจะทำกันอย่างไร ที่ไหนแนวทางเราต้องทำก่อน ลองทำดู แล้วเข้าไปไต่กันในระดับ อบต. ค่อยเข้าไปคุยกัน ซึ่งเป็นโอกาสดี

สรุปโดย คุณสุเมธ ปานจำลอง

สรุปว่า นายก อบต. มองไปก่อนเราแล้ว แล้วเราจะทำอะไร ซึ่ง สกว. ฝ่ายเรา ความรู้จะเป็นของเรา พื้นที่เก็บข้อมูลเอง ความรู้อยู่กับเรา ฝ่ายอื่นๆ จะเป็นความรู้นักวิชาการ คุณมาลี จะเป็นพี่เลี้ยง

งานที่เราจะมาทำ คือ งานชนะ ของ ฮักแพงฯ และอีกส่วนที่เราทำ คือ งานอาหารปลอดภัย ประเด็นหลักคือว่า ตลาดหลักมีทั่วไป แต่ถ้าเราทำตลาดได้จะเป็นช่องทางของเรา เป็นเจ้าของตลาดเอง เพื่อลดปัญหาเรื่องการกดราคา ซึ่งงาน สข. เราเรื่องอาหารปลอดภัย จะทำตั้งแต่ต้นทาง อบต. เริ่มงาน สข. ในประเด็นชนะ

โดยถ้าเราทำเรื่องนี้ต้องประสาน อบต. และเจ้าหน้าที่ให้มาร่วม เป็นเรื่องที่ดี เป็นการเปิดที่ดี ที่เราจะเริ่มต้นไปด้วยกัน

ก่อนหน้านี้ เรามาถามว่าปัญหาของเรามีอะไรบ้างในการปลูกผัก เราเลยมาได้โครงการนี้มา ซึ่งกว่าจะได้โครงการนี้มา มีการคุยกัน 4-5 ครั้ง แล้วทีมไปเสนอจนได้โครงการ และงบมาดำเนินการ โดยจากนี้เราต้องดำเนินการเก็บข้อมูล ในกระบวนการวิจัย ทีมวิจัยต้องช่วยกันเก็บข้อมูล แล้วต้นเดือนธันวาคม มานำเสนอและดูว่าเราจะปฏิบัติการอย่างไร โดยเปรียบเทียบกับโครงการชนะ คือ ช่วงนี้เป็นช่วงเก็บข้อมูลให้ละเอียด แล้วมา

นำเสนอ ออกแบบปฏิบัติการ ซึ่งอาจจะออกมาเป็นเรื่องตลาด ที่จะขอความร่วมมือจาก อบต. เพื่อไปศึกษาดูงานก็ได้

ตนเองในนาม ฮักแพงฯ และ ศูนย์ประสานงานฯ โครงการนี้ไม่ได้ทุกพื้นที่ เราต้องมาช่วยกัน ถ้าทางนายก อบต. มีเจ้าหน้าที่ทางด้านเกษตรมาช่วยพี่น้อง ในการหมุนเรื่องการทำเกษตรก็จะเป็นเรื่องที่ดี

นายสวรรค์ ลาชุมเหล็ก

ขอบพระคุณ นายก อบต. ซึ่งเป็นโอกาสดีที่มาให้การสนับสนุนพี่น้อง และโอกาสต่อไปก็จะขอความร่วมมือและการสนับสนุนจากท่านอีก ซึ่งเป็นโอกาสที่ดีที่ท่านมาร่วมในวันนี้

การแก้ปัญหาการปลูกผักปลอดสารพิษ คือการวิจัย ซึ่งเราทำอยู่แล้ว ทีมที่เราทำอยู่ ถ้าคนสนใจอยากเข้าร่วมก็ยินดี งบประมาณที่ได้รับก็มีการจัดการบริหารบที่ชัดเจน เพื่อไว้สำหรับดำเนินโครงการจนแล้วเสร็จ ซึ่งล่าสุดเราได้ไปแตกกรอบที่ บ.ดอนแดง หลังจากวันนี้เราต้องเก็บข้อมูล และต้องขอความร่วมมือกับพี่น้องในการให้ข้อมูล สกว. คือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน คนที่สนใจก็มาร่วมได้ คนรุ่นใหม่ที่ปลูกผักอินทรีย์เป็นอย่างไร ความรู้ของคนในชุมชนมีอะไรบ้างเราจะต้องศึกษาความรู้ออกมาให้ชัดเจน และขยายความรู้กับคนในพื้นที่และ ระยะเวลาแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ระยะที่ 1 7 เดือน ระยะที่ 2 8 เดือน รวม 15 เดือน ซึ่งท่าน นายก อบต. เปิดช่องให้เราแล้วถ้าเราทำได้ก็ขอความร่วมมือกับทาง อบต. และหน่วยงานมาสนับสนุนได้ พื้นที่ บ.ส่อง มีการเลี้ยงหมูอินทรีย์ ขายในตลาดแล้ว ปลา ก็จะมี ผักเราต้องทำให้ได้

คุณมาลี สุปันตี

เป้าหมายของเรา คือ การชี้แจงโครงการ หลังจากนั้นเราจะมาวางแผนว่าเราจะไปเก็บข้อมูลอย่างไร เราจะหารือกันหลังจากนี้

คุณสุเมธ ปานจำลอง

เพิ่มเติมว่า เราจะมาฝึกชาวบ้านให้ทำวิจัยเป็น และให้งบมาทำงาน เพื่อให้พี่น้องเกิดการวิจัย ซึ่งอยากให้ทาง นายก อบต. มาให้การสนับสนุนเป็นการมาหนุนเสริม ซึ่งเป็นโอกาสดีที่ นายก อบต. ท่าน 1) ได้ประโยชน์ 2) ชาวบ้านทำงานวิจัยเป็น และ 3) อยากให้นายกฯ และเจ้าหน้าที่มาร่วมรับรู้ตั้งแต่ต้น เราเลือกไม่ก็ตำบล ถ้าทาง อบต.เกษตร มาร่วมและมีคำถามร่วมกัน ก็ทำไปพร้อมกัน เสนอประมาณนี้

นายก อบต.

ให้ข้อเสนอเพิ่มเติมว่า เรามีเกษตรของ อบต. และเพื่อนที่สนใจเรื่องนี้จะชวนมาทำงาน และหนุนช่วยกัน ทำไปพร้อมกัน ยินดีช่วยเหลือของเก่าที่มีอยู่มาพลิก เพื่อสุขภาพของเรา เอากลุ่มเราให้อยู่ และคนไหนที่มีใจรักเรื่องนี้ก็เอามาร่วมกัน เรื่องนี้ต้องทำด้วยใจ เห็นผลช้าแต่ต้องช่วยกัน ตนเองก็ทำเกษตร นี่คือ แนวทาง

และเราอยากให้กลุ่ม ตลาดก็จะเข้ามา สิ่งต่างๆ ก็จะเข้ามา เป็นกระบวนการที่จะทำร่วมกัน วัตถุประสงค์ในพื้นที่ ปู่ ชั่ว ต่างๆ เรามี เราจะทำอย่างไร ต้องมาช่วยกันศึกษาข้อมูลออกมา

ถาม: เป็นสิ่งที่น่าทำหรือไม่

พี่น้อง

ตอบ: น่าทำ

ซีพี ก็ทำแต่มีการใช้สารเคมี ซึ่งเราทำแบบอินทรีย์จะอยู่ได้อย่างไร ต้องมาศึกษาและลงมือทำ วันต่อไป ก็ขอให้แจ้ง โดยจะให้ปลัด และเจ้าหน้าที่เกษตร มาร่วม และเป็นทีมวิจัยร่วมกัน โดย อบต. จะทำแปลงสาธิต ของ อบต. เราอยากมาเบียดเบียนกัน และอยากลงมาช่วยกัน

ขอบคุณ คุณสุเมธ ปานจำลอง และทีมงาน ที่มาให้การสนับสนุนมาช่วย และจะก้าวไปข้างหน้าพร้อม กัน เราเป็นพื้นที่ได้เปรียบอยู่ติดถนน ใกล้ศูนย์วิจัยฯ ทำอย่างไรเราจะอยู่ได้ เป็นสิ่งที่ต้องช่วยกันและทำให้ สำเร็จ

นายสวรรค์ ลาชุมเหล็ก

ขอบคุณนายก ที่มาร่วมกิจกรรมวันนี้และให้ข้อเสนอแนะการทำงานโครงการวิจัย ซึ่งกิจกรรม ต่อไป คือ ศึกษาข้อมูล และ โอกาสต่อไปก็จะขอความร่วมมือจากทุกท่าน เหมือนกับวันนี้

- **ปิดเวที** โดย **คุณมาลี สุปันดี**

ปิดเวทีว่า หลังจากนั้นจะมีทีมวิจัยลงไปเยี่ยมบ้าน แล้วขอข้อมูล ศึกษาจะฝึกไปพร้อมกัน และจะลงมา หมู่บ้านให้ได้ข้อสรุปไว้ ทำงานไป เติมความรู้ไปพร้อมกัน นำความรู้มาแลกเปลี่ยนกัน

ขอบคุณทุกท่าน และขอชื่นชมท่านนายก อบต. ที่มาให้ข้อเสนอแนะทางการดำเนินโครงการวิจัย และ เปิดโอกาสให้ทางปลัดฯ และเจ้าหน้าที่เกษตรของ อบต. เข้ามาร่วมเป็นทีมวิจัยในโอกาสนี้ ขอปิดเวทีและใน โอกาสต่อไปคงจะได้ลงพื้นที่และเก็บข้อมูลในชุมชน ซึ่งต้องขอความร่วมมือจากผู้เข้าร่วมทุกท่าน และ ขอขอบคุณในโอกาสนี้

ปิดเวที เวลา 11.20 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 26 เวทีชี้แจงโครงการบ้านอุปราช

รูปกิจกรรม (ต่อ)

ภาพ 26 เวทีชี้แจงโครงการบ้านอุปราช (ต่อ)

บันทึก

สรุปเวทีชี้แจงโครงการ บ.อุปราช

วันที่ 17 กันยายน 2558 ณ ศาลาที่ทำการชุมชนบ้านอุปราช หมู่ที่ 3 ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

ผู้เข้าร่วม ทั้งหมด 16 คน

- ทีมวิจัย	จำนวน 10 คน
- ผู้เข้าร่วม	จำนวน 1 คน
- ที่ปรึกษาโครงการ	จำนวน 2 คน
- โหนด และพี่เลี้ยงโครงการวิจัย	จำนวน 3 คน

เริ่มเวที เวลา 11.30 น.

กระบวนการ และเนื้อหา

● สรุปกระบวนการ เนื้อหาเวทีชี้แจงโครงการ บ.อุปราช

กระบวนการเป็นการถาม และระดมคำตอบในการสรุปเวทีชี้แจงโครงการ โดยมีเนื้อหา คำถาม คำตอบ เป็นข้อมูล ดังนี้

คุณมาลี สุปันตี

ถาม: เราเตรียมการอย่างไร

ทีมวิจัย

ตอบ: มีการเตรียมการ ดังนี้

- เตรียมสถานที่
- ส่งหนังสือ เชิญด้วยหนังสือกับประชาสัมพันธ์โดยใช้หอกระจายข่าวหมู่บ้าน,บอกรายบุคคล
- เชิญนายก หนังสือ มีทีมวิจัย 4-5คน,หัวหน้า ,แม่ลำดวน

คุณมาลี สุปันตี

ถาม: มีคนบันทึกการเตรียมการไว้ไหม

ทีมวิจัย

ตอบ: ไม่ได้บันทึก

คุณสุเมธ ปานจำลอง

ถาม: การเชิญผู้เข้าร่วมมีการบอกเป็นรายบุคคล หรืออย่างไร

ทีมวิจัย

ตอบ: บอกเฉพาะครอบครัวที่ปลูกผัก GAP

คุณสุเมธ ปานจำลอง

ถาม: กระบวนการเวทีมีการเตรียมการอย่างไร

ทีมวิจัย

ตอบ: ทางทีมมีการเตรียมการดำเนินการทางเวที มีพ่อสวรรค์ ลาชุมเหล็ก เป็นคนเตรียม

คุณสุเมธ ปานจำลอง

ถาม: มีปัญหาอย่างไรบ้าง

ทีมวิจัย

ตอบ: ปัญหา คือ คนเขียนไม่อยู่ไม่มีคนบันทึก

คุณสุเมธ ปานจำลอง

ถาม: เวทีเป็นไปตามที่เราคาดหวังไหม

ทีมวิจัย

ตอบ: ผลที่ได้รับ คือ

- ผู้เข้าร่วมผ่านหอกระจายข่าว
- กลุ่มปลูกผัก มาเกิน 50%
- ทีมพีชไรไม่ได้มาเพราะไม่มีหนังสือเชิญ

คุณสุเมธ ปานจำลอง

ถาม: การดำเนินการประชุมเป็นอย่างไร

ทีมวิจัย

ตอบ: การดำเนินการ และผลที่ได้รับ คือ

- การดำเนินการประชุมมีปัญหานิดหน่อย การดำเนินการติดขัด เช่น การพูดติดขัดนิดหน่อยเพราะไม่รู้จะนำเสนออะไรก่อนหลัง
- ชาวบ้านมีความเข้าใจดี
- นายกฯ เข้าใจโครงการดี นายกพร้อมที่จะส่งเสริมเป็นอย่างดี
- ชาวบ้านให้ความสนใจดี

นายเลิศ อันพันลำ ที่ปรึกษาโครงการ (ประธาน อสม. บ้านอุปราซ)

เพิ่มเติม: การประชุมในวันนี้มีความเข้าใจ และทีมงานมากันครบ

คุณสุเมธ ปานจำลอง

ถาม: ทีมวิจัยมากันครบหรือไม่

ทีมวิจัย

ตอบ: เด็กไม่ได้เข้าร่วมเพราะติดไปโรงเรียน

คุณสุเมธ ปานจำลอง

ถาม: ทุกคนมีบทบาททุกคนไหม และข้อดีงานประชุมชี้แจงโครงการวันนี้มีอะไรบ้าง

ทีมวิจัย

ตอบ: ข้อดีงานประชุมชี้แจงโครงการวันนี้ คือ

- ได้รับความร่วมมือจากสมาชิก,ชาวบ้าน
- สถานที่เหมาะสม

คุณสุเมธ ปานจำลอง

ถาม: ได้ความรู้อะไรใหม่

ทีมวิจัย

ตอบ: ความรู้ที่ได้ในวันนี้ คือ

- เข้าใจบทบาทของทีม
- เห็นแนวทาง เห็นโอกาส เห็นช่องทางที่จะไปต่อ มีคนหนุนหลัง

คุณแววตา สุวรรณรินทร์

ให้ข้อเสนอเรื่องการจัดการ คือ

- เวลาลงทะเบียนต้องมีคนมากำกับการลงทะเบียน
- เรื่องค่าใช้จ่าย ให้ชาวบ้านเตรียมสำเนาเป็นสิ่งที่ดีหากมีค่าใช้จ่ายสำหรับคนนอกทีมวิจัย ซึ่งต้องแนบสำเนาบัตรประชาชนทุกคน
- เอกสารการเงินและใบสำคัญต่างๆ สำหรับการจัดการเอกสารการเงิน ต้องเตรียมมาให้พร้อม

ฝาก: ให้ทีมปรึกษากันเรื่องค่าใช้จ่ายการจัดการโครงการ ว่าจะมีการจัดการอย่างไร และให้เตรียม

เอกสารการเงินไว้ เนื่องจากตรวจเอกสารบางส่วนผิดอยู่ จึงคิดว่าจะหาวันลงมาพาทีมทำเอกสารการเงินให้ถูกต้อง เพื่อการดำเนินการต่อไปจะได้ทำถูกต้อง

สรุป

คุณมาลี สุปันตี สรุปว่า 1) เวทีนี้มีการเตรียมการ ทั้งการเชิญผู้เข้าร่วมเวที ซึ่งมีการเชิญประชุมและกระบวนการเวทีมีการลำดับเวที 2) ผลการชี้แจงโครงการทำให้พี่น้องที่มาร่วมเข้าใจ และได้แนวทางการดำเนินโครงการ ความร่วมมือจาก นายก อบต.

ปิดเวที เวลา 12.00 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 27 สรุปเวทีชี้แจงโครงการ บ.อุปราษ

บันทึก

ประชุมทีมเพื่อเตรียมเวทีไต่ถามความเป็นมาของหมู่บ้านและพัฒนาการการปลูกผักของบ้านอุปราษ
วันที่ 3 ตุลาคม 2558 ณ บ้านพินิต หมู่ที่ 3 ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

ผู้เข้าร่วม ทั้งหมด 6 คน

1. ทีมวิจัย	จำนวน 3 คน
2. ผู้เข้าร่วม	จำนวน 1 คน
3. โหนด และพี่เลี้ยงโครงการวิจัย	จำนวน 3 คน

เริ่มประชุม 17.30 น

กระบวนการและประเด็นหารือ

● หารือการเก็บข้อมูล

โดย คุณมาลี สุปันดี ชวนทีมวิจัยคุยว่าเราจะตั้งคำถามอย่างไรให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ ซึ่งอาจจะต้องดูกรอบการศึกษาใหม่ แล้วก็คิดว่าเราจะไปถามอย่างไร เพราะบางตัวมันไม่สามารถใช้แบบสอบถามได้

กระบวนการ

ตั้งคำถามแล้วทีมวิจัยช่วยกันตั้งคำถามเพิ่มว่าเนื้อหาที่จะเก็บข้อมูลควรตั้งคำถามอย่างไร โดยให้ทีมวิจัยเป็นคนถามในการเก็บข้อมูล

ประเด็นคำถามที่จะเก็บข้อมูล และกลุ่มเป้าหมาย

ประเด็นคำถามคือ

ประวัติหมู่บ้าน

- ตั้งบ้านตั้งแต่เมื่อไหร่
- ใครมาตั้งบ้าน/มาจากไหน
- อุปราช แปลว่าอะไร / มาอย่างไร / เกี่ยวข้องกับอะไร
- ผู้นำมาตั้งบ้าน
- ตอนตั้งบ้านทำมาหากินอะไร
 - ทำแบบไหน
 - ทำอย่างไร
 - มีปัญหาอะไร
- เหมาะสมอย่างไร / ทำไมถึงมาตั้งหมู่บ้านที่นี่
- ตระกูลใหญ่ๆที่มาตั้งบ้าน

กลุ่มเป้าหมาย คือ

1. พ่อใหญ่อนงค์
2. พ่อใหญ่จารย์
3. แม่อ่อนศรี
4. ผู้ใหญ่บ้าน ม.3 และ ม. 14

หมายเหตุ: ให้ทีมวิจัยนัดทีม อบต.ท่าสองคอน มาเข้าร่วมด้วย

การประกอบอาชีพ

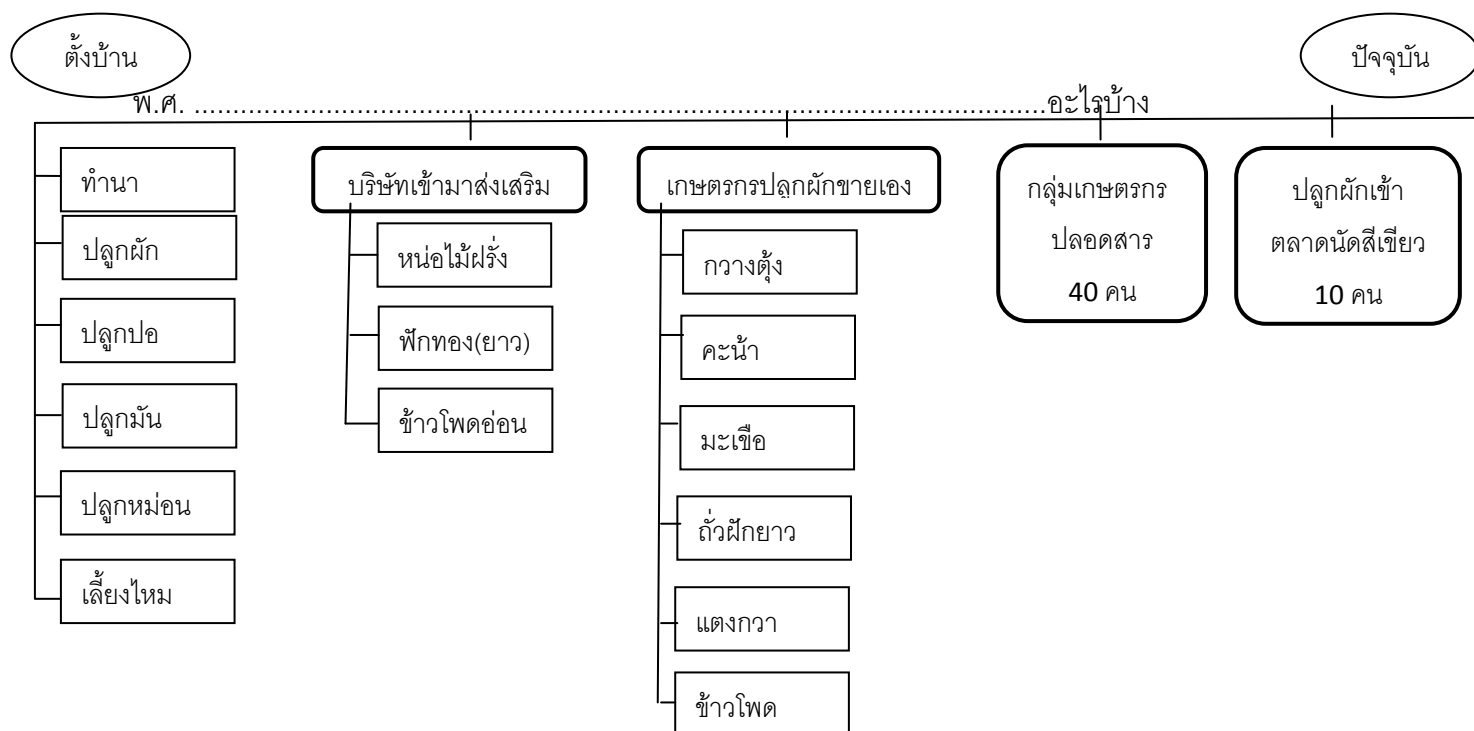
การปลูกผักสมัยก่อน

- ปลูกอะไรบ้าง / เมล็ดพันธุ์ได้มาจากไหน ถ้าเก็บเมล็ดพันธุ์เองเก็บแบบไหน
- ปลูกอย่างไร และ เก็บอย่างไร
- การดูแลรักษา และการปรับปรุงบำรุงดิน
- ปัญหา เช่น แมลงศัตรูพืชมีไหม ถ้ามี มีวิธีการแก้ไขปัญหามาอย่างไร / กำจัดอย่างไร

- น้ำ ใช้น้ำจากไหน
- ขายที่ไหน/อย่างไร

ตัวอย่าง timeline พัฒนาการการปลูกผัก

ยุคปลูกตามกะเอม

แผนภูมิ 3 ตัวอย่าง timeline พัฒนาการการปลูกผัก

● นวัตกรรม

การจัดเวทีไต่ถามหาความเป็นมาของหมู่บ้านและพัฒนาการการปลูกผักของบ้านอุปราช จัด วันที่ 12 ตุลาคม 2558 สถานที่ กองทุนหมู่บ้านหมู่ที่ 3 ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม เวลา 13.00 – 16.00 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 28 ประชุมทีมเพื่อเตรียมเวทีไต่ห่อความเป็นมาของหมู่บ้านและพัฒนาการการปลูกผักของบ้านอุปราช

เวทีเก็บข้อมูลโสเหล่ประวัติหมู่บ้านและพัฒนาการทำการเกษตรบ้านอุปราช

วันที่ 12 ตุลาคม 2558 ณ ศาลาทำการชุมชนบ้านอุปราช หมู่ที่ 3 ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

ผู้เข้าร่วม ทั้งหมด 24 คน

- ทีมวิจัย จำนวน 10 คน
 1. นางสาวร ชาลแสน
 2. นางสาวพร บุชบง
 3. นางเกียงคำ ดอกพิกุล
 4. นางชฎา พุทธรัตน์
 5. นางณภัสญาณ์ ขานหุย
 6. นายสวรค์ ลาชุมเหล็ก
 7. นายคุณวุฒิ อินศร
 8. นายวิญญู ศรีโยวงศ์
 9. นายถาวร ทันขวา
 10. น.ส.ภัสรดา หัสระสา
- ทีมปรึกษาโครงการ จำนวน 2 คน
 1. นายเลิศ อันพันลำ ประธาน อสม. บ้านอุปราช
 2. นางละออง กองศูนย์ อสม. บ้านอุปราช
- โหนด และพี่เลี้ยงโครงการวิจัย จำนวน 3 คน
 1. นายอิษฎ์ ปักกันต์ธร
 2. น.ส.มาลี สุปนต์
 3. น.ส.แววตา สุวรรณรินทร์
- เลขานายก อบต.ท่าสองคอน จำนวน 1 คน
 1. นายวิริยธิ์พล สิงคะจันทร์
- ชาวบ้าน บ.อุปราช และ บ.โนนตาล จำนวน 8 คน

เริ่มเวที เวลา 13.40 น.

● เกริ่นนำและชี้แจงโครงการ

โดย **พ่อสวรค์ ลาชุมเหล็ก** เกริ่นนำและชี้แจงโครงการว่า สำหรับทีมงานไปเข้าวัดและไม่มาบางส่วน ก็ไม่เป็นไร วันนี้ที่ชวนมาอยากทราบถึง

- ประวัติหมู่บ้านตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน
 - พัฒนาการการปลูกผักและการจัดการผลผลิตเป็นไปในทิศทางใด
- สำหรับวันนี้ทางทีมงานคือคุณมาลี สุปนต์ จะแนะนำถึงที่ไปที่มาอีกครั้งหนึ่ง

● แนะนำผู้เข้าร่วม

โดย คุณมาลี สุปันตี แนะนำตัว ชี้แจงถึงสิ่งที่ทำ และแนะนำทีมงานพี่เลี้ยง

คุณอิษฎ์ ปักกันต์ธร

แนะนำตัวว่า ทำงานอยู่โครงการเสริมสร้างอาชีพทางอาหารด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็น
ผู้ช่วยผู้ประสานงานฝ่ายวิชาการ

คุณมาลี สุปันตี

เกริ่นถึงที่มาว่าทำไมถึงได้ทำงานวิจัยเรื่องนี้ ถึงปัญหาและสาเหตุ เพื่อให้เห็นถึงความรู้ของบ้านอุปราช
เพื่อเผยแพร่เรื่องการทำการเกษตร ใจความสำคัญวันนี้ คือ เราอยากคุยอยากรู้จัก อยากทราบถึงประวัติความเป็นมาของบ้านอุปราช

แนะนำผู้เข้าร่วม

1. พ่อถาวร ผู้ใหญ่บ้าน บ.ท่าสองคอน อายุ 47 ปี
2. พ่อณรงค์ อายุ 82 ปี เกิด โกสุมพิสัย
3. พ่อเลิศ อายุ 67 ปี บ้านชีเหล็ก
4. พ่อเลิศ อายุ 72 ปี เกิด บ้านอุปราช
5. พ่อสา อายุ 72 ปี เกิดบ้านสมศรี อ.กันทรวิชัย
6. แม่ปนิดา อายุ 52 ปี เกิด บ.อุปราช
7. แม่ละออง อายุ 48 ปี บ้านหินลาด
8. พ่อคำจันทร์ อายุ 81 ปี
9. ปลัด อบต. (หมี่) อายุ 40 ปี เป็นคนท่าสองคอนโดยกำเนิด
10. โก๋ อายุ 42 ปี บ้านสว่าง
11. เต๊าะ อายุ 39 ปี
12. นิด อายุ 39 ปี
13. ส้งวร อายุ 40 ปี
14. ดา อายุ 42 ปี
15. สมร อายุ 45 ปี
16. เกียงคำ อายุ 45 ปี

● เก็บข้อมูลประวัติหมู่บ้านและพัฒนาการทำการเกษตร ใน บ.อุปราช

ดำเนินรายการ โดย คุณอิษฎ์ ปักกันต์ธร ชวนคุยถึงประวัติหมู่บ้าน

ประวัติหมู่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านถาวร

ให้ข้อมูลว่า ไม่ใช่คนพื้นเพที่นี่ มาจากท่าสองคอน มาเป็นลูกเขยคนบ้านนี้ ถ้าข้อมูล 20 ปี มานี้รู้จักอยู่ ถ้าหลังจากนั้นไม่รู้จัก

พ่อคำจันทร์

ให้ข้อมูลว่า พ่อใหญ่ขุนพรหม มาจากบ้านท่าสองคอน เป็นคนตั้ง ตระกูล “สุระกาญจน์” ตระกูลแรก ของ บ.อุปราช มาตั้ง 2 – 3 บ้าน และลูกหลานพ่อขุนพรหมก็ย้ายมาที่นี่ด้วย พ่อใหญ่ขุนพรหม ทำนา เลี้ยงวัว ปลุกปอ ที่ย้ายมาเพราะนาอยู่แถวนี้ นานอยู่บ้านท่าสองคอน แต่เดิมเดินทางไม่สะดวก นอกจากนี้ยังมี พ่อเผ่า การ พ่อเผ่ากันดี โดยคนส่วนมากย้ายมาจากบ้านท่าสองคอน

คนที่มาจากที่อื่น ๆ มีคนมาจาก บ้านตากกลาง จ.สุรินทร์ เอาช้างมาด้วย มาแต่งงานกับคนที่นี่ มากัน 1 ครอบครัว(5 คน) ตระกูล “ทันขวา” ซึ่งวันนี้ที่มาประชุมส่วนมากเป็นเขยเสียส่วนใหญ่

พ่อเลิศ

ให้ข้อมูลว่า บ้านเรือนตอนนั้น เป็นบ้านหลังเล็ก ๆ แต่ก่อนเป็นป่า เป็นโคกเป็นดอน เป็นทางเกวียน มี สัตว์ป่า เช่น เสือ แต่ก่อนทำนา ใช้ควายไถนา ไปตัดไม้มาทำที่ไถนา ทำนาคำ มีมาจากที่อื่นด้วย ที่มาจากบ้าน ตากกลาง เลี้ยงช้าง อ.ท่าตูม สาเหตุที่ย้ายมาเพราะมันแล้ง มา 1 ครอบครัว 5 คน ชื่อตระกูลทันขวา ย้ายมาเอา ช้างมาด้วย

ไม่เคยมีบ้านแตกใหม่ เช่น เป็นโรคร้าย อพยพไปหมด

พัฒนาการทำการเกษตร ใน บ.อุปราช

- ปี 2540 – ปัจจุบัน เพิ่งทำนาหว่านมาได้ 10 ปี เริ่มทำนาหว่าน
- ปี 2535 เริ่มมีบริษัทเข้ามาส่งเสริมการปลูกผัก บริษัทเอาต้นพันธุ์มาให้ (บริษัทมาจากขอนแก่น) มีคน เริ่มปลูก 5 คน ขายแบบแยกเกรด ราคา กิโลกรัมละ 30 – 50 บาท ใช้น้ำซีปลูกอยู่ริมชีเป็นส่วนมาก
- ปี 2535 ปลูกผัก “หน่อไม้ฝรั่ง” มีบริษัทมารับซื้อ
- ระหว่างปี 2535-2539 หน่อไม้ฝรั่งถือว่ามียาได้ดีมากวันละประมาณ 1,000 บาท ในช่วงเก็บเกี่ยว และมีตลาดแน่นอน เพราะบริษัทรับซื้อ
- หลังปี 2535 เริ่มปลูกผักสวนครัวเสริมและส่งขายตลาด เช่น มะเขือคางกบ และปลูกสลับไปมากับ หน่อไม้ฝรั่ง
- มาปี 2536 เริ่มปลูกดาวเรืองคู่ไปกับหน่อไม้ฝรั่ง มีบริษัทจากกรุงเทพฯ มาซื้อต่อมามีพ่อคำ บ้าน หนองคูขาด มารับซื้อทำให้ผลผลิตส่งบริษัทน้อยลง
- ปี 2538 เริ่มปลูกข้าวโพดอ่อน มีการตลาดที่ดีมากจนมีบริษัทเข้ามา
- ปี 2540 เริ่มทำนาหว่าน แต่ก็ยังมีการทำนาคำผสมด้วยจนถึงปัจจุบัน
- ปี 2540 – 2541 เริ่มไปเอาผักจากขอนแก่นมาขาย (แม่ค้าคนกลาง) จนมีความคิดจะเริ่มทำการผลิต เอง
- ปี 2542 – 2543 เริ่มปลูกผักขจรจำนวนมาก และมีชื่อเสียงไปทั่ว
- ปี 2543 – 2544 (เริ่มใช้ระบบสปริงอีก)
 - เริ่มปลูกผักดอก
 - กวางตุ้ง
 - มะเขือ
 - คะน้า (เริ่มปลูก)

- คนปลูกผักมากขึ้นจนน้ำเริ่มไม่พอ เลยเริ่มเจาะ “บ่อบาดาล” เริ่มเจาะธรรมดา “ต่อมาการผลิตสูงจนต้องใช้ปั๊ม” (เดิมปลูกตามหัวไร่ปลายนา ใช้น้ำตามฤดูฝนและน้ำสระ)
- ปี 2545 – 2546 (เริ่มใช้ระบบสายน้ำหยด + ผ้ามคลุมและตาข่าย)
เริ่มเอาผลผลิตไปขายในโรงพยาบาลมหาสารคาม (เริ่มทำผักปลอดสารพิษมากขึ้น) โดยเริ่มทยอยไปที่ละรายและตั้งกันเข้าไปทำเรื่อยๆ
- ปี 2549
 - เริ่มเกิดตลาดเขียวขึ้น
 - เริ่มปลูก แตงกวา, กะหล่ำดอก, ถั่วฝักยาว, บวบหอม, บวบเหลี่ยม, พริก, หอม, ผักชี
 - มีคนรุ่นใหม่เข้ามาในระบบการปลูกผัก มีช่วงอายุ 20 กว่าปี – 30 กว่าปี
 - มีคนรุ่นใหม่เข้ามาทำใหม่ มี 20 กว่าปี – 30 กว่าปี
 - พี่ธวัช พ่อแม่ปลูกมาก่อน

● ปิดการประชุม

โดย พ่อมานิต กล่าวปิดประชุมว่าด้วยเรื่องความสำคัญของการปลูกผักปลอดภัยวันนี้เราเริ่มต้นทำวิจัยนี้เป็นเรื่องที่ดีแล้ว พื้นที่เราเป็นพื้นที่ปลูกผักปลอดสารพิษที่สำคัญของ ต.ท่าสองคอน เป็นหมู่บ้านผักปลอดสารพิษ ซึ่งหวังว่าโครงการนี้จะต่อยอดให้คนในพื้นที่มีตลาด มีผักที่ปลอดสารพิษกิน เป็นพื้นที่ต้นแบบของตำบล ขอขอบคุณทุกท่านที่มาร่วมในวันนี้ ขอขอบคุณครับ

ปิดเวที เวลา 15.30 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 29 เวทีเก็บข้อมูลโสเหล่ประวัติหมู่บ้านและพัฒนาการทำการเกษตรบ้านอุปราช

รูปกิจกรรม (ต่อ)

ภาพ 29 เวทีเก็บข้อมูลโสเหล่ประวัติหมู่บ้านและพัฒนากการทำการเกษตรบ้านอุปราข (ต่อ)

บันทึก

สรุปเวทีเก็บข้อมูลทีมวิจัยบ้านอุปราข

วันที่ 12 ตุลาคม 2558 ณ ศาลาที่ทำการชุมชนบ้านอุปราข หมู่ที่ 3 ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

เริ่มเวลา 15.30 น.

ผู้เข้าร่วม ทั้งหมด 16 คน

- ทีมวิจัย	จำนวน 10 คน
11. นางสาว	ชาลแสน
12. นางสมพร	บุษบง
13. นางเกียงคำ	ดอกพิกุล
14. นางชฎา	พุทธารัตน์
15. นางณภัสญาณ์	ชานหุย
16. นายสวรค์	ลาชุมเหล็ก
17. นายถาวร	พันขวา
18. นายวิญญู	ศรีไวยวงศ์

- 19. นายคุณวุฒิ อินทร
- 20. น.ส.ภัสสรดา หัสระสา
- ที่ปรึกษาโครงการ จำนวน 2 คน
- 3. นายเลิศ อันพันลำ ประธานอสม. บ้านอุปราช
- 4. นางละออง กองศูนย์ อสม. บ้านอุปราช
- โหนด และพี่เลี้ยงโครงการวิจัย จำนวน 3 คน
- 4. นายอิษฎ์ ปักกันต์ธร
- 5. น.ส.มาลี สุปันตี
- 6. น.ส.แววตา สุวรรณรินทร์
- เลขานายกอบต.ท่าสองคอนจำนวน 1คน
- 2. นายวิริญธิพล สิงคะจันทร์

● สรุปงานวันนี้

โดย คุณมาลี สุปันตี เป็นผู้ดำเนินการชวนคุยสรุปงานวันนี้
ผลที่ได้จากการจัดเวที

- ได้ข้อมูลเพิ่มเติมประวัติหมู่บ้าน + พัฒนาการของการเกษตร
- มีกำลังใจในการทำต่อ
- ได้ข้อมูลเพิ่มขึ้นจากเดิมมาก
- ประวัติหมู่บ้าน เห็นผู้เฒ่ามาเล่าความเก่าความหลัง
- ปวดหัว
- ผู้สูงอายุให้ความร่วมมือดี
- ภูมิใจที่ผู้เฒ่ามาให้ความรู้

การเตรียมก่อนประชุมของทีมวิจัย

- สัมภาษณ์(ทุกคน)
- ถามประวัติหมู่บ้าน
- ถามพัฒนาการ การปลูกผักของหมู่บ้าน

ข้อดี

- ได้ข้อมูล ไม่ต้องถามมาก ชาวบ้านก็ให้ข้อมูลในเชิงลึกมาเยอะมาก
- มีทีม อบต. มาเข้าร่วม
- ทีมพี่เลี้ยงช่วยสนับสนุน
- ทีมมีความตั้งใจดี
- ทีมวิจัยคุยกันมากขึ้น

ข้ออ่อน

- ไม่กล้าแสดงออก
 - พูดไม่เก่ง
 - ไม่กล้ายืนข้างหน้า

- ไม่มีคนจดบันทึก
- บรรยายาก มีเสียงดังรบกวนจากรถที่ขับผ่านไปผ่านมา
- กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้สูงอายุไปเข้าวัด
- ลงลึกข้อมูลไม่ได้
- ทีมหน้าตาไม่รับแขก ต้องต้อนรับแขก
- ไม่มีคนคลุ่มประเด็น ไม่ดูกรอบการถามข้อมูลที่เตรียมมา
- อยากให้มีความตั้งใจในการประชุมมากกว่านี้

ข้อกังวล

- กลัวพูดไม่ถูก กลัวสื่อสารไม่รู้เรื่อง
- คิดมาก
- กลัวไม่มีใครมา
- กลัวไม่ได้ข้อมูล

ข้อเสนอ

คุณมาลีสุปันตี

ให้ข้อเสนอแนะว่า เขาไม่มากก็ไม่เป็นไรอย่าเป็นกังวลมาก ทำไปก็แก้ไป ทำบ่อยๆเดี๋ยวก็เชี่ยวชาญ

ทีมวิจัย

- อยากให้ อบต.มาเป็นทีมวิจัยร่วม
- ช่วยขีด/เขียน
- ช่วยคิด

● บทบาททีม

ทีมวิจัยมี 10 คนและมีบทบาท คือ

1. พ่อสุวรรณค์
2. แม่นวล
3. แม่นาง
4. แม่จวย
5. การเงิน ฟินิด ฟิดา
6. บัญชี
7. บันทึก/ข้อมูล นุช --- ไปทำงาน กทม.
8. บันทึกข้อมูล เต๊ะ

เป็นคนเขียนการเงิน

อยู่กับหัวหน้า/ไม่มีข้อมูล

คุณมาลีสุปันตี

แจ้งทางอบต. ว่าในการเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย ต้องส่งชื่อพร้อมรูปถ่ายให้พี่ไก่เพื่อเพิ่มชื่อเข้าร่วมเป็นหนึ่งในทีมวิจัย การดำเนินการวิจัยต้องมีการประชุมประจำเดือน และทาง อบต. ต้องมีชื่อในทีมวิจัย

อบต. ชี้แจง

ชี้แจงว่า อาจไม่ได้เข้าร่วมทุกครั้ง

การเพิ่มทีมวิจัย

โดย คุณแววตา สุวรรณรินทร์ชี้แจงว่าเอกสารของผู้เข้าร่วมทีมวิจัยใหม่ คือ

1. ประวัติ
2. สำเนาบัตรประชาชน

ทีมวิจัยที่จะเพิ่มคือ

1. อ.สวรรณค์ → ส.อบต.
2. คุณวุฒ → อบต

● การเขียนรายงานกิจกรรม

โดย คุณอิชฎิ ปักกันต์ธรรธิบายว่า การเขียนรายงานกิจกรรมต้องประกอบด้วย

- ชื่อกิจกรรม
- วันเวลา สถานที่
- วัตถุประสงค์
- ผู้เข้าร่วม
- วิธีการจัดกิจกรรม (จัดแบบไหน)
- ผล เป็นอย่างไร
- บทเรียนที่ได้
 - จุดแข็ง
 - จุดที่ควรปรับปรุง

● การบริหารจัดการโครงการ

โดย คุณแววตา สุวรรณรินทร์ อธิบายการบริหารจัดการโครงการว่า

รายงานการเงิน

- ผู้ที่ได้รับผิดชอบจะต้องทำตั้งแต่วันนี้ ต้องทำรายงานการเงินให้เป็นปัจจุบัน
- จากการตรวจเอกสารยังไม่เห็นสรุปการเงินแต่ละกิจกรรม
- ในงบของโครงการรวมทั้งหมด 233,969 บาทแบ่งเป็น 3 งวด คือ

งวดที่ 1 ช่วงเก็บข้อมูล 7 เดือน จำนวน 136,311 บาท

- ค่าตอบแทน โยกย้ายไม่ได้ ถ้าทีมไม่รับเงินค่าตอบแทน สามารถไปทำกิจกรรมได้ ขึ้นอยู่กับทีมตกลงกันได้

หมวดอื่นไม่สามารถโอนมาเป็นค่าตอบแทนได้

- ค่าใช้สอย
 - โยกย้ายได้
 - ให้เงินคนนอกได้

- ค่าวัสดุ โยกย้ายไม่ได้ จ่ายตามจริง 3,000

งวดที่ 2 ช่วงทดลองปฏิบัติการ 8 เดือน จำนวน 82,658 บาท

งวดที่ 3 หลังส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ จำนวน 15,000 บาท

การเบิกเงิน

คุณแววตา สุวรรณรินทร์

ถาม : ทีมวิจัยเบิกเงินอย่างไร

ทีมวิจัย

ตอบ: เบิกเงินออกมาใช้ไม่หมดแล้วเอาเข้าไปคืน

คุณอิชฎิ ปักกันต์ธร

เสนอ: อยากให้เบิกเป็นกิจกรรมๆไป

หลักเกณฑ์การใช้จ่าย

ทีมวิจัย

ถาม: บางทีการใช้จ่ายเงินอาจนอกเหนือจากกิจกรรมใช้ได้หรือไม่อย่างไร

คุณแววตา สุวรรณรินทร์

ตอบ: ให้จ่ายตรงตามเกณฑ์ที่ทาง สกว. กำหนดไว้

เสนอ: เรื่องการใช้จ่ายให้ทีมตกลงค่าตอบแทนกันว่าจะจ่ายกันอย่างไร

ทีมวิจัย

ตอบ: ทีมวิจัยตกลงจะคุยกันเองตกลงกันเอง

เอกสารประกอบใน “รายงานการเงิน”

1. ใบลงทะเบียน
2. เอกสารการเงิน
 - ใบสำคัญรับเงินใช้กับคนนอกทีม ทีมวิจัยจ่ายค่าตอบแทน ค่าเดินทางทีม และทีมใช้เกิน 1000
 - ใบรับรองแทนใบเสร็จใช้ได้เฉพาะทีมวิจัย ค่าอาหาร ประสานงาน อาหารว่าง ใบเสร็จไม่สมบูรณ์
 - ใบเสร็จรับเงิน เวลาไปซื้อของควรขอทุกครั้ง ให้เขียนหัวข้อโครงการในใบเสร็จทุกครั้ง
 - แบบสมบูรณ์(ถ่ายเอกสารไว้ทุกครั้งนานไปเลขจะเลื่อน) เล่มที่ เลขที่ ชื่อร้าน ชื่อโครงการ ที่อยู่ โครงการ ร้านค้าเซนต์รับ
 - ถ้าไม่สมบูรณ์ ให้เขียนใส่ใบรับรองแล้วก็เซนต์รับรอง และแนบใบเสร็จไม่สมบูรณ์

กรณีค่าเดินทาง

- ในพื้นที่ให้ 50 บาท
- นอกพื้นที่ให้เป็น “เหมาจ่าย” หรือ เป็นระยะทางไป - กลับ *กม. *6 บาท (รถยนต์) และ4 บาท (รถจักรยานยนต์)

● นัดหมาย

โดย คุณมาลี สุปันดี นัดหมายว่า

- การสรุปข้อมูลและนัดดูการเงิน ในวันที่ 22 ตุลาคม 2558 ณ วัดบ้านอุปราช เวลา 09.00 น.
- เวิร์กช็อปความก้าวหน้า ในวันที่ 10 -11 พ.ย. 58

ปิดประชุมเวลา16.30 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 30 สรุปเวทีเก็บข้อมูลทีมวิจัยบ้านอุปราช

บันทึก

ประชุมทีมวิจัยประจำเดือน

วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ.2558ณ บ้านเลขที่ 1 หมู่ 14ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

ผู้เข้าร่วม จำนวน 18 คน ประกอบด้วย

- ทีมวิจัย	จำนวน 12 คน
1. สำลี	พลเทพ
2. สัจวร	ชาลแสน
3. ณภัสญาณ์	ชานหุย
4. สำราญ	พลเทพ
5. ลำดวน	ทับลือชัย
6. นางชฎา	พุทธรัตน์
7. นางสมพร	บุษบง
8. นายสวรรณค์	ลาชุมเหล็ก

9. นายวิญญู ศรีไวยวงศ์
 10. นายคุณวุฒิ อิศร
 11. นายถาวร พันขวา
 12. นางสาวภัสรดา หัสระสา
- โหนดพี่เลี้ยงโครงการวิจัย และผู้ช่วยพี่เลี้ยง จำนวน 4 คน
1. นายทานตะวัน สิงห์แก้ว
 2. นางสาวฐิติพร สกุดจร
 3. นางสาวมาลี สุปนต์
 4. นางสาวแววตา สุวรรณรินทร์
- ผู้เข้าร่วม จำนวน 2 คน
1. มะนิต ดีไธรมย์
 2. นายวิวิธพล สิงคะจันทร์

เริ่มเวลา 10.16 น.

กระบวนการ และประเด็น

- ชวนคุยทบทวนวัตถุประสงค์การทำงานและการดำเนินงานที่ผ่านมาโดย คุณมาลี สุปนต์
โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่

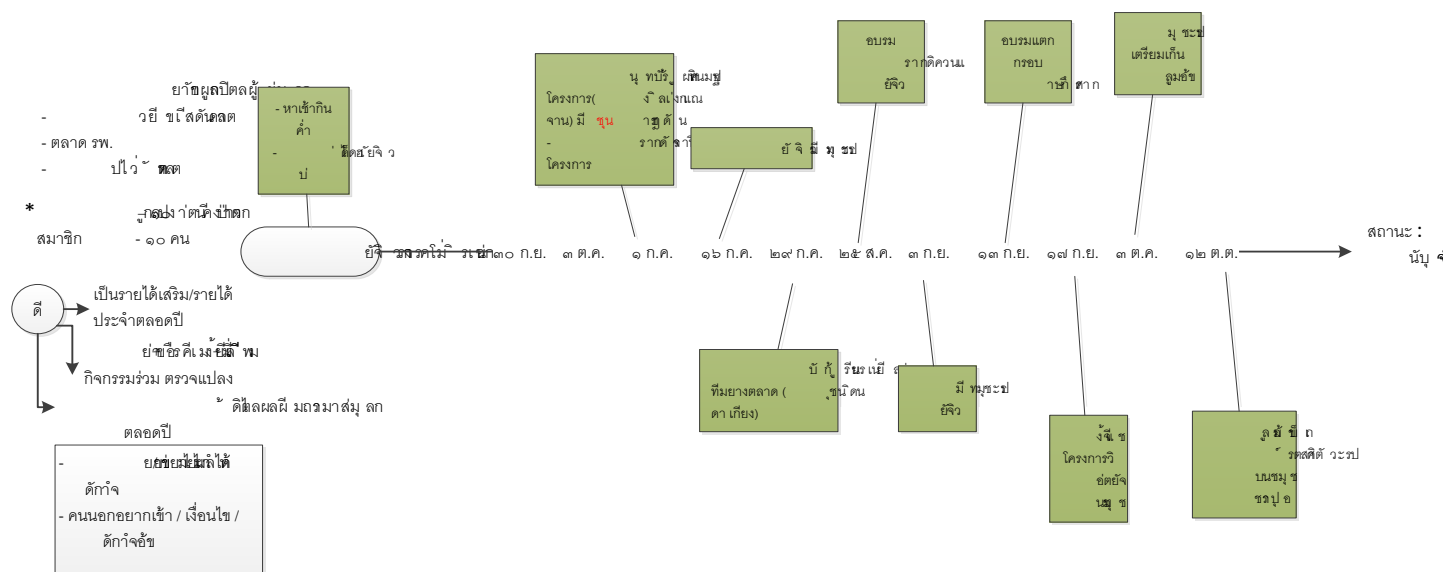
วัตถุประสงค์

1. ศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ฯ
2. ศึกษาสถานการณ์ และเงื่อนไขปัจจัยและเงื่อนไขปัจจัยการทำเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่
3. ศึกษารูปแบบและวิธีการขยายความรู้สู่การทำเกษตรสู่เกษตรกรรุ่นใหม่

เป้าหมาย

1. ข้อมูล
 2. เอกสารการเงิน
- เตรียมการนำเสนอรายงานความก้าวหน้าโครงการ (11 - 12 ม.ค. 2559)

กลุ่มผู้ผลิตปลูกผักขาย

แผนภูมิ 4 กลุ่มผู้ผลิตปลูกผักขาย

แผนการดำเนินงาน

ลำดับ	กิจกรรม	จัดกิจกรรมแล้ว	ยังไม่ได้จัดกิจกรรม	งบประมาณ/กิจกรรม
1.	ชี้แจงโครงการต่อชุมชน	/		
2.	อบรมแนวคิดการวิจัยแตกกรอบ	/		5,200
3.	ประชุมทีมแตกกรอบตามวัตถุประสงค์	/		2,270
4.	ประชุมชี้แจงโครงการต่อชุมชน	/		9,688
5.	ประชุมทีม ทำความเข้าใจโครงการ	/		
6.	ศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้อง		/	1,000
7.	ศึกษาข้อมูล - สถานการณ์ทางกายภาพของพื้นที่เป้าหมาย		/	14,660
8.	ศึกษาข้อมูลกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ.อุปราชา		/	6,310
9.	ศึกษาข้อมูล / สมาชิก (ครอบครัว) กลุ่ม		/	6,370
10.	ศึกษาหาความรู้และเทคนิคการทำเกษตรของสมาชิก → ข้อมูลมือสองจากตลาด		/	5,170
11.	เวทีสรุปข้อมูลครอบครัวสมาชิก		/	6,370
12.	จัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ การทำเกษตร ของสมาชิก		/	6,310
13.	ศึกษาข้อมูลของเกษตรกรรุ่นใหม่ + ลูกหลาน		/	2,770
14.	เวทีสรุปข้อมูลของเกษตรกรรุ่นใหม่ + ลูกหลาน		/	
15.	เวทีแลกเปลี่ยนความคิดการทำเกษตร		/	6,130
16.	เวทีวิเคราะห์ข้อมูลความรู้ของสมาชิกกลุ่ม		/	

ลำดับ	กิจกรรม	จัดกิจกรรมแล้ว	ยังไม่ได้จัดกิจกรรม	งบประมาณ/กิจกรรม
17.	เวทีคืนข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย		/	9,688
18.	จัดทำรายงาน ความก้าวหน้าโครงการ		/	3,000

งบประมาณ

งวดที่ 1 ระหว่าง 1 มิ.ย. – 31 ธ.ค. 58 จำนวน 136,311 บาท

เงินคงเหลือในบัญชี 60,711 บาท

เงินสดในมือ ประมาณ 10,000 บาท

ข้อจำกัดของการทำงาน

- เวลาไม่ตรงกันเพราะสมาชิกเป็นแม่ค้าปลูกเอง + ขายเอง
- ช่วงเดือน พ.ย. – ธ.ค. เป็นช่วงเกี่ยวข้าว
- ทีมวิจัยมีข้อจำกัดเรื่องการเขียน + การบันทึก + ความเข้าใจต่อการทำงานวิจัย
- สมาชิกทีมวิจัยมีน้อย/ช่วงวัย
- ทีมวิจัย – 3คน เป็นผู้เฒ่า – ไม่สามารถเก็บข้อมูลได้
- พี่เลี้ยงพูดดีพอพี่เลี้ยงกลับล้ม
- เวลาอยู่กับการปลูกของ + ค้าขาย + พุดแล้วล้ม
- สมควรไป ไม่เข้ากับชีวิต
- พุดไม่ถูก ขายของได้แต่พุดวิจัยไม่เป็น
- ศักยภาพของทีม

สรุป: ทีมอยากปิดโครงการ

ข้อเสนอ

คุณมาลี สุปันตี

ถ้าเราปิดโครงการมันก็ยากอยู่ มันเสียเครดิตของกลุ่ม รอปรึกษาทีมไหนก่อน

ช่วงบ่ายเริ่มเวลา 12.55 น.

อธิบายเพิ่มเติม และให้ข้อเสนอแนะ

ทีมวิจัย

อธิบายว่าช่วงเช้าคุยอะไรกันมาบ้าง ให้พี่ตะวัน และพี่บัติ ฟัง ถึงเหตุผลที่ว่า อยากปิดโครงการ

ทีมวิจัย

เจ็ดแปดเดือนที่ผ่านมา คือ เหลือกิจกรรมที่ยังไม่ได้ดำเนินการเยอะ สมาชิกคนน้อย ความรู้ก็น้อย
เรียบเรียงประโยคไม่ถูก

คุณมาลี สุปันตี

ไม่อยากให้ทีมเสียกำลังใจ ทบทวนให้พี่ตะวันทำถึงเหตุผลของทีม ที่มีปัญหา คือ เวลา และศักยภาพ
ของทีม

คุณตะวัน สิงห์แก้ว

แนะนำตัวถึงที่ไปที่มาและอธิบายว่าทำไมถึงได้มีโครงการนี้ จากทาง สกว. ผู้ให้ทุน ทำไมเราถึงไปไม่ได้ และไม่น่าจะขยับไปต่อได้ ไม่จำเป็นต้องทำงานวิจัยนี้ออกมาให้ดีที่สุด ถ้ามีคนมาช่วยได้ ทีมพอจะมีเวลามาทำได้ไหม

ทีมวิจัย

ตอบ: ได้ถ้าเดือนละครั้ง ยินดีทำงานร่วมกับคนที่มาช่วย

คุณฐิติพร สกุลจร

อธิบายถึงทางออกของกลุ่มอื่น วิธีแก้ปัญหาว่าเราจะไปต่ออย่างไร บ้านส่งใช้คนนอกมาช่วยเก็บข้อมูล เพราะทีมวิจัยไปถามจะถามเองตอบเอง

คุณมาลี สุปันตี

ทีมถอดใจ แต่มีข้อจำกัด ไม่มีคนพาทำ ไม่มีเวลา

ถาม: เสนอคนที่มาช่วยอีกได้ไหม

ทีม

- อบต.

- เกษตรตำบล
- รองปลัด
- เลขาไก่

นัดคุยอีกที 17 ธ.ค. 58

เนื้อหาการคุย

- กรอบการเก็บข้อมูล
- วิธีการเก็บข้อมูล

คุณ มาลี สุปันตี

อธิบายถึงปัญหาของงานทีมวิจัย ถามทาง อบต. ว่าจะช่วยอย่างไรไหม

อบต. เสนอ

ถ้าไปต่อ

- เพิ่มรายชื่อทีมวิจัย

สิ่งที่ต้องทำ

1. ข้อมูลทีมวิจัย
2. รายงานกิจกรรมที่ดำเนินการมาแล้ว ตามแบบรายงาน ผลการดำเนินกิจกรรม
3. รายงานความก้าวหน้าตามกรอบการเขียน
4. รายงานการเงิน / พร้อมบิล

อบต. เสนอ

ถ้าทำต้องทำไปด้วยกันทั้งหมด

คุณมาลี สุปันตี

- คาดหวังอยากให้มีคนมาออกแบบงาน ทีมให้ไปพร้อมๆกัน
- หากคนมาพาทำไปด้วยกัน

บทบาททีมวิจัย

1. ทีมประสานงานพื้นที่
 - พ่อถาวร
 - พ่อสวรรค์
 - พี่นิต
2. ทีมออกแบบกระบวนการ
 - เกษตรนาย
 - รองหมี
 - เลขาโก้
3. ทีมข้อมูล
 - เกษตรหมี
 - เต้าะ
 - สัจวร
 - ผู้ใหญ่สุกัญญา
4. การเงิน
 - สมร
 - ชฎา

094-530-4302 พ่อทองอ้วน

089 – 841-4684 รองหมี

086 – 858-9593 เกษตรนาย

089 – 712-0329 เลขาโก้

● นัดหมาย

ประชุมทีม วันที่ 17 ธ.ค. 58 ณ บ้านพ่อสวรรค์ ลาชุมเหล็ก เวลา 9.00 น.

ปิดการประชุม 16.30 น

รูปกิจกรรม

ภาพ 31 ประชุมที่มวิจัยประจำเดือน

บันทึก

ประชุมวางแผนการเขียนรายงานความก้าวหน้าและวางกรอบแบบการเก็บข้อมูล

วันที่ 17 ธันวาคม 2558

ณ บ้าน นายสวรรค์ ลาชุมเหล็ก 22 ม.3 บ.อุปราษ ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม

ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 18 คน

- ทีมวิจัย จำนวน 12 คน

1. สำลี พลเทพ
2. สัจวร ชาลแสน
3. ฌภัสญาน ชานหุ
4. สำราญ พลเทพ
5. ลำดวน ทับลือชัย
6. ชญา พุทธารัตน์
7. นางสมพร บุษบง
8. นายสวรรค์ ลาชุมเหล็ก
9. นายวิญญู ศรีโยวศ์
10. นายคุณวุฒิ อิสศร
11. นายถาวร พันขวา
12. นางสาวภัสรดา หิสรระสา

- โหนด พี่เลี้ยงโครงการวิจัย และผู้ช่วยพี่เลี้ยง จำนวน 3 คน

1. นายทานตะวัน สิงห์แก้ว
2. นางสาวมาลี สุปันตี
3. นางสาวแววตา สุวรรณรินทร์

- ผู้เข้าร่วม จำนวน 3 คน

1. มานิต ดีไธรมย์
2. นายอาชัยวิชิต ชุมภณพงษ์ศักดิ์
3. นายวิวิธพล สิงคะจันทร์

เริ่มเวลา 10.00 น.

- พบทวนที่คุยวันที่ 14 ธันวาคม 2558 มาสรุปว่าวันนี้เราจะเริ่มใหม่อย่างไรให้ทันการ จัดรูปแบบ
ทีมใหม่

โดย คุณมาลี สุปันตี กล่าวว่า งานตอนนี้แค่นี้ก็สรุปแค่นั้นไปก่อน

สิ่งที่ต้องหาข้อสรุปวันนี้

- วันนี้เรานัดหมายจะมาพิจารณากรอบการเก็บข้อมูลใหม่
- เพิ่มทีมวิจัย (ประวัติทีมวิจัย)

คุณมาลี สุปันตี

ถาม: หลังจากประชุมวันที่ 12 มีอะไรเปลี่ยนแปลง

ทีมวิจัย

ตอบ: ไม่มีอะไรเปลี่ยน ยังไม่ได้คุยกันหลังจากนั้น

คุณตะวัน สิงห์แก้ว

ถาม: ทีมตอนนี้มีใครอยู่บ้าง

คุณมาลีสุปันตี

อธิบายว่าตอนนี้มีใครอยู่/ออก สถานการณ์ของทีมวิจัยตอนนี้

1. นายธนาศักดิ์ (ติดทหาร)
2. นางสาว
3. นางสาว
4. นางสาว
5. นางเกรียงคำ
6. นางชฎา
7. ปิยะนุช (ออกไป)
8. ณภัสญาณ์
9. พ่อสวรรค์ (เข้ามาใหม่)

ทีมวิจัย

อธิบายเพิ่มเติม: ส่วนหนึ่งทีมทำไม่ได้เพราะอายุเยอะแล้ว 69 ปี ผังคนรุ่นใหม่ พูดได้ หาข้อมูลได้ แต่ไม่มีเวลาเพิ่ม 6 ทาน มาดูว่าบทบาทจะอย่างไร

เกษตรนาย

คุยกับเลขาว่าอยากให้เริ่มใหม่ ไม่รู้รายละเอียดว่าอย่างไร ให้พี่เลี้ยงช่วยช่วงแรกเพื่อต่อกับทีมเดิมว่าจะอย่างไร

คุณตะวัน สิงห์แก้ว

รู้ชัดใช้ใหม่จะทำอะไรบ้าง ไม่ต้องกังวลว่าจะออกมาอย่างไร

เกษตรนาย

เพิ่งเห็นเอกสารรายละเอียดวันที่ 14 ธันวาคม 2558

คุณมาลีสุปันตี

ได้แค่ศึกษาข้อมูลชุมชนมีกรอบที่แตกไว้แล้วแต่ยังไม่สมบูรณ์เก็บข้อมูลกลุ่ม โครงสร้างของกลุ่ม ประวัติของกลุ่ม องค์ความรู้ของกลุ่มปลูกผักเกษตรอินทรีย์

- ทำความเข้าใจกรอบการเก็บข้อมูลร่วมกันทีมใหม่ที่เข้ามาเพิ่ม

กรอบการเก็บข้อมูล

นิยามคำว่า “เกษตรกรรุ่นใหม่” ข้อนี้นี้ยังเป็นนิยามที่ไม่ลงตัว ยังไม่เห็นประเด็นทั้งหมดดูข้อมูลทั้งหมดก่อน

เพิ่งเริ่มทำเกษตรอินทรีย์

เราจะเก็บข้อมูลใคร เกษตรกรรุ่นใหม่ ในพื้นที่ บ้านอุปราชา – โนนตาล *แดง = รุ่นใหม่ เพิ่งทำ

1. หนูเล็ก – ผัก
2. ธวัชชัย – ผัก มะนาว

3. บุญล้อม – ถั่ว แตง
4. บุญธัญ – ผักดอก / กระน้ำ
5. ทองเหรียญ – ผัก
6. รัตน ปราณี – ปลุกผัก
7. นางคำปุ่น – ปลุกผัก
8. บุสดี – ผัก
9. อรรรรณ(ตาล) – ผัก
10. สมัย – ผัก
11. สุทิน – ปลุกผัก เลี้ยงไก่
12. ลำดวน – ผัก
13. โสภิน – หน่อไม้ฝรั่ง
14. ยวนใจ – ผัก
15. สุพจน์ – เลี้ยงไก่
16. รังสรรค์ – ผัก
17. นางสุข – ผัก ข้าวโพด ถั่ว ตามฤดูกาล
18. บุญสง – ผัก
19. สด – ผัก
20. บุญเหลือ – ผัก เลี้ยงไก่
21. สมจิตร – ผัก ถั่วดิน
22. ทองพูน – ผัก ข้าวโพด
23. ไพบูรณ์ - ผัก
24. แม่เอ๋อ – ผัก
25. ผู้ใหญ่บ้าน ถาวร – เลี้ยงวัว ปลุกไม้ยืนต้น เริ่ม เกษตรผสมผสาน
26. อ.สวรรณ – ผัก

ทำไมถึงมาทำเกษตรอินทรีย์

- อายุยังน้อย เพิ่งเริ่มต้น
- ออกจากงานโรงงาน/บริษัทมาทำเกษตร
- ทำมาตรฐาน ปรับเปลี่ยนช่องทางการขาย
- ปรับเปลี่ยนจากอาชีพอื่นมาทำเกษตร
- ปรับเปลี่ยนระบบสู่การ ผสมผสาน

เกษตรกรรุ่นใหม่(พื้นที่บ้านอุปราชา) นิยาม :

งานวิจัยที่ทำ เพื่อไปศึกษาการวิถีการดำรงชีพ

ข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่ (อยากรู้เรื่องอะไร) ภูมิหลัง ปัจจุบัน อนาคต

- ชื่อ – สกุล ฯลฯ

- ความคิด – ทำไมถึงทำเกษตร
- ภูมิหลัง –ก่อนมาทำเกษตร ทำอะไรอยู่
- รายได้ / รายจ่าย
- อาชีพ – ทำอะไรบ้าง
- ทำแล้วดีอย่างไร
- ปัญหา / ทางออก
- การตลาด / การขาย
- เทคนิค + ความรู้
- แรงงาน – การจัดการ
- สภาพพื้นที่
- การดูแลรักษา – การให้น้ำ
- ความต้องการในการพัฒนา + สิ่งที่ยากทำเพิ่ม
- ความต้องการในการหนุนเสริมจากหน่วยงานต่างๆ
- สิ่งที่ยากเห็นลูกหลานกับภาคเกษตร

ข้อตกลง: ทำแบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูล

● **นัดหมาย**

ทีมวิจัยนัดคุยกัน วันจันทร์ วันที่ 21 ธันวาคม 2558 ทดลองทำแบบสอบถาม 9.00 น.

● **กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น**

คุณตะวัน สิ่งแก้ว

อธิบายถึง “กระบวนการการวิจัยเพื่อท้องถิ่น”

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูล (7 เดือน มิ.ย. – ธ.ค. 58)

- ปฐมนิเทศโครงการ
- ชี้แจงโครงการกับชุมชน
- แตรกรอบวิจัย
- พัฒนาศักยภาพนักวิจัย
- เก็บข้อมูลตามกรอบวิจัย
- วิเคราะห์ข้อมูล
- ค้นข้อมูลกับชุมชน / ออกแบบปฏิบัติการ
- รายงานความก้าวหน้า

ระยะที่ 2 ทดลองปฏิบัติการ (8 เดือน ม.ค. – ส.ค. 59)

- พัฒนาศักยภาพนักวิจัย
- ทดลองปฏิบัติการ
- สรุปผลการปฏิบัติการ

- นำเสนอผลการวิจัยกับโหนด
- รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

คุณมาลี สุปันตี

เรื่องการเงินที่จัดการได้เลย

คุณตะวัน สิงห์แก้ว

ชี้แจงเรื่องการใช้งบประมาณ ประโยชน์สุดท้ายเราได้ประโยชน์

รองหมี

ดีใจที่ทุกคนมาช่วยกัน เราเดินไปด้วยกัน

- กล่าวปิดประชุม โดย พ่อสวรรค์

ปิดประชุมเวลา 12.00 น

รูปกิจกรรม

ภาพ 32 ประชุมวางแผนการเขียนรายงานความก้าวหน้า และวางกรอบแบบการเก็บข้อมูล

การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์

บันทึก

เวทีอบรมแนวคิด และการแตกกรอบการศึกษาข้อมูลชุดคนรุ่นใหม่

วันที่ 12 กันยายน พ.ศ.2558

ณ สำนักงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม

ผู้เข้าร่วม รวมทั้งสิ้น จำนวน 39 คน ประกอบด้วย

- คณะทำงานโหนด จำนวน 3 คน
- ที่ปรึกษาโหนด จำนวน 1 คน
- คณะทำงาน จำนวน 10 คน
- ทีมวิจัย จำนวนทั้งสิ้น 25 คน ดังนี้
 1. โครงการ พื้นที่ บ.บุงคล้า จำนวน 8 คน
 2. โครงการ พื้นที่ ต.กำแมด จำนวน 5 คน
 3. โครงการ พื้นที่ อ.ยางตลาด จำนวน 5 คน
 4. โครงการ พื้นที่ บ.อุปราษ จำนวน 7 คน

ช่วงเช้า เริ่มเวลา 09.00 น.

● **ประวัติ/ความเป็นมาของสวนเกษตรบ้านดอนแดง** โดย คุณเรืองเดชโพธิ์ศรี

นำเสนอว่า สวนเกษตรบ้านดอนแดงเป็นสถานที่ประสานงานของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ซึ่งมีการทำงานเกี่ยวกับการส่งเสริมเกษตรกรรมทางเลือก และป่าไม้ที่ดินหรือเรียกว่า เครือข่ายชาวนาชาวไร่ ช่วงปี พ.ศ. 2539 ทีมเริ่มเรียนรู้การทำเกษตรด้วยการปลูกต้นไม้ตามชนิดที่เหมาะสมกับพื้นที่ในบริเวณสวนเกษตรบ้านดอนแดงพบว่าพันธุ์ไม้ที่สามารถปลูกในพื้นที่ได้คือ ต้นแค ไม้ประดู่ ฯ จากนั้นสวนเกษตรบ้านดอนแดงยังเป็นที่พักพิงของชาวบ้านที่สูญเสียที่ดินจากโครงการคจก.และชาวบ้านร่วมกันสร้างศาลปู่ตาและทำพิธีเชิญปู่ตามาเข้าอยู่คอยดูแลสถานที่และเป็นสถานที่เคารพบูชาของชาวบ้าน

● **ชี้แจงวัตถุประสงค์และเป้าหมาย** โดย คุณมาลี สุปันตี

ชี้แจงว่า หลังจากทีมชุดโครงการลงไปพูดคุยในแต่ละพื้นที่ วันนี้เราจึงได้นัดหมายเพื่อให้แต่ละโครงการมาร่วมกันแตกกรอบการศึกษาข้อมูลและทบทวนเป้าหมาย วิธีการดำเนินการโครงการ

● **แนะนำผู้เข้าร่วม และทีมวิจัย**

ทีมโหนด

1. นายสุเมธ ปานจำลอง
2. นายอิษฎ์ ปักกันต์ธร
3. นางสาวพร้อมสุตา ศรีเนตร

ทีมปรึกษาโหนด

1. นายอุบล อยู่หว่า

ชุดพันธมิตรกรรม

1. นายเรืองเดช โพธิ์ศรี
2. นางสาวนุจนาต โฮมแพน
3. นายสันติ แก้วพิมพ์

ชุดตลาดทางเลือก

1. นายชลิต ทิพม่อม
2. นางสาวจิตติพร สกุลจร

ชุดนวัตกรรม

1. นางสาวชนิษฐา นวลศรี

ชุดคนรุ่นใหม่

1. นางสาวศิริพร โคตะวินนท
2. นางสาวมาลี สุปนต์
3. นางสาวแววตา สุวรรณรินทร์

คณะทำงาน

1. นายสันติ แก้วพิมพ์
2. นางสาวภัสรดา หัสสรสา

โครงการ“วิถีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกรบ้านบึงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์”

1. นายเชาวลิต วิชัย	ตรวจสอบ/ควบคุมการทำงานของโครงการ
2. นายชาญ ศรีพลอย	ทีมวิจัย
3. นางสุธาสินี ปัทม	ทีมวิจัย
4. นายสำรวัน สมพงษ์	เอกสาร/บัญชี
5. นางสุมาลย์ บุญศรี	ปฏิคม
6. นางสมวัน พันธูภา	ปฏิคม
7. นายเนติพงศ์ พันธุ์เพชร	เอกสาร/บัญชี
8. นางสาวธันชพร บรรเทา	เลขานุการ

โครงการรูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

นายไฉน นารมย์ กล่าวว่า อยากให้คนอื่นมองถึงอาชีพเกษตรไม่ใช่อาชีพต่ำต้อยแต่เป็นอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ และให้คนที่สนใจนำไปใช้ในชีวิตตนเอง ซึ่งงานวิจัยได้มีการชี้แจงโครงการและความเข้าใจกับชุมชน

ทีมวิจัยเข้าร่วม ได้แก่

1. นายไฉน นารมย์	ประสานงานโครงการ/การเงิน
2. นางนิตยา เนตรโสภา	บันทึกข้อมูล
3. นางจารุณี	เลขานุการ
4. นางมุกดา บุญศรี	ประสานงานทั่วไป/เอกสาร
5. นายสุรัตน์ วรรณชาติ	เก็บข้อมูล

โครงการรูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว กรณีศึกษา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

นายทองใบ ไชยสิงห์ มีแนวคิดทำอย่างไรข้าวที่ผลิตออกมาจะได้มีรายได้ดีที่สุด จึงได้คิดค้นการแปรรูปข้าวเป็นน้ำส้มสายชู และนำข้าวไรเบอร์มาทำเป็นข้าวจี

ทีมวิจัยเข้าร่วม ได้แก่

1. นายพชรพล โพธิ์แท่น	บันทึก/ประสานงาน/หัวหน้าทีมวิจัย
2. นายมา เดสันเทียะ	ทีมวิจัย
3. นางมัตติกา ผิวเขียว	บัญชี
4. นายทองใบ ไชยสิงห์	บันทึกกระบวนการ/รายละเอียด
5. นายธนกร วงศ์ชา	ทีมวิจัย

โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุปราษ บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

นางมะนิต ดีไธรมย์ กล่าวว่า โครงการมีเป้าหมายคือ ชวนคนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมโครงการหรือขยายผลไปสู่คนภายนอกซึ่งโครงการมีทีมวิจัยเพิ่มอีก 1 คนคือ นายสวรรณ เป็นข้าราชการบำนาญ เกษียณครุมาได้ 5 ปี และหันมาทำเกษตรที่อยู่ในระบบเกษตรอินทรีย์มีการปลูกผักส่งขายตลาด

ทีมวิจัยเข้าร่วม ได้แก่

1. นางมะนิต ดีไธรมย์	หัวหน้าโครงการ

2. นายสวรรค์ ลาชุมเหล็ก	ทีมวิจัย
3. นางชฎา พุทธรัตน์	การเงิน
4. นางสมพร บุชบง	ทีมวิจัย
5. นางเกียงคำ ดอกพิกุล	ทีมวิจัย
6. นายเรืองกิจ	บันทึกข้อมูล

● ทำไมเราต้องมาทำวิจัยมีความสำคัญกับสังคมอย่างไร

- โดย
1. คุณสุเมธ ปานจำลอง
 2. คุณอุบล อยู่หว่า
 3. คุณศิริพร โคตะวินนธ์

คุณสุเมธ ปานจำลอง

กล่าวว่า สำนักงานสนับสนุนกองทุนวิจัยหรือ สกว. เป็นองค์กรที่ให้ทุนแก่นักวิชาการและชาวบ้านมาทำวิจัยเอง และมีหน่วยงานลงไปสนับสนุนชาวบ้านให้ทำวิจัย ปัจจุบันมี 23 หน่วย 80 โครงการ ซึ่งทุกปีทีมจะลงไปคุยถึงปัญหาของชาวบ้านและหาแนวทางแก้ไข

ศูนย์ประสานหรือโหนดประเด็นเกษตรทำงานมาแล้ว 7 ปี มีโครงการเกือบ 80 โครงการ ซึ่งการทำงานวิจัยทำให้ชาวบ้านรู้เรื่องตนเองมากขึ้นและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของตนเองได้ และทำให้ชาวบ้านสามารถพูดเรื่องของตนเองได้ดีต่อสาธารณะชน โดยใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือในการทำงาน โหนดจึงได้ยกประเด็นความมั่นคงทางอาหารมาขับเคลื่อน เนื่องจากการบริโภคอาหารทุกวันนี้เราต้องซื้ออาหารกับทางบริษัท บริษัทเป็นเจ้าของอาหารไม่ใช่เรา ซึ่งบ่งบอกถึง เราไม่มีความมั่นคงทางอาหาร ถ้าไม่มีเงินก็ไม่มีข้าวกิน โดยนิยามความมั่นคงทางอาหารบริษัทได้นิยามความว่า อาหารมีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้าน และปลอดภัย เข้าถึงอาหาร แต่ทั้งหมดเราไม่ได้เป็นเจ้าของอาหาร ซึ่งเราได้สูญเสียอำนาจในการถือครองอาหารไปแล้วโหนดจึงเกิดคำถามว่า เราจะสร้างพันธมิตรชุมชนพื้นบ้านอย่างไร เราจะสร้างความมั่นคงอาหารให้กลับมาอีกครั้งเราจะสร้างตลาดทางเลือกอย่างไร เราจะสร้างนวัตกรรมแบบเป็นเครื่องมือและองค์ความรู้ในการทำอย่างไรและเราจะสร้างศักดิ์ศรีชาวบ้านให้กลับมาใหม่ได้อย่างไรจึงเกิดเป็น 4 ชุดโครงการ และ 16 โครงการย่อย

คุณศิริพร โคตะวินนธ์

กล่าวว่า การทำวิจัยไม่ใช่เรื่องใหม่ หลายหน่วยงานได้ทำงานเรื่องนี้ จากกระบวนการศึกษาคนรุ่นใหม่พบว่า รูปแบบการทำงานกับเกษตรกรคนรุ่นใหม่มีความคล้ายกัน เช่น การอบรมให้ความรู้ การจัดสรรที่ดินในการทำเกษตร และ สกว. ได้มีรูปแบบกระบวนการการสร้างเกษตรกรคนรุ่นใหม่ โดยมีเป้าหมาย 4 โครงการ ได้แก่ 1) โครงการ“วิถีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกรบ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาวอำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” 2)โครงการรูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร 3) โครงการศึกษาองค์กร

ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุปราษ บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และ 4) โครงการรูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว ภูมิศึกษา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อหาวิธีการสร้างรายได้ให้กับคนรุ่นใหม่

ในช่วงปีแรกชุดโครงการมีเป้าหมาย คือ 1) ศึกษาสถานการณ์ของคนรุ่นใหม่โดยมีการสร้างฐานข้อมูลจริงว่า คนรุ่นใหม่ในชุมชนมีวิถีชีวิตอย่างไร 2) เกษตรกรรุ่นใหม่ที่อยู่ในระบบอินทรีย์มีองค์ความรู้และความเป็นอย่างไรร และ 3) ค้นหาองค์ความรู้ที่มีอยู่แต่ละกลุ่มเป็นอย่างไรรเพื่อนำมาส่งเสริมให้แก่คนรุ่นใหม่ และโครงการไหนที่สามารถขยายให้เห็นรูปธรรมก็จะดำเนินการต่อไปในปีที่ 2

คุณอุบล อยู่หว่า

ระดมความหมาย โดยใช้คำถามว่า การเกษตรในความหมายของทีมีวิจัยคืออะไร

1. การดำรงชีพเกี่ยวกับสุขภาพ เช่น การบริโภคผลผลิตทางการเกษตร
2. อาชีพหลักของคนภาคอีสานโดยตรง เช่น การปลูกผัก ปลูกข้าว
3. การผลิตให้คนในประเทศได้บริโภค
4. อาชีพหนึ่งของชุมชนชนบท เช่น การปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ แต่ระบบเกษตรได้ถูกเขียนหรือให้ความหมายในรูปแบบใหม่เรื่อยๆ
5. เป็นวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อนำพาชีวิตให้มีความยั่งยืน

ซึ่งคุณอุบล อยู่หว่า ได้สรุปความหมายว่า เกษตรหมายถึง วิถีชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรม จนเลยคำว่า ชาตุน และในมิติอาชีพ คือ เป็นอาชีพ ต้นทุน รายได้ การผลิต โดยมีการตลาดเป็นตัววัด มิติความมั่นคง คือ ความมั่นคงการใช้ชีวิตจากการได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาล ฉะนั้นหัวข้อของเรามีความหมายว่า เป็นเกษตรกรรม คนรุ่นใหม่ ชุมชน การดำรงชีวิตอยู่ หรือหน่วยธรรมชาติที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งมีสัมพันธ์กับคนรุ่นใหม่ และเป็นระยะเปลี่ยนผ่านของคน เราต้องหาคำตอบว่า คนรุ่นใหม่ในสังคมมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร มีการเลี้ยงชีพอย่างไร คนที่เอาตัวรอดในเรื่องเกษตรมีวิถีชีวิต เอาตัวรอดอย่างไรและมีความสัมพันธ์กับคนอย่างไร

คุณสุเมธ ปานจำลอง

กล่าวเพิ่มเติมว่า เกษตรกรคนรุ่นใหม่ไม่ได้หมายถึง คนอายุน้อย แต่หมายถึงการสร้างการสืบทอดทางวิถีชีวิต อาชีพ สังคม วัฒนธรรม และความมั่นคง หรือเรียกว่า การพึ่งตนเอง และการนำเอาความรู้ทางภูมิปัญญา อาชีพมาสร้างใหม่ในยุคนี้เพื่อนำไปพัฒนาต่อยอด แล้วเราจะมีผลไปรูปแบบไหนบ้าง ซึ่งปีนี้เราจะต้องได้ความรู้เกษตรกรยุคใหม่มีวิธีการทำอย่างไร เราจะต้องถอดงานวิจัยออกมา

คุณมาลี สุปันตี

กล่าวสรุปว่า สรุปจากทั้ง 3 ท่านที่กล่าวมา ถ้าพูดถึงเกษตรกรคนรุ่นใหม่เราจะให้ความหมายว่า การสืบทอดทางอาชีพเกษตร วิธีชีวิตความมั่นคง การสร้างภูมิปัญญาและอาชีพมาสร้างใหม่และพัฒนาเพิ่ม

คุณอุบล อยู่หว่า

กล่าวเพิ่มเติมว่า แบบแผนที่เราสร้างขึ้นอาจจะเป็นที่มาแบบแผนใหม่ของการชวนเกษตรกรคนรุ่นใหม่เข้ามา

คุณมาลี สุปันตี

กล่าวสรุปว่า เกษตรกรคนรุ่นใหม่เราไม่ได้วัดกันที่อายุแต่เราวัดกันที่กระบวนการสร้างการเรียนรู้

● แนวคิด ขั้นตอน และกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โดย คุณอิษฏ์ ปักกันตร์ธร และคุณเรืองเดช โพธิ์ศรี

คุณอิษฏ์ ปักกันตร์ธร

ให้ความหมายว่า การแตกกรอบ คือ การนำวัตถุประสงค์มาย่อยออกให้เป็นส่วนเล็ก หรือการสร้างแผนที่เพื่อให้โครงการสามารถดำเนินการไปได้เพื่อให้เห็นข้อมูลที่สามารถตอบคำถามที่เราอยากรู้จากโครงการได้

กระบวนการวิจัย ตอนนี้อยู่ขั้นที่สาม คือ การแตกกรอบประเด็น และมีความสำคัญคือ เราจะต้องเก็บข้อมูลเพื่อมาวางแผนกำหนดแนวทางปฏิบัติ

แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดย คุณอิษฏ์ ปักกันตร์ธร

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาจากคำว่า search คือ การค้นหา Re คือ การทำซ้ำ หรือการทดลอง การวิจัยเรื่องใหม่ไปเรื่อยๆ ซึ่งงานวิจัยมีหลายรูปแบบทั้งงานวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งการวิจัยแบบมีส่วนร่วมหรือการวิจัยไทบ้าน และคำว่าท้องถิ่น หมายถึง ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งเฉพาะหรือพื้นที่ภายใต้การปกครองบริหารท้องถิ่น โดยอ.ศรีศักดิ์ให้ความหมายว่า องค์ประกอบของการปฏิสัมพันธ์กันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเกิดเป็นความเชื่อ ภูมิปัญญา และการทำวิจัยเราต้องทบทวนคำว่าท้องถิ่น ในความหมายของเราคืออะไร

และทีมวิจัยผู้เข้าร่วมให้ความหมายคำว่า วิจัย คือ การค้นหาสิ่งที่เราอยากรู้และเป็นจริง เพื่อให้ได้คำตอบและนำไปแก้ไขปัญหของตนเอง

คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี

กล่าวเพิ่มเติมว่า นักพัฒนามีความเชื่อว่า เกษตรอินทรีย์ดีจึงเข้าไปชวนชาวบ้านให้ทำตาม โดยไม่ได้ชวนชาวบ้านมาค้นหาเพื่อหาข้อเท็จจริงก่อน แต่ขณะเดียวกันงานวิจัยท้องถิ่นมีกระบวนการให้ชาวบ้านค้นหาความจริงก่อนลงมือปฏิบัติ

เทคนิค เครื่องมือเก็บข้อมูลชุมชน โดย คุณอิษฏ์ ปักกันตร์ธร

เครื่องมือของชาวนา คือ จอบ รถไถนา เพื่อนำมาประกอบอาชีพซึ่งงานวิจัยท้องถิ่น เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมกันมีการถกเถียง พูดคุยกัน

วิธีการแตกกรอบ

1. ชุมชน

- เศรษฐกิจ
 - รายได้
 - รายจ่าย
 - อาชีพที่มีอยู่ในชุมชน
 - การกู้ยืม
- วัฒนธรรม
- การปกครอง
- สังคม

2. ทรัพยากร

- ดิน
- น้ำ
- ป่า

การแลกเปลี่ยน

ทีมวิจัย

ถาม : การเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์เราจะไปที่หลังคาเรือน

คุณอิชฎิ ปักกันต์ธร

ตอบ : เราจะต้องกำหนดว่า เราจะลงไปเก็บข้อมูลจากใครและใครที่มีข้อมูลเชื่อถือได้ ซึ่งทีมวิจัยจะต้องเป็นคนกำหนด

ทีมวิจัย

ถาม : การปลูกผักบ้านอุปราชมียุคนปลูกผักทั้งอินทรีย์และเคมี เราสามารถไปเก็บข้อมูลมาเปรียบเทียบกันได้หรือไม่

คุณอิชฎิ ปักกันต์ธร

ตอบ : เราต้องดูข้อมูลว่าเราต้องการข้อมูลแบบไหน แล้วหาวิธีการลงไปเก็บข้อมูลว่า ทำไมต้องปลูกผักแบบเคมี

คุณสุเมธ ปานจำลอง

กล่าวเพิ่มเติมว่า การเก็บข้อมูลหรือการแตกกรอบคือการไปหาข้อมูลที่เป็นจริง และการหาคำตอบต้องได้ข้อมูลที่เป็นจริง

คุณมาลี สุปันตี

กล่าวเพิ่มเติมว่า เราจะต้องเก็บข้อมูลลึกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานของเรา

ข้อมูลทรัพยากร

1. ฝั่งवाद
 - เป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงทรัพยากรอาณาเขต
 - สามารถนำไปเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางและสร้างการมีส่วนร่วมของทีม
2. ฝั่งตัดขวาง
 - เป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงระบบนิเวศน์ ทรัพยากร

ข้อมูลสังคม

1. เส้นแบ่งเวลา หรือ timeline
 - เป็นเครื่องมือช่วยให้เห็นพัฒนาการ เรื่องราวประวัติศาสตร์ บทเรียนชุมชน ประกอบด้วยช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง เหตุการณ์สำคัญ และผลกระทบการเปลี่ยนแปลง
 - การแบ่งยุค อาจจะแบ่งตามสถานการณ์/เหตุการณ์ เช่น ยุคปลูกปอ การขยายชลประทาน

คุณสุเมธ ปานจำลอง

กล่าวเพิ่มเติมว่า การหาข้อมูลจะต้องหาหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ซึ่งอาจารย์วิเชียรได้กล่าวว่า ข้อมูลมี 3 ชั้น คือ ข้อมูลที่ควรมี ข้อมูลที่มีก็ได้ไม่มีก็ได้ และข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องเราควรจะต้องเลือกข้อมูลที่ควรมี และข้อมูลที่มีก็ได้ไม่มีก็ได้ ส่วนข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องอาจจะไม่ต้องนำมาใส่

คุณอิชฎี ปักกันตร์

เสนอว่า ก่อนลงไปเก็บข้อมูลทีมจะต้องมีการวางแผนการเก็บข้อมูลก่อน

2. ฝั่งชุมชน
 - เป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงสถานที่สำคัญ แหล่งน้ำบ้านเรือนการสัญจร หรือเส้นทางการเก็บข้อมูล

ข้อมูลเศรษฐกิจ

1. ปฏิทินการผลิต

- เป็นเครื่องมือแสดงให้เห็นการใช้ประโยชน์ของแต่ละช่วงปีโดยมีเดือนเป็นตัวกำหนดเพื่อให้เห็นช่วงเวลาของกิจกรรม

2. ปฏิทินวัฒนธรรม

- เป็นเครื่องมือแสดงให้เห็นบุญประเพณีของชุมชนในแต่ละช่วงเดือน
- เราอาจจะไปเก็บข้อมูลมาก่อนแล้วค่อยนำข้อมูลที่ได้มาจัดทำปฏิทินวัฒนธรรม
- ประเพณีที่มีความสำคัญกับเราก็ควรใส่รายละเอียดลงไปหรือประเพณีที่หายไปแต่เกี่ยวข้องกับเราก็ควรนำมาใส่แต่อาจจะไม่ใส่รายละเอียดมาก

3. ผังเครือญาติ

- เป็นเครื่องมือแสดงให้เห็นบทบาทของกลุ่มเครือญาติ

กรอบประเด็นที่ใช้ในการแตกกรอบ

ประเด็น	วิธีการ	เครื่องมือ

ข้อควรระวังและควรปฏิบัติ

1. การแต่งกายควรให้เหมาะสม
2. วางตัวให้เหมาะสม
3. อย่าถามให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นผู้ถาม
4. อย่าถามเจ็บๆ
5. ถามให้ถูกเวลา
6. อย่าสรุปแทน อย่าด่วนส่งเสริม

คุณเรื่องเดช โพธิ์ศรี

สรุปว่า เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นตัวอำนวยความสะดวกที่ใช้ในการสัมภาษณ์หรือเป็นการดึงดูดในการพูดคุยกันและบทบาทสำคัญในการลงไปเก็บข้อมูลจะต้องกำหนดบทบาทตามความถนัดของแต่ละคน อาจจะไม่ได้ด้วยกันทั้งหมด

ปิดเวทีช่วงเช้า เวลา 12.22 น. (รับประทานอาหารกลางวัน)

ช่วงบ่าย เริ่มเวลา 13.00 น.

- แบ่งกลุ่มย่อย แยกกรอบการศึกษา คำถามการเก็บข้อมูล และกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
โดย 1. คุณเรื่องเดช โพธิ์ศรี

2. พี่เลี้ยงประจำกลุ่มย่อย

กระบวนการ คือ

1. **คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี** ชี้แจงหัวข้อการแตกกรอบในกลุ่มย่อยว่า ช่วงบ่ายหลังจากนี้เราจะแยกย้ายไปหาหรือกัน ทำกรอบ โดยอาจจะทำแบบที่คุณอิษฏ์ ปักกันต์ธร นำเสนอโดยตั้งกรอบตามวัตถุประสงค์ หรือทำเป็นตารางเพื่อให้เห็นกรอบ วิธีตั้งคำถาม ซึ่งคุณสุเมธ ปานจำลอง ได้บอกไปแล้วว่าถ้าจะพิจารณาโครงการฯ โดยโครงการ ชื่อ การศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์ เพื่อขยายผลให้คนรุ่นใหม่ วิธีการ คือ ลองทบทวนดูว่า เราตั้งชื่อโครงการไว้แบบนี้ ความตั้งใจของทีมงาน ชื่อโครงการฯ วัตถุประสงค์แบบนี้ สิ่งที่เราอยากเห็นความสำเร็จที่เกิดขึ้น อยากสรุปร่วมกันคืออะไร อยากเห็นอะไร ลองดูว่าถ้าเราจะอยากสำเร็จในเรื่องนั้นเราต้องรู้เรื่องอะไรบ้าง ในเรื่องที่เราอยากรู้ โดยเอาหัวข้อมาตั้งเป็นหัวข้อ อย่างที่ คุณอิษฏ์ ปักกันต์ธร นำเสนอ อยากรู้เรื่องชุมชน เราอธิบายเรื่องชุมชน โดยอยากรู้เรื่องการศึกษา, วัฒนธรรม, การปกครอง ซึ่งเราจำลองออกมา แต่เราต้องแตกออกจากวัตถุประสงค์

ตัวอย่างเช่น โครงการของชุดพันธูกรรม อยากศึกษาองค์ความรู้เรื่องข้าวพื้นบ้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน คำถาม คือ ถ้าจะศึกษาการใช้ประโยชน์ข้าวพื้นบ้านที่ผ่านมาจากอดีต-ปัจจุบัน ต้องรู้เรื่องอะไรบ้าง ซึ่งกำหนดไว้ คือ 1) ต้องรู้ว่าข้าวพื้นบ้านที่ผลิตในชุมชนมีการผลิตอย่างไร 2) มีการใช้ประโยชน์อย่างไร 3) คุณค่าของข้าวในวิถีชีวิตที่ผ่านมาเป็นอย่างไร แตกออกมาตามหัวข้อ แล้วแต่ละหัวข้อก็แตกออกมาอีก องค์ประกอบการผลิตต้องรู้เรื่องอะไรบ้าง จึงจะอธิบายได้ หัวข้อการผลิตต้องไปดูว่ามีกี่ครอบครัว ข้าวมีสายพันธุ์ไหนบ้าง พื้นที่ผลิตแต่ละสายพันธุ์มีมากน้อยเท่าไร ค่อยมาแตกเป็นคำถาม เป็นรูปแบบที่ 1 เป็นตาราง ข้อมูลที่มาตอบเรื่องข้าวพื้นบ้านมีจำนวนกี่ครอบครัว คนที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรเอาด้วยหรือไม่ ถ้ามกกัน นี่คืคำถามย่อยแตกให้ได้คำถามออกมา แล้วค่อยมาดูว่าถ้าข้อมูลแบบนี้เราจะเก็บอย่างไร ใช้วิธีการอย่างไร จะสัมภาษณ์เป็นรายครัวเรือน ไปถามข้อมูลเป็นกลุ่ม จะใช้วิธีการอย่างไร และตัวสุดท้ายกลุ่มเป้าหมายที่จะให้ข้อมูล

ตามกระบวนการของ 2 ชุดโครงการ ที่ผ่านมามีข้อสงสัยว่าต้องตอบให้ครบทุกวัตถุประสงค์หรือไม่ ซึ่งต้องไปดูในวัตถุประสงค์ที่ต่างกันอาจจะเอาข้อมูลในส่วนนั้นมาตอบในวัตถุประสงค์อีกวัตถุประสงค์ด้วยก็ได้ จึงไม่จำเป็นต้องตั้งตามวัตถุประสงค์ก็ได้ ตั้งไปด้วยกันไปเลยก็ได้ เรียกว่าเป็นการกำหนดหัวข้อเพื่อจะได้เก็บข้อมูลในหัวข้อนั้น ลองดำเนินการดู ซึ่งจะมีพี่เลี้ยงที่จะลงไปช่วยในการแตกกรอบในกลุ่มย่อย ดังนี้

ทีมพี่เลี้ยงประจำกลุ่ม

1. รูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหัดยโสธร

พี่เลี้ยงประจำกลุ่ม คือ คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี และคุณภัสสรดา หัสสรสา

2. รูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว กรณีศึกษา อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์

พี่เลี้ยงประจำกลุ่ม คือ คุณศิริพร โคตะวินนธ์ และคุณอิษฏ์ ปักกันต์ธร

3. วิธีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกรบ้านบึงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
พี่เลี้ยงประจำกลุ่ม คือ คุณมาลี สุปันตี และคุณชนิษฐา นวลศรี
4. โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุปราช บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
พี่เลี้ยงประจำกลุ่ม คือ คุณจิตติพร สกุลจร และคุณชวลิต ทิพม่อม

คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี

ชี้แจงเพิ่มเติมว่า โดยการแตกกรอบต้องให้ได้ 3 อย่าง คือ 1) เป้าหมายความสำเร็จของโครงการ 2) กรอบคำถามที่จะไปเก็บข้อมูล และกลุ่มที่จะไปเก็บข้อมูล ภายใต้วัตถุประสงค์ของโครงการฯ และ 3) เครื่องมือที่จะนำไปใช้เก็บข้อมูล แล้วกับมานำเสนอแลกเปลี่ยนกันในเวทีใหญ่อีกครั้ง

2. **คุณมาลี สุปันตี** ชี้แจงเพิ่มเติมว่า วิธีการ คือ ส่วนหนึ่งเราแตกกรอบเนื้อหาไปบ้างแล้วตอนที่ทำโครงการ ไปดูจากที่แตกไว้ในโครงการว่าที่มีอยู่ละเอียดพอหรือยัง ถ้าจะถามประวัติของเกษตรกรรุ่นใหม่ ก็เอาเกษตรกรรุ่นใหม่ขึ้น แล้วถามข้อมูลพื้นฐานครอบครัว ซึ่งจะถามขนาดไหน ดูว่าจะละเอียดขนาดไหนพร้อมนัดหมายเวลาให้แต่ละทีมมาพบกันเวลา 14.30 น. ซึ่งใช้เวลา 1 ชั่วโมง 10 นาที ในการแตกกรอบในกลุ่มย่อยรายโครงการ

3. ทีมวิจัยแยกไปแลกเปลี่ยน และออกแบบการเก็บข้อมูล โดยมีพี่เลี้ยงประจำกลุ่มชวนแลกเปลี่ยนและสรุป โดยใช้หัวข้อแลกเปลี่ยนคือ หัวข้อในการเก็บข้อมูล คำถามย่อย เครื่องมือ และวิธีการ บทบาทของทีมวิจัย แผนการเก็บข้อมูลในแต่ละหัวข้อ

4. เตรียมตัวแทนโครงการวิจัยเพื่อนำเสนอ โดยวิทยากรประจำกลุ่มช่วยเสริม

- นำเสนอกรอบการศึกษา คำถามการเก็บข้อมูล และกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาฯ สู่เวทีใหญ่ เพื่อร่วมเสนอแนะข้อคิดเห็น

โดย

1. คุณมาลี สุปันตี ดำเนินรายการ
2. คุณอุบล อยู่หว่า ให้ข้อเสนอแนะ
3. คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี ให้ข้อเสนอแนะ
4. คุณอิษฎ์ ปักกันต์ธร ให้ข้อเสนอแนะ

กระบวนการ คือ

ตัวแทนโครงการวิจัยนำเสนอตามหัวข้อการเก็บข้อมูล และเสริมโดยวิทยากรประจำกลุ่ม พร้อมวิทยากรให้ความเห็น เสนอแนะเพิ่มเติม

1. รูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

นำเสนอโดย นายไฉน นารมย์

- กรอบตามวัตถุประสงค์ (ตาราง)
- สิ่งที่ยากรู้ของการทำวิจัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการ และสถานการณ์ของเกษตรกรรมรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
2. เพื่อศึกษาปัจจัย เงื่อนไข และวิธีการเพิ่มรายได้จากการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรุ่นใหม่
3. เพื่อหารูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์

ตาราง กรอบการศึกษาตามวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์	คำถามหลัก	คำถามรอง	คำถามย่อย	เครื่องมือ/ วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย
1	พัฒนาการทำ การเกษตรของ ครอบครัว	ประวัติของคนทำ เกษตรอินทรีย์	- ข้อมูลส่วนตัว - ชื่อ - การศึกษา - สมาชิกในครัวเรือน - ข้อมูลที่ดิน - จำนวนแปลง - ขนาดพื้นที่ - เอกสารสิทธิ์และการใช้ประโยชน์ - การตัดสินใจมาทำเกษตรอินทรีย์ - ทำเกษตรอะไรมาก่อน - เปลี่ยนแปลงปี พ.ศ.ไหน และทำอะไรมาก่อน - เหตุผลหรือเงื่อนไขการทำ เกษตรอินทรีย์	- สัมภาษณ์ - เส้นแบ่งเวลา - แผนผังตำบล	- ครอบครัวที่ทำ เกษตรอินทรีย์อยู่ เดิมแล้วมีคนรุ่น ใหม่มาสืบทอด - ครอบครัวที่ทำ เกษตรอินทรีย์ใหม่
	สถานการณ์การทำ เกษตร	การทำเกษตรของ ครอบครัว	- แต่ละรอบปีทำอะไรบ้าง - ทำนา - ข้าวพันธุ์อะไรบ้าง - ขนาดพื้นที่ - กระบวนการขั้นตอนการ	- ปฏิทินการผลิต - แบบสัมภาษณ์ หรือ แบบสอบถาม	- คนที่อยากทำ เกษตรอินทรีย์แต่ ไม่ได้ทำ - คนที่มีสินค้าเกษตร อินทรีย์

			- ผลิต - ต้นทุนการผลิต ■ พืชผัก - แต่ละรอบปีปลูกผัก - อะไรบ้าง - ขนาดพื้นที่ - ปริมาณการผลิต - กระบวนการขั้นตอนการผลิต - ต้นทุนการผลิต ■ เลี้ยงสัตว์ - เลี้ยงสัตว์ชนิดใดบ้าง - จำนวน - กระบวนการขั้นตอนการผลิต - ต้นทุนการผลิต 2. การจัดการผลผลิต ■ สำหรับการบริโภคในครอบครัวก็ก็โลกรัม ■ สำหรับจำหน่ายก็ก็โลกรัม ■ เก็บพันธุ์ก็ก็โลกรัม 3. ปัญหาอุปสรรคการทำเกษตร		
--	--	--	---	--	--

		รายได้จากการเกษตร ของครอบครัว	1. ผลผลิตที่จำหน่าย ■ มีอะไรบ้าง ■ ราคาเท่าไร ■ ปริมาณเท่าไร 2. รูปแบบการจำหน่าย ■ มีอะไรบ้าง ■ แปรรูปผลิตภัณฑ์อะไรบ้าง ■ มีวิธีการขายอย่างไร ■ ราคาเท่าไร 3. ปัญหาอุปสรรคการจำหน่าย	เก็บข้อมูลรอบสัปดาห์ ปี เดือน 1. ปฏิทินการขาย 2. แบบสอบถาม	1. คนที่อยากทำ เกษตรอินทรีย์แต่ ไม่ได้ทำ 2. คนที่มีสินค้าเกษตร อินทรีย์
--	--	----------------------------------	---	---	--

รายได้มั่นคง

1. อยู่ในหมู่บ้านได้ไม่ต้องออกไปรับจ้างภายนอกชุมชน

รูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวในระบบเกษตร

1. สร้างศักยภาพในการสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง เช่น มีสินค้าออกอย่างต่อเนื่องและหลากหลาย
2. เชื่อมโยงเครือข่ายสมาชิก (ผลิต---ขาย---จัดการกลุ่ม)

เทคนิคการสร้างรายได้

1. การแปรรูปผลผลิต
2. บรรจุภัณฑ์
3. ช่องทางการจำหน่าย

องค์ประกอบรายงาน

1. บททั่วไป
 - โครงการ
 - วัตถุประสงค์
 - ผลที่คาดว่าจะได้รับ
2. บริบทชุมชน
 - ข้อมูลพื้นที่เป้าหมาย
 - ข้อมูลสถานการณ์พื้นที่เป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์
 - ข้อมูลสถานการณ์ของกลุ่มเป้าหมาย
3. กระบวนการวิจัย
 - ขั้นตอน/วิธีการทำวิจัย
 - บันทึกการทำกิจกรรม
 - วัน/เดือน/ปี
 - ทำกิจกรรมอะไรบ้าง
 - สรุป
 - จำนวนคนเข้าร่วม
4. ผลการศึกษา
 - พัฒนาการทำเกษตร
 - การทำเกษตรอินทรีย์ของชุมชน
 - รายได้-รายจ่าย

บทเรียนและข้อเสนอ

ข้อเสนอแนะ/เพิ่มเติม

คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี

เพิ่มเติม : ในกลุ่มคุยไปจนถึงคนบันทึก ซึ่งมีความกังวลว่าจะบันทึกอย่างไร จึงมีการยกตัวอย่างเค้าโครงการเขียนรายงานวิจัยท้องถิ่นให้ดูว่ามีอะไรบ้าง ซึ่งปกติวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะทำอยู่ 5 บท คือ บทที่ 1 บททั่วไป มีตัวโครงการ วัตถุประสงค์, บทที่ 2 บริบทชุมชน หรือข้อมูลทั่วไปของชุมชน ข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย, บทที่ 3 กระบวนการวิจัยที่โครงการทำไว้ และในส่วนของทีมวิจัยที่ต้องทำบันทึกกิจกรรมมาประกอบรายงาน ซึ่งทีมมีข้อสงสัยว่าบันทึกกิจกรรม และบันทึกรายงานการประชุมต่างกันหรือไม่อย่างไร โดยข้อแตกต่าง คือ บันทึกการประชุมจะมีความละเอียด ส่วนบันทึกกิจกรรม เพียงอย่างรู้ว่ามีวันไหนทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร มีใครเข้าร่วมบ้าง สรุปสั้นๆ, บทที่ 4 ผลการวิจัย และบทที่ 5 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

จากการระดมชาร์ตแยกเป็น 2 แผ่น คือ แผ่นที่ 1 ดูถึงจะทำโครงการจะทำให้สำเร็จอย่างไร จึงคุยกัน โดยข้อสงสัยของทีม คือว่า กลับมาอยู่ในระบบอินทรีย์แล้วมีรายได้คุ้มหรือไม่ แบบไหน ถ้าคนอื่นที่สนใจจะเข้ามาทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีอยู่ในพื้นที่แต่ยังไม่เข้ามา ทีมนี้เลยอยากรู้ อยากทำให้เกิดความมั่นใจ โดยใช้รายได้เป็นตัวพิสูจน์ อยู่บ้านได้ไม่ต้องไปรับจ้างนอกชุมชน หวงแหวนที่ดิน ครอบครัวยกมรดกให้แล้วไม่ขาย เป็นมุนนี่ที่ทีมวิจัยอยากไปถึง จึงเป็นการศึกษาเรื่องการสร้างรายได้เป็นตัวนำพาไป

ตัวข้อมูล คือ ไปดูประวัติคนที่ทำอินทรีย์ว่ามีความเป็นมาอย่างไร จนสามารถสร้างรายได้ได้ การทำอินทรีย์มีมาแบบไหน มาเปรียบเทียบกับต้นทุน ข้อ 2 จะมีเรื่องการศึกษาต้นทุนการผลิต และมาดูรายได้ว่าเป็นอย่างไร มีความเป็นไปได้ในการสร้างรายได้หรือไม่ คิดว่าข้อมูลทั้ง 3 ตัว จะตอบวัตถุประสงค์ได้ แต่ต้องอาศัยการสรุปอย่างชัดเจน

คุณมาลี สุปันตี

ถาม : จากการแตกกรอบถ้าจะไปเก็บพัฒนาการของครอบครัวว่ามีการทำเกษตรอินทรีย์มาอย่างไร ตอบได้แล้วหรือไม่ จะเห็นหรือไม่ ต้องไปถามรายบุคคล

คุณไฉน นารมย์

ตอบ : เห็นข้อมูล

คุณมาลี สุปันตี

ให้ข้อเสนอแนะ : ในการจะได้ข้อมูลต้องไปถามรายบุคคล

คุณไฉน นารมย์

ชี้แจง : หากศึกษาก็จะเห็นข้อมูลพัฒนาการ ว่ามีการเปลี่ยนมาสู่การทำเกษตรอินทรีย์แต่ต้องศึกษาเชิงลึกจึงจะเห็นชัด

คุณมาลี สุปันตี

เพิ่มเติม : โครงการนี้จะเป็นการศึกษาประวัติผู้นำเกษตรกรรุ่นใหม่กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ คนที่ทำเกษตรอินทรีย์มาก่อน ซึ่งต้องศึกษาให้ลึกถึงภูมิหลังในวัยเด็กด้วย พอเอาข้อมูลของหลายๆ คนมาดูก็จะเห็นวิถีในวัยเด็กแล้วออกไปเรียนรู้โลกกว้างและกลับมาเป็นข้อสรุปหนึ่งที่ทำให้เห็นประสบการณ์

คุณธิษฐ์ ปักกันต์ธร

ถ้าเป็นไปได้อยากจะทำให้เห็นแนวคำถามที่อาจจะเห็นโครงสร้างอยู่แล้วว่ากลุ่มคนที่พร้อมจะเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ มีกลุ่มคนกี่คน อยากให้แบ่งให้ชัด คนที่พร้อมจะเป็นคนรุ่นใหม่ คนที่ยังไม่มีความพร้อมเลยในการจะเข้ามาสู่ระบบเกษตรแบบนี้ หรือทำอยู่แล้ว ส่วนเงื่อนไขของแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันหรือไม่ ซึ่งชุดๆ มีโครงสร้างของคำถามอยู่ แต่อยากเห็นเงื่อนไขของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วย ซึ่งความไม่พร้อมของคนที่ไม่เข้ามาสู่ระบบนี้มีเงื่อนไขอย่างไร เพื่อกระตุ้นให้เขาอยากบอกเราว่า มีเงื่อนไข ปัจจัยอย่างไรที่ไม่เข้ามาได้ ซึ่งมีอยู่ ห่วงในการเขียน คำว่าปัจจัย เราถามต่อได้ว่าเพราะอะไร ถ้าใช้คำลักษณะนี้ มีเงื่อนไข ปัจจัย อะไรในการเข้ามาสู่ระบบนี้ ซึ่งถ้าถามจะตอบยาก เราสามารถย่อยคำถามได้อีก ในการที่จะไปถาม/ เก็บข้อมูลในกลุ่มย่อย ซึ่งอยากให้เห็นข้อดีในส่วนนี้ ถามในกลุ่มก่อนก็ได้ ย่อยคำถามให้เป็นภาษาที่เราใช้ได้ง่าย แต่ได้ข้อมูลที่มาตอบตามที่เรากำลังต้องการ ซึ่งในการถามคำถามให้เชื่อมโยงคำถามให้ได้ข้อมูล ถามแบบนี้จะทำให้เราเห็นข้อมูลเชื่อมโยงในกลุ่มย่อย เชื่อมโยงก็รูปแบบ เห็นความสัมพันธ์ โดยถามแล้วมาดูข้อมูลว่าตรงไหนมีแล้วก็ตัดออกไป

คุณอุบล อยู่หว่า

ให้ข้อเสนอแนะ : ขอบเขตพื้นที่ ที่มเกษตรกรรุ่นใหม่ จย.โสธร จะศึกษาทั้งกลุ่มโดยไม่ได้ตีกรอบว่าเป็นหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง โดยขอบเขตพื้นที่คือตัวเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เราสนใจ ซึ่งอยู่กระจายในหลายหมู่บ้าน ทั้ง ต.ไผ่ อ.ทรายมูล และ ต.กำแมด อ.กุตุขุม โดยสรุป ขอบเขตพื้นที่ คือ เกษตรกรรุ่นใหม่ที่จะบุคนไว้แล้ว

หัวข้อโครงการ ชื่อ คือ รูปแบบการสร้างรายได้ของครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบเกษตรอินทรีย์ ชื่อโครงการเน้นไปที่การศึกษาครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ในระบบอินทรีย์ ซึ่งรูปแบบการสร้างรายได้เหมือนมีสมมุติฐานในใจว่า รูปแบบการสร้างรายได้น่าจะเป็นเงื่อนไขในการอยู่รอดของเกษตรกรรุ่นใหม่ เบื้องหลังชื่อเพราะฉะนั้น ถ้าไปศึกษาก็จะสะท้อนออกมาถึงรูปแบบการผลิตและการหารายได้ อันนี้เป็นส่วนสำคัญส่วนแรก รูปแบบการผลิตและการขายให้เกิดรายได้ จัดการเพื่อให้เกิดรายได้เป็นคำตอบแรกที่ต้องค้นหา แต่การอยู่รอดของคนมันมีอีกส่วน คือ วิถีชีวิต ใช้ชีวิตแบบใด เป็นส่วนหนึ่งของการมีชีวิตรอด ส่วนนี้ก็ต้องศึกษาออกมาว่าความคิด การดำเนินชีวิตครอบครัว เป็นอย่างไร เพราะการอยู่รอดมี 2 เรื่อง คือ วิถีชีวิตการดำเนินชีวิตให้มีรายได้ ถ้าไม่พอก็ไปหาที่ได้อีก และความคิด ซึ่งก่อนที่มามาทำ คือ การเรียนรู้จุดเปลี่ยนชีวิตเหมือนพายเรือเก็บผักแล้วพามาขึ้นฝั่ง สิ่งที่เป็น จุดเปลี่ยนคืออะไร ต้องศึกษาด้วย ตัวอย่าง คุณสุรัตน์ ไปเมืองนอกมา และ บ.อุปราช ก็ไปเมืองนอกมา เพราะฉะนั้นจุดเปลี่ยน คือ ความหมายใหม่ของการดำเนินชีวิต อันนั้นคืออะไร ซึ่งถ้าทีมไปศึกษามากก็จะได้หลายรูปแบบ จุดเปลี่ยนและความหมายใหม่ของชีวิตที่เลือกคืออะไร ต้องศึกษาออกมาว่าคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาสู่ระบบเกษตรอินทรีย์เข้ามาด้วยเหตุปัจจัยอะไรบ้าง โครงการนี้จะทำให้เราได้คำตอบว่าอยู่รอดได้ด้วยระบบเกษตรอินทรีย์เป็นอย่างไร แล้วเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์แบบนี้ด้วยเหตุปัจจัยอะไรบ้าง

คุณไฉน นารมย์

ชี้แจง : ปัญหากลุ่ม คือ การบันทึก เนื่องจากจับประเด็นไม่เป็น บางครั้งไม่ทัน เลยอยากให้พี่เลี้ยงช่วยเรื่องนี้

คุณมาลี สุปันตี

ให้ข้อเสนอแนะ : อาจจะไม่ใช่ปัญหา แต่เป็นประสบการณ์ที่เราต้องค่อยๆ ศึกษาและเรียนรู้

คุณไฉน นารมย์

ถาม : ข้อเสนอต้องเพิ่มไปในการแตกกรอบใช่หรือไม่

คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี

ตอบและให้ข้อเสนอแนะ : ข้อเสนอของ คุณอุบล อยู่หว่า น่าสนใจ แต่ว่าต้องดูจากข้อมูลที่เราเก็บออกมาแล้วต้องมาเรียบเรียงว่ามีการผลิตอย่างไร ขายอย่างไร ความคิดที่เข้ามาทำเกษตรอินทรีย์เป็นแบบใด 3 ชุดนี้ ต้องช่วยกันถอดออกมา แต่ว่าถอดออกจากข้อมูลที่ไปเก็บมา

คุณอุบล อยู่หว่า

ให้ข้อเสนอแนะ : ซึ่งถ้าดูจากโครงการนี้ ต้องไปดูลีลาการหารายได้ ว่าคนรุ่นใหม่อยู่รอดในเศรษฐกิจการทำเกษตรได้อย่างไร ซึ่งคำว่าหารายได้ หมายถึง การผลิต และการจัดการ เพื่อให้เกิดเม็ดเงินออกมา ซึ่งชีวิตจะรอดได้มัน หมายถึง การใช้ชีวิตด้วย ต้องทำความเข้าใจชีวิตด้วยว่าเค้าใช้ชีวิตอย่างไร จัดการด้านเศรษฐกิจครอบครัวอย่างไร และความคิดด้วย ทำไมจึงเชื่อ ความเชื่อ ความหวังในชีวิตครอบครัวจะพาครอบครัวไปอย่างไรเป็นส่วนหนึ่ง

คุณอิษฎ์ ปักกันต์ธร

ให้ข้อเสนอแนะ : ไม่อยากให้คิดว่าการแตกกรอบครั้งเดียวเสร็จ อยากให้ตั้งโจทย์ของทีมเป็นหลัก แล้วมาดูว่าข้อมูลใดขาด ต้องมาเติมกัน เราลงไปก็ทดลองกัน เช่น ทีมตลาด อาจจะปล่อยให้ทีมไปเก็บข้อมูลกันก่อนสัก 1 เดือน แล้วลงไปดูว่าเป็นอย่างไรบ้าง

คุณศิริพร โคตะวินนท

ให้ข้อเสนอแนะ : หากมีปัญหาเรื่องการบันทึกให้ใช้เครื่องเสียง หรือมือถืออัดเสียงได้ จะช่วยได้

คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี

ให้ข้อเสนอแนะ : สำคัญ คือการแปลภาษา เพื่อจะได้เข้าใจร่วมกัน

คุณอิษฎ์ ปักกันต์ธร

ให้ข้อเสนอแนะ : เราเป็นทีมแกนนำโดยส่วนใหญ่ เวลาคุยกับชาวบ้านอาจจะต้องทำความเข้าใจแปลภาษาให้ด้วย เพราะเราเข้าใจ ชาวบ้านอาจจะไม่เข้าใจกับเรา

2. รูปแบบการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่เขตชลประทานลำ ปาว กรณีศึกษา อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

นำเสนอโดย นายทองใบ ไชยสิงห์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานสถานการณ์การทำเกษตรที่สัมพันธ์กับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ ตำบลนาดี ตำบลอุ่มเม่า และตำบลบัวบาน อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาวิธีการของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ การเริ่มต้น และการดำรงอยู่ ของเกษตรกรในพื้นที่เขตชลประทานลำปาว ในพื้นที่ ตำบลนาดี ตำบลอุ่มเม่า และตำบลบัวบาน อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
3. เพื่อศึกษาสถานการณ์ของคนรุ่นใหม่และคนที่มีความต้องการจะเข้ามาเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ตำบลนาดี ตำบลอุ่มเม่า และตำบลบัวบาน อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
4. เพื่อศึกษาปัจจัย เงื่อนไข ในการเข้าหรือไม่เข้ามาเป็นเกษตรกรอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลนาดี ตำบลอุ่มเม่า และตำบลบัวบาน อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์
5. เพื่อศึกษารูปแบบในการสืบทอดความรู้การทำเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่

ข้อเสนอแนะ/เพิ่มเติม

คุณอุบล อยู่หว่า

ถาม : ในพื้นที่ที่มีการสืบทอดแล้วหรือไม่

นายทองใบ ไชยสิงห์

ตอบและชี้แจงเพิ่มเติม : เราเป็นการศึกษาบริบทในพื้นที่ก่อน โดยศึกษาสมาชิกในกลุ่มทั้งหมด จุดเด่นของแต่ละคนเป็นอย่างไร แล้วมารวบรวมเพื่อเป็นแนวทาง มาศึกษาว่าเป็นแนวทางได้หรือไม่ ถ้าคนที่สนใจจะมาเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่จะมาทำ สามารถนำเอาต้นแบบ ความรู้ไปเป็นแนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ได้

คุณอุบล อยู่หว่า

ให้ข้อเสนอแนะ : การศึกษาคนต้องให้ดูจากคำพูด คำจา และการกระทำ เพราะฉะนั้นโครงการนี้ต้องศึกษาความรู้จากการกระทำออกมา ศึกษารูปแบบการทำมาหากินในการทำเกษตรอินทรีย์ว่าทำอย่างไรอยู่ ต้องศึกษาการกระทำและความคิดเป็นเบื้องต้นก่อน ศึกษาให้เห็นตัวตน แบบแผนในการผลิตและความคิด ความอ่าน ดูคนให้ดูที่ความคิด จะดูได้อย่างไร ต้องดูที่คำพูดคำจา และการกระทำ เพราะฉะนั้นต้องศึกษาการกระทำออกมาให้ชัด แล้วก็ศึกษาความคิดความอ่านถึงจะผ่านคำพูดคำจา นี่คือส่วนที่ 1 ที่ต้องถอดออกมา ส่วนอื่นไม่มีอะไร

คุณอิษฎ์ ปักกันต์ธร

ให้ข้อเสนอแนะ : ขาดกระบวนการถ่ายทอด ซึ่งอาจจะยังไม่ถึงอินทรีย์ก็ได้ ว่ามีการถ่ายทอดอย่างไร มีการส่งต่ออย่างไรระหว่างพ่อ, แม่ และลูก เราจะปลูกฝังลูกอย่างไร

นายทองใบ ไชยสิงห์

ชี้แจงเพิ่มเติม : จริงๆ แล้วโครงการนี้อยากเสนอไปที่โรงเรียนด้วย

คุณอุบล อยู่หว่า

ให้ข้อเสนอแนะ : ชื่อโครงการฯ ต้องศึกษาคำนี้ คือ การสืบทอด เพราะรุ่นพ่อรุ่นแม่ก็เป็นการสอนผ่านการปฏิบัติ การสืบทอดในเขตชลประทานเป็นอย่างไร การสืบทอดวิถีเกษตร เมื่อชลประทานมาแล้วสืบทอดอย่างไร ประชุมวางแผนครอบครัวหรืออย่างไร

คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี

ทำความเข้าใจ และให้ข้อเสนอแนะ : มีอยู่ 2 ส่วน จากการฟัง คุณอุบล อยู่หว่า คือ ส่วนที่ 1 ต้องเคลียร์กลุ่มเป้าหมายให้ชัดก่อน อันที่ 1 คือ การสืบทอดความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของคนรุ่นใหม่ ซึ่งคนรุ่นใหม่ตอนแรกในการพัฒนาโครงการเข้าใจว่า หมายถึง ตนเอง คนทำเกษตรอินทรีย์ใหม่ๆ ซึ่งใช้คำว่า กลุ่มแรกทำ 2 - 4 ปี, กลุ่มที่ 2 5 - 10 ปี, กลุ่มที่ 3 10 ปีขึ้นไป เข้าใจว่าการสืบทอดของคนรุ่นใหม่ คนรุ่นใหม่หมายถึง ตนเองที่ทำเกษตร 3 กลุ่มนี้หรือไม่ ถ้าเป็นกลุ่มนี้ คำถาม คือ สนใจกระบวนการการเรียนรู้ระหว่างกัน เพื่อทำเกษตรอินทรีย์หรือไม่ ถ้าสนใจแบบนั้นหมายความว่า ผู้ที่ทำ 20 ปี ไปถ่ายทอดให้กับคนที่ทำใหม่ 2 - 3 ปี อย่างไร นี่คือชุดที่ 1 อันที่ 2 หรือกลุ่มนี้หมายความว่า ทำเกษตรอินทรีย์มาแล้วพอสมควรที่จะมีความรู้ อยากถ่ายทอดให้กับคนที่อยากทำเกษตรอินทรีย์ในตำบลเดียวกัน ถ้าโจทย์เป็นแบบนี้ ต้องใช้คำถามแบบ คุณ

อุบล อยู่หว่า ว่าคนที่อยู่ในตำบลขณะนี้ทำเกษตรแบบใด แล้วมีวิธีการสืบทอดอย่างไร ทำอย่างไร ซึ่งถ้าเป็นแบบนี้กลุ่มต้องศึกษาวิธีการที่คนรุ่นใหม่เข้ามาสู่ระบบทั่วไปอย่างไร ระบบอินทรีย์อย่างไร แล้วค่อยมาอธิบายว่าเราจะไปถ่ายทอดอย่างไร เป็น 3 อัน ถ้าเป็นหัวข้อนี้ ต้องเคลียร์ก่อนเพราะที่เข้าใจเริ่ม การถ่ายทอด คือเฉพาะกลุ่ม หรืออย่างไร

นายทองใบ ไชยสิงห์

ชี้แจงเพิ่มเติม : เราจับกลุ่มคือ ทั้งหมดทำเกษตรอินทรีย์ แล้วศึกษาดูว่า ระยะนี้ทำเกษตรอินทรีย์อย่างไร ซึ่งสามารถนำไปถ่ายทอดให้กับคนที่สนใจทำเกษตรอินทรีย์ได้ โดยมีให้เลือกว่าองค์ความรู้แต่ละช่วงการผลิตของคนที่ทำเกษตรอินทรีย์

คุณศิริพร โคตะวินนท

เสริม : ชุดโครงการฯ มีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ที่ได้ชี้แจงไป ซึ่งปีนี้เป็นปีแรกที่เราคาดหวังเพียงเข้าใจว่าพี่น้องทำไมทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีการร่วมกลุ่ม แต่เราไม่ได้ศึกษาเพื่อศึกษาสืบทอดตนเอง แต่จะศึกษาว่าคนที่เราจะสืบทอดรู้สึกอย่างไร จึงเข้าร่วม เป็นอย่างไร เรามีองค์ความรู้ เราจะสรุปก่อน แล้วค่อยมาดูรูปแบบในการสืบทอด ที่ทำ 7-8 คนมีองค์ความรู้อะไร แล้วจะนำไปสืบทอด และขยายผลอย่างไร ซึ่งมีความต่างกัน

คุณทองใบ ไชยสิงห์

ชี้แจง : ที่เราทำอินทรีย์ทุกวันนี้คือทำเพื่อชุมชน ให้เห็นถึงความเป็นอยู่ของเกษตรกร แต่ตนเองทำเพื่อสุขภาพ

คุณมาลี สุปันตี

ให้ข้อเสนอแนะ : ทีมใช้คำใหญ่ ให้ไปแตกกรอบใหม่ให้ชัด

คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี

ให้ข้อเสนอแนะ : ทีมเราชัดเจนอยู่แล้ว แต่เราใช้การศึกษากลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน หาคนที่ถูกหลาเรียนจบ ม.3 แล้วมาทำเกษตร แล้วไปศึกษาว่าเค้ามีการสอนอย่างไร ตอนนี้ให้รู้พฤติกรรมว่าเข้ามาทำเกษตรอย่างไร เรียนรู้อย่างไร

คุณมาลี สุปันตี

ให้ข้อเสนอแนะ : กลุ่มเป้าหมายที่เขียนเราเขียนไว้ 10 คน คล้ายกับว่าจะไปทอด 10 คน นี่ให้ชัด แล้วดูว่าคนที่คนที่ทำ ความรู้ที่มีเป็นอย่างไร ชวนมาทำแบบอินทรีย์จะต้องทำอย่างไร

คุณอุบล อยู่หว่า

ให้ข้อเสนอแนะ : ไม่แน่ใจว่าต้องไปศึกษาคนที่ทำเกษตรทั่วไป เราจะศึกษาเพื่ออะไร หรืออย่างไร

คุณอิชฎี ปักกันต์ธร

ให้ข้อเสนอแนะ : การศึกษาคนทั่วไปน่าจะเป็นข้อมูลที่จะสามารถนำมาเปรียบเทียบกระบวนการสืบทอดกับการทำเกษตรอินทรีย์ได้ เสนอให้ศึกษาก่อน 1 เดือน แล้วค่อยมาดูว่าข้อมูลเป็นอย่างไร ต้องเก็บข้อมูลอีกหรือไม่ ขอบเขตกว้าง กังวลเรื่องกลุ่มเป้าหมาย ต้องกำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัด

คุณอุบล อยู่หัวว่า

ให้ข้อเสนอแนะ : กลุ่มนี้ขาด ต้องศึกษาตนเองให้ชัด และศึกษาคนทั่วไปจำนวนหนึ่งว่าทำไมทำแบบนี้ สืบทอดกันอย่างไร

3. โครงการศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์เพื่อขยายผลสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ้านอุปราช บ้านโนนตาล ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

นำเสนอโดย นายสวรรค์ ลาชุมเหล็ก

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ.อุปราช - บ.โนนตาล มีสมาชิกปลูกผัก 9 คน ทำมา 10 ปี และมีสมาชิกแปรรูป 1 คน มา 5 ปี มีการทำนาอินทรีย์ 20 คน ในพื้นที่ 5 ไร่ เริ่มทำเมื่อปี 2558 ปลูกข้าวมะลิ 105 ซึ่งคนที่ทำนามีการจัดกลุ่มร่วมกัน 5 คน โดยมีเกษตรกรตำบล/ เกษตรอำเภอรับรอง/ ชักชวน/ ส่งเสริม และมีหมอดินตรวจดินในพื้นที่ ซึ่งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์มีคนสนใจแต่ยังไม่ได้ร่วมทำ

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาองค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ.อุปราช-บ.โนนตาล
2. ศึกษาสถานการณ์และเงื่อนไข ปัจจัยการทำเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ บ.อุปราช-บ.โนนตาล
3. ศึกษารูปแบบและวิธีการขยายความรู้ปลูกผักอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ.อุปราช-บ.โนนตาล

การศึกษาบริบทชุมชน

หัวข้อหลัก	หัวข้อรอง	เครื่องมือ/ วิธีการ
บริบทชุมชน	ประวัติศาสตร์ชุมชน บ.อุปราช-บ.โนนตาล (การตั้งบ้าน)	เส้นแบ่งเวลา
	ประวัติศาสตร์ชุมชน บ.อุปราช-บ.โนนตาล เกี่ยวกับการทำเกษตรทั่วไปในรูปแบบต่างๆ และเกษตรแบบอินทรีย์	เส้นแบ่งเวลา
	สภาพพื้นที่/ ขนาดพื้นที่/ สภาพนิเวศน์ ที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรเป็นอย่างไร	ภาพถ่ายทาง
	การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน บ.อุปราช-บ.โนนตาล เป็นอย่างไร (ดิน, น้ำ, ป่า)	แผนผังทรัพยากร

หัวข้อหลัก	หัวข้อรอง	เครื่องมือ/ วิธีการ
	ช่วงเวลาการผลิตและผลผลิตการเกษตร ผลผลิตธรรมชาติในแต่ละฤดูกาลเป็นอย่างไร และวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์	ปฏิทินการผลิต
	ที่มาการผลิตเกษตรอินทรีย์กับเกษตรทั่วไป (แหล่งที่มาอาหาร)	ผังชุมชน
	กลุ่ม เครือข่าย กิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ.อุปราช-บ.โนนตาล เป็นอย่างไร	ตารางความสัมพันธ์
	ข้อมูลรายได้โดยรวมของกลุ่มสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์	

ตาราง กรอบคำถาม

วัตถุประสงค์	หัวข้อหลัก	หัวข้อรอง (แนวคำถาม)	คำถามในการเก็บข้อมูล	เครื่องมือ/ วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย
1. องค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์	1. กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ.อุปราช-บ.โนนตาล มีลักษณะอย่างไร	1. ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ.อุปราช-บ.โนนตาล เป็นอย่างไร		- ประชุมกลุ่มย่อย (โสต เหล์) - เส้นแบ่งเวลา	- ผู้เฒ่า/ ผู้รู้ - สมาชิกกลุ่ม
		2. โครงสร้างกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ.อุปราช-บ.โนนตาล เป็นอย่างไร	- อายุของสมาชิก - จำนวนสมาชิก - พื้นที่เฉพาะของสมาชิก - บทบาทหน้าที่ - การจัดการแปลงเป็น อย่างไร - ชนิดของพืชที่ปลูก - ผู้นำ/ กรรมการ	- ภูมิทัศน์การผลิต - แบบสอบถาม - การสัมภาษณ์ - ผังแปลง - ผังรอบชุมชน	สมาชิกกลุ่ม
	2. องค์ความรู้การปลูกผักอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์มีความรู้ อะไรบ้าง/ อย่างไร	- วิธีการปลูกผักอินทรีย์ ของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ เป็นอย่างไร	- การปรับปรุงดิน อย่างไร - ดินทาม - ดินทราย - ดินร่วนปนทราย - การวางแผนการปลูก (ปลูกผักตามฤดูกาล) - การคัดพันธุ์ปลูกมี วิธีการอย่างไร - การบำรุงรักษา - ใส่ปุ๋ยอะไร, วิธีการ	- การสัมภาษณ์ - แบบสอบถาม	สมาชิกกลุ่ม

วัตถุประสงค์	หัวข้อหลัก	หัวข้อรอง (แนวคำถาม)	คำถามในการเก็บข้อมูล	เครื่องมือ/ วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย
			ใส่ (ไม่ใช่สารเคมี สังเคราะห์อย่างไร) - กำจัดศัตรูพืช		
		- สาเหตุที่สมาชิกมาทำ การปลูกผักอินทรีย์เพราะ อะไร/ อย่างไร		- เส้นแบ่งเวลา - แบบสอบถาม - สัมภาษณ์ตัวต่อตัว (เชิง ลึก) - ประชุมกลุ่มย่อย	- สมาชิกกลุ่ม - ผู้รู้
		- ประวัติศาสตร์ ความ เป็นมาและประสบการณ์ เกี่ยวกับการปลูกผัก อินทรีย์ เป็นอย่างไร			
		- ความคาดหวังของ สมาชิกกลุ่มที่มาทำเกษตร อินทรีย์มีความคาดหวัง อย่างไร			
		- ปัจจัย โอกาสที่นำไปสู่ เกษตรอินทรีย์อย่างไร			
		- รูปแบบการจัดการ ผลผลิตของกลุ่มเกษตร อินทรีย์เป็นอย่างไร	- การแปรรูปผลผลิตมี วิธีการอย่างไร		

วัตถุประสงค์	หัวข้อหลัก	หัวข้อรอง (แนวคำถาม)	คำถามในการเก็บข้อมูล	เครื่องมือ/ วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย
		- รูปแบบตลาดของกลุ่ม เกษตรกรอินทรีย์เป็นอย่างไร	- การขนส่งเป็นอย่างไร - การรักษาผลผลิตเป็น อย่างไร		
		- การขยายองค์ความรู้ ของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ. อุปราช-บ.โนนตาล มี วิธีการขยายผลอย่างไร	- วิธีการเป็นอย่างไร - ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร		
2. สถานการณ์และ เงื่อนไข ปัจจัยการทำ เกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ บ.อุปราช-บ. โนนตาล	1. สถานการณ์การทำ เกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ บ.อุปราช-บ. โนนตาล	- ความหมายของ เกษตรกรรุ่นใหม่เป็นใคร	- กลุ่มใหม่ทางความคิด เป็นอย่างไร (ระหว่าง อายุ 45 – 30 ปี) - กลุ่มอายุน้อย (อายุ 30 ปี ลงไป) - ศึกษาสถานการณ์ความ เป็นอยู่ อยู่ไหน ทำอะไร - ช่วงอายุของคนทำ เกษตรอินทรีย์มีกี่ช่วง/ อย่างไร/ เป็นอย่างไร - ช่วงอายุ 45 – 50 ปี - ช่วงอายุ 44 – 25 ปี - ช่วงอายุ 51 – 60 ปี	- ตั้งวงคุย (โสเหล่กลุ่ม) - ประเมินภายในกลุ่ม - แบบสอบถาม	- กลุ่มคนอายุ 45 – 3- ปี - กลุ่มคนอายุ 30 ปี ลงไป
		- จำนวนครอบครัว เกษตรกรรุ่นใหม่เป็น อย่างไร			

วัตถุประสงค์	หัวข้อหลัก	หัวข้อรอง (แนวคำถาม)	คำถามในการเก็บข้อมูล	เครื่องมือ/ วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย
		- รูปแบบการทำเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ บ.อุปราช-บ.โนนตาล มีรูปแบบอะไรบ้าง/อย่างไร	- เกษตรแนวใหม่ทำอย่างไร		
	2. เงื่อนไข ข้อจำกัดในการทำเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่				
	3. ปัจจัย โอกาสที่มีผลต่อการทำเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่				
3. รูปแบบและวิธีการขยายความรู้ปลูกผักอินทรีย์สู่เกษตรกรรุ่นใหม่ บ.อุปราช-บ.โนนตาล	1. รูปแบบความรู้การปลูกผักอินทรีย์ที่ประสบผลสำเร็จ				
	2. วิธีการขยายความรู้ปลูกผักอินทรีย์ ที่เป็นรูปธรรม และประสบผลสำเร็จเป็นอย่างไร	- มีวิธีการอย่างไร - วิธีการขยายเป็นอย่างไร			

ข้อเสนอแนะ/เพิ่มเติม

คุณมาลี สุปันตี

เพิ่มเติมและให้ข้อเสนอแนะ : จากการแตกกรอบ การศึกษาบริบทชุมชน รู้เลยว่าหมู่บ้านต้องไปศึกษาอะไรบ้าง ใช้เครื่องมืออะไร, ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน เริ่มตั้งแต่การตั้งหมู่บ้าน และใช้เครื่องมือเส้นแบ่งเวลาไปศึกษา โดยใช้การไล่เลาะเกี่ยวกับหมู่บ้าน การทำเกษตรทั่วไปทั้งอินทรีย์และไม่อินทรีย์ และใช้ผังชุมชน ว่าตรงไหนอินทรีย์ ตรงไหนทั่วไป ทีมอื่นๆ ลองเอาไปปรับใช้ได้ ซึ่ง 2 กลุ่ม ที่ผ่านมายังไม่ได้พูดถึงว่าการศึกษาคืออะไร ชุมชน มันจะศึกษาอะไร เพื่อจะได้เชื่อมโยงในส่วนของการผลิต และอีกส่วน คือ เรื่องของกลุ่มเครือข่ายเรากำลังทำงานกับคนเราต้องศึกษาว่ามีกลุ่มอะไรบ้างในเรื่องของการเพาะปลูก ทั้งกลุ่มที่ทำเกษตรอินทรีย์และไม่เป็นระบบอินทรีย์ เป็นอย่างไรกัน

คุณอุบล อยู่หว่า

เพิ่มเติม : กลุ่มนี้มีการแบ่งคนรุ่นใหม่เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ใหม่ทางความคิด คือ คนรุ่นใหม่ที่เข้ามาใหม่ในการมาทำมาหากินในระบบอินทรีย์ซึ่งจะไปศึกษาโดยไม่สนใจกลุ่มอายุ และ 2) ดูอายุ โดยการประเมินคนที่ทำเกษตรในพื้นที่ จากอายุ 45 – 35 ปี จึงจะนับ คนได้อายุ 30 ปี ยังไม่นับมีการไปเมืองนอกอยู่ คือ ประเทศไต้หวัน เยอะ ซึ่งคนอายุได้ 30 ปี จะใส่ ประเมินกลุ่มดูว่าอยู่ไหน คนอายุได้ 30 ปี ในชุมชน อยู่ต่างประเทศกี่คน อยู่ในกรุงเทพฯ กี่คน เหลืออยู่ในหมู่บ้านทำมาหากินกี่คน ทำการเกษตรกี่คน ถ้าจะไปเจาะลึกก็จะได้ไม่กี่คน แต่คนรุ่นใหม่ในเชิงอายุที่เหลืออยู่ในหมู่บ้านนี้ จากอายุ 45 – 35 ปี ทำอะไร ทำเกษตรแบบไหน และใหม่อีกความหมาย คือ เข้ามาทำเกษตรอินทรีย์แบบอาจารย์ที่นำเสนอเป็นอย่างไร ทำไม่ถึงมาทำ

โครงการนี้จะศึกษาองค์ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ ศึกษาอะไร คือ การปรับปรุงดิน 2 แบบ ในพื้นที่ซึ่งในพื้นที่บ้านนี้ดินมี 2 แบบ คือ ดินทาม และดินร่วนทราย ปรับปรุงให้เป็นอินทรีย์โดยไม่ใช้เคมีทำอย่างไร อันนี้ไปเอาความรู้นี้ออกมาให้สุด และระบบปลูกผักอินทรีย์ ตั้งแต่พันธุ์ การดูแลแบบไม่ใช้สารเคมีทำอย่างไร ศึกษาตรงนี้ออกมาให้แตก เพราะพื้นที่นี้ทำอินทรีย์มาขายตลาดเขียวอยู่แล้ว

4. วิธีการดำรงชีพและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกรบ้านบุงคล้า ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

นำเสนอโดย นายเชาวลิต วิชัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพภูมิหลังและพัฒนาก่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวบ้านบุงคล้า
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์คนรุ่นใหม่และเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทำการเกษตรของกลุ่มเกษตรกรฯ
3. เพื่อศึกษาปัจจัย เงื่อนไขในการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่บ้านบุงคล้า

เป้าหมายของการวิจัย

- ค้นหาการสืบทอดอาชีพ
- หารูปแบบวิธีการทำการเกษตร และการถ่ายทอด
- ได้แนวทางการทำงาน
- ได้เห็นความเปลี่ยนแปลง

ตาราง กรอบคำถาม

วัตถุประสงค์	คำถามหลัก	คำถามรอง	คำถามย่อย	เครื่องมือ/ วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย
1. ศึกษาสภาพภูมิหลัง และพัฒนาการประกอบ อาชีพเกษตรกรกรรมของ ชาวบ้านบึงคล้า	1. ภูมิหลังของบ้านบึงคล้า เป็นอย่างไร	1. การก่อตั้งบ้าน/ ความ เป็นมา	- ทำไมตั้งชื่อบ้าน? - ย้ายมาเมื่อไหร่ - ใครพามา - ทำไม? ตั้งที่นี่/ ทำเล ที่ตั้ง - มาจากไหน - มาทำไมมาหาทำอะไร - การปกครอง - ใคร? - แบบใด? - จารีตประเพณี	- สัมภาษณ์กลุ่ม - ประชุมกลุ่มย่อย	- ผู้สูงอายุ - ผู้นำชุมชน/ อดีตผู้นำ - คนรุ่นใหม่ (เยาวชน)
		2. เหตุการณ์/ การ เปลี่ยนแปลงที่สำคัญ	- เกิดอะไรขึ้นบ้าง - ปี พ.ศ. ไດ - เปลี่ยนแปลงอย่างไร - เกิดผลกระทบอย่างไร (+/-) - แก้ปัญหาอย่างไร	เส้นแบ่งเวลา/ แบ่งยุค	- ผู้นำชุมชน/ อดีตผู้นำ - ผู้สูงอายุ - คนรุ่นใหม่
	2. พัฒนาการประกอบ อาชีพฯ	1. การประกอบอาชีพจาก อดีต-ปัจจุบัน	- อาชีพอะไรบ้าง? - ปี พ.ศ. ไດ - ทำอะไร/ ทำไมถึงทำ - ใครให้ทำ/ ใครพาทำ - ทำแล้วดีไหม/ เป็นยังไง	- เส้นแบ่งเวลา/ แบ่งยุค - ประชุมกลุ่มย่อย	- ผู้นำชุมชน/ อดีตผู้นำ - ผู้สูงอายุ - คนรุ่นใหม่

			- เครื่องมือ/ เทคโนโลยีในการประกอบอาชีพ - การจัดการผลผลิต (ไม่ต้องเจาะลึก) - การเก็บรักษา - การแปรรูป - การเก็บเกี่ยว - มีการถ่ายทอดการประกอบอาชีพหรือไม่/อย่างไร		
	3. การประกอบอาชีพในปัจจุบันมีอะไรบ้าง - ภาคเกษตร ฯลฯ - นอกภาคเกษตร	การทำการเกษตร - ทำนา - ทำไร่ - ทำสวน - ทำผสมผสาน	- ปัจจุบันประกอบอาชีพอะไรบ้าง - เกษตร - รับจ้าง - โรงงาน - จำนวนเท่าไร - ทำอะไรบ้าง - ทำอย่างไร - การลงทุน - รายได้	สำรวจ/ แบบสอบถาม	- ชาวบ้านบ้านบึงคล้า - นักเรียน ม.5, ม.6
2. ศึกษาสถานการณ์คนรุ่นใหม่และเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทำการเกษตรของกลุ่ม	1. สถานการณ์คนรุ่นใหม่ของชุมชนในปัจจุบัน	สถานการณ์คนรุ่นใหม่ของชาวบ้านบึงคล้าเป็นอย่างไร?	- คนรุ่นใหม่เป็นใคร - จำนวนเท่าไร - ทำอะไร/ ที่ไหน/ อย่างไร	- แบบสอบถาม - สัมภาษณ์กลุ่มย่อย	ชาวบ้านอายุ 13 – 40 ปี

เกษตรกรฯ			- คิดอย่างไร - กับการทำการเกษตร - กับอาชีพอื่นๆ		
	2. เจื่อนไขที่ต็ดสินใจทำ การเกษตรของคนรุ่นใหม่	- เหตุและปัจจัยในการ เลือกทำเกษตรฯ	- ทำอะไรมาก่อน/ เป็น อย่างไร - ทำไมถึงมาทำ (เหตุผล) - เริ่มต้นทำเกษตรอย่างไร - ใครคือคนพาทำ - ประสบปัญหาหรือไม่ - มีเครื่องมือ/ เทคโนโลยี อะไร	ประชุมกลุ่มย่อย	ชาวบ้านอายุ 13 – 40 ปี
3. ศึกษาปัจจัย เจื่อนไขใน การสืบทอดภูมิปัญญา ด้านการเกษตรของ เกษตรกรรุ่นใหม่บ้านบุง คล้า	1. ปัจจัย เจื่อนไขในการ สืบทอดภูมิปัญญาด้าน การเกษตรฯ	- อะไรคือปัจจัยในการสืบทอดฯ	- ทุน - แรงงานมีกี่คน - พื้นที่กี่ไร่/ เหมาะสม ไหม - เครื่องมืออะไร - ใช้เงินหรือไม่ - มีไฟ/ ประปาไหม - ความรู้เรื่อง การเกษตร - มีกลุ่มเครือข่าย/ องค์กรหรือไม่?	แบบสอบถาม	ทีมวิจัย 8 คน
		- อะไรคือเจื่อนไขในการ สืบทอดฯ	- ทำไมถึงมาทำเกษตร - ทำแล้วได้อะไร?	แบบสอบถาม	ทีมวิจัย 8 คน

ข้อเสนอแนะ/เพิ่มเติม

คุณมาลี สุปันตี

ให้ข้อเสนอแนะ : ทั้ง 8 คน อาจจะเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามอย่างเดียวไม่พอ ต้องถอดบทเรียนออกมาให้ละเอียด

คุณเขาวลิต วิชัย

ชี้แจง : โครงการฯ มีการไปแตกแนวคำถามออกมาแล้ว

คุณอิชฎิ ปักกันต์ธร

ให้ข้อเสนอแนะ : การเก็บข้อมูลทั้งชุมชนเป็นจำนวนมาก ประมาณ 500 ครัวเรือน แต่อาจจะศึกษา 30% ขึ้นไป ก็ได้ จำเป็นต้องเลือกเฉพาะคนที่มีความหลากหลายในการประกอบอาชีพ และมีความคิดหลากหลาย เพราะข้อมูลจะเยอะเกินไปจะนำมาใช้หรือไม่ แต่ถ้าอยากทำหมดแล้วมีวิธีการที่ดีในการที่จะทำได้

คุณศิริพร โคตะวินนท

ให้ข้อเสนอแนะ : การเก็บข้อมูลทั้งชุมชนเก็บเพียง 40 ชุด ก็สามารถนำมาอธิบายได้

คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี

ให้ข้อเสนอแนะ : ตอนนี้เท่าที่ฟังมีคน 3 กลุ่ม คนที่ทำเกษตรอินทรีย์ และ 2 คนที่สนใจจะเข้ามาทำ แต่วัตถุประสงค์ที่ 3 อยากรู้จักหมด จะต้องถามอีกหรือไม่โดยใช้ข้อมูลจากข้อที่ 1 และ 2 ได้เลยหรือไม่ รู้ก็ได้ ไม่รู้ก็ได้ รู้แล้วจะเอาข้อมูลไปทำอะไร หรือจะทำอะไร หรือจะไปศึกษาคนที่มาจริงๆ แต่คนทั่วไปไม่ต้องเน้นเก็บข้อมูลทั้งหมดก็ได้

คุณมาลี สุปันตี

ให้ข้อเสนอแนะ : การศึกษาต้องศึกษาคน 3-4 ลักษณะ ซึ่งยังไม่ชัด จึงจะไปศึกษาสำรวจออกมาให้ชัด แล้วจะลงไปทำงานกับคนกลุ่มนี้ต่อ

คุณอิชฎิ ปักกันต์ธร

ให้ข้อเสนอแนะ : เราจะมุ่งไป 3-4 ลักษณะนี้เลย ซึ่งอาจจะมีลักษณะที่ 5 อีกก็ได้

คุณอุบล อยู่หว่า

ให้ข้อเสนอแนะ : เอาลักษณะที่มีอยู่เจาะจงลงไปเก็บข้อมูลเลย

คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี

ให้ข้อเสนอแนะ : อาจจะไม่จำเป็น เจาะคนที่ทำอยู่เลย เพราะจะมีคนฉายแววอยู่แล้ว

คุณอิชฎิ ปักกันต์ธร

ให้ข้อเสนอแนะ : คนทั่วไปที่เราจะศึกษาอาจจะศึกษาเพื่อดูลักษณะทั่วไป แต่ไม่ต้องลึก เน้นคน 3-4 กลุ่ม แต่คนไหนที่จะยกขึ้นมาเป็นต้นแบบในการศึกษาด้วย ซึ่งน่าสนใจ

คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี

ให้ข้อเสนอแนะ : กระบวนการที่พี่น้องอยากทำ มากกว่าการสืบทอด คนที่จะเข้ามาสู่ระบบเกษตรของ บ.บุ่งคล้า เหตุผลปัจจัยอะไรที่มาทำ โดยดึงออกมาจากแบบสอบถามส่วนนี้ เช่น คนที่ทำงานโรงงานอยู่ทำ

เกษตรด้วย ทำอย่างไร เพื่อเป็นต้นแบบให้คนทำการเกษตรได้ ซึ่งมีวิธีการจัดสรรเวลา ใน บ.ปุงคล้าจะมีคนทำอยู่ และถ้าดึงออกมาได้จะเป็นประโยชน์ และมั่นใจที่จะหันมาทำการเกษตร ส่วนจะไปถ่ายทอดช่วงไหน อาจจะอธิบายทีหลัง ดึงส่วนนี้ออกมาก่อน

คุณอุบล อยู่หว่า

ถาม : ถามใจทีม สิ้นสุดโครงการวิจัยอยากให้เกิดอะไร

คุณธนัชพร บรรเทา

ตอบ : มีคน สมาชิกที่มาทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น และไม่ขายที่

คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี

ให้ข้อเสนอแนะ : ไม่จำเป็น ต้องเก็บข้อมูลทั้งหมด 500 ครัวเรือน

คุณเชาวลิต วิชัย

ชี้แจง : ชัดว่าทุกวันนี้ไม่จำเป็นต้องมาทำเกษตร แต่การไปทำงานอย่างอื่นก็หันมาทำเกษตรได้ ซึ่งมีวิถีคน บ.ปุงคล้า ทำได้

ทีมวิจัยโครงการ บ.ปุงคล้า

ชี้แจง : เมื่อก่อนพื้นที่ บ.ปุงคล้า เป็นพื้นที่ปลูกยาสูบ

คุณอุบล อยู่หว่า

ให้ข้อเสนอแนะ : ทีมถ้าอยากไปสู่การมีคนปรับเปลี่ยนการทำเกษตรอินทรีย์ และมีสมาชิกมากขึ้น บ้านนี้ต้องหาคนที่ทำเกษตรให้ชัด มีพัฒนาการอย่างไร ภูมิปัญญามีเยอะ จะเอาเรื่องอะไร ศึกษาลึกลงไป และ 3 ศึกษาบริบทคนที่ทำการเกษตร ศึกษาออกมาเพื่อก่อวณให้คน บ.ปุงคล้าเห็นความสำคัญ แล้วกลับมาทำ

สรุป

คุณมาลี สุปันตี สรุปว่า หลังจากนั้นก็ต้องลงไปดูก่อน ทีมพี่เลี้ยงจะลงไปด้วย

● วางแผนการเก็บข้อมูลและการติดตามสนับสนุนและปิดเวที

- โดย
1. คุณมาลี สุปันตี
 2. คุณแวตตา สุวรรณรินทร์
 3. คุณศิริพร โคตะวินนทร์

กระบวนการ คือ

คุณมาลี สุปันตี

ชี้แจงแผนในการดำเนินโครงการ โดยพื้นที่ที่ได้แผนในการดำเนินงาน คือ

1. โครงการพื้นที่ บ.อุปราษ วันที่ 17 ก.ย. 58 ชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน
2. งานร่วมโหนด วันที่ 29 ก.ย. 58 เวทีอบรมแนวคิด โดยให้ตัวแทนทีมวิจัย
- ละ 3 คน มาร่วมอบรมเป็นการเติมแนวคิด แนวทาง ความรู้ในการทำวิจัย สถานที่ สโมสรบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ชี้แจงแผนในการดำเนินโครงการว่า ในส่วนของการดำเนินโครงการระยะที่ 1 มีเวลาทำงานไปจนถึง ธันวาคม 2558 ซึ่งต้องส่งรายงานความก้าวหน้า ขอให้แต่ละทีมดำเนินการให้เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด

คุณแววตา สุวรรณรินทร์

ชี้แจงเรื่องการจัดการว่า ในส่วนของใบลงทะเบียนและใบสำคัญรับเงินค่าอาหารได้จัดเตรียมไว้ให้แล้ว ให้ทีมจัดการเรื่องค่าเดินทางนำมาแนบรวมกัน แล้วรวมยอดเป็นงบกิจกรรมในวันนี้

คุณศิริพร โคตะวินนธ์

ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า ถ้าจะชัดใส่ระยะเวลา และคนที่จะทำ บทบาทชัดเจน จะได้ชัดเจนมากขึ้น และในส่วนของการลงพื้นที่อาจจะมียกจำกัด แต่ปรึกษาได้ตลอด แต่การร่วมกิจกรรมนัดกันแต่เนิ่นๆ ได้ เสาร์-อาทิตย์ ซึ่งในส่วนของทีมจะมีการหารือเรื่องการหนุนช่วยกัน

ในการลงพื้นที่ ทีมที่เลี้ยงอาจลงได้จำกัด เนื่องจากมีงบในการลงพื้นที่ได้เพียงโครงการละ 8 ครั้ง โดยเฉลี่ย 2 เดือน/ ครั้ง/ โครงการ ซึ่งจะลงในเวทีที่จำเป็น โดยให้ใช้วิธีการประสานกันทางโทรศัพท์ และอื่นๆ ช่วย

คุณมาลี สุปันตี

ปิดเวที โดยการกล่าว ขอให้ทุกท่านเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

ปิดเวทีช่วงบ่าย เวลา 17.30 น.

รูปกิจกรรม

ภาพ 33 เวทีอบรมแนวคิด และการแตกกรอบการศึกษาข้อมูลชุดคนรุ่นใหม่

รูปกิจกรรม (ต่อ)

ภาพ 33 เวทีอบรมแนวคิด และการแตกกรอบการศึกษาข้อมูลชุดคนรุ่นใหม่ (ต่อ)

รูปกิจกรรม (ต่อ)

ภาพ 33 เวทีอบรมแนวคิด และการแตกกรอบการศึกษาข้อมูลชุดคนรุ่นใหม่ (ต่อ)

รูปกิจกรรม

การหารือแนวทางการทำงานชุดคนรุ่นใหม่

วันที่ 12 กันยายน พ.ศ.2558

ณ สำนักงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม

ภาพ 34 การหารือแนวทางการทำงานชุดคนรุ่นใหม่